

ERDŐS LÁSZLÓ

VESZÉLYES MŰVÉSZET

Regény

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu>

TARTALOM
TANULÓÉVEIM
VIHAROS TENGEREN
DAGADÓ VITORLÁKKAL
KÖZJÁTÉK
ZÁTONYOK
GYŐZELEM

KEDVES ÖCSÉM!

Hat évvel ezelőtt szegény húgom, a te drága édesanyád, sürgősen magához hívatott. Mint mindig, akkor is nyomasztó érzés fogott el, ahogy benyitottam hozzátok.

Kis gyerek voltál még, nem tudom, emlékszel-e lakástokra? Szűk, barátságtalan szobátok volt, olyan, amilyent megtalálhatsz minden pesti bérház hátsó udvarán. A főfalon apád félelmetesen eleven fényképe fogadta a belépőt. Gógós arc, hajthatatlan homlok, ábrándos és mégis konok szem. Szinte elégedett mosollyal szemlélte élete eredményét, a fölpattogzott asztalt, a feslett diványt, a bökös rugójú karosszékeket, azt a kínos tisztaságot, mely mögé hiába rejtegeti nyomorát a szemérmetes szegénység. Újból hallani véltem gúnyos köszöntését, mellyel egykor fogadott:

- Hozott Isten, rokon! Bökd ki gyorsan, mit akarsz, hogy aztán zavartalanul örülhessünk az együttlétnek.

Ilyenkor mindig összerosolyogtunk anyáddal. Szegény apád soha nem tudta meg, hogy lenézően adott tanácsaiért cserébe hányszor dugtam anyád kezébe soha vissza nem fizetett kölcsönt, hogy átsegítselek benneteket a legsúlyosabb anyagi nehézségeken!

Én tulajdonképpen nem neheztettem apádra. Tudtam, hogy tüskés modora mögött túlságosan is érző szívét rejtegeti, fölényességből emel magának falat a fonák sors csapásai ellen. Ma is szájalom fog el, ha arra gondolok, milyen pusztító adomány a kivételes tehetség, ha nem fékezi a céltudatos önuralom.

Anyád a kanapén feküdt. Különös mosollyal szemlélte néma beszédemet apáddal és csak sokára üdvözölt halk, gyenge hangon. Megrémített orrának vékonysága és arca fakó színe. Tréfálkozással iparkodtam leplezni megdöbbenésemet:

- Miről lesz szó a mai tárgyaláson, szép húgom?

- Arról, hogy meghalok, - felelte ő és könnyek szöktek a szemébe.

Mélyen megrendültem. Rettentő lehet ilyen nyomorúságban várni a halált egy alig felserdült gyermek anyjának. Leültem a kanapé szélére. Görcsösen szorította meg a kezemet:

- Nem akarom, hogy olyan sorsa legyen, mint apjának. Vedd magadhoz és tanítsd meg élni.

Az elfogódottságtól nem tudtam válaszolni. Ő hallgatásomat habozásnak vette és unszolva folytatta:

- Nem lesz nehéz dolgod Péterrel. Nem apjára hasonlít, rád ütött. Csendes, szerény, alkalmazkodó. Mindene megvan, hogy boldog életet élhessen.

Igaz szívvel adtam kezet anyádnak, de nem bírtam elnyomni egy kétkedő s tán kissé szomorú mosolyt. Én szerény! Én alkalmazkodó! Mily öntudatlan gyalázkodás! Élt-e emberben hajthatatlanabb akarat, mint bennem? Követelte-e valaki kitartóbban méltó helyét, amely a világban megilleti?

Alkalmazkodás!... A földön minden alkalmazkodik: az oroszán és az antilop, Napóleon és a boltossegéd. Az egyik, hogy uralkodhassék, a másik, hogy könnyebben viselhesse el alárendeltségét. Hat éven át figyeltelek aggódva: az alkalmazkodók melyik fajtájába tartozol s csak akkor nyerted el bizalmamat, mikor láttam, milyen készségesen mondasz le minden vágyadról, amely titokban is kielégíthető és milyen szilárd udvariassággal ragaszkodol azokhoz, melyeket nem érhetsz el jóváhagyásom nélkül. Különösen nagyra értékeltem egy tulajdonságodat, azt, hogy nyomban abbahagytad a vitatkozást, ha a társadalom által különösen megszentelt érvet hoztam fel ellened, ha például szegény anyád emlékére tiltottalak el

valamitől, vagy ha könnyekkel a szememben kértelek. Jól tudom, hogy a többi fiatalemberrel együtt te is megveted az érzélgős jeleneteket s így magatartásod már több mint ösztönös alkalmazkodás: tudatos felismerése annak, hogy a legostobább közhely óriási erejű érvvé válik, ha mögötte áll a közvélemény.

Nos, fiam, - miért tagadjam? - megszerettelek. Anyád a temetőben porlad s már nem tehetne neked szemrehányásokat. Nem neki, magadnak köszönheted, hogy markodba nyomom az élet arany követ! Ilyen utódról álmodoztam én, ha elfogott az emberi magányosságnak az az érzése, melyet oly jól ismertek a próféták és a gondolkodók. Egy ilyen élet gazdag tapasztalata, mint az enyém s az a szakadatlan elméleti munka, melyet több mint húsz éve végzek, elpusztulhat-e holtommal nyomorultul? Az emberiség legkiválóbb szellemei, egy Balzac, egy Stendhal, egy Rockefeller foglalkoztak egész életükön át az érvényesülés tudományával, de jaj, változott a világ, fordult az idő, múzeumokban porosodnak legnagyobb eredményeik. Semmi nem reagál érzékenyebben a körülmények átalakulására, mint az érvényesülés mód-szere! Mit kezdesz ma Balzac tanácsaival, én ifjú Rastignacom?

S mily elszomorító világ képe bontakozik ki írásaidból az értelmes olvasó előtt! Mily kevésbé függött akkoriban az érvényesülés a hős jó vagy rossz tulajdonságaitól! A politikai helyzet megingása, egy távoli vagyombukás, egy liaison megbomlása, sőt egy rosszkor jött nátha, egy pattanás az orron örökre elfújhatta a szépen haladó ifjú minden reményét.

A mi nagyszerű társadalmunkban leomlottak a tehetség kibontakozásának akadályai. Vagyon vagy előkelő származás hiánya nem befolyásolhatja többé összeköttetéseidet. Minden rajtad múlik.

A kor üvölt az író után, aki megszerkeszti az érvényesülés kézikönyvét.

Nos, én megírtam. Itt van, a tiéd. Értékét csak fokozza, hogy mindenki más számára hozzáférhetetlen, egyedül te élvezheted áldásait.

Megoldottam azt, amit se Balzac, se Rockefeller nem oldhatott meg. Az érvényesülés tudományos rendszerének kidolgozása olyan kor gyermekére vár, melyben az erkölcsök szilárdak, az emberek becsületesek, a közvélemény megbízható s így minden lépésünk visszhangja előre kiszámítható.

Az írás, amit elédbbe adok, lényegében tévelygésem és sikereim története. Ne másold, tanulmányozd módszereimet, keresd meg mögöttük azokat az alapelveket, melyeknek alkotó módon való elsajátítása a legyőzhetetlenség erejével ruház fel. Bevallom őszintén, nem csak az irántad való jóindulat vezet. Csodálatos elégtétel lesz számomra e kísérlet, melyben egy tehetséges, de egészen fiatal ember hihetetlen gyorsasággal magas pozíciókba emelkedik, igazolva elméleti kutatásaim helytállóságát.

TANULÓÉVEIM

Első fejezet

Mikor tizenhatodik évembe léptem, apám félrehívott:

- Megnőttél, Károly, - mondta szemérmes mosollyal, - lesznek bizonyos - hm - szükségleteid, melyek pénzbe kerülnek. Mától kezdve zsebpénzt kapsz - dugott kezembe egy ötöst. - Többet sajnos nem adhatok. Még se feledd el, hogy úriembernek születted és csak addig nyújtózkodj, amíg a pénzed bírja. Ha valami - hm - baleset ér, fordulj hozzám bizalommal.

Fülig vörösödtem. Nem tudtam, illik-e megértenem apámat, vagy sem. Sokára szoktam még hozzá a gondolathoz, hogy felnőtt vagyok és ezentúl nyíltan bevallhatom, amit eddig titokban gyakoroltam.

Annyit azonban tüstént láttam, hogy havi öt pengő nem kárpótlás az elveszett gyerekkorért. Csinos fiú voltam, s egyik szomszédasszonyunk már régóta kényeztetett. Ezután, ha meg akarom őrizni a becsületet, nem fogadhatok el tőle ajándékokat. Ehelyett cipelhetem a lányokat cukrászdába és fizethetek nekik krémet!

Havi öt pengőből? A szentségét!

A pénzt, amit előzőleg önkéntelenül zsebre raktam, újra előkapartam és elgondolkozva forgattam ujjaim között. Közben félreérthetetlen pillantásokat vettem apámra!

Szája köré egyszerre valami kelletlen, büntudatos mosoly lopózott, mint mindig, ha a családban pénzre terelődött a szó. Sietve megszorította a kezemet és kisurrant a szobámból. Magamra maradtam gondjaimmal.

Apám postatiszt volt. Nem közönséges tehetségű ember s mégis csak lassan mászott felfelé a számlálórán. Negyvennyolc éves kora ellenére második osztályú felügyelő volt csak, míg mások ezt a rangot a harmincöt-harminchatodik évükben érték. Az alacsony fizetésű tisztviselő minden erejét felemésztette, hogy négy nővéremnek hozományt kaparjon össze s közben fenntartsa a rangjabeliség látszatát. Külön munkákat vállalt, bélyegekkal kereskedett s mégsem tellett többre, mint rendes ruhára, iskolára és napi négyeszeri étkezésre. Szórakozásra csak nagyon ritkán gondolhattunk.

Hogy némileg kárpótoljon bennünket az elveszett örömekért, sokat foglalkozott velünk. Kikísért a ligetbe és kifulladásig játszottunk „Hátulsó pár, előre fuss”-t, vagy „kiszorító”-t. Ha egyszer-egyszer - vágyaink netovábbja - elmehettünk az Angol Parkba, ő bizonyult közülünk a legnagyobb gyereknek. A hullámvasúton vagy kedvenc helyünkön, az azóta leszerelt vízszintes keréken fülhasogatóakat tudott rikkantani. Órákig ácsorogtunk a drágább szórakozások előtt és lelkendezett:

- Ez aztán a multság! Mi? He?!

Ha hazaértünk, szemérmetlenül dicsekedett:

- Sehol sem tudnak úgy mulatni, mint az Ágoston családban!

Anyám nem szerette az ilyen beszédet. Felemelte vékony ujját és finoman elmosolyodott:

- Mikor én még kisgyerek voltam, farsangkor kocsiba ültünk és elhajtattunk a szomszéd községbe, a bárókhoz. Ott gyülekezett a környék egész fiatalága. A bárókisasszony nevénapjára gyerekbált rendeztek és Pestről hozatták a zenekart. A tánc megkezdésekor minden

fiú öt szál fehér szekfűt nyújtott át táncosnőjének. A virágokat egyenesen erre a célra természettk a báró úr üvegházában...

Micsoda levegő áradt anyám meséiből! Kissé már fáradt, de még mindig előkelő alakja fiatalodni látszott. Szinte éreztük, hogyan hajladozik a zene ritmusára ringva a tükörfényes parketten.

Az ábrándképeket rendszerint durva zaj szakította félbe. Apám a székét recsegettette, vagy tüntetően ásítózott:

- No, háromszor éljen a híres Gruber család, aztán gyerünk aludni.

Ilyenkor haragudtunk apánkra és nem értettük, miért nem gyönyörködik ő is anyám emlékeiben.

A hadvezéri pálca különben is anyám kezében volt nálunk, de nagyon finoman gyakorolta az uralmat. Apró jelekből lehetett csak érezni, hogy ő, a nagynevű papi család sarjadéka, nagyobb tekintélynek örvend, mint a férje. A család egyébként régen megszakította velünk az érintkezést s mi gyerekek is tudtuk valahonnét, hogy apám hibájából.

Apám fölöttesei sem jártak hozzánk. Ha viszont az utcán találkoztunk velük, mély hódolattal hajoltak anyám keze fölé, míg apámnak csak ujjuk hegyét nyújtották. Én homályosan mintha emlékeztem volna, hogy mikor még nagyon kicsi voltam, szüleim néha veszekedtek s apám ilyenkor félénken dadogott. Ennek ellenére, mióta világosan emlékszem a körülöttem játszódó dolgokra, mindig apám születésnapja volt a legnagyobb ünnep a családban. November 27-én este anyám viselkedése is elárulta, hogy az a hatalomtöbblet, amely kezébe csúszott, csupán családja hírének és személyi varázsának köszönhető, de a család feje isteni és emberi törvények szerint a férfi és a családtagok részéről teljes odaadás illeti őt. A mélyen vallásos asszony pillanatnyi habozás nélkül teljesítette ezen a napon a krisztusi alázat parancsát.

Egyszer aztán nagyon különös dolog történt.

Úgy tizennégy éves voltam, mikor egy vasárnap apámmal a ligetbe mentünk. A lányok nem voltak velünk, már nem is tudom, miért. Apám szokatlanul tűnődő volt ezen a napon s én, hogy ne zavarjam, a padokon ülőket figyeltem. Az egyik útkereszteződésnél egy idősebb férfiakból álló társaság oly komikus heveséggel vitatkozott, hogy muszáj volt hangosan nevetnem. Apám kíváncsian nézett rám s én finom mozdulattal hívtam fel figyelmét a mulatságos jelenetre. Ő azonban nem nevetett velem, hanem összereszt, megragadta a karom és ellenkező irányba akart vezetni.

Ebben a pillanatban egy kellemes, enyhén gúnyos hang hallatszott a hátunk mögül:

- Igazgató úr! Milyen öröm!

Megfordultunk.

Alacsony, zsidós külsejű emberke állott előttünk, kopott, de jól szabott fekete kabátban. Fején a meleg áprilisi napfényben is kemény kalapot viselt. Udvarias hajlongása ellenére is elsőnek nyújtott kezét s mikor apám, habozva, odaadta a magáét, nem is engedte el, hanem az előbbi társaság felé húzott bennünket:

- Engedje meg, igazgató úr, hogy összeismertessem a SPOZ tagjaival.

A padon ülő öregurak felálltak fogadásunkra. Arcukra a csodálkozás különböző kifejezése ült. A zsidócska mélyen meghajolt:

- Íme, a Seggberúgott Postások Szövetsége. Az igazgató úr megkért, ismertessem össze veletek.

- Oh, mi ismerjük egymást, - felelte az egyik úr.

- Önnek tulajdonképpen Szövetségünkben lenne a helye, igazgató úr, - mondta a másik.

Apám egyik karja vállamon nyugodott. Éreztem, hogy görcsösen megrándul.

- Nem tudom, uraim, mivel szolgáltam erre a gúnyos fogadtatásra?

Viharos tiltakozás tört ki:

- Gúny? De hová gondol? Megsért bennünket, igazgató úr.

Nekem azonban az volt a benyomásom, hogy a tiltakozást csak megjátszották s igenis gúnyolták apámat.

A kis keménykalapos viselkedése különösen nem tetszett, bár látszólag legmélyebb hódolatának adott kifejezést:

- Én egyenesen Önnek köszönhetem, hogy nem akasztottak fel, - ha jól emlékszem.

Egy fiatalabb úr átadta a helyét:

- Boldoggá tenne, igazgató úr.

Mások a hajamat simogatták:

- Helyes gyerek! Bizonyára olyan nagyszerű ember lesz belőle, mint Ön!

Apám megmarkolta a vállamat:

- Nagyon leköteleznek... De a feleségem és a gyerekek várnak a tó partján, mennem kell.

Meghökkenve néztem apámra. Először hallottam ajkáról hazugságot.

Hátunk mögött hangos kacagást hallottunk s mi meggyorsítottuk lépteinket. Szinte futva, mint a tolvajok, menekültünk. Jó messze telepedtünk csak le egy padra. Apám állát tenyerébe támasztva, mord arccal meredt maga elé. Én félénken figyeltem.

Egyszerre felkapta a fejét:

- Mit bámulsz?

Vérig sértve fordultam el. Annyit még láttam, hogy apám vad pillantásokat lövell felém. Egy-két perc múlva azonban meglágyult hangon szólalt meg:

- Nyögd ki, mi bánt?

Azt akartam mondani, hogy hazudott, de nyelvem nem forgott rá a szóra. Csak ennyit morogtam:

- Tudod azt te nagyon jól!

- Tojás vagy még ahhoz, hogy megítéld apádat!

Abban a korban voltam, mikor a gyermek ifjúvá válik és hazudnék, ha el akarnám hitetni veled, akkor vettem észre először, hogy a felnőttekkel nincs minden rendben. Sok dolog, ami korábban értelmes volt, érthetlenné vált és el tudtam képzelni, hogy csak fiatalságom miatt nem világos előttem apám magatartásának erkölcsi indoka. Különben volt ott más érthetetlen is. Megkérdeztem:

- Mért neveztek igazgatónak?

- Mert ha volna a világon egy csekélyke igazság, még most is igazgató volnék!

Talpraugrottam a meglepetéstől. Apámat szemmel láthatóan felvidította viselkedésem.

- Most csodálkozol, mi? Nem is tudtad, hogy apád is volt valaki!

Magához ölelt és a fülembe súgta:

- Barátocskám, mert a felesége számarnak tart valakit, egyáltalán nem biztos, hogy számár!

Én csak bámultam tovább. Erre mellbelökött:

- Elmeséljem?

Sietve bólintottam.

- Jó. Egyszer úgy is meg kell tudnod...

Csodálatos történetet hallottam. Hanem az elejét nem értettem elég világosan s így nem is emlékszem rá nagyon jól. Valami postafőfelügyelőről volt szó, aki csaknem leállította a postát. De a miniszter az utolsó percben ígéreteket tett, amelyeket aztán nem teljesített, s a sztrájk elmaradt. Apámat pedig kérte a vezérigazgató.

„Kéretett” - így. Nem hívatott! Érted a különbséget? Barátocskám, nem mindenkit szokott kéretni a vezérigazgató.

Hellyel és konyakkal kínált:

- Maga az én emberem, Ágoston.

- Szolgálatára, kegyelmes uram.

- Maga szereti a Postát!

- Természetesen, kegyelmes uram!

- Kitűnő. Tud titkot tartani?

- Igenis, kegyelmes uram.

Jelentősen szája elé tartotta az ujját és kezembe nyomott egy feljelentést, melyből kiderült, hogy ez a bizonyos postafőfelügyelő néhány évvel korábban viszonyt folytatott egy beosztottjával.

- És ilyen emberek akarják leállítani a Postát!

- Osztom a felháborodását, barátom, - mondta a vezérigazgató. - Annak az úrnak vége. Önnek kell a helyére állnia.

- Az ő helyébe? Nem vagyok szociáldemokrata!

- Van valami akadály, hogy belépjen?

- A Szociáldemokrata Pártba?? Kegyelmes uram!!!

- A Postáért, barátom.

A Postáért! Tudod te, mi az a Posta, kiskomám? Ha a Posta megáll, megáll a világ. Se üzlet, se öröm, se szerelem. Még meg sem halhat nyugodtan az ember, mert a temetéséről nem tudják értesíteni a barátait. A Postáért... a Postáért mindent vállaltam. Meg aztán anyád is biztatott.

Idáig támadtam azt az illetőt, ahol csak módom adódott. Most, hogy a miniszter megszegte ígéretét, nyilatkozatot tettem közzé; ebben elismertem eddigi ellenfelem igazát és beléptem a Pártba. Néhány hét múlva már én vezettem küldöttséget a vezérigazgatóhoz. Igen éles hangon követeltem a különórázások körüli visszasságok megszüntetését. A vezérigazgató általános meglepetésre engedett. Hogy ezt előre megbeszéltük, kettőnkön kívül csak néhány nagyfejű

tudta. Mikor aztán pár hónap múlva kirobbant a botrány, már természetes volt, hogy én lettem a főfelügyelő úr helyett a Casino titkára, a lap szerkesztője és az ellenzék elismert vezetője.

Ez a ravaszkodás téged talán meglep, de a politikában nem csak megengedett, hanem kötelező. A politika ugyanis piszkos ügy és az ember legszívesebben nem foglalkoznék vele, ha egyáltalán lehetne enélkül élni. Eleinte én is viszolyogtam az efféle módszerektől, de ismertem a nagy célt, és megtettem mindent, amit nem kerülhettem el. Anyád komolyan segített legyőzni habozásomat.

Az eredmények igazolták a vezérigazgatót.

Micsoda idők következtek!

Kollegáim vállukra emeltek a választás után s a banketten legalább tízen köszöntöttek fel. Másnap kanonok nagybácsid meghívott magához. Néhány befolyásos rokon volt nála, s mikor távoztunk, a bácsi tréfásan veregette meg anyád vállát:

- Lám, lám! Nem is csináltál olyan nagy számárságot, amikor ehhez az éhenkórászhoz mentél!

Anyád ettől kezdve, ha valami vita volt közöttünk, így szólt:

- „Ezt maga tudja a legjobban, Károly!”

Hogy felragyogott apám szeme ezeknél a szavaknál! Már akkor is az volt az érzésem, hogy a vezérigazgató, de talán az atyaúristen elismerésénél is többre tartotta felesége meghódítását. Mi-tagadás, nem is csodálkoztam ezen.

Az én gyönyörű, nagyszerű anyám többet ért mindenkinél. Ha felvette fekete selyem ruháját, áttört fehér kesztyűjét és kézen fogta gyermekeit, a kereskedősegédek szinte versenyeztek, melyik köszönhet messzebből neki. Egyszer egy igazi ezredes is megállította autóját, hogy üdvözölhesse. Katonás barackot nyomott a fejemre s megkérdezte:

- A Károly fia?

- Igen, szegény - felelte anyám.

Az ezredes harsányan tiltakozott:

- Nem, asszonyom! - Akinek olyan anyja van, mint Ön, az ne is kérjen többet istenétől.

Apám egyszerre megnőtt a szememben s utána már meglehetősen hidegen hallgattam, hogy a háború alatt mindent elkövetett a szolgálat zavartalanságának biztosítására s ezért tizennyolcban igazgatónak, a mozgóposta főnökének nevezték ki.

Aztán jött a kommün.

„Egy reggel kopott katonaköpenyben, fején piszkos kötéssel bejött hozzám egy vékony, nagybajuszú, rövidlátó ember és bejelentette, hogy ő az új bizalmi.

- Együtt fogunk dolgozni, igazgató elvtárs. Remélem, nem lesz egymással sok bajunk.

Így mondta. Nekem. Egy egyszerű altiszt, aki a háború előtt a nehezebb csomagok kirakásánál segített a Keleti pályaudvaron és boldog lehetett, ha az akkori igazgató fogadta köszönését.

Jóljárt Istvánnak hívták, és aki ismerte, senki nem csodálkozik, hogy végül is rosszul járt. Nekem nincs részem a halálában, de megértem azokat, akik felakasztatták. Úgy tudott nézni avval a két vércseszemével, hogy a becsületes embernek megállt a szíve dobogása. Görbe orrával mindenütt ellenforradalmárok után szimatolt.

Én ugyan nem ijedtem meg tőle!

- Engem az igazgató kartárs megszólítás illet a szabályok szerint - mondtam tekintélyesen, - az elvtársozást hagyjuk a pártnapokra.

Savanyúan elmosolyodott, de lenyelte a rendreutasítást. Mondott pár hivatalos szót és távozott. Éreztem azonban, megjegyzett magának.

Többet ennél nem tehettem. Az állásomat nem vághattam a fejükhöz. A haza állított hivatalba és eleget kellett tennem kötelességemnek.

Kinevezésem másnapján teljes titokban feljött lakásomra elődöm, a mozgóposta volt főnöke, Druzsínák Olivér és mindenről tájékoztatott.

- A hazafiak már szervezkednek. Én is magamhoz vettem a kasszából 100.000 koronát, hogy a Vörös Hadsereg régi tisztjeit megszerezsem magunknak. Az Ön első feladata: akadályozza meg, hogy felfedezzék a pénz eltűnését.

Második feladatomban az lett volna, hogy szerezzek adatokat a tábori posta útján a csapatok elhelyezéséről és létszámáról. Helyettesemet, Knopp felügyelőt, mint mondotta, mindenbe beavatták. Ha túl veszélyesnek tartanám a feladatot, ő vállalja a bonyolítást.

Az utóbbi kérést szívesen vállaltam és ezért kellett a helyemen maradnom:

Knopp volt az a zsidócska, fiam, aki az előbb oly szemtelenül rám akaszkodott. A bolsevikokat talán még nálam is jobban gyűlölte, de származása miatt korábban sok mellőzésben volt része s nem röstellt igen éles hangot ütni meg a Postaigazgatóság régi tagjaival szemben. Így könnyen népszerűsége tett szert az alantasabb emberek között s nálam sokkal jobban mozgatható. Bármennyire hálátlannak mutatkozik most velem szemben, tárgyilagosan el kell ismer-nem, feladatát kitűnően végezte. Nem kettőnkön múlt, hogy Jóljárt megszagolta a dolgot s nyomozást indított a 100.000 korona ügyében.

Mielőtt eredményt ért volna el, megbukott a kommün. Bankettet rendeztünk a kaszinóban és éltettük Friedrich Pistát.

Ez volt az utolsó boldog napom az életben.

Harmadnap letartóztattak.”

Felkiáltottam. Apám megütközve nézett rám. Nekem az jutott eszembe, hogy főnökének a fia egyszer azt mondotta nekem:

- A te apád börtöntöltelék.

Én ezt a gyereket akkor véresre vertem. Apám csak ennyit mondott: Jól tetted fiam! Csak védj az Ágostonok becsületét.

Anyám viszont kézen fogott, apám tudta nélkül elvitt a fiú lakására s kényszerített, hogy a krisztusi szeretet nevében kérjek bocsánatot.

A meglepetéstől alig tudtam kinyögni:

- Miért tartóztattak le, apám?

Elgondolkozva döfölte sarkával a kavicsokat:

- Semmiért. - De jobb is ezt neked még nem értened. Elég annyi, hogy két hét múlva kiszabadultam s hívtak a vezérigazgatóhoz. Igen rossz hangulatban fogadott:

- Jól választotta meg a bizalmasait, mondhatom! Ez a Knopp csirkefogó.

Nem mertem védekezni. A nagy urak nem szeretnek kellemetlen igazságokat hallani.

Arról volt szó, hogy Knopp, akit velem egy időben ültettek le, feljelentette Druzsínát a százezer korona miatt. A fehérek ugyanis nem kaptak belőle egy lyukas garast sem. A vád valahogy kiszivárgott s így bíróság elé került. Druzsínát azt állította, tulajdonképpen Knopp vitte el a pénzt s engem nevezett meg tanúnak.

- Engedelmeivel, - hebegtem, - meg kell jegyezmem, miszerint biztos tudomásom van róla, hogy a pénzt az igazgató úr vitte el.

- S ez fontosabb Önnek, mint az igazgatói kar becsülete?

- Isten mentsen, kegyelmes uram!

Ekkor a vezér elmosolyodott és szívélyes kézmozdulattal elbocsájtott.

Anyádhoz fordultam tanácsért.

- Látszik, hogy nem igazi úr. Másként nélkülüm is tudná, mi a kötelessége!

A tárgyalásig álmatlanul töltöttem az éjszakákat. Utolsó napon feljött hozzám Knopp édes-anya. Sirt és simogatta a kezemet. Megnyugtattam. Ha már segíteni nem tudok a fián, ártani egész biztos nem fogok neki.

Nagyon ravasz dolgot találtam ki, az egyetlen helyes magatartást, amelyet nehéz helyzetben követhettem.

Knopp segílyt kérő és Druzsínát gúnyosan mosolygó tekintetének keresztüzében álltam a bíróság elé. Utolsó pillanatban egy cédulát nyomtak a kezembe. Ez állott rajta:

„Csak keményen! Új tanút jelentettek be.”

Kemény is voltam. Kijelentettem, hogy biztos tudomásom szerint Druzsínát és Knopp együtt voltak a pénztárteremben. Az eseményt azonban korántsem egybehangzóan mesélték el s nekem semmi alapom sincs arra, hogy kettőjük között igazságot tegyek.

Vallomásom után azt vártam, hogy a magasabb rangú tiszt nyilatkozatát fogadják el igaznak, de a bizonyítékok elégtelensége miatt Knoppot is felmentik. Elégedetten tértem hát vissza helyemre. Druzsínát ügyvédje a fülemhez hajolt:

- Ezt jól megcsinálta, maga szerencsétlen!

Majd elájultam az ijedtségtől. Jóljárt volt a következő tanú. Knopp nem átalotta két úr vitájába bevonni ezt a megátalkodott bolsevikot!

Két börtönőr között, bilincsbe vert kézzel jelent meg a teremben, de a bíróság előtt gögösen kiegyenesedett:

- Ha jól értem, az a kérdés, - kezdte, - hogy Druzsínát és Knopp urak közül melyik a nagyobb csirkefogó. Szerintem Knopp az. Ő ellenforradalmár volt, míg Druzsínát csak a saját hasznát nézte. Az ellopott pénzt utolsó fillérig elkártyázta a Kairó kávéházban.

- Rendreutasítom - dörögte a bíró.

Jóljárt vállat vont.

A védő kérdéseire kijelentette, hogy a nyomozás során állapította meg a tényeket s tanúkul az urak felkérhetik a kávéház pincéreit.

Ekkor Druzsínát új vallomástételre jelentkezett. A termen lázas izgalom futott át.

- Bocsásson meg a bíró urak, bocsásson meg az ügyész úr, bocsásson meg Knopp barátom, hogy ily soká félrevezettem Önöket. Tettemben a vak szükség és a becsület féltése vezetett. Nem árulhattam el a történeteket mindaddig, míg Jóljárt be nem ismerte, hogy a nyomozás

során eljutott személyemig. De elhiszik-e, bíró urak, elhiszi-e az ügyész úr, hogy ez a csirkefogó nálam hagyta a pénzt? Nem, ezt nem hihetik. Csak annak köszönhetem életemet, hogy Jóljárt nem adta át a pénzt a bolsevikeknek, hanem saját személyére költötte.

A hallgatóság tapsiban tört ki és a bíró elfelejtett rendet csinálni. A vádlottat nagy diadallal felmentették és egy hónap múlva magas kitüntetést kapott kommün alatti bátor magatartásáért. Engem ugyanaznap degradáltak, mert nem árultam el kellő hazafias öntudatot a tárgyaláson.

- És Knopp? - kérdeztem én.

Erre apám már csak legyintett, öregesen, komoran.

Többet nem szólt egy szót sem.

Én magam is feneketlen ábrándozásba merültem. Elgondoltam százféle változatban, hogyan feleltem volna én az ügyész kérdésére. A bírák szája tátva maradt a csodálkozástól. A terem nekem tapsolt, engem terjesztettek fel kitüntetésre. A banketten mellettem ült Knopp igazgató, míg Druzsínakot arra ítélték, szolgáljon fel az asztalunknál.

Hanem hamarosan felhagytam evvel a játékkal.

Apám szavai világosságot derítettek életünk néhány homályos pontjára. Amit elhallgatott, kitaláltam. Ezért emlegetik oly ritkán a kanonok bácsit, meg anyám többi rokonát és ezért nem látjuk őket évek óta!

Anyám híres papi családból származott, de mert kitartott apám mellett a nagy fiaskó idején, kitagadták. Szegény bennem reménykedett, nekem kellett volna visszaszereznem helyünket a világban, vagyis a Krisztinavárosban és Balatonaligán. Most már könnyen megérthettem finom célzásait, aggódó szeretetét. Egy múlt századbeli nagyasszony energiájával egyengette érvényesülésem útját.

Öreg fejjel megmondhatom, teljesen alkalmatlan eszközökkel. A papokban, a politikában és a házasságban hitt, de többre becsülte a dominikánusokat, mint a jezsuitákat, Schlachtát, mint Gömböst és a rangot, mint a pénzt. Legidősebb nővéremet az a kereskedő kérte meg, aki később oly kínos botrányok közt került ki Gömbös parlamentjéből, anyám azonban egy halvérű külügyi tisztviselőhöz kényszerítette lányát, hogy legyen összeköttetésem, ha esetleg diplomáciai pályára lépnék. Hasonló elgondolásokból akarta anyádat apád helyett egy hadnagyhoz adni, de nem tudták letenni a kauciót.

Egyetlen esetben adott valóban segítséget, - akkor is szándéka ellenére. Mikor észrevette szomszédasszonyunk kéretlen kedvességét, elvitt atyai jóbarátjához, a dominikánus rendház főnökéhez, gyóntasson meg és tudja meg titkaimat.

Én kevés fantáziájú, társtalan gyerek voltam, nem értettem meg, miért hív a szomszédasszony paradicsomot kötözni és csendes dühvel segítettem lebontani hosszú fekete haját. A jó páter szigorú kérdései nyitották fel szememet és juttattak evvel a boldogsághoz.

De ez már később történt. Egyelőre ültem a padon s csak arra riadtam fel, hogy egy szerelmes pár áll előttünk. A lány kegyetlen nyíltsággal bökött apám felé:

- Részeg? - kérdezte fiújától.

Felugrottam. A párocska elrebbent. De ahogy jobban megnéztem apámat, láttam, nincs okom sértődésre: még most sem vett észre semmit. Ült a padon, szemét lecsukta, fejét lecsüggesztette, de nem aludt, mert arcán heves érzelmek hulláma tükröződött. Hol mosolygott, hol elkeseredetten húzta össze szemöldökét. Kezével legyintett, lábával toppantgatott. Időnként motyogó szavakban tört ki:

- Disznóság. Vegye tudomásul kegyelmes uram. Ki tudta volna nálam tapintatosabban megoldani, kegyelmes uram?

Mérgesen rászóltam:

- Késő van. Gyerünk haza.

Apám többet nem járt velünk a ligetbe, én pedig eltökéltem magamban, hogy anyámnak igaza van, én születtem arra, hogy visszaszerezem a család elvesztett becsületét.

Egyszeriben végeszakadt nyugodt, ártatlan életemnek. Idáig jó tanuló voltam, anélkül, hogy sokat gondoltam volna vele. Most belefeketedtem a tanulásba. Elhatároztam, hogy mindig mindenben első leszek. Anyám megdicsőülve jött haza a szülői értekezletekről. Becsület és elismerés övezett.

Így tartott ez majd két esztendeig. Mikor azonban a hatodik gimnáziumba kerültem, valami megváltozott. A gazdag kereskedőcsaládok iskolájába jártam. Vagyoni különbségek eddig is voltak közöttünk, de nem sokat számítottak. Volt, aki több csokoládét evett, volt, aki kevesebbet. Egyesek a Balatonnál töltötték a nyarat, mások, mint én, a ligetben.

Ebben az évben azonban többen a Wörthi tóról és Zell-am-Seeből tértek vissza.

Zell-am-See! Wörthi tó! Micsoda titokzatos varázsa volt e neveknek mindaddig, míg két hét késéssel Krizsán is meg nem kezdte a tanévet és ki nem derült, hogy ő meg az Adriai tengeren nyaralt!

Olasz, szerb és német leánynevek nyugöztek bennünket a szünetekben a boldog fiúk köré. Ámulva hallgattuk meséiket.

A gazdag gyerekeknek egyszerre megfoghatatlanul sok pénzük lett. Több, mint amennyi cukrászdára vagy snúrozásra kellett. Tellett arra is, hogy dolgozatokat vásároljanak. Másfél pengőt fizettek egy házi feladatért. Rövidesen az osztály minden jó tanulója nekik dolgozott.

Aztán elérkezett a nap, melyen Krizsán, a nyakkendőkirály pakompartos, kamásnis fia elsőnek rendelt közülünk a cukrászdában konyakot. A szomszéd asztalnál elnémultak a lányok, áhítattal lesték, hogy nyeli az erős italt. Ő pedig átszólt hozzájuk, olyan modorban, hogy el-sárgultunk az irigységtől. Micsoda elegancia!

Eleinte megpróbáltam úszni az ár ellen. Nem írtam pénzért házifeladatot, megtagadtam a sűgást és a társaságban minduntalan a tanulásra tereltem a szót. Erre azt mondták rám, sötét stréber vagyok és kiutáltak maguk közül. Végül elment a kedvem mindentől. Már előfordult, hogy nem tudtam választ adni a tanárok kérdésére. Osztályfőnököm szomorún csóválta a fejét.

Ilyen állapotban ért apám közlése, hogy férfi lettem és nekem is jár zsebpénz: havi öt pengő.

Második fejezet

Havi öt pengő zsebpénz tulajdonképpen nem is volt olyan lebecsülendő összeg. Csak egy pengővel volt kevesebb, mint egy napszámos heti bére, másféllel, mint egy varrólányé. Vehetél rajta huszonöt krémest vagy kétszerannyi cow-boy regényt, naponta majdnem kettőt! Mehettél érte hetente kétszer moziba, egészen jó helyre, vagy egyik héten moziba, a másikon egy közepes bordélyházba. Két havi zsebpénzedből kifizethetted a korcsolyapálya idény-bérletét, vagy bérelhettél egy hónapig jobb családnál ágyat, ha beleegyeztél, hogy nappal más aludjon benne. Legalábbis ennyit fizetett legszegényebb osztálytársunk, Kovács Gábor, a tőki

postaaltiszt fia és sokkal olcsóbban jött ki, mintha bérletet vált a helyi autóbuszjáratra. Öt pengőért vállalta egy vagány, hogy felpofozza Mattheisz tanár urat s nekem meggyőződésem, hogy csak azért szegte meg szerződését, mert Krizsán az egész kialkudott összeget előre fizette ki.

Szóval öt pengő zsebpénzből szerényen kielégíthetted egy tizenhat éves diák minden szükségletét, csak nem uraskodhattál belőle. Nem vehettél részt vívótanfolyamon, (havi 8 pengő), nem teniszezhetél (pályabérlet 15 pengő + rakethúrozás + labdaszedőgyerek) és főleg nem fogadhattál olyan magas összegben az MTK-Fradi meccsre, hogy az egész osztály izgalommal lesse a fogadás eldőlését.

Én pedig akkor kevesebbel már nem érhettem be.

Mély töprengésbe merültem. Meg kellett valahogy sokszoroznom zsebpénzemet. Más ügyekben apám határozatával szemben fellebbezhettem volna anyámhoz. Kiszekírozta volna kérésem teljesítését. De úgy éreztem, szabad pénzben havi öt pengőtől is félti erkölcsimet.

Vállalhattam volna házitánítást, de minek? Az úri élethez a megfelelő szabad idő is hozzá tartozik. Mint elfoglalt korrepetitor, havi harminc pengővel szegényebbnek számítottam volna, mint zsebpénz nélkül annak előtte.

Ez a délután döntő lett életemben.

A szükség erejétől kényszerítve addig nyomorgattam agyam, míg először szökött ki belőle az ötlet, hogyan lehet pénzt keresni a társadalmi szükségletek terhére.

Vacsora után félrehívtam apámat:

- Adjon most egy húszast és év végéig békében hagyom, - mondtam izgatottan.

Az öreg szemüvege mögül csodálkozva pislogott rám. Aztán vállat vont és teljesítette kérésemet.

Év végén, mikor elébe tettem közel másfél száz pengőről kiállított betétkönyvemet, már hősködött.

- Tudtam én azt! Én voltam ilyen fiatal koromban.

Egyelőre azonban magam is alig bíztam a sikerben. Dobogó szívvel siettem az iskolába. Húsz pengő volt az egész vagyonom s most egy kockára kellett feltennem.

Az első óra magyar volt. Én a feleltetés alatt azon imádkoztam, adja ki végre Mattheisz tanár úr a régóta esedékes házi feladatot.

Az ég meghallgatta buzgó fohászomat. Tíz perccel csöngetés előtt a tanár úr becsukta noteszét és megállt a katedra előtt. Szelíd modorából, jámbor kézdörzsölgetéséből megértettük, hogy a szokottnál is nagyobb aljasságra készül.

- Önök tudják, - mondta egyenletes hangon, a mássalhangzókat hangsúlyozva, ahogy azt a dadogásról leszoktatottak általában szokták, - hogy nem az iskolának, hanem az életnek tanulnak. Az életben pedig nem lesz sűgás, nem lesz puska és könyvek sem lesznek, - igenis nem lesznek, fiatal barátaim. Ezért tartoznak nekem hálával, hogy most Kármán Józsefet adom maguknak dolgozati témául.

Az osztály felmorajlott. A legrosszabb tanuló is tudta, hogy Kármánról mindössze húsz sor áll a könyvben s aki dolgozatot akar írni róla, el kell olvasnia a Fanny hagyományait.

- Mi az? Nem nyerte meg tetszésüket? Kár.

Újabb morgás.

- Hát pedig vegyék tudomásul, hogy míg én tanítom Önöket, - bocsánat, most valami nagyon drasztikusnak fogok mondani, - Önök úgy táncolnak, ahogy én fütyülök.

Avval kirohant a teremből. Negyven gyűlölettől izzó szempár kísérté.

Csak én voltam nagyon elégedett. Micsoda keletje lesz most a pénzen vett dolgozatoknak!

Mégis két tízperc is eltelt, amíg hozzá mertem fogni tervem végrehajtásához.

Először Jerzsabeket vontam félre, az osztály harmadik tanulóját:

- Mit szoktál kapni egy magyar dolgozatért?

Homlokára tolta vastag pápaszemét és aggódalmasan nézett rám.

Muszáj volt mosolyognom.

A fiú apját nagyon jól ismertem. Kisiparos volt, bádogos és szerelő. Az osztálytársi viszonyra való tekintettel őt hívtuk, ha elromlott a vízvezeték. Ő szokta ilyen mozdulattal homlokára tolni a szemüvegét, ha anyám az árat kérdezte tőle. Sokáig tapogatta panaszos arckifejezéssel a beteg csövet s ha csak tehetette, elfelejtett választ adni.

Egyszer megkérdeztem tőle:

- Min töri a fejét, Jerzsabek bácsi?

- Azon, fiam, hogy én maradjak a legolcsóbb.

Gyurkának is ez járhatott az eszében, mert ijedten felelt:

- Másfél.

Úgy tettem, mintha ott akarnám hagyni. Kabátom ujjánál visszatartott.

- Egy hús - suttogta a fülemben - ha senki meg nem tudja.

- Idefigyelj, tökfey, - mondtam ünnepélyesen, - mögöttem hatalmas megbízók állanak. Két pengőt tudok fizetni, ha egyedül nekem írsz.

- Én kettőt szoktam írni, - hebegte.

- Az négy forint - bólintottam hidegen. - Előre fizetek.

Délutánra egy fillér nem maradt a zsebemben. Többet vásároltam, mint amennyit eladhatónak véltem, de első alkalommal nem tehettem mást:

- Csak a ti érdeketekben, fiúk, - mondtam. - Nincs többé Olcsó János. Én tárgyalok s én fizetek egyedül. Ha Krizsánék meg akarnak verni, védjétek meg.

Erre azonban nem került sor. Ők támadólag léptek fel, én megvetően válaszoltam:

- Mehettek a sóhivatalba az olcsó dolgozatokkal. Még ahhoz sem értetek, melyik jó, melyik rossz. Én azonban garantálok minden egyes sorért. Három pengőért jelest szállítok. Ha az osztályzat rosszabb, visszaadom a pénzt.

Megegyeztünk.

Be kell vallanom, mulatságosan ráfizetéses üzlet volt ez. Mint minden kisméretű, a dolgozókkal való közvetlen kapcsolaton alapuló vállalkozás, aránytalanul több gondot és bosszúságot szerzett, mint hasznot. Valamivel nagyobb jövedelmet biztosított, mint ha házitanítóságot vállalok, viszont az instruktoroskodó diák már rég a Kollegerszky előtt udvarolt a lányoknak, mikor én még dolgozatokat hasonlítottam össze, korrigáltam és csoportosítottam díjtételek szerint. Ráadásul a veszekedés, amely azelőtt a gazdagok és szegények között folyt, most személyem körül sűrűsödött és gyorsan nőtt ellenségeim száma.

Viszont a nehéz feladat gyorsan érlelt. Itt alakultak ki bennem azok a jótulajdonságok, melyek később oly kedvezően befolyásolták pályafutásomat: a tárgyalagosság barátaim és ellenségeim megítélésében, a tárgyalóképesség, lavírozni tudás, küzdőszellem és nem utolsósorban az az erély, mellyel a magát sértve érző emberrel szemben eljártam, ha éreztem igazamat.

Először éppen Jerzsabekkel kellett összeugranom.

Nem ismertem még gyereket, aki úgy vágyott volna a garasra, mint ő. Egyre többet vállalt. Egy vasárnap délután három dolgozatot hozott a lakásomra.

Üzleti megbeszéléseimet iparkodtam baráti keretek között tartani. Kedvesen fogadtam s lejátsoztunk két parti sakkot, mielőtt kezembe vettem volna az írásokat.

Fejembe szökött a vér.

Egy négyes tanulónak szégyenére vált volna Jerzsabek firkálmánya.

Azért megőriztem hidegvéremet. Szó nélkül kettéhasítottam a dolgozatokat és behajítottam a fiókomba.

- Így.

- Mit csinálsz, Misi? - ragadta meg a karomat.

- Nevellek - feleltem nyugodtan.

Rámnézett, mint akit szívenszúrtak. Szeme könnyes lett, ajka fehér.

- Nagyon kell a pénz - mondta felnőtteken, panaszosan.

Megsajnáltam. Vele együtt ültem neki a dolgozatoknak. Megcsináltuk mind a hármat újból. Este tíz óráig veszködtünk.

- De ilyen többet elő ne forduljon, - mondtam aztán igen szigorúan. Mi mást tehettem volna? Megértett és a legjobb emberem lett.

Másokkal szemben más eszközökkel kellett eljárnom.

Itt volt például legjobb barátom: Hegedüs István.

Jeles tanuló, hármassal osztályzattal magaviseletből.

Ha te is a Horthy-időben jártál volna iskolába, ennél többet nem is mondanék jellemzésére. Jól el tudnád képzelni, amint órák alatt szomszédaival fecseg, pusztán unalomból vitatkozik a tanárral, vagy ellenkezőleg, könyvet olvas a pad alatt s azt sem hallja, ha felszólítják.

Akkori külsejére én magam sem nagyon emlékszem. Ha rá gondolok, Mattheisz tanár úr panaszos arca merül fel előttem, amint a dolgozatok fölött könyökölve, sértődötten veszekszik:

- Hová tette már megint a bevezetést, Hegedüs? Maga bevezetés nélkül akar dolgozatot írni, Hegedüs?

Hegedüsnek csak szaporán mozgatott két ujjára emlékszem, amint tüstént jelentkezik:

- Tanár úr, kérem! Én eredetileg írtam bevezetést, de olyan szemtelen volt, hogy barátaim tanácsára elhagytam...

Elképzelheted, nem volt vele könnyű összeköttetésben állni. Csak néha-néha dolgozott, szeszélyből. Akkor is át kellett fogalmazni írását, nehogy úgy járjak, mint korábban egyszer a Krizsán. Mattheisz tanár úr evvel hozta be a füzeteket:

- Hegedüsnek ma két dolgozatát olvastam. Mind a kettőre jelest kap és beírom az osztálykönyvbe. Krizsán dolgozata elégtelen.

Én azonban kínlódtam vele, barátságból.

Egyszer aztán megcsinálta azt a tréfát, hogy az elvállalt feladatot nem készítette el. Nekem kellett megírnom utolsó éjjel.

Következő hónapban aztán megmondtam neki:

- Nagyon szeretlek, Jóska. Két hónapig még sem kapsz tőlem megbízást.

Kinevetett. Hátam mögött magával Krizsánnal szűrte össze a leveket. Készített neki egy csodálatos írást, mely elsősorban a részek tökéletes arányával és a stílus jellegtelenségével tündökölt.

Egész rendszerem egyszerre szakadék szélére került.

Hegedüsnél erősebb ellenfélre nehezen találhattam volna. Ha hagyom, tegyen amit akar, valószínűleg gyorsan lejárhatja magát vad szeszélyeivel, de az apparátus fegyelmét nem veszélyeztethettem ilyen, egyébként hasznos engedékenységgel. Ha viszont támadásaimmal tovább szorítom a megkezdett úton, megfeszíti ragyogó képességeit és játszva állja velem a harcot. Ha minden kötél szakad, még a helyemre ugrik és bizonyára nem fog csődöt vallani.

Egész éjjel álmatlanul ültem ágyam szélén és törtem a fejem a megoldáson. Hogy vissza kell vonulnom, nem volt előttem kétséges. Hegedüst le kellett csillapítanom. De hogyan lehet visszavonulás közben csapást mérnem az ellenségre?

Úgy tűnik, mint ha már nagyon korán rájöttem volna, mi a teendő, csak bizonyos okok miatt ezen a nyomon kívántam legkevésbé haladni.

A takarékpénztárban meglepően gyorsan növekedett a betétem. Eredetileg azért kezdtem a pénzcsináláshoz, hogy versenyezhesek a gazdag fiúk henye költekezésével. Minél nagyobb összeg fölött rendelkeztem azonban, annál kevésbé volt kedvem kiadni a kezemből. Egyre inkább úgy éreztem, hogy tekintélyem tökélem nagyságától függ és nem a költekezésemtől. Minden keservesen megszerzett 50 filléresem képességem bizonyítéka volt. Jóval kevesebbet költöttem magamra, mint amikor még apám zsebéből kikönyörgött ajándékok képezték anyagi alapomat. Egyenesen zsugori módjára kezdtem élni.

Az egyetlen lehetségesnek tűnő megoldás pedig óriási kockázatvállalást követelt. Több mint húsz pengőt kellett egyetlen lapra feltennem!

Hajnalig tartott, amíg meggyőztem magamat arról, hogy ha a harcot elveszítem és fel kell hagynom eddigi tevékenységemmel, édes-mindegy, hogy húsz pengővel több vagy kevesebb lesz-e a vagyonom. Ha pedig megnyerem az ütközetet, akkor aligha kell többé ellenállási kísérletektől tartanom.

Néhány napig úgy tettem, mint akit egyáltalán nem érdekel Hegedüs árulása. Válasz nélkül hagytam a gyerekek kérdő tekintetét.

A lejáratkor begyűjtöttem és kifizettem a dolgozatokat. Aztán összehívtam az érdekelteket és közöltem velük, hogy a boltot bezárom. Nem áll módomban egyetlen írást sem leszállítani.

Mindezt két nappal a dolgozatírás határideje előtt!

Lett is felzúdulás, kétségbeesés. Elmondtak engem csirkefogónak, bolondnak, fenyegettek fejbetöréssel, feladással.

Én azonban nem ijedtem meg a hangzavartól.

- Kérdezzétek csak meg Krizsántól, milyen bolond vagyok? - feleltem élesen.

Kereskedőfiúk voltak, megértettek hosszas magyarázkodás nélkül is. Előbb áttértek a csendesebb szitkokra, majd a rábeszélésre, végül hosszú, levert hallgatás után megkezdődött a közvetítés.

Krizsán röviden nyilatkozott. A maga részéről kész visszatérni régi üzletfeléhez, ha Hegedüs lemond a béréről.

- Hogy-hogy? - háborodtam én fel. - Mi köze ehhez Hegedüsnek? Hegedüs az én legjobb barátom és Krizsán ne törődjék avval, veszekszünk-e vagy sem. Én nem a munkások, hanem a munkáltatók érdekeit képviselem, engem nem Hegedüs, hanem Krizsán árult el. Fizesse csak ki nekem is, meg Hegedüsnek is, amivel tartozik, nem fogja földhöz vágni az a pár pengő.

Mit beszéltek aztán Krizsánnal a fiúk, nem tudom. Annyi tény, feltételeimet elfogadták és kollektíve becsületszavukat adták, hogy ezentúl nem fognak hátbatámadni.

Hegedüsnek a könnyei folytak a kacagástól és nyakambaborult:

- Nagyszerű hecc volt, cimborám! Nagyszerű hecc!

Én, ha jól emlékszem, még meg is csókoltam őt. Mindenesetre volt annyi bátorságom, hogy ezt mondjam neki:

- Ez még semmi! Ami most következik, az lesz az igazi!

Két héttel később újabb értekezletet hívtam össze, ezúttal a dolgozatírók számára. Röviden és szárazon közöltem velük, hogy minden kategóriánál húsz fillérrel leszállítom a díjazást.

Ugyanolyan felháborodás, mint a gazdagok értekezletén. Ezúttal Hegedüshöz küldtem őket. Köszönjék az intézkedést neki.

- Ameddig ki vagyok téve ilyen piszkos, sztrájktrő viselkedésnek, nem vállalhatom a kockázatot. Ha az urak azt akarják, hagyjam abba eddigi működésemet, csak szóljanak, nagyon szívesen. Térjünk vissza az egyötvenes árakhoz. Egyébként nem kívánom jelenlétemmel fenyegetni az urakat, beszéljék meg a kérdést egyedül.

Délután Jerzsabekből és egy másik fiúból álló küldöttség keresett fel a lakásomon. Nem tudtak megegyezésre jutni, kéri az én tanácsomat.

Barátságosan fogadtam őket:

- Két héten belül visszatérhetünk a magasabb árakhoz. Én nem a munkáltatókat, hanem a munkásokat képviselem, engem nem Krizsán, hanem Hegedüs árult el. Csináljatok valamit, ami mindenki kedvét elveszi az övéhez hasonló viselkedéstől.

Íme, csírája későbbi nagy bekerítő hadműveleteimnek!

Követelésemet elfogadták és Hegedüs körül megszervezték a bojkottot.

Osztálybojkott! Félelmetes fegyver volt ez a diákok kezében, csak nagyon kevés helyen volt akkora összetartás, hogy alkalmazni tudták. Mi azonban egy évvel korábban már a szó szoros értelmében ideggyógyintézetbe kergettük vele a tanárok egyik besúgóját.

Másnap történt valami az egyik órán. A tanár, régi tanárszokás szerint megkérdezte, ki volt az?

Mire egy mély hang: Hegedüs!

Öt-hat felől rázúgták: Hegedüs!

Hegedüs elsápadt, felugrott és dühtől remegve kiáltotta:

- Nem igaz! Hazudik!

Persze, beírták az osztálykönyvbe szemtelen viselkedéséért. A szünetben hozzám jött:

- Ezt te csináltad! Ne is tagadd!

- Tagadja a nyavalya. Előre figyelmeztettelek.

Válaszom meglepte. Sokáig hallgatott. A gyűlölet szikrái lassan kialudtak a szemében. Végül - igaz, kissé kényszeredetten, még fel is kacagott:

- Az apád Krisztusát! Jól kibabráltál velem.

Békülésre nyújtotta kezét. Én, ostoba, nem fogadtam el.

Hidd el, érthető volt a gyöngeségem. Most éreztem meg az igazi nagyság ízét, azt, hogy emberek felett rendelkezhetem. Nem meglepő, hogy élvezni is akartam ezt a hasonlíthatatlan gyönyörűségét. Azonkívül úgy gondoltam, itt az ideje, hogy leszámoljak egyetlen vetélytársammal, akinek tekintélyét soha nem tudtam túlszárnyalni.

A durva heccelődés tehát folyt még néhány órán keresztül, kevésbé tragikus eredménnyel, mint az elején. Hegedüs rendkívül higgadtan viselkedett s nem szolgáltatott alkalmat további tanári beavatkozásra.

Terveimbe súlyos számítási hiba keveredett.

Elfeledkeztem arról, hogy a harc, amelyet folytatok, kevés embernek szívügye. A megrendelők és a dolgozatírók csoportja együtt sem tette az osztály létszámának egy harmadát. A zömének mindegy volt, mennyit fizetek a dolgozatokért. Viszont felháborította az a támadás, amelyet Hegedüs ellen folytattunk.

Volt egy osztálytársunk, akit rendkívüli komolysága miatt mindenki doktor úrnak hívott. A higgadt, becsületes gyerek hihetetlen ereje lehetővé tette, hogy gyávaság vádja nélkül kikerülje a verekedéseket. Tanítás után karonfogott engem és Jerzsabeket és kivitt magával az Almási térre. Szóval tartott bennünket, amíg kiürült az iskola, eltűntek a tanárok. Akkor lekevert egy-egy pofont.

- Disznók! - mondta és otthagyt bennünket.

Mélyen megrendültem.

Észre kellett vennem, hogy veszélyes úton járok. Másnap reggel leállítottam a hajszát.

A kapott pofon után nehéz volt Hegedüshöz közelednem, de megtettem. Szerencsére a doktor úr senkinek nem árulta el közbelépését.

Barátom elég hidegen fogadott.

- Tudod, - mondta váratlanul, - te tulajdonképpen kizsákmányoló vagy, azért viselkedsz ilyen aljasan.

Nem értettem meg, de megsértődtem. Ökölcsapással válaszoltam s amint az történni szokott, a verekedés feloldotta köztünk a feszültséget.

Sok évvel később, akkor már tréfásan, elmesélte, hogy akkoriban került először kezébe Marx egyik könyve s a történetek világították meg előtte, mint egy villámcsapás Marx igazát. Attól kezdve kapcsolatot keresett a szocialistákkal.

Hogy az incidens nem múlt el fölötté nyomtalanul, azt mi is észrevettük. Megkomolyodott, megváltozott. A tanárokkal továbbra is hideg megvetéssel bánt, de már nem nevette meg bennünket szemtelen tréfaival. Alkalmazkodott az iskola törvényeihez és rövidesen magaviseletből is megszerezte a jeles osztályzatot. Persze, mi nem értettük viselkedése indokát, azt hittük, egyszerűen begyávt és tekintélye észrevehetően csökkent az osztály előtt.

A történetről, azt hiszem, még annyit kell elmondanom, hogy a doktor úrral szemben sokáig nem tudtam, hogyan viselkedjem. A pofon emléke fájt és feszélyezett. Annyira tisztában voltam azonban avval, micsoda baklövéstől óvott meg váratlan közbelépésével, hogy legyőzve önmagam, mintegy két hét múlva félrevontam az egyik tízpercben:

- Teljesen igazad volt. Disznó módjára viselkedtem. Köszönöm a pofont.

Meghatottan megölelt:

- Mégis csak derék gyerek vagy!

Lelkemről leoldódott a feszültség. A harc, ha nem is végződött teljes sikerrel, megszilárdította helyzetemet. Ezentúl kevesebb energiát kellett fordítanom üzleti ügyeimre és több időm maradt magánéletet élni. Igaz, ekkor már sűrűsödtek fejem fölött a fellegek, hogy a vihar, váratlanul kitörve, majdnem elsodorjon, de akkor még nem éreztem előszelét. Ez a veszedelem egyébként életem egyik legszerencsésebb eseményévé vált. Nagy kínlódások árán olyan mély bepillantást engedett azokba a nézetekbe, melyek alapján kormányozták akkori világunkat, hogy csak hálás lehettem érte a sorsnak.

Általában azt kell mondanom, szerencsés életem volt. Gyakran történt meg, hogy amit a jelenben a legelviselhetlenebb megpróbáltatásnak láttam, utólag kedvező sorsfordulatnak bizonyult.

Harmadik fejezet

A véletlen épp olyan, sőt még nagyobb arányú bekerítő hadmozdulatot szervezett ellenem, mint én Hegedüs ellen. Mikor már mindenem túl voltam, okulás céljából megpróbáltam összeállítani azokat a tényezőket, melyek leleplezésemet előidézték. Eredmény: az esetlegességek zűrzavaros összevisszasága. Jegyzeteimből groteszk kedélyességgel nevettek szemembe a címszavak:

1. Az igazgató betegsége súlyosabbra fordult.
2. A hetedik bében elloptak egy erszényt.
3. Jerzsabek néni egy Box Tengort talált a Városligetben. Stb., stb.

A véletleneknek ez az a „különös találkozása”, melyből az ostoba emberek azt a következtetést vonják le: ha Jerzsabek néni nem sétál a ligetben, nekem semmi bajom nincs s ezért aztán újra meg újra megpróbálják a sorsot kijátszani. Mikor először találkozik az ilyen véletlennel, talán az okos ember fejét is megzavarja, de mikor nagyobb tapasztalatra tesz szert és látja, hogy minden homályos ügy esetében akad egy Jerzsabek néni, aki fényképezőgépet talál és egy igazgató, akinek az állapota rosszabbra fordul, levonja a maga következtetését: a távoli véletlenek rendszeres összetalálkozása azt mutatja, hogy a meg nem engedett dolgok kiderülése szükségszerű, s így törvényteleniséget csak abban az esetben követhetsz el, ha elég hatalmas vagy ahhoz, hogy leleplezésed esetén se történjék semmi bajod.

Igen, az igazgató állapota súlyosabbra fordult. Egy évvel előbb sarcomával operálták. A kiűnően sikerült műtét után áttételek jelentkeztek a tüdőben és a hátgerincből kiágazó idegek mentén. Ekkor már legpesszimistább kollegái is tudták, hogy rövidesen gondoskodni kell az utódjáról. Legtöbb esélye az igazgatói szék elnyerésére Mattheisz tanár úrnak, a hetedik bé osztályfőnökének és a mi osztályfőnökünknek, Karpinecz tanár úrnak volt.

A két ember korábban sok jó okból kerülte egymás társaságát. Még előttünk, gyerekek előtt sem titkolták gyűlöletüket. A helyzet kiéleződése óta jóformán nem lehetett őket egymás

nélkül látni. Mintha mindkettő attól tartott volna, hogy ha csak egy pillanatra magárahagyja a másikat, az rögtön rágalmazni kezdi.

Mi, diákok, gyakran hallottuk, amint az inspekciós tanárok komolyan mérlegelik az esélyeket. Így álltak a dolgok, mikor a hetedik bé botránya kirobbant.

Nem én voltam az egyetlen fiú, aki az iskolában üzleti ügyekkel foglalkozott. Egy negyedikes bélyegeket árult, egy harmadikos, a híres cukrász fia, apjától lopkodott cukrászsüteményekkel kereskedett, egy nyolcadikos cinkelt pénzzel játszott fej vagy írást.

A hetedik bében egy Nonnenmacher nevű budakeszi kocsmáros fia uzsorakamatra pénzt kölcsönzött.

Ötven fillértől öt pengőig, különös esetekben tízig lehetett tőle kölcsönt kapni huszonötödike táján, amikor már legtöbb diáknak elfogyott a zsebpénze. Elsején ötven fillér helyett nyolcvan, öt pengő helyett hatot, tíz helyett tizenegy és felet kellett neki visszafizetni, tehát mindenben követte a felnőttek üzleti szokásait.

Járt a hetedik bébe egy Moldoványi nevű gyerek, a közeli templom kántorának fia. A kántor rendkívül tekintélyes ember volt, szép fekete szakállt viselt és fiát agyonnyomta félelmetesen dörgő basszusával.

Ez a nyálás, örökké rettegő, titkos bűnöktől karikás szemű kamasz feltételezhetően Mattheisz tanár úr spiclije s így társai gúnyolódásának örökös céltáblája volt. Egyszer elcsábították magukkal egy éjjeli mulatságra és a kis kántor rendkívül találó módon megtetvesedett.

Hű, micsoda hecc kezdődött! A felső osztályosok mind tudtak a dologról. Moldoványi már tízpercben sem mert a folyosóra menni. Nem az élcektől félt, hanem attól, hogy a túl szabad-szájúan harsogó bemondásokat meghallja a tanár és minden kiderül.

Elhitették vele, hogy a tetűzsír rettentően drága gyógyszer. S mert apjától nem mert pénzt kérni, az uzsoráshoz fordult, aki a tréfa kedvéért tíz pengőt kölcsönzött felemelt kamatra.

Hárman támogatták a patikába és öt pengőért rendelték számára kenőcsöt. A patikus hümmögött, de kiszolgáltatta az orvosságot. Mikor a fiú meglátta a rettentő nagy tégelyt, sírvafakadt, de a többiek körülvették, vigasztalták és a közeli gyógyulás öröme kicirógatták belőle a második ötöst.

Mikor elseje érkezett, természetesen nem tudott fizetni. Nonnenmacher hidegvérűen fenyegetőzött, hogy a kántorhoz nyújtja be követelését.

A halálosan rettegő Moldoványi úgy oldotta meg dilemmáját, hogy ellopta az egyik fiú erszényét. Mikor a lopást felfedezték, az állat Mattheisz rendőrt hivatott és megmotoztatta a fiúkat.

Moldoványi még ott az osztályban nekiállt egy ócska bicskával nyiszálni az ereit. Persze, csak a bőrét karcolta meg s akkor hangos ordítással eldobta kezéből a gyilkos szerszámot. Az ijedtség azért nem volt kisebb, mintha az öngyilkosság sikerült volna. Mattheisz elvesztette a fejét, kifutott az osztályból és mentőkért kiabált.

Karpinecz, akinek az órája következett, nyugodtan felsétált a katedrára és megkezdte a nyomozást.

A történetek után senki nem mert hallgatni. Az uzsorakölcsöntől a tetűzsírig minden kiderült. Az óriási botrány csak a beteg igazgatóra való tekintettel nem került a lapokba. Röpködtek az igazgatói megrovások. Nonnenmachert és két másik fiút kicsaptak. Moldoványi, öngyilkosságára való tekintettel, olcsón megúszta, de apját behívták az igazgatóhoz. A fiúra közben két tanár vigyázott, nehogy újból kárt tegyen magában.

Másnap Moldoványit széles gyűrűbe fogta a kíváncsiak serege. Nem látszott nagyon megtörtnek.

- Beszélj már! Mi történt? Mit csinált a legkatolikusabb papa? - sürgették.

- A hasát fogta a nevetéstől, - mondta a fiú és látszott rajta, hogy még akkor sem érti az esetet.

- Aztán megvert a nadrágszíjjal, de nem is fájt túlságosan.

Hanem Karpinecz és Mattheisz tanár úr útjai megint szétváltak. Osztályfőnökünk minden alkalmat felhasznált annak kifejtésére, hogy a Mattheisz tanár úr osztályában tapasztalt erkölcsi fertő mélyen megrázta. Sokkal több kollegialitás van benne, semhogy feltételezné, hogy a tanár úr közismert módszereinek ehhez bármi köze volna, de mindenesetre megjegyzi, hogy abban az osztályban, amelyet ő vezet, ehhez hasonló dolgok soha nem fordulhatnak elő.

Mattheisz tanár úrnak ettől kezdve gyanús volt, hogy Krizsán otthon csupa jeles dolgot írt, míg zárthelyi dolgozatai és feleletei az elégséges szintet is alig érik el. A fiú ugyanis annyira elszemtelenedett, hogy jelesnél olcsóbb írást már nem is vásárolt. Bevallom, én is ludas voltam a dologban, mert a nagyobb haszon miatt nem tiltakoztam ez ellen olyan eréllyel, mint szükséges lett volna.

Most, hogy Mattheisz tanár úr megfigyelőképessége és igazságérzete ily hirtelen kiélesedett és kellemetlen keresztkérdésekbe tört ki, Krizsán a legangyalibb nyugalommal hivatkozott arra, hogy odahaza a leckéket is kitűnőre tudja s csak nagyfokú idegessége miatt nem képes az iskolában felkészültségéhez mértén szerepelni.

Az osztály szemérmetlen nyíltsággal kuncogott. A tanár urat a laposguta kerülgette. Megindította a nyomozást. Egymás után hívatta be magához a jeles tanulókat és köntörfalazás nélkül kérdezte meg tőlük:

- Miért nem beszél őszintén, fiam? Annyira védi azt a csirkefogó Hegedüst, fiam? Ej, ej, ilyen makacssággal az életben sok kellemetlensége lesz, fiam.

A tanár úr ugyanis mélyen meg volt győződve, hogy még mindig Hegedüs Krizsán udvari szállítója.

Ilyen módszerrel annál kevésbé lehetett célt érni, mert Karpinecz tanár úr egyszer szelíd megrovással szólt le a katedráról:

- Hát nyomozgatunk, nyomozgatunk? Remélem, az én fiaim nem hoznak szégyent a fejemre.

Ekkor kapcsolódott be életembe Jerzsabek néni és a Box Tengor.

A vacak rozsdás kis fényképezőgépet Jerzsabek néni másfél éve találta egy padon. Gazdája alighanem, szándékosan felejtette ott, mert másképpen nem tudott tőle megszabadulni. Mikor Jerzsabek másnap behozta az osztályba, alaposan körülneveltük.

A fiút azonban semmi nem ábrándíthatta ki masinájából. Nagy, titkos vágya teljesült s ettől kezdve betöltötte életét a fényképezés. Tulajdonképpen ő kezdte azt a szokást, hogy pénzért dolgozatokat írt a gazdag fiúknak. Így szerezte meg a filmrevalóját.

Míg tavasz volt, nyár, koraősz, tartottak a szép idők, Jerzsabeknek teljes volt a boldogsága. Igazán kitűnő fotografussá fejlődött s az ő ócska gépével történt felvételei állták a versenyt a boldog Icarett és Rolleiflex tulajdonosokéval.

Hanem, amikor jött a köd, az eső, a tél, sarokba került a Box Tengor. Jerzsabek a gazdag fiúknak könyörgött:

- Add kölcsön délutánra a gépet. Kisúglak számtanból és rólad is csinállok egy felvételt.

Rajztanárunk, mikor megmutatták neki Jerzsabek képeit, azt mondta:

- Kitűnő szeme van. Ha jobb gépe lenne, kiállításon is szerepelhetne.

Elkezdett garast garasra rakva, egy jó gépre gyűjteni. Már elmeséltem, mennyi munkát vállalt, mégis jó egy évbe került, amíg összekuporgatott így száz pengőt.

Akkor aztán egyébről sem beszélt, mint a nagyszerű gépről, amelyet vásárolni fog. Hetekig járta a boltokat, válogatott, alkudozott. Az osztály izgatottan várta az eredményt.

Azt elfelejtettem mondani, hogy a Hegedüssel való viadalom óta a most leírt eseményekig jó fél év telt el. Eltöltöttem egy kellemes vakációt, már elmúlt az ősz is és újra hideg idő járta. Az osztályban mindenki télikabátot hordott, csak Jerzsabek viselte kopott, sárga felöltőjét.

Egy reggel belépett az osztályba és mi felordítottunk. Vadonatúj, vörös-barna, elegáns télikabát feszült rajta.

Körülfogtuk, csodáltuk, dicsértük a szép ruhát.

Jerzsabek eltorzult arccal lökdösött szét bennünket. Lekapta válláról a kabátot, földhözvágta és kétszer belerúgott. Aztán padjára roskadt és két karjára hajtotta fejét. A szép kabát meggyalázva hevert a földön.

Néma csönd támadt. Mindent megértettünk.

Az eddig elmondottakból talán arra következtettél, hogy nyers, szívtelen legénykék voltunk, akik csak mulattunk a más bánatán. Nem, ez nem így volt. Nyersek voltunk, de szívtelenek nem. Hogy Jerzsabeknek fényképezőgépre gyűjtött pénzén végülis télikabátot kellett vennie, mélyen meghatott bennünket. Átéreztük a fiú tragédiáját. A doktor úr felemelte a földről a kabátot, letisztogatta és oly gonddal akasztotta a fogasra, mintha a sajátja lenne. Krizsán Jerzsabek vállát veregette:

- Ne búsulj, Jerzsi. Ahányszor csak akarod, kölcsön adom a gépemet.

Én csak a tízpercben mentem hozzá.

- Újra összegyűjtjük a pénzt. Annyi munkát adok, amennyit csak akarsz.

Durván ellökött.

- Hagyj békén! Soha többé...

A sajnálat tartott egy napig, két napig, aztán elkopott és mert Jerzsabek nem úgy viselte bánatát, mint egy Bánk Bán, kezdődtek újra a heccelődések. Oda-odamentek a fiúk és megdörzsölték a kabátját:

- Te Jerzsi!...Elég meleg ez a fényképezőgép?

Én, megvallom, nem helyeselttem ezt a viselkedést és tőlem telhetően védtem barátomat, bár nem mondhatom, hogy nagyon hálás volt érte. Egyszer azonban Krizsán olyan nagyszerű mókát eszelt ki, hogy még engem is magával ragadott. Összetintáztak egy szétszaggyatott rongydarabot s mikor megszáradt, ügyesen a nevezetes télikabátra fércelték. Pont úgy hatott, mint ha a kabátot tintával öntötték volna végig. Akkor aztán verekezés közben „véletlenül” széttörték a fogasok előtt egy üres tintásüveget. Felharsant a kiáltás:

- Jesszus! Jerzsabek! Tintas lett a kabátod!

- Jerzsabek! Baj van a fényképezőgéppel!

Jerzsabek felállt, megfordult és tágrameredt szemmel, iszonyodva meredt a kabátra. Egész testében remegett.

Az osztály majd kipukkadt az elfojtott nevetéstől.

Én szerencsétlenségemre odaléptem hozzá és tettetett részvétellel mondtam:

- Ne vedd annyira szívedre, Jerzsi! Úgy is gyűlölted ezt a ruhát.

Jerzsabek, - mint már mondtam, - eddig sem viselte úgy bánatát, mint egy hős. Azt azonban, ami erre történt, még sem vártuk tőle. Lezuhant a padra és hangos, torz sírás tört ki belőle.

Megijedtünk. Már mondtuk volna, hogy csak tréfa az egész, de ebben a pillanatban belépett Mattheisz tanár úr és belénkfojtotta a szót.

Még soha nem volt olyan undorító, mint mikor ajkán szánakozó mosollyal odalépett a síró fiúhoz és megsimogatta a fejét:

- Mi van magával, édes fiam? Miért sír, édes fiam? Jöjjön csak velem a tanáriba, édes fiam!

Minek szaporítsam a szót, Jerzsabek csúnyán elárult. Mattheisz kiszedett belőle minden titkot s valamennyiünket fegyelmi elé állítottak.

Már az első kihallgatásom is ünnepélyesen, a könyvtárul is szolgáló nagy tanári szobában folyt le. A legrosszabb ebben az volt, hogy végig kellett mennem a keskeny U-alakú asztal két szára között, melyek mint valami hatalmas csapda karjai, fenyegetőleg nyúltak felém. A középasztal két széléről izzó gyűlölettel meredt rám Karpinecz tanár úr és Mattheisz tanár úr. Magányomban és védtelenségemben mégis feléjük húzódtam volna, de egy kézmozdulattal középre parancsoltak, legfőbb bírám, az új igazgató elé.

Hát igen! Nemcsak az én számomra jelentette reményeim összeomlását a leleplezés! A tanterületi igazgató, megijedve a második botránytól, a félelmetes hírű Gruber igazgatót helyeztette hozzánk egy másik iskola éléről, hogy vaskézzel állítsa helyre a meglazult fegyelmet. Nem számíthattam irgalomra csalódott tanáraink részéről. Megadóan sütöttem le a szememet.

- Engem nézzen és ne a földet! - parancsolt rám valaki halk, hideg hangon.

Nagy erőfeszítéssel eleget tettem az utasításnak.

Ebben a pillanatban az eddig mereven ülő tanárok mocorogni kezdtek és kényelmesebben helyezkedtek el a széjükön. Mattheisz kinyitotta jegyzeteit, Karpinecz lecsavarta töltőtolla kupakját.

Az igazgató megvárta, míg minden újra mozdulatlanságba dermed. Volt időm szemügyre venni.

Ezen az emberen minden keskeny volt. Az orra, az ajka, a válla. Cvikkerének két üvege mintha szabadon lebegne orra előtt, oly valószínűtlenül vékony rajta az aranydrót. Ritkás haja fejbúbjára simul, finomszálú szőke bajusza kicsit borzas. Oly mereven tekintett el a fejem fölött, hogy ideges mozdulattal önkéntelen megnéztem, nem áll-e valaki a hátam megett? De csak egy kereszt hallgatott az ajtó fölött a falon. A régi igazgató idején ez még nem volt ott.

- Maga zsidó? - csapott rám az előbbi hang sokkal élesebben.

Riadtan fordultam vissza. Az igazgató szeme olyan várakozással függött rajtam, hogy még én is éreztem, nem a kérdésre vár választ. De hát mit akar? Nem tudom kitalálni. A tanárok is értelmetlenül néznek. Csak a jóindulatú, lusta tisztelendő mutatja apró, alig észrevehető kézmozdulattal; vessek keresztet.

Megteszem.

- Szóval ilyen vagy, - szegezi le az igazgató.

A tanárok újra mocorogni kezdenek. Várják a vallatás megkezdését. A kis ember az asztalfőn szúrósan elmosolyodik. Mintha mulattatná a nagy sietség. Aztán hallgat tovább nyugodtan és néz. Hallgatnak és néznek a falak, a tanárok, az egész szoba. Nem bírom tovább a csendet. Térdem megroggyan, szememet újra lecsukom és kérdés nélkül megszólalok:

- Mindent bevallok, igazgató úr!

- Beszélj, - bólint helyeslően.

És én beszélek. Mint valami idegen szavai, oly szokatlan fülemnek a hangom:

- Mi nagyon szegények vagyunk, igazgató úr. Mikor észrevettem, hogy egyesek pénzért írnak dolgozatot a gazdagabb fiúknak, gondoltam, ezen lehet valamit keresni...

Félbeszakít:

- Nem helyes. Kezdd el előlről.

Elmondom újra, más szavakkal. Elégedetlenül csóválja a fejét:

- Nem érted? Egy vétked máris kimaradt.

A homlokomon verejtékcseppek gyöngyöznek. Hónaljam pedig, mely minden izgalomnál izzadni kezd, csupa lucsok. Minden erőmet megfeszítve gondolkozom. Hiába minden, nem tudok rájönni, milyen bűnömet hallgattam el.

- Talán segítenek a tanár urak, - unszol mindnyájunkat az igazgató. Hangjában leplezetlen gúny cseng. Most már a tanárok is kényelmetlenül feszengenek.

Újból a tisztelendő húz ki a csávából:

- Észrevettem, hogy egyesek pénzért írnak dolgozatot és nem jelentettem a tanár uraknak.

- Ez a lényeg! - emeli fel ujját az igazgató, de nem rám néz, hanem az asztalnál ülőkre. - Sose vesztésék el, uraim, szemük elől a lényeget.

Ezután már nem szakított félbe. Igaz, hogy kínos részletességgel mondtam el mindent. Merev arccal hallgatott végig, aztán a tanárokhoz fordult:

- Kinek van kérdése vagy megjegyzése a hallottakhoz?

Karpinecz tanár úr úgy látszik, idejét látta, hogy saját érdekében segítségemre siessen:

- Őszinte vallomását enyhítő körülménynek tartom.

- Őszinte vallomás még nem enyhítő körülmény! Csak a megbánás az! - hangzott a válasz.

- Én nagyon, de nagyon megbántam, - csuklott el a hangom.

- Mint minden bűnös, akit lelepleztek, - forrasztotta az igazgató most az én torkomra a szót.

- Micsoda cinizmus! - vetette közbe gúnyosan Mattheisz tanár úr.

- Ezt rám értette, vagy a fiúra?

A három gyors replika megdöbbenett mindnyájunkat. Mattheisz tanár úr ajkáról lehervadt a szolgálatkész mosoly. A kis ember pedig felállt. Arcvonásai megmozdultak. Leplezetlen gúny és a fölény érzése foglalta el az előbbi hideg közöny helyét. Finom mozdulattal emelte fel ujját.

- Úgy látom, hogy a jelenlevők egyike sem értette meg a történetek lényegét s evvel az én szememben mindnyájan vádlottakká váltak. Hallgassuk meg még a tanúkat s a következő alkalommal Isten segítségével megpróbálom Önök előtt megvilágítani hibájukat. A gyerek hazamehet.

Elgyötörve indultam el az iskolából és megtörve érkeztem haza. A hosszú úton kicifráztam magamban a várható fejleményeket. Már láttam, amint kicsapnak Magyarország valamennyi középiskolájából.

Otthon apám születésnapjának előkészületei folytak. Az asztal, mint a Család Oltára, feldíszítve. Tornyos torta, ötven gyertyával, ezüst evőeszköz, virág, két üveg tokaji szamorodni. Meghökkenve álltam meg az ajtóban.

Az utolsó napok izgalmában mindenről elfelejtkeztem. Először életemben ajándékról sem gondoskodtam apámnak.

Első pillanatban nem is tűnt olyan borzalmasnak a szentségtörés. Inkább az háborított fel, hogy ezek itt vidám ünnepre készülődnek míg én szörnyűségeket állok ki. De hamar elgyávultam és alázatosan leosontam a sarki boltba egy tábla finom csokoládéért.

Este apám fekete ruhában, frissen borotválva, elégedetten ült az asztalfőn. A bor betöltve a poharakba, elérkezett a legszentebb pillanat, mikor anyámmal együtt a családfő elé járultunk ajándékainkkal és ő megáldott bennünket.

Valami vad meghatottság vett rajtam erőt. A békés, szelíd kép, a családi összetartás biztonságot adott. Éreztem, ezek azok az emberek, akikre élet-halálra számíthatok, akik megvédenek, ha baj van.

Könnyek szöktek a szemembe, amikor apám poharához koccantottam az enyémet. Apám könnyeimet a fiúi szeretet jelének tekintette és a szokásosnál is jobban elérzékenyült:

- S most hadd emeljem én poharamat családunk óvóangyalára, drága édesanyátokra, - mondotta.

Szüleink megölelték egymást. Anyám aztán engem karolt át:

- Tiszta szívű, kedves gyerek vagy. Őrizd meg lelked ártatlanságát.

A könnyek azonban, ha már egyszer eleredtek, nem akartak megállni. Föltartóztathatatlanul folytak végig arcomon. Az általános meghatottságban erre ügyet sem vetettek.

Visszaültünk az asztalhoz, ki-ki a helyére és szétosztották a tortát. Apám boldogan forgatta kezében poharát:

- Isten tartsa Ágostonékat! Édes gyermekeim...!

Aztán hozzám fordult:

- Karcsikám, mindnyájunk reménysége!

A metszett, csillogó pohár mintha ezer darabra tört volna könnyeimben.

A család csak most vette észre, hogy mindnyájuk reménysége keservesen, elhagyottan, iszonyodva zokog.

Süket csönd támadt. Senki nem mert kérdezni semmit.

Csak kedves húgom, a te drága édesanyád ugrott fel helyéről és szaladt hozzám ijedten. Átölelt. Neki panaszkodtam el bánatomat:

- Kicsapnak az iskolából.

A csönd még mélyebbre vált. Húgom karja görcsösen fonódott vállam köré. Anyám színleléshez nem szokott arcán gyorsan változtak az érzelmek. Először mély megdöbbenés, aztán panaszos tehetetlenség áradt róla. Szemét lassan, mintha fájdalmat érezne, elfordította rólam. Apámra nézett:

- A maga fia! - mondta sötét gyűlölettel és kiszaladt a szobából. Az ajtón áthallatszott keserves zokogása.

Apám kezéből kiesett a pohár. A bor szétfolyt az asztalon.

- Lányok, aludni!

Magamra maradtam apámmal. Az egyetlen emberrel, akire még számíthattam. Ő megállt előttem és kurta mozdulattal hátrasimította hajamat:

- Csak nem csináltál valami hitványságot?

Kétségbeesetten ráztam a fejemet. Nem, nem.

- Akikor mit bógsz? Hallod? Sír ő kettőnk helyett is. Figyelmeztetve emelte fel az ujját:

- Mindig ezt csinálja! Belehajszol a bajba, aztán nyüszít. He! Hogy cifrázza!

Ebben a pillanatban anyám éles csuklással elhallgatott. Én felsóhajtottam.

- Várj csak, várj! Kicsit pihen s aztán újrakezdi. Mikor kimondták degradálásomat, három napig bírta.

Hirtelen lábujjhegyen az ajtóhoz lopózott és fülét a fához szorította. Gúnyosan elmosolyodott. Ujjával magához intett, jelezve egyszersmind azt is, hogy halkán járjak.

- Hallgatózik, - súgta fülembe és erővel az ajtóhoz szorította a fejemet. Valóban, a vékony deszkán keresztül egész közélről hallottam anyám nyugtalan lélegzetét. Apám távolabbra ugrott és onnan kiáltott rám:

- Látod? Te csirkefogó. Szegény anyád halálra gyötrődik miattad.

Megint hallgatózni kezdett, majd elégedetlenül felcsattant:

- Gyilkos!

Ekkor anyám újból sírni kezdett, - de már az ágyán. Apám hangtalanul nevetett és kezét széttárta, mint aki azt mondja: Quod erat demonstrandum.

Leforrázva lopóztam vissza székemhez. Ő szemellátható közönnyel az iránt, mit gondolok, mit érzek, folytatta a magáét:

- Mért nem borulsz a lábaihoz? Arra vár!... Hogy aztán rabszolgájává tegyen! Kiszívja az erődöt! Velem is ezt csinálta.

Székem megreccsent.

- Mész már, jó fiú? Aztán majd lehetsz te a felelős! Pedig mindent ő akart, érted? Ő csinált belőlem közéleti férfit. Ő akarta, hogy igazgató legyek. Ő küldött vallani a zsidócska ellen.

- Van egy nagybácsija, - egy nagy kutya, egy renden kívüli jezsuita. Az ajánlott engem a vezérigazgatónak. Az súgta a fülembe, mit tegyek. És ő közöszíttetett ki a családból, mikor nem vallottam a szájaíze szerint.

Legyintett:

- Az ő családjából! A híres Gruber családból! Bánom is én! Jezsuiták! Csirkefogók!

Borzalmas volt. Mint az örültek házában. Mindenki sírta a maga bánatát. Apám szavakkal, anyám szavak nélkül. Velem nem törődött senki. Torkomból mély nyögések szakadtak fel, a későbbi szívroham előhírnökei. Úgy látszik, apám mégis csak észrevett valamit, mert kissé lecsillapodott, és megpróbált vigasztalni.

- De hát ezt te még nem értheted. Most lássuk, mit csináljunk veled?

Könyörögve nyújtottam ki a kezem:

- Segítsen rajtam! Beszéljen az igazgatóval.

Titokzatosan heherészett:

- Tudod mit? Nem csinálunk semmit. Ülünk szépen a fenekünkön és megvárjuk a végét. Az a legjobb.

Fülemhez hajolt, úgy súgta:

- Soha nem kell csinálni semmit, érted?

Értelmetlenül ingattam a fejem.

- Már rég meg kellett volna mondanom neked. Sokat kapaszkodsz. De nem mertem szólni. Mikor az ember először rájön, mintha valami eltörne benne. Krk. Mi egyszerű, szegény emberek vagyunk. Nem csinálhatunk disznóságokat. Mást pedig nem érdemes. Az ember ül és hagyja. Szidják? Nem baj. Dicsérik? Az sem baj. Majd elmúlik. Ki kell várni.

Ismét nyögtem egyet.

- Elmúlik, elmúlik. Kicsapnak? Átmész másik iskolába. Tanulj meg élni!... Van egy nagy könyv, úgy hívják: szolgálati szabályzat. Ami benne van, csinálod, ami nincs benne, nem. Ha mondják, akkor sem. Érted?

- Jól tanulsz? Helyes, benne van a szabályzatban. Legjobban tanulsz? Minek? Elő van írva valahol? Nincs. Na látod!

- Lehet, egyszer el akarsz helyezkedni. Papácskád felveszi fekete kabátját és elmegy az osztálytársad papájához: „Méltóságos uram! Az Ön drága fiacskájának van egy osztálytársa...”

„Igen, igen. Hogy tanul?”

„Tanulgat, tanulgat. Az Ön nagyszerű fiacskájához persze nem mérhető, de azért... hisz tetszik tudni!”

„Igen-igen. Hát majd meglátjuk.”

Megkérdi a fiát:

„Ki az az Ágoston?”

„Ágoston? Egész rendes fiú.”

„Hm, hm. Talán tenni kellene érte valamit.”

De ha azt mondja a fiú:

„Nagyszerű gyerek! Legjobb tanuló az osztályban”, - akkor a méltóságos úr arca elkomorodik:

„Még nálad is jobban tanul? Hm!! Hm!!!”

És kész. Löttek.

- Érted már, fiacskám? Ha senki rám nem néz, ma elsőosztályú postafőfelügyelő lennék. Így pedig mi vagyok? Postafelügyelő. Annak is csak II. osztályú. Három egész kategóriával lejjebb!

Elhallgatott. Megtöltött két poharat borral. Az egyiket kezembe nyomta:

- Igyál!

Ekkor a második szobából halk sikoltás hallatszott:

- Jaj! Fiacskám! Károly!

- Várjon, - felelte apám durván, - most tanácskozunk.

Bentről újabb sikoly, sietős lépések zaja. Az ajtóban megjelent anyám. Arca feldúlva, kontya leesve. Tragikus mozdulattal nyújtotta felém a kezét:

- Ezt is elvinné? A fiamat? Az egyetlen, amim még maradt az életből?

Nekem ennyi elég volt. Nem bírtam tovább. Még hallottam első szívrohamos üvöltésemet, aztán semmit.

Az ágyban tértem magamhoz. A doktor bácsi összecsomagolta fecskendőjét és elment. Apám letörve ült az ágyam szélén és hajamat simogatta. Anyám rendbeszedve, elegánsan felöltözve állt az ágyam mellett. Mint álomban, hallom a hangját:

- Megyek az igazgatódhoz. Én nem hagylok tönkretenni, fiacskám. Sajnálom éjszaka zavarni azt a szegény beteget, de a te érdekében mindent.

- Már nem ő az igazgató, - suttogtam gyöngén. - Új igazgatónk van. Valami Gruber. Gruber Lajos.

- Mi?!!

Anyám egy székre hanyatlott. Apám felkiáltott: A Lajos bácsi? És keserűen, hosszan kacagott.

Anyám keresztet vetett:

- Mindnyájan isten kezében vagyunk, fiam. Türed békén a keresztedet. Lajos bácsi istent szolgálja. Az ő szívét nem lehet meglágyítani. Az ő kezéből alázattal kell elfogadnunk a büntetést, mert ő csak a jó erkölcsöket és az igazságot nézi.

- Mint minden jezsuita, - mondta apám.

Negyedik fejezet

Reggel apám felhívta az igazgatót és idegrohamomra való tekintettel tárgyalásom elhalasztását kérte. Régimódi, kéthallgató készülékünk volt, a pótkagylót fülemhez szorítva hallgattam a beszélgetést:

- Az idegroham rendkívül veszélyes, - mondta a most már oly jól ismert tárgyilagos hang. - Adjatok hálát az Úrnak, hogy nem lett belőle nagyobb baj. De ha elmúlt, akkor már nem is betegség. Csak küldjétek be a gyereket.

Apám a tegező válasza egész kicsire zsugorodott.

- Tudja! - fordult rémulten anyámhoz. Ő remegve vetett keresztet:

- Bízunk az igazságos istenben. Nem fog bosszút állni az apja vétkéért az ártatlanon.

Megöleltek, megcsókoltak. A lányok sírtak. Anyád leakasztotta nyakából kis arany keresztjét, megcsókolta és a zsebembe csúsztatta.

- Megvéd, - súgta a fülembe.

Hát ilyen emberek neveltek engem. S hogy nem hálóztak be véleményeik hínárjával, azt első-sorban Gruber igazgatónak köszönhetem. Alig léptem át az iskola kapuját, éreztem, hogy egy

új, számomra eddig ismeretlen világba kerültem. Olyan emberek világába, akik pontosan tudják, mit akarnak és megtalálják az eszközöket akarataik végrehajtására.

Nem állok jól azért, hogy mindent úgy mondok el, ahogy akkor láttam. A felnőtt férfi tapasztalatai utólag mintegy kiegészítették a gyermek emlékeit, kinyitva a szemét sok mindenre, amit egykor nem vehetett észre. Nekem azonban se kedvem, se időm, hogy szétválasszam kétféle emlékeimet. Csak azt a nagyszabású apparátust szeretném hitelesen ábrázolni, melyet Gruber igazgató mozgásba hozott, hogy elkápráztasson engem és a tanárokat, s aztán megvilágítsa előttünk a helyes utat.

A portásfülke előtt ketten ragadták meg karomat: Gaál, a mindnyájunk által utált szép bajuszú iskolaszolga és a tisztelendő úr.

- Az igazgató úr parancsára vesztegzár alá kell helyeznem... A tanár urak sem érintkezhetnek vele... - hadarta Gaál.

- Mondja meg az igazgató úrnak, hogy Ágoston az egyház védelme alá került - vetette ellen szigorúan a tisztelendő és magával vitt.

Mármost Sztraka tisztelendő úr azok közé a szelíd, kedves papok közé tartozott, akik játszva hódítják meg az alsósokat s úgy veszítenek tekintélyükből, ahogy tanítványaik növekszenek. Mint nem minden ravaszság híján levő ember, szívesen érvényesítette befolyását különböző kerülőutakon, de, hogy véleményéért egyszer nyíltan kiálljon, az alig volt tőle elvárható. Még nagy elesettségemben is észrevettem tehát, hogy mostani viselkedése mögött valami titok lappang.

És csakugyan, mintha valami nagyszerű bűvész egyre-másra mutatta volna meg titkait, hogy annál meglepőbb legyen a mutatvány, melyet a titkok ismeretében sem tudtam megfejteni!

- No, Isten báránykája, - pislogott rám a tiszti, kedélyesen hátradőlve puha karszékeiben - találd ki, mért ragadtalak ki az ördög karmai közül? Lehet, hogy kedvem támadt piszkálni a szakállát? Ej, ej! Támadhat-e ennyire pajzán gondolata egy ilyen kövér és kényelmes férfiúnak, mint én? Vagy talán az igazgató úr parancsolta, mi? Látom, ezt sem tartod valószínűnek.

Tréfás kétségbeeséssel tárta szét két karját:

- Sehogy se tudunk rájönni. Pedig érdekes lenne.

Félek, ez így elmondva, nagyon kedvesen hat. De értsd meg, én arra voltam elkészülve, hogy mindenki szidni, bántani fog. A kellemesen csevegő hang felborzolta idegeimet. Attól féltem, valami csapda felé vezetnek, ha a szélére érek, egyszerre belelöknek. Megpróbáltam eltitkolni belső remegésemet és átvenni a tiszti társaságbeli modorát:

- Tessék mondani, nagyon haragszik az osztályfőnök úr?

- Karpinecz? Dehogy. Mióta megértette, hogy az igazgató nem marad nálunk sokáig, még örül is, hogy érdemeket szerezhetsz.

- Kérem, így nem szoktak gyerekekkel beszélni! - ordított fel bennem egy hang kétségbeesetten. Hangosan azonban csak ennyit kérdeztem - meglehetősen ostobán:

- Elmegy az igazgató úr?

- Nem adok két évet, államtitkár lesz belőle. Nagyon jelentős férfiú.

- És tessék mondani, kicsapnak? - tettem fel végül szorongva.

- Nem tudom, barátocskám. Nekem, Isten szerény szolgájának nem adatott meg a képesség, hogy belelássak olyan nagy emberek szívébe, mint az igazgató úr.

Lehervadtam.

- De, hogy én is az okos emberhez méltatlan találgatás ingoványára lépjek: azt hiszem, még semmi sincs eldöntve. Minden attól függ, hogyan fogsz viselkedni.

Mintha a ködfüggöny kissé felszakadt volna.

- Hogy viselkedjem? - kiáltottam izgatottan. S úgy néztem a pap puha, fehér kezére, mint isten ujjára. Isten ujjá azonban kedvetlenül legyintett:

- Ostobácska gyerek! Itt kell veled vesztegetnem az időt, míg odabenn a legérdekesebb dolgok történnek.

A köd összezárukt. De a következő szavaival megint rést szakasztott rajta, hogy aztán lassan minden megvilágosodjék.

- Barátod az a Hegedüs? - kérdezte gyanúsán közönyös hangon.

- A Hegedüs? Nem. Nem jó barátom.

- Pedig nagyon véd. Életre-halálra.

- Hegedüs? Engem? - Ez komoly meglepetés volt.

- Azt mondja, ti csak afféle baráti módon torzsalkodtatok és te nem akartad őt semmire sem kényszeríteni.

- Ez így is van! - kiáltottam én.

- Igen? Biztos fedezékben érzed magad, mi? Különben lényegtelen kérdés... de az igazgató úr érthetetlenül nagy jelentőséget tulajdonít neki. Hát csak gondolkozz, barátocskám, gondolkozz. Most egy kicsit rád zárom az ajtót. Ha szükség lesz rád, majd hívatunk.

Gondolkoztam és megértettem mindent.

Fél órával később szemben találtam magam apám dilemmájával.

Hegedüs felindulás nélkül ismételte el előttem mentő vallomását. Az igazgató azt akarta, cáfoljam meg.

Megoldhattam volna elegánsan, apám módján. Ha azt mondom: tévedsz barátom, nem értetted meg igazi indokaimat, - az úgy kész. Teljesítettem az igazgató akaratát, anélkül, hogy bemártottam volna barátomat.

Érettségem nagy próbája volt, hogy kiköptem a langyosat a számból!

Jegyezd meg magadnak öcsém, ha két verekedő között állsz, sok mindent tehetsz. Ütheted az egyiket, ütheted a másikat, ütheted mind a kettőt, de ha egyiket se ütöd, agyonvernek. A kérdés mögött persze halálos csapda is állhatott. De ha egyszer az igazgató minden további nélkül is kitörhette a nyakamat, a további kockázatvállalásnak már igazán nem volt jelentősége. Szilárdan válaszoltam tehát:

- Bocsáss meg, Pista, de én elhatároztam, hogy mindent töredelmesen bevallok...

Hegedüst mintha arcul ütötték volna. A tanárok egy része is elhúzta a száját. Mikor a fiú fenntartva eddigi vallomását, kiment, az egyik el is szólta magát:

- Karakán legény!

De mit számított mindez ahhoz, hogy az igazgató elmosolyodott és a tiszti elismerően bólogtatt felém!

Ujjongani szerettem volna.

- Mattheisz tanár úr - mondta az igazgató - ön következik. Foglalja össze a tanári kar vádjait Ágoston ellen. Minél keményebben, kérem.

Nyugodtan vártam a vádbeszédet, de az első mondatok után mégis nyakam közé húztam a fejem, oly sötét gyűlölet szakadt rám. Szemtelenység! Égbekiáltó erkölcsi fertő! Posvány! Férges lázadása!

Összefüggéstelen szitkozódás volt ez, nem perbeszéd. Az igazgató azonban derűsen bólogt és én nem tudtam jól kivenni: gúnyosan-e, egyetértően-e?

Hanem mikor Mattheisz tanár úr azt találta mondani: még ez a himpellér Hegedüs is több erkölcsi érzékről tett tanúságot, mint Ágoston - közbecsattant:

- Mivel, tanár úr? Hogy még akkor is félre akart vezetni bennünket, mikor Ágoston már a beismerés egyedül üdvezítő útjára lépett?

Nekem ettől kezdve az volt az érzésem, hogy szándékosan meg akarja zavarni a tanár urat.

- Avval, hogy tiltakozott az undorító zsarnokság ellen, melyet Ágoston vezetett be az osztályba.

- Túloz, tanár úr. Az osztályban munkások voltak és munkaadók, és szerintem a munkaadói engedelmesség egy töről fakad a krisztusi alázattal.

- Micsoda krisztusi alázat, kérem? - vesztette el Mattheisz szörnyű dühében a fejét és feledkezett meg a fellebbvaló iránti köteles tiszteletről. - Itt betyárság történt, svindli, szélhámoskodás! A kölyök szemérmetlenül becsapott bennünket s ön krisztusi alázatról beszél, igazgató úr?

A tanárok mind roppant izgatottak lettek, csak a tiszti mosolygott magába húzódva, mint a pók s Karpinecz látszott elszántan várakozónak.

- Karpinecz tanár úr osztályában - folytatódott tovább a vádbeszéd - a gazdag fiúk helyett a jó tanulók írták a dolgozatot. Ez tény, még hozzá felháborító tény, amit nem lehet letagadni.

Most kiderült, mi van Karpinecz nyugalma mögött:

- És az ön osztályában, tanár úr, hogy áll ez a felháborító tény?

- Hogy-hogy? - hápogott Mattheisz tanár úr.

- Úgy látszik, ön visszaél azzal, hogy ez egyelőre olyan tény, amelyet meg lehet kísérelni letagadni!

Kitört a vihar. A tanárok jobbra-balra hajladoztak, olyanfajta csoportokba tömörültek, mint az apostolok Leonardo: „Utolsó vacsora” című képén. Mattheisz tanár úr Júdás mozdulatával tiltakozott:

- Gyalázat! InszINUÁCIÓ!

Az utolsó vacsora azonban nem képzelhető el szemtanúkkal s engem kitessekeltek a teremből. Az öreg latin tanár tett rá javaslatot, - körmönfont latinsággal, hogy meg ne értem.

- Domini! - Ne per puerum auditu!

A tanári mosdóba száműztek, egy sötét, barátságtalan fülkébe, amelynek vékony ajtaján át továbbra is akadálytalanul hallhattam mindent. A vita oly élénkké vált, hogy bár nem láttam, magam elé képzelhettem a szereplők ábrázatát.

Karpinecz tanár úr bizonyára kinyújtotta hosszú ujjait, mikor felszólalását magyarázta:

- Mattheisz tanár urat nem kívánom se sérteni, se vádolni. Csupán le kívánom szögezni azt a mindnyájunk által ismert tény, hogy a jómódú fiúk minden osztályban vásárolnak házi feladatokat. Ez így volt, így van és így lesz.

- Igen értelmes megjegyzés, Karpinecz tanár úr - szólt közbe az igazgató. Hangok áradata harsogta túl csendes szavát:

- Nincs így! Mélyen sértő a tanári karra!

Mások viszont gúnyosan nevettek.

- Ön szerint tehát a fiú bűne az, hogy dolgozatokat vásárolt és eladott? - kérdezte az igazgató Mattheisz tanár urat. Hangja félig elveszett a zajban.

- Lehet ezen vitatkozni is? - válaszoltak többfelől.

- Figyelmeztetem önöket, hogy én nem vitatkozom, hanem véleményt nyilvánítok ex offio, vagy ha úgy tetszik, ex cathedra!

Most csönd lett. Döbrent, néma csönd. A tanárok rájöttek, hogy kelepcebe csalták őket.

- Meg kell jegyeznem, igazgató úr - hallatszott Mattheisz remegő hangja - hogy én csak a legnagyobb jóindulattal... Ha az igazgató úrnak az a véleménye, hogy a fiú ártatlan...

- A benevolentia mala consequentia. A fiú szerintem bűnös. Sőt: nagyon bűnös.

Megdöbrentem. Most aztán nem értettem semmit.

Ez csendült ki a latin tanár hangjából is, aki, mint a legöregebb, összefoglalta társai álláspontját:

- Mély tisztelettel várjuk igazgató úr megnyilatkozását.

- Röviden: az urak egy része sértőnek találta a tanári karra Karpinecz tanár úr állítását. Hadd döbrentsem meg önöket: ez majdnem kommunista magatartás. Ne tiltakozzanak és ne ijedjenek meg, nem vádolom önöket kommunistasággal. De a gondolatmenetük rövidzárlatos.

- A mi világunkban ez a törvény: mindazok, akik Isten különös kegyelméből s a sajátmaguk tehetségéből meggazdagodtak, élvezik iparkodásuk gyümölcsét, - az Írás szavai szerint ezred-ízigen. És önök azt kívánnák, hogy ami helyes az egész világon, az ne legyen helyes az iskolában is?

- Mattheisz tanár úr azt tanítja, hogy az iskola az életre nevel. Helyes. De maga Mattheisz tanár úr vajon érti-e tanítása lényegét? Úgy látszik, hogy nem. A tanítók és a tanárok a társadalom előőrsei a kommunizmus elleni harcban. Embereket nevelnek. Azaz: urakat és munkásokat az elemi iskolában, a társadalom tábornokait és alantas tisztjeit a középiskolában. Parancsolni és engedelmesskedni tanítanak, uraim és önök nem tudnak sem parancsolni, sem engedelmesskedni. Éppen ez a baj.

- Ebben a históriában, amelyet önök oly különös irányban fújtak fel, mindenki azt gyakorolta, amit az életben majd tennie kell. Krizsán vásárolt, Jerzsabek eladta munkaerejét, Ágoston pedig - talán nem túlzó a kifejezésem - a lángész iskoláját járta, az emberét, aki felismeri a társadalom szükségleteit és saját kezdeményezéséből kielégíti azokat.

Hidd el, öcsém, megdermedtem egy pillanatra. Gruber igazgató úr rettenetesen nagy dolgot mondott ki s én nyomban megértettem. Ezt szerettem volna védekezésül felhozni, ha megtalálom a kellő szavakat, azt, hogy az én közvetitésem senkinek sem ártott, mindenkinek

használt. A megrendelőnek, aki jobb árut és a szállítónak, aki jobb árat kapott. Nem vagyok én csirkefogó!

Az igazgató folytatta tovább:

- Gondolják egyszer végig, az önök támadási pontjáról nézve milyen szépen igazolódna a fiú cselekedetei. Milyenek voltak fellépése előtt a vásárolt dolgozatok? Rosszak. S a fellépése után? A jó tanulók ettől kezdve egy helyett két kitűnő dolgozatot írtak s ezzel bizonyára fejlesztették tudásukat.

- Üldözte Hegedűst. És mi az eredmény? A botrányokozó megjavult. Ellenkezőleg is igaz az, hogy a pokol kapuja jó szándékkal van kikövezve.

- Ami pedig Krizsánékat illeti, azokkal sem történt semmi hiba, mert ön, Mattheisz tanár úr, az osztályozásnál úgy sem vette figyelembe a házi dolgozatokat. Ne mentegetőzzék kérem, mert kénytelen leszek arra gondolni, hogy egyáltalán nem értett meg.

- Mi volt hát a fiú bűne? - kértem én. - És feltételezem, akadnak önök között olyanok, akik tudnak erre a kérdésre válaszolni.

- A botrány - szólt közbe Sztraka tisztelendő úr.

- Ebben viszont mi sem vagyunk egészen büntelenek - fűzte hozzá Karpinecz.

- Bizony nem. De meg is kapták büntetésüket. Önből, Karpinecz tanár úr, nem lett igazgató s önből, Mattheisz tanár úr, valószínűleg nem is lesz.

- Jaj a botránkoztatóknak - mondta a latin tanár.

- Ön meg van bántva, Mattheisz tanár úr? Hát nem érti, hogy a legnagyobb vétkek egyikét követte el? Az ilyen törvények nem arra valók, hogy felfedjék őket, hanem, hogy működjenek. Az Ágoston-féle fiúk pedig arra, hogy szolgáljanak és nem hogy elpusztuljanak.

- Mit kellett volna tennem? Hunytam volna be a szemem?

- Nem! Ezerszeresen nem! Önnek be kellett volna a fiút hívatnia és azt mondani: itt vannak a bizonyítékok, - ide a névsort! Értik, uraim?

- Értjük - hallatszott az elragadtatott morgás, bár, a hangerőből ítélve, lehet, hogy nem minden tanár válaszolt.

- S ha nem adja a névsort? - kérdezte valaki élénken.

- Jaj a megbotránkoztatóknak! - harsogta az igazgató. - Megértenek? Ezt kívánja tőlünk a keresztény Magyarország.

A kitörés után nyomban megszokott, halk beszédmódjához tért vissza:

- S most beszéljünk a büntetés nagyságáról.

- Kicsapjuk, - botrányokozásért? - kérdezte egy kétkedő hang.

- Ha kicsapjuk, akkor avval indokoljuk, amit Mattheisz tanár úr hozott fel ellene. De talán beszéljünk halkabban, mert félek, hogy a mosdó ajtaján áthallatszanak a szavak.

Nem csaptak ki. Könyörületből tantestületi megrovásban részesítettek. Ez egyben hármas magaviseletet és tandíjmentességem elvesztését is jelentette.

Az ítélelhirdetés után az igazgató bevitt a szolbájába:

- Hallgatóztál? - kérdezte.

- Nem - feleltem én s mert összeráncolta szemöldökét, mindjárt hozzáfűztem. - Nem kellett még hallgatóznom sem.

Bólintott:

- Mit gondolsz, miért engedtem meg, hogy hallgatózz?

Nem válaszoltam. Arcán láttam, hogy ez is tetszik neki.

- Majd megmondom én, ha akarom, igaz? - erősítette meg nemsokára szavakkal is észrevételemet. - Mennyi pénzed van a takarékbán?

- Százötven pengő.

- Rámegy a tandíjra. Abban bűnhődöl, amiben vétkeztél.

- Engem nem a pénz érdekelt, igazgató úr - mentegetőztem.

- Hanem?

- A hatalom.

Elmosolyodott.

- Mi akarsz lenni, mikor megnősz?

- Magasrangú úr - vágtam ki büszkén.

- Magas rang? Minek?

Az ablaknál állt. Magához intett, átölelte a vállam s az arcomat kezdte simogatni. Közben az utcára mutatott:

- Most megtanítlak arra, mi a hatalom. Látod ott azt a tábornokot, aki az autójába száll? A szárnysegéde fogja a kilincset. Bezárja az ajtót. Átmegy a jármű túloldalára és onnan száll be a kocsiba. Micsoda tiszteletadás!

- De ha négyszemközt maradnak, a tábornok retteg a századostól és nem fordítva. Arra gondol, elég, ha az egy szót szól magasabb helyen s már vége is az ő karrierjének.

- Ismerek követet, aki a titkárától, püspököt, aki a káplánjától retteg. Kormányzót, aki - nem mondom meg, kitől retteg. Amiről beszélni akarsz, nem a rangtól függ. Az életben mindnyájan szolgálunk valakinek és két ember közül az a hatalmasabb, aki a hatalmasabb úrnak szolgál.

- A tábornok a főparancsnoknak szolgál - suttogtam megzavarodva.

- A százados meg a miniszternek. Vagy talán magának a pápának.

- S mért nem lép mindenki a nagyok szolgálatába?

- Mert ez nem csak a szándékon múlik, hanem a jellemen is. Alázat, engedelmesség, helyes ítélőképesség, - ez az a kulcs, amely megnyitja a nagyok ajtaját. Az olyan ember, mint a te Hegedüs barátod, az ördögnek szolgál. A hiúságnak, a gőgnek, talán a kommunistáknak is.

Tréfásan a vállamra ütött.

- Te kinek akarsz szolgálni, Károly? A gőgnek, a tanár uraknak, vagy - nekem?

- Igazgató úr!

- Jól van. Most menj, mert még feltűnik valakinek, ha sokáig itt vagy. Talán keress fel a lakásomon a hét végén.

Ötödik fejezet

Eloolvastam, amit eddig írtam és elfogott a kétség. Nem túl egyoldalú-e a kép, amelyet rajzoltam magamról?

Megvetéssel utasítottam el az írók fogásait, akik leírnak mindenféle lényegtelen apróságot, csak hogy hősük jellemét minden oldalról megmutathassák. Egy hivatásos tollforgató már rég elmondta volna rólam: bárhonnan jöttem is haza, ha esett, ha havazott, útbaejtettem azt a sarkot, ahol egy koldusasszony tanyázott két kis gyermekével, hogy tíz fillért csúsztaskak a markába. Elmondta volna, hogyan alázta meg magát kérésemre anyám, hogy egy gazdag fuvaros ismerősüknél kocsikísérőnek alkalmaztassa egy osztálytársam apját, akit állásából elbocsátottak.

Nem tudom, nem a tollforgatónak lett volna-e igaza. Mindenesetre jobban ismernél, mint az én célratörő s csak a lényegessel foglalkozó írásomból s megértenéd, hogy én nagyon is érzékeny lelkű gyerek voltam és semmi sem állt távolabb tőlem, mint hogy saját érdekemben másokkal szemben disznóságokat kövessek el. Már korán kifejtett bennem az érzék, amellyel meg tudtam különböztetni a valódi és a látszólagos igazságtalanságokat.

Különösen gyengének találom utólag azt a részt, melyben arról írok, hogy szemben találtam magam apám dilemmájával. Ezek után bizonyára azt hiszed, szerintem apámnak a zsidócska ellen kellett volna vallania.

De ez egyáltalán nincs így.

Én apám viselkedésében a gyávaságot kifogásolom, azt, hogy nem mondott sem igent, sem nemet.

Számára két lehetőség adódott. Ha úgy érzi, hogy kötelessége megvédeni a Postaigazgatóság becsületét, tudnia kellett volna, hogy egy nagy érdekléssel szemben nem ár egy ember feláldozása és Knopp ellen vall. Ha ellenben nem ez a meggyőződése, így beszélhetett volna:

- Nem, kegyelmes uram, én erre nem vállalkozom. Én tudom, ki csirkefogó, ki nem s ha erre kényszerítenek, elmondok mindent úgy, ahogy láttam.

Mérget vehetsz rá, hogy ma már ő adna a kis tisztviselőknek kényes megbízásokat.

Mikor én Hegedüs ellen vallottam, tudtam, hogy nem ártok neki semmit. Lényegében én mentettem meg attól, hogy fegyelmi elé állítsák. Ez adott nekem lelkiereőt, hogy már másnap figyelmeztessem:

- Vigyázz, Hegedüs, az igazgató szemmel fog tartani.

- Nekem nyóc! Kémkedhet.

- Jó, jó, csak figyelmeztettelek.

- Te engem ne figyelmeztess semmire!

- Meg fogod bánni, ha visszautasítasz - mondtam bosszúsan, mert több belátást vártam tőle.

- Fenyegetsz?

- Marha! - feleltem, hogy összevevesszünk, de nem gorombáskodott vissza, hanem ott hagyott. De engem nem bántott a viselkedése. Tiszta volt a lelkiismeretem. Már elhatároztam, hogy én Gruber igazgatónak nem mondok semmi olyat, amivel barátaimnak árthatok. Mikor pedig később Mattheisz a folyosón arról faggatott, hogy ki törte be a WC-ablakot, szemébe nevettem:

- Keressen más spiclit magának - mondtam hangosan és otthagytam.

A fiúk leplezetlenül mulattak s a tanár szeme láttára szorongatták a kezem. Még Hegedüs is gondolkodóba esett ezután s legalább is nyíltan nem ellenségeskedett.

Hanem Gruber igazgató meghívása mégis csak gondot okozott. Már előre remegtem, ha kíméletlenül okos tekintetére, hűvös hangjára gondoltam és elképzeltem, mint teszi fel egymás után a keresztkérdéseket.

Meg kell mondanom, semmi ilyesféle nem történt. Gruber otthonában maga volt a figyelem és a tapintat. Nyoma sem maradt hivatali feszességének. Maga nyitott ajtót s amint beléptem, tréfás mozdulattal felborzolta amúgyis nehezen fészülhető hajamat.

Evvel a mozdulatával együttműködésünk egész idejére megszabta érintkezésünk alaptónusát. Olyan volt velem, mint valami idősebb barát. Kedvesen tréfálkozva oktatott, mint egyenrangúval vitatkozott velem, szenvedélyesen politizált, és sztoikus nyugalommal iparkodott lenyesegetni ifjú elmém vad hajtásait. A vele töltött órák lassanként nélkülözhetetlenné váltak életemben.

Ha hosszabb időn át nem hívatott, lógó orral járkáltam, iparkodtam kitalálni, mivel vontam magamra neheztelését s ha megkaptam végre az engedélyt, a lépcsőket kettesével véve rohantam fel hozzá.

Ő csak nevetett, csillapítóan veregette vállamat, megigazította félrecsúszott nyakkendőmet, nadrágomba gyűrte kihúzódott ingemet, és csak amikor már visszanyertem - ahogy mondani szokta - emberi alakomat, ültetett le kényelmes karosszékei egyikébe. Egész, fesztelenül viselkedhettem és szabadon kezdeményezhettem bármely témát.

Íme egy példa beszélgetéseinkről, hogy lásd azt a különösen ingerlő módot, ahogy az egyes eseményeket értékelte.

- Voltál az önképző körben? - kérdezte egy napon.

- Voltam.

- Miért támadta meg Hegedüs Kőművest?

Kőműves a nyolcadik osztály gyöngye, Pázmányról tartott előadást Pósa bácsi modorában. Hegedüs szólt hozzá elsőnek és azt követelte, hogy az előadók ne meséket mondjanak, hanem iparkodjanak önállóan tanulmányozni tárgyukat. Én is nevetségesnek tartottam az előadást és ezt kertelés nélkül közöltem Gruberrel.

- Úgy - kérdezte ő elgondolkozva. - És el is merted volna mondani, amit gondolsz?

- El hát, ha eszembe jutott volna.

- El is hiszem, amilyen számár vagy! És mondd, nincs is nálad okosabb az osztályban? Senki nem tett megjegyzést Hegedüs viselkedésére?

A kérdés megütött. Ismét gyanakodni kezdtem, hogy az igazgató nem csak velem tart fenn baráti kapcsolatot.

- Kitől tudja? - kérdeztem heves féltékenységgel.

- Mit?

- Hogy Jerzsabek azt mondta, Hegedüs hülyén bátor.

Gruber felugrott a helyéről. Egész elkomorodott.

- Jerzsabek? Lám-lám. Hiszen Jerzsabek buta.

- Persze, hogy buta - mondtam én. - Ez is mutatja.

- Te is buta vagy - legyintett.

Sértődötten hallgattam el.

- Mi a Jerzsabek apja? Bádogos? Ej-ej - mondta szinte panaszosan - hogy politizálnak ezek a kisiparosok. Barátkozik Hegedüs Jerzsabekkel?

- Nem tudom - feleltem tőlem telhetően hidegen.

- Felhúztad az orrod?

- Magyarázza meg, miért baj az, hogy Hegedüs megtámadta Kőművest!

- Mert nem Kőművest, hanem Pázmányt támadta meg - cseppent vissza egy pillanatra ex offo modorába.

Tátva maradt a szám.

- Édesem - ült le hirtelen velem szemben, - tudd meg, kikkel barátkozik Hegedüs. Aggódok érte. Rossz társaságba került. Ki szeretném szabadítani a karmaikból.

Hegedüs azonban már nem volt hozzám őszinte s így nem tudtam teljesíteni Gruber megbízását. Annyit mindenesetre megállapítottam, hogy Jerzsabekkel iskolán kívül nem érintkeznek. Azt hittem, megőrül a hírnek. De nem:

- Azt mondd, nem érintkeznek? Akkor mitől lett ilyen okos? Ej, ezek a kisiparosok! Nem tudnád meglátogatni a lakását, fiacskám? Érdekelnének a szülei.

Egyszer, mikor már nyolcadikba jártam, szóbakerült közöttünk, hogy a fiúk egy része az egyetemre jár zsidókat verni.

- És te? - kérdezte.

Vállat vontam.

- Nekem nem vétettek semmit a zsidók.

- Helyes - mondta elgondolkozva. - A zsidóverés nem rossz dolog, de te csak maradj ki belőle. A szélsőséges pártokhoz ráérsz akkor csatlakozni, ha már nem tehetsz mást. Okos ember csináltatja a politikát és nem maga csinálja. Nekem ne is beszélj olyan dolgokról, amelyekbe közvetlenül bele kellene avatkoznom, az a tanárok feladata.

Egyszer mégis kérdezett tőlem valamit, aminek elmondása árulás lett volna. Mindenféle szemérmertlenségekről érdeklődött, olyasmiről, ami fiúk között szokott előfordulni. Mi egymás között elég szabadon beszélgettünk erről, de, amikor ő kérdezte tőlem, gyanakodva néztem rá. Becsületszavát adta, hogy abszolúte személyes érdeklődésből kérdezősködik és senkinek semmi kellemetlensége nem lehet belőle. Elmondtam tehát néhány esetet, amely megnevettette. Különösen egy Kolin nevű fiúról, az osztály bakkecskájáról beszéltem neki.

- Ne haragudj, ezt a Kolin-t mégis meggyóntatom - mondta - de téged nem árulak el.

Ekkor egy időre visszahúzódtam tőle, de miután a fiúnak nem történt semmi baja, újra megnyugodtam. Gruber különben soha többé nem tért vissza az ügyre, s talán végleg kiment volna a fejemből, ha egyszer nagyon alapos okom nem lett volna a visszaemlékezésre.

A tanárokról már másféle felvilágosítást várt el, de szavaimnak aztán kevés hitelt adott:

- Be akarod áztatni az ellenszenves tanárokat, de én túljárok az eszecskéden. Túl bizony!

Kedveskedve húzogatta a fületem: - A bizalommal visszaélni csak bizonyos mértékig szabad.

Barátkozásunk titkát mindketten erősen őriztük. Az iskolában szinte figyelemre sem méltatott. Emlékszem, egyszer bejött Karpinecz órájára.

- Önnél, tanár úr, úgy tudom, az a szokás, hogy a jó tanulók ülnek elől.

- Igenis, igazgató úr.

- Akkor ez mit keres itt? - mutatott rám a második padban.

Karpinecz valamit motyogott, hogy már kijavítottam a jegyemet magaviseletből.

- Úgy? Kijavította? Nem bánom, ücsörögjön.

Így hát Gruberrel való jó viszonyom nem zavarta érintkezésemet társaimmal. Csak Hegedüs morgott még nagyon sokáig. Néha mondták neki a többiek:

- Miért zabolsz? Karcsi nagyon jó fiú!

Vállat vont:

- Nem jellem...

Ördög tudja, mit értett ezen. Engem pedig épp akkor kezdett a nyavalya törni a barátságáért. Egyáltalán nem Gruber kedvéért. Hanem, mert a gyerek egyre érdekesebben viselkedett. Felfogása egyes dolgokról épp oly meglepő volt, mint az igazgatóé. Különös, új szavakat használt. Most már nem Mattheisznak, hanem a történelemtanárnak állt égne a haja, ha őt feleltette. Egyszer, mikor II. Endréről kérdezte, váratlanul a parasztság helyzetéről kezdett beszélni.

- II. Endréről kérdeztem - figyelmeztette a tanár.

- Előbb megrajzolom uralkodásának gazdasági hátterét - ha meg tetszik engedni - mentegetőzött udvariasan.

A történelemtanár mukkanni sem mert. Láttuk rajta, nem tudja, helyes-e vagy nem helyes, amit Hegedüs mond. Egész megkönnyebbült, mikor végre Endrére és az aranybullára került a sor. Gyorsan lezárta a feleletet:

- Maga túl sokat tud, Hegedüs. Egyszer még megüti a bokáját.

Hegedüs elvesztett barátságáért némileg kárpótolt az a közeli viszony, amely köztem és Krizsán között, helyesebben köztem és Krizsán apja között kialakult. A fegyelmi másnapján egy névjegyet kaptam tőle. Azt hittem, gorombaságokat ír, mert az ő fia sem úszta meg büntetlenül az ügyet. Meglepetésemre ezt olvastam:

„Pokolian ügyes dolgot csinált. Meg akarok ismerkedni magával.”

- Örezsem! Megvetted a fater szívét - egészítette ki élőszóval Krizsán az üzenetet. - Becs. szav, úgy nevetett, majd beizélt.

Anyám királypárti volt vallásos meggyőződésből, így fantáziámat már egy ici-pici nyak-kendőkirály is felgyújtotta. Szívesen tettem eleget a meghívásnak. Kiábrándító negligzában, kigombolt ingben, hószentjának, papucsban fogadott. Nadrágja végig szivarhamus. Kis pocakja, élénk malacszele jó kedélyről tanúskodott.

- Örvendek, hogy fiam tökélyű barátai között egy üzleti zsenit is megismerhetett. Mama! Italt!

Krizsán néni, a férjéhez hasonlóan gömbölyű asszony, színes üvegtálcán poharakat és kétféle pálinkát hozott:

- Édeset vagy erőset?

- Micsoda kérdés! Konyakot - felelt helyettem az öreg. Magának azonban édeset töltött. Fia évődve jegyezte meg:

- Szép huszár lenne belőled, papa. Még a pálinkát sem bírod.

Idősebb Krizsán meglepő fürgeséggel húzta meg a gyerek fülét:

- Hogy beszélsz a főnök úrral?!

Szokatlan volt ez a nyersen kedélyes modor. Kényszeredetten mosolyogtam. Az öregúr aztán részletesen elmeséltette esetemet. Elsősorban a szervezés technikája érdekelt, és félmondatokból nagyszerűen megértett.

- Tovább, tovább, ezt már el sem kell mondani.

Mikor a bérleszállítást meséltem el, oldalbabökte a fiát:

- Marhák! Nektek kellett volna árleszállítást követelni. Ehhez persze mind ostobák vagytok.

Mattheiszre csak legyintett:

- Az ilyenek büntetik meg az adócsalókat.

Mondanom sem kell, hogy Gruber esetét nem meséltem el.

- És most? - kérdezte, miután kimulatta magát. - Vége az üzletnek?

- Adjon öt pengőt és két hét alatt megforgatom - feleltem avval a szóval, amelyet beszéd közben tőle lestem el.

- Hohó! Előbb tudni akarom, hogy mire adom.

Elmondtam legújabb ötletemet, egy kis türelemjátékot, amellyel a magasra csapó fogadási hullámból biztos jövedelmet szorítottam ki. Addig piszkáltam valamelyik kis csapat drukkerét, míg az 1 : 1 arányban fogadást kötött a nagy csapat ellen. A kötést aztán már nem volt nehéz a nagy csapat drukkerénél 2 : 1-re biztosítani. Ha a kis csapat vesztett, a pénzt a két fél között adtam-vettem, ha nyert, én is nyertem. Semmi kockázat, bár kevés haszon.

- Jó, mi? - hunyorított a fiára. - Ötletes!

Elém tette az ötöst. Elegáns mozdulattal visszautasítottam. Van forgótőkém magamnak is. Közben nyílt az ajtó és belépett Krizsán húga. Odanéztünk az ajtóra. Mire visszafordultunk, az ötösnek hült helye. Krizsán a plafont nézte és gúnyosan füttyörészett. Apja megütődve bámult rá, majd elnevette magát:

- Ehhez bezzeg nem vagy ostoba!

Aztán bemutattak a lánynak. Fekete haj, diónyi kék szemek. Kicsit túlságosan duzzadt, piros ajka nedvesen csillogott. Ma is azt mondom, a legszebb lány volt, akivel életemben találkoztam.

- Zsuzsi - mutatkozott be és máris apjához fordult: - Ugyan papa, hogy lehet ilyen ruhában vendéget fogadni!

- Menj már! Elég nekem, hogy egész héten tenyérynél széles nyakkendőket viselek. Olyankor nézzen meg, fiatalember. Becsületesemre, mint egy gróf!

Tréfásan a fülemhez hajolt:

- Hadd áruljak el én is egy üzleti titkot. Az én nyakkendőm csokrát a műhelyben kötik, én csak összekapcsolom a gallérom alatt. Jó? Hm?

Zsuzsi bosszúsan kiszaladt. Az öreg összeráncolta homlokát:

- Nagy lány, nagy gond. Nem tud egy alkalmas vőlegényt?

- Hallod, ember? Hallod? - harsogta Krizsán a vásári kikiáltók modorában. - Kerestetik egy vőlegény 165-180 centiméter magasságig, mindenféle elfogadható életkorban. Tudjon táncol-

ni és kettőskönyvelni. Beszéljen magyarul, németül, franciául és kupecül. Csak nagy férfi-
erejű, nagy eszű, és nagypénzű emberek jelentkezzenek!

- Pénz nem fontos - tiltakozott az öreg - pénzem nekem is van.

- Pénz nem fontos - harsogta a fia engedelmesen - az itt felsorolt tulajdonságok közül pénze
az apámnak is van.

- Úgy? - riadt fel az öreg. Parancsoló mozdulattal kinyújtotta a kezét: - Vissza az ötösömet!

Krizsán hihetetlenül hosszúra nyúlt arccal, de tiltakozás nélkül adta vissza az elemelt pénzt.

Nagyon különösen éreztem magam. Vonzott az öregedő férfi praktikus eszessége, szögletes
közvetlensége, de - anyám hű tanítványát - ugyanakkor fel is háborított az a szabados hang,
amely apa és fiú között uralkodott. Habozó, ideges nevetésem, úgy látszik, elárult, mert a
nyakkendőkirály egyszerre nekem támadt:

- Nem tetszik valami, Ágoston úr? Mondja meg nyíltan!

- Hova gondol, Krizsán úr - mentegetőztem hamisítatlan otthoni modorban.

- Ne udvariaskodjon fiatalember, nem áll a pult mögött.

Ez már sok volt. Ellöktem magam az udvariasság falától:

- Mindenesetre Jóska helyében én már két pofont kaptam volna az apámtól.

- Micsoda ostoba nevelés! Figyeled, Krizsán? Hogy megrontották! Ilyen koponya és többre
becsül két pofont, mint öt pengőt! Hogyan akar maga meggazdagodni?

- A becsület árán sehogy - feleltem én.

Legyintett.

- Az üres zseb és a fekete kabát filozófiája.

Diadalmasan tekintett körül. Tetszett neki, hogy nem tudok válaszolni. Váratlanul Krizsán
néni sietett segítségemre:

- A gyerek tisztelje apját - mondta szigorúan.

Én helyeslően bólogattam.

- Ahá, ahá! - dörzsölte a kezét Krizsán úr. - Tisztelsz te engem, Krizsán?

- Még sohasem gondolkoztam ezen papa!

- Akkor hozz egy csomag Sztambult. Egyik lábad itt, a másik ott.

Jóska sanyarú pillantást vetve rám, eltűnt.

- Tisztel - bólintott az öreg. - Látja, ez meg az én filozófiám. - Választ sem várva, folytatta: -
Jó filozófia, mi? Tíz perc múlva öt. Öt órakor a mama leszedi az asztalt és előveszi a kártyát.
Fiam-lányom felszólítás nélkül az asztalhoz ül. Lórumozni fogunk, orrbaverésre. Estig
mindenkinek vörösre verem az orrát, mert igazán jól játszom. Ennélfogva a családban csak én
szeretek kártyázni. Hétköznapi nem szólok a dolgaikba. De amíg pénzem van, vagy inkább
hitelem a bankban, addig vasárnap délután itthon ülnek és engedelmesen tartják orrukat a
kártyám alá.

- Az én apám tiszteletet követel tőlünk, nem rabszolgaságot - mondtam izgatottan.

- Maga tehát úgy tiszteli őt, mint én az üzletembe tévedő cselédlányt. Mélyen meghajlok
előtte és rásózom a bővli árumat.

Érted ezt? Ebben az emberben nem volt semmi finomság, de nem is szégyellte azt. El kellett ismernem, hogy van valami igazság a szavaiban. Éppen ezért nagyon mérges lettem.

- Én is magukkal fogok lórumozni?

- Ha jóba akar lenni velem, igen.

- Nem - kiáltottam - én azért fogok játszani, mert össze akarok veszni magával. Pirosra akarom verni az orrát. Hál' istennek, én is kitűnően kártyázom.

- Majd kiderül - villant fel harciasan a szeme.

Öt órára visszajött Jóska és Krizsán néni valóban megterítette az asztalt. Csak a lány hiányzott.

- Zsuzsi! Kezdjük! - kiáltott Krizsán.

- Öltözöm, papa! - hangzott a válasz.

Az első partit nélküle játszottuk. Krizsán indított hetessel. Én mögötte ültem. Makkból hetesem és kilencesem volt, tökből hetes, alsó, felső, király és volt egy zöld nyolcasom és kilencesem. Csak abban reménykedhettem, hogy a tököt oly gyorsan hozzák, hogy a makk kilencest sikerül visszatartanom. Makk hetessel kezdtem, utána a zöld nyolcast játszottam, majd a kilencest és utoljára a tök hetest.

Eddigre kettőnkön kívül mindenki passzolt. Krizsán tehát a tök nyolcast rakta, azt hívén, hogy nekem makk a sürgős. Passzoltam, majd megint passzoltam. Krizsán diadalmasan nézett rám. Közben kijött a tök tízes és zavartalanul rakhattam le magas figuráimat. A partit megnyertem, a nyakkendőkirály egy árva makk tízessel a kezében háromszor passzolt.

- Ez igen! - mondta elismerően. Aztán megint a lányát hívta: - Zsuzsi, mi lesz?

Belépett a lány. Kabátban, sapkában, útrakészen. Nyaka körül tarkakockás sál, mely kellemes ellentétet képezett finom arcával.

- Játsszatok ma nélkülem, papa. Dolgom van. Kilenc órára visszajövök.

Megcsókolta szüleit, nekem kezét nyújtotta és elment.

Az ottmaradtak különféleképpen megmerevedve néztek utána. Krizsán néni ijedten pislogott, Jóska száját felejtette nyitva a bámulattól és határozottan irigykedett. Az öreg arcán ugyanazok az érzelmek változtak, mint mikor megnyertem ellene a partit, csak hevesebben.

- Hát ez elment - állapította meg tárgyilagosan. - Játsszunk tovább.

Föladták a kérdést, - gondolkozz rajta.

Megismertem egy újfajta hatalmat, amely akkor sem látszott kevésbé félelmetesnek, mint Gruberé, ha mindjárt az ellene való lázadással is találkoztam. Az öreg Krizsán megmutatta, hogy nemcsak pénze, hanem esze is van a küzdelemhez. Egymásután nyertem még négy játszmát és aztán egész este csak azt, amit semmiképp nem lehetett elveszítenem. Kiismert. Minden húzás előtt a szemembe nézett s mintha csak onnan olvasta volna a gondolataimat, azt a lapot rakta ki, amelyre a legkevésbé volt szükségem.

- Játsszon jobban - figyelmeztetett, - nagyon keményen ütök a kártyával. - Ha vesztettem, nevetett: - Átlátok magán, mint az üvegen.

Ha semmiképpen nem nyerhetett, átjátszotta fiának vagy feleségének a partit. Így a küzdelem befejezése után majd öt percig csapdosta az orromat, minden ütés előtt jól nekihuzakodva. Mikor kimérte a büntetést, még ő elégedetlenkedett.

- Nem is olyan vörös - panaszolta fejcsóválva.

Nekem akkorra már minden tetszett rajta, és biztosra vettem, hogy lányának éppoly kevésbé bocsátotta meg lázadását, mint nekem első győzelmemet. Különösen, hogy fiát felszólította - majd meséld el Zsuzsának, hogy vertem vörösre a barátod orrát.

S csakugyan, Krizsán már másnap beszélte:

- Hű, örezsem, micsoda balhé, a fater megvonta Zsuzsától a zsebpénzt.

- Miért? - kérdeztem tettetett csodálkozással.

- Marhául ragaszkodik a vasárnap délutánjaihoz. Kíváncsiságom felgyúlt és rendszeres vendégük lettem, hogy élvezhessem a küzdelmet. De látszólag nem történt semmi. Zsuzsa minden vasárnap pont öt órakor elbúcsúzott apjától - kétségtelenül evvel a pontossággal is bosszantani akarta. A nyakkendőkirály minden alkalommal megkérdezte:

- Elég pénzed van?

Ennyi volt az egész. Csak Krizsán közlései jelezték a helyzet kiéleződését:

- A fater egészen megbolondult. Egy húszpengős rongyot megtagadott Zsuzsától.

Álmodozva tette hozzá:

- Iszonyatos hecc lenne, örezsem!

- Mi?

- Ha megvenném neki. A fatert a guta kerülgetné.

Persze, nem merte megtenni, de határozottan imponált neki húga kitartása.

Egyszer aztán szokatlanul korán mentem fel hozzájuk. Az öreg Krizsán pasziánszozott, Zsuzsa könyveit rakosgatta.

- Most itthon vagy - mondta váratlanul a nyakkendőkirály. - Nem játszanánk darglit?

Meghökkenve kaptam fel a fejemet. Ez nagyon békeajánlatképp hangzott. A lány viszont kereken elutasította a közeledőt:

- Nem, papa. Nem szeretek kártyázni.

Krizsán pulykavörös lett. Dűhtől remegve kiáltotta:

- Még nem ütöttek pofon?

Erre már Zsuzsa is följebb emelte hangját:

- Mondd, papa, hajlandó vagy engem békében hagyni az érettségiig, vagy már most költözzek el hazulról?

- Azt próbáld meg, te taknyos! Rendőrrel hozatlak vissza! Javítóba csukatlak.

Zsuzsa vállat vont és kiment a szobából. Pár perc múlva hallottuk, hogy becsapódik az előszoba ajtaja.

- Ez vereség, Krizsán úr - mondtam kegyetlenül. - Nem vált be a filozófiája.

A nyakkendőkirály azonnal visszanyerte hidegvérét:

- Csak csatavesztés, Ágoston úr. Ezek bolondok. Nem szeretik a pénzt.

Nevetnem kellett:

- Krizsán nem szereti a pénzt!

- Nem az szereti, aki szórja, hanem, aki szerzi.

Ha erre a témára fordult a szó, az öreg a szokottnál is éleselméjűbbé vált, szinte közmondásokban beszélt. Most azonban, először ismeretségünk kezdete óta, bizonytalanságot éreztem hangja mögött. Tovább piszkáltam tehát.

- Feladja a harcot? - kérdeztem csalódva s ugyanakkor elragadtatva.

- Fenét! - ugrott fel. - Fegyvert cserélek. Eddig volt a semmi pénz politikája, most jön a sok pénzé. A kevés pénznek van, aki ellent tud állni. A sok pénznek nem tud senki.

- Meglátjuk - ugrattam tovább. Ő azonban csak elmosolyodott.

- Erő van a csipiszben, mi? - kérdezte büszkén. - Jól van ez így, fiatal barátom. Ha majd megjön az esze, lesz kire hagynom az üzletet. A mi foglalkozásunkhoz erős jellem kell. Nem úgy, mint a magukéhoz.

Jól esnék utólag azt mondani, hogy ez az erő kapott meg Zsuzsiban. De én csak az igazságot akarom írni. Azért szerettem bele, mert szép volt. Istentelenül, elragadóan szép. Egyébként is ez még nem egyhamar következett be. Eltelt addig csaknem egy év.

Zsuzsi csak egy fél esztendővel volt fiatalabb nálam, - tehát legalább másféllel számított felnőttebbnek. Kézfogásában, mosolyában volt valami alig észlelhető fölényesség, ami megfagyasztotta érzelmeimet. S ráadásul az első időben rengeteg dolog vont el a szerelemtől. Gruber, az öreg Krizsán barátsága, otthon szüleim megváltozott magatartása, - csupa újság, ami izgalommal töltött el.

A kicsapás elkerülését apám az üdvös tétlenség, anyám az isteni gondviselés számlájára könyvelte el s nagyon elégedettek voltak magukkal. Elvittek a cukrászdába s egy tejszínhabos boldogságos estével ünnepeltük a váratlan szerencsét. Másnap már mind a ketten érkezettnek látták az időt, hogy megszorítsák a szülői ellenőrzés gyeplőjét. Borzadva kellett felismerniök, hogy a gyeplő elszakadt s én ismeretlen utakon vágtatok tovább. Ha kérdezték, hová megyek, - Gruberhez! - vágtam oda félvállról s nekik elállt a szavuk. Ijedtségük rövidesen örömmé változott, mert közbenjárásomra a család módjával bár, de újból felvette velük az összeköttetést. Meghívták őket kanonok nagybácsink negyven éves papi jubileumára, misét hallgattak a hercegprímás udvari kápolnájában és megcsókolhatták a prímás gyűrűjének a követ. Az ünnepség után Gruber nyersen tudtukra adta:

- Károlyért tettem, nem értetek. Nagyszerű gyerek.

Ettől kezdve minden fontosabb kérdésben meghallgattak s én csodálkozva, örvendő, és nagyképűen elmondtam véleményemet. Engem kértek meg, beszéljek anyáddal, mikor szülői ellenkezés dacára apáddal jegyet cserélt. Beszéltem is: biztattam, álljon ellen a szülői szigor-nak és elmeséltem neki Zsuzsi lázadását.

Hatodik fejezet

Az események ilyen zajlása közben soká tartott, míg rájöttem, hogy nagyon magam maradtam és szörnyen unatkozom. Akkoriban nem értettem, mi történik, de ez csak még elviselhetetlenebbé tette állapotomat. Látszólag megvolt mindenem, tekintély, szabadság, pénz (tavasszal Gruber valamilyen titkos alapból visszatérítette tandíjamat s visszanyertem tandíjmentességemet is) s én mégis tátoztam, mint a felszínre hozott mélytengeri hal. Ma már tudom, mi hiányzott: a cél, a közvetlen cél, az általam megvalósítható cél, amely egyedül adhat tartalmat az ember életének. Ezt nem helyettesíthette sem befolyás, sem szabadság, sem semmi. Zátonyra futottam.

És jött a nyár. Oh, az a nyár!

Egy hónapot töltöttem a Balatonnál valami katolikus intézetben, ahová Gruber protezsált, nyálas, ostoba, árulkodó kamaszok között. Aztán Pest utálatos melegével, poros útjaival, céltalan csavargásokkal a Városligetben és a Tabánban. Régi barátaimat kerültem, Grubernek nem volt szüksége rám, Krizsánék talán a tengeren, rettenetes.

Kezdett kínozni a testi vágy is, vagy talán a vágy a szerelem után. A szomszédasszony gyengédsége már rég a múlté. Mikor először nem fogadtam el ajándékát, kidobott:

- Túlágosan kinyílt a szemed, fiacskám, ideje, hogy végezzek veled.

Azóta nem öleltem asszonyt, de nem is hiányzott nagyon. Úgy látszik, ezen a nyáron értem meg a szerelemre.

Szeptember elsején forró vihar vonult végig a városon. A taxik egy egész napig nem fogadtak el utasokat, nem jártak villamosok. A vihar elvonult, másnap a Weingruber előtt kicsavart villanyoszlopok, széttört székek jelezték a nyomát. A Millenniumi emlék előtt két kis páncélautó - idáig tagadtuk, hogy van, de most az antant engedélyt adott a bevetésére.

Semmi közöm nem volt a munkások tüntetéséhez, mégis fölkapart, mint mindenkit a városban. Bármerre mentem, erről folyt a szó. Gruber már másnap hívatott, közölte, hogy az induló tanévben az eddiginél is nagyobb feladatok várnak rám. Kivételesen egyáltalán nem volt tapintatos:

- Nyitva legyen a szemed és a füled. Ne tátsd a szád! Ezek a kommunisták mindenhova behatolnak.

Én irigyeltem azt a hatalmas erőt, amely dugóhúzóvá csavarta a lámpaoszlopot és a szokottnál is elégedetlenebb voltam magammal. Végül nem bírtam ki a városban s vállamra vetve hátizsákomat, kiszöktem a hegyek közé. Szeptember negyedikén történt, az utolsó vakációs napon.

A Hármashatárhegy felé mentem. Felkapaszkodtam az autóúton és nem sokkal a csúcs előtt a Farkastorok felé vezető ösvényre tértem. Nemrégiben ismét jártam arra. A környék alaposan megváltozott. Most fiatal fenyők ágaskodnak ott, ahol harmincban kopár réten át szürke kövek között vezetett az út. Kevesen jártak arra és semmi nem zavarta magányomat. A Farkastorok hajlatában felmásztam a tetőig, leültem és térdemre könyökölve, tenyeremre támasztottam az államot.

A hegyoldal itt meredeken bukik alá s a lábánál lapos síkság terül el a Dunáig. A szokatlan látószög csalókan megrövidíti a távolságokat. Az igazi mértéket csak az árulta el, hogy a hegy alján baktató szekér sokáig egy vonalban látszott a Duna partján futó tehervonattal. A sík közepén kihúlt téglagyári kémény, szerteszórva apró emberek. A Duna túlsó partján szigorúan bámultak a vízbe a házak. Hatalmas volt minden s egyben üres.

Mi közöm hozzá? - gondoltam mérgesen. - Dolgoznak, futnak. De ha most hirtelen meghalnék, az az ember ott a fejét sem emelné fel. Milliányian élnek a városban s azt sem tudják, hogy a világon vagyok.

Ekkor sietős léptek hallatszottak a hátam mögött s valaki erős, férfias szorítással befogta a szemem.

- Hegedüs! - kiáltottam fel, de nem tudom, miért jutott az ő neve az eszembe.

Kuncogás volt a válasz. Kiszabadítottam a fejem és megfordultam. Zsuzsi állt mögöttem két ismeretlen lánnyal; míg én csodálkozva néztem rá, gyorsan elszaladt, ösztönösen utánafutottam. Aligha számított arra, hogy ilyen gyors vagyok. Két-három másodperc alatt utolértem, átöleltem és semmi különösre nem gondolva, megcsókoltam kétfelől. Aztán zavartan leeresztettem a kezemet.

Az egész annyira gyorsan és játékosan történt, hogy meg sem ütközött rajta. Nevetve szaladt tovább, felugrott egy kis halomra, felém fordult és két öklét bokszolásra emelve, megállt.

Ó be szép volt! A nap zuhatagja átsütött finomszálú fekete haján. Feje előrebiccent, kis keble a gyors futástól szaporán emelkedett.

Egyszerre elszállt belőlem a szomorúság. Éreztem, hogy élni jó és sürgősen csinálnom kell valamit, különben szétszakadok. S mert hamarjában nem tudtam, mit tegyek, legalább rikkantottam egy jó nagyot.

- Szevasz Zsuzsa!

- Szevasz - felelte ő.

Sohasem tegeztük egymást azelőtt.

A két ismeretlen lány is nevetett, ok nélkül, csak mert jókedvük volt. Gyanútlanul közeledtem a dombocska felé, Zsuzsi egy „vigyázz, jövök”! - kiáltással váratlanul a nyakamba ugrott. Elkaptam a derekát s egy pillanatig éreztem a karomban izmos testét. Aztán felborultunk mind a ketten. Én újból zavarba jöttem, de Zsuzsi már fel is állt, lesimította szoknyáját s azt mondta:

- Gyerünk, lányok!

Félig felülve, ijedten néztem utánuk.

- Nem jössz? - kérdezték.

Szótlanul csatlakoztam. Akármennyire siettem azonban, Zsuzsa egy méterrel mindig előttem járt. Önfeledten figyeltem. Ez nem az a kimért, lassú mozgású lány volt, akit Krizsánéknál megismertem. Gömbölyű teste szűk blúzá, vidámsága testét látszott szétrepeszteni. Egy pillanatig nem ment nyugodtan. Minden köre fellépett, minden faághoz felugrott, minden mélyedésen átvette magát. Egyik pillanatban hajladozva futott le egy kis lejtőn, a másikon egész testével kiegyenesedett egy halmocskára tetején, és két kezét az ég felé emelve, nagyot kiáltott:

- Be szép!

A másik két lány, nyugodt, nagytestű teremtmények, jóindulatú vidámsággal figyelték. A piszebbik rá is szólt:

- Mi van, Zsuzsa? Bogározol?

Ő pedig megfordult, ránézett és úgy nevetett, hogy lélegzetét veszve egy körre kellett ülnie. Körülálltuk, mint egy királynőt a testőrsége. Nagynehezen abbahagyta a nevetést, elkomolyodva mélyeket lélegzett, hogy magához térjen, aztán rám nézett és újra elmosolyodott. Nyújtotta a kezét, segítsen fel.

Eddig a pillanatig, mintha nem is én mentem volna a lányok mögött, a hosszú gerincen, hanem valami idegen. Gondolattalanul, hangtalanul gyönyörködtem Zsuzsában és csak a szívem énekelt. Most váratlanul megértettem, hogy szeretem s ez egyszeriben véget vetett zavartalan boldogságomnak.

- Ej, - döböntem magamra, - mit gondolhat rólam ez a lány? Úgy viselkedem, mint valami Sülthal Pista.

Meg kell vallanom, azóta is sikerült néha-néha elveszítenem magamat. Ilyenkor valamiféle transzba esem s egyenesen ellenállhatatlan vagyok, mindent elérek, amit csak akarok. Ritka percei az életnek!

Ha mostani eszemmel odamehetnék ahhoz a csacsi gyerekhez, vállára tenném a kezemet és azt mondanám:

- Csak így tovább, kedveském, ilyen ostobán és félszegen. Az arcod úgy ragyog, mint a drágakő, - kiült rá a szerelem. A szemed gyengéd és hódító. Mit akarsz még? Estére álmódózva és csendesen belesétálsz a lány szívébe.

Mily kevésbé ismertem még a világot és magamat!

Ha eddig egy idegen ember kísérte Zsuzsát, most mintha ketten lettünk volna. Az idegen, aki tovább gyönyörködik és én, aki terveken töröm a fejem, a gyönyörűség meghódítására. Elhatároztam, hogy jóváteszem eddigi hibámat s nyomban csinállok valamit, ami elárulja a lánynak, ki vagyok én.

Nem messze tőlünk két kis szikla állt ki a földből, jókora távolságban egymástól. Ledobtam hátizsákomat:

- Idenézz, Zsuzsa - rikkantottam és nekiindultam. Felugrottam az első sziklára s onnét át a másik tetejére. Sajnos, nagy izgalomban elszámítottam magamat. Túlugrottam a sziklán, elvesztettem egyensúlyomat és legurultam a földre. Estemben elszakítottam nadrágomat és mélyen felsértettem a térdemet. Úgy megütöttem magam, hogy hamarjában lábra sem tudtam állni.

A lányok hozzám siettek. Fölemeltek, hátamat a sziklához támasztották, hogy kényelmesebben üljek, lábamról letörölték a vért, a sebet tiszta zsebkendővel bekötözték s a piszebbik lány valahonnan tűt és cérnát kerítve, szigorú arccal varrni kezdte nadrágomat.

Zsuzsi mérgesen nézett rám.

- Mért tetted ezt? Elkésünk a találkozónkról.

Nagyon szégyelltem magam. Szerencsére a megrázkódtatás visszaadta természetes eszemet s megértettem, hogy csak az őszinteség segíthet ki nevetséges helyzetemből.

- Meg akartam mutatni, hogy vagyok olyan ügyes, mint te.

Elmosolyodott:

- Eddig azt hittem, hogy csak apámnak akarsz tetszeni.

- Nem is lenne rossz - tréfálkoztam. - Elvégre ő király!

Kihívóan nézett rám:

- Nem király - mondta valami különös fölényességgel. - Hiéna.

Megütkezve néztem rá.

- Nem tudtad? Az árverési hiénák vezetője.

Megdöbbentem s egyben rettentően csodálkoztam. Hogy lehet ezt így elmondani? Én meghalnék a szégyenkezéstől.

Nem értettem én még akkor az emberekhez. Mikor megfordult és elszaladt, csak növekedett a csodálkozásom. Lassan elindultam utána.

Mikor a Csúcshegy előtti lejtőhöz értünk, Zsuzsa már a régi volt.

- Lányok! Zingeljünk! - kiáltotta és nyomban bele is vágott a dalba:

*Látod-e proli, látod-e proli,
Amott azt a nagy gyárat?
Amig az a másé, míg a burzsoáé,
Felkopik a te állad!
Aztat a gyárat a forradalomban
A burzsujoktól elveszük...
Majd meglátod szebb lesz,
Majd meglátod jobb lesz
Az a kutya életünk!*

Felkiáltottam a dal hallatára. Okosabb voltam annál, hogy nyomban meg ne értem, miféle társaságba keveredtem. Első ijedségemben megálltam. De, mikor Zsuzsi gúnyosan nézett rám, örültem, hogy fájós lábamra foghatom a dolgot. Félttem ugyan, hogy bajba kerülök, de gyávának sem akartam látszani. Mentem velük tovább, de ettől kezdve olyan volt a napom, mint egy lidércnyomásos tündérálmom.

Utunk további részén diadalmas nevetéssel elhaladtunk egy tilos tábla mellett és tiltakozásomat figyelembe sem véve, fölfelé haladtunk valamilyen átkozottul meredek ösvényen. A veszélyes kalandért viszont bőségesen kárpótolt Zsuzsa testének hajlékonysága, melyet a szorosan tapadó könnyű szoknya inkább hangsúlyozott, mint takart. Aztán találkoztunk egy csapat fiatallal, úgy látszik előre megbeszélt helyen és időben, s kölcsönösen örültünk egymásnak. Volt közöttük egy Frédi nevű fiú, aki a viszontlátás ürügyén sorra megölelte a lányokat, az én ízlésem szerint kissé szemérmetlenül, de Zsuzsa kinyújtott karral elhárította kedveskedését. Frédi kispolgárnak nevezte Zsuzsát s óriási vita tört ki, afféle áthatolhatatlan hangzavar, amelyből csak Frédi ellenszenves hangja harsogott ki forte fortissimóban:

- Mindenben forradalmárok, csak az édes kis testükben nem!

Erre az én piszém otthagytam, hogy kezet foghasson Frédivel, majd hűségesen visszatért hozzám s érzésem szerint az eddiginél is melegebben támogatott.

A vita elhalása után elindultunk, s az előbbinél is cifrább nótákat énekelve, haladtunk előre egy általam nem ismert kanyargó ösvényen. Nemsokára - szemmel láthatóan Zsuzsa kérésére - egy fiatalember szegődött mellém, hosszabb beszélgetésre. Arról iparkodott meggyőzni, hogy a kommunisták tulajdonképpen ellenforradalmárok s a történelem ítélőszéke el fogja őket marasztalni.

Illedelmes csodálkozással vettem tudomásul nyilatkozatát s megkérdeztem, miért énekelnek kommunista nótákat, ha ők nem azok.

- A dal nem a kommunisták, hanem a nép tulajdona - mondta szigorúan.

Egy szót sem értettem az egészből, ő ezt észre is vette. Szomorúan csóválta a fejét, majd nagy lélegzettel utolsó próbálkozásként kifejtett valamit, úgy látszik, tanításaik sommázatát.

- Ellenforradalmi korszakban élünk, érted? Ilyenkor minden szervezet ellenforradalmivá válik, maga a párt is. Mi a széles tömegek sűrűjében végzünk forradalmi munkát és nem kötjük meg a kezünket mindenféle szervezetekkel.

Zsuzsa közben felmászott egy fára s én nem tudom, mondott-e még valamit az ifjú vagy sem. Arra emlékszem legközelebb, hogy újra kettesben bandukolunk a piszével s az lelkesen magyarázta, milyen nagyszerű ember beszélt velem az előbb. Nekem azonban az volt az érzésem, hogy nem érdekli más, mint hogy engem ölelget, vagy őt ölelgetik a fiúk. Aztán megálltunk valami tetőn s ott utolértük az élcsapatot. Éppen azt mondja az egyik lány, a mélybe mutatva:

- A bőrösök!...

- Kommunisták! - mondta valaki más.

Be kell vallanom, hogy mikor az istenkísértő dalokra nem következett be nyomban a megtorlás, és sehonnét nem lestek ránk sanda képű detektívek, megnyugodtam s nemsokára valami különös lelkesültség kerekedett felül bennem. Az Angolkisasszonyok neveltje érezhet ilyet, ha erkölcstelen társaságba keveredik. Nem kívánta, nem akar részt venni benne, de ha már ott van, legalább szeretne mindent látni. Előretolakodtam tehát s némi borzadályal néztem a völgybe. Iszonyodó kíváncsisággal töltött el az az erő, mely egy napra felfordította a várost.

Váratlan csalódás!

Alattunk egy kis réten mintegy hatvan különböző korú és nemű ember tanyázott. Voltak közöttük fiatalok, akiknek túraruhája nem volt rosszabb az enyémnél, goyzerer-varrású bakancsa pedig irigységgel töltött el. Voltak viszont mások, akik hosszú nadrágban és viseltes fűzőscipőben beszélgettek, hasonlóan utcai ruhába öltözött lányokkal. Nagy kört alkottak. A kör közepén néhány kiterített pokrócon élelmiszer volt felhalmozva s egy-két idősebb asszony éppen annak kiosztásával foglalatzkodott. A szemközti csúcsról három kereszt meredt közömbösen a rétre, mintha azok is azt mondanák: nem látni semmi különöset!

De hát mit vártam? Félmeztelen nőket késsel a foguk között? Rongyokba öltözött, izzó szemű agitátorokat? Bombadobást gyakorló szakállas összeesküvőket?

Úgy látszik azt, másképp nem éreztem volna csalódást.

Hadd mesélek el egy kis történetet, amely némileg megmagyarázza képzelgésemet.

A felszabadulás után néhányszor elkísértem a Szent János kórházba egy nőismerősemet, aki valamikor közel állt a szívemhez. Fia feküdt a tüdőosztályon. Az egyik beteg, egy kedves, középkorú férfi, valósággal apa módjára vigyázott a többiekre, akik valamennyien fiatalok voltak. Szigorúan betartatta velük az orvosi előírásokat, vigasztalta a csüggedőket, és csillapította azokat, akik már túlságosan erősnek érezték magukat. Ismerősem könnyekkel a szemében mesélte, mennyire szereti a fia ezt a társát.

Egy alkalommal, mikor bent jártunk, megtudtuk, hogy az illető kommunista és a börtönben szerzett betegségét gyógyítja.

Barátnőm szeme megtelt aggodalommal. Keresztet vetett ijedtében és hangosan sóhajtott:

- Istenem! Pedig olyan jó embernek látszott.

Hát ilyen környezetben nevelkedtem én is s így az első kommunista tábor, amelyet megismer-tem, egyenesen megdöbbenett. Emlékszem, arra gondoltam:

- Öt lépésre elmehet mellettük az ember és nem veszi észre, hogy kommunisták.

Bár Gruber tanítványának vallottam magam, személy szerint mégsem vétettek nekem a kom-munisták s így kész voltam hozzájuk lemenni, ha a többiek akarják. Láttam, éppen erről vitatkoznak ők is.

- Nem tehetünk mást. Nekünk is ott van a találkozónk!

- Legalább ugrassuk meg őket! - ajánlotta Frédi és választ sem várva belevágott egy nótába, melynek csak első sorait tudta elénekelni:

*Ó tökgyalu, ó tökgyalu
Korunk jelképe vagy...
Az öt éves terv keretén
Mogsokszorozod magad...*

Mikor ugyanis idáig ért, megzörrentek az útmenti bokrok és két turista lépett elő.

- Szájon még nem vágtak? - kérdezte az egyik.

Ez az ember alacsony volt, de olyan széles, hogy a fiúk, számbeli fölényük ellenére is, hátra-léptek. Frédi elsápadt.

- Beveri a számát! Nagyszerű érv! Így kell vitatkozni az elvtársakkal? - mormogta méltatlan-kodva.

A zömök széthajtott a bokrokat, mintha keresne valamit.

- Te látsz itt elvtársakat? - kérdezte társától. - Én nem.

Az csak legyintett a tréfára és Frédi elé lépett:

- Hova mentek? - kérdezte szigorúan.

- Oda le.

- Abba nekünk is lesz beleszólásunk!

Hárman is félretolták Frédit.

- Le kell mennünk, elvtárs. Találkozónk van.

Míg folyt a diplomáciai tárgyalás, a zömök észrevette, hogy térdnadrágom és harisnyám között véres a lábam. Megszólított.

- Baleset? Hadd lám!

Felhúztam, a nadrágomat.

- Még egy sebet sem tudnak rendesen bekötni, - morogta és a bokor mögül egy kis mentőládát húzott elő. Levette lábamról a zsebkendőt, benzinnel kimosta a sebet s bekötötte. Zsuzsáék közben megkapták az engedélyt és lementek a völgybe.

- Diákok, - magyarázta az őr visszatérve társának. Az csak mérgesen szorosra húzta a kötést. Iparkodtam szisszenés nélkül állni a gyöngédtelen kezelést. Erőfeszítésem nem maradt hatás nélkül orvosomra:

- Rendes gyereknek látszol. Hogy kerültél ebbe a trockista bandába?

- Véletlenül, - mentegetőztem.

A zömök talprasegített:

- Le tudsz menni egyedül?

Elindultam.

A réten a kép közben megváltozott. Először is kétszeresére nőtt a tömeg, másodszor az ebéd befejeződött s most pihenő helyett játszottak. Üsd a harmadikat és hátulsó pár előre fuss folyt kisebb-nagyobb csoportokban. Csodálkoztam, hogy felnőtt férfiak ilyen gyerekjátékokkal mulatoznak. Különösen feltűnt egy harminc-harmincöt éves, bölényfejű férfi harsogó jókedvével.

A kavargó tömegben sehol nem láttam Zsuzsát, így hát félreültem egy köré és hallgatva tapogattam fájó térdemet.

Mintegy félóra múlva a legnagyobb csoport abbahagyta a szaladgálást és leült órát játszani. Nem tudom, a te generációd ismeri-e még ezt a játékot?

A részt vevők kört alkotnak, ez az óra számlapja. A középen áll a mutató. A szélen ülők előre-tartják kezüket, a mutató merev testtel rájuk esik s akkor a számlapon ide-oda lökdösik addig, míg valaki le nem ejti. Ekkor helyet cserélnek.

Elsőnek a bölényfejű állt a középbe. Úgy látszik, félelmetes híre volt, mert mindenünnét összefutottak az emberek, két-három sort is alkottak az első mögött, de a bölényfejű oly súlyosan csapódott rájuk, hogy két-három lökés után a háromszoros sort is kilökte és elkerült középről. Már nagyon untam magam, mikor megint a bölényfejű került középre és ahelyett, hogy felállt volna, leült törökülésben.

- Ma a diák elvtársak kérésére a trianoni békéről fogok beszélni, - mondta.

- Az anyját, - gondoltam magamban, - ez ügyes! Jobb helyzetet el sem lehet képzelni titkos gyűlés tartására! - A bejelentés különben heves vihart idézett elő.

- Miért? Minek? Nincs ennél fontosabb téma? - kiáltozták összevissza. - Beszéljen a külpolitikáról!

- Hagyd a diákokat, Schönstein elvtárs!

- Ezek olyan tulokügyek.

Frédi és néhány társa ritmikusan csapkodta a térdét:

- Ha-ha-ha, ha-ha-ha!

A Schönsteinnek nevezett férfi arca felragyogott a hangzavar hallatára.

- A visszhangról ítélve, nem lesz érdektelen előadás! Ha már a címén így vitatkozunk, mi lesz itt, mire befejezem!

Felharsanó nevetés söpörte el az ellentmondásokat.

- Az elvtársak ott - mutatott Frédiékre - nevettek a kérdés felvetésén. Szabad kérdezni, miért?

Azok egymásra néztek.

- Nem vagyunk revizionisták, - felelte egyikük.

- Trianon kérdésében nem, - hunyorított ravaszul Schönstein, - csak a marxizmus területén, ugye?

Újabb nevetés. Az előadó felhasználta a hangulatot.

- Távol álljon tőlem, hogy megsértsem a demokráciát. Szavazzunk. A trockisták ellene vannak a vitának. Ki van mellette?

Frédiék kivételével mindenki felemelte kezét. A nagy darab ember a középén széttárta karjait.

- Hallatlan elvtelenség! Az elvtársak megszavaznak valamit, amit még az elébb helytelennek tartottak, csak mert a trockisták ellene vannak. Hát ők diktálják a politikánkat, vagy mi?

Újabb nevetés. Az előadónak hirtelen felcsattant a hangja.

- Ez nem tréfa, elvtársak. A mi politikánkat mi szabjuk meg. És mi fogjuk megszabni az egész munkásosztály politikáját. És nekünk kell megszabnunk az egész nép politikáját is. Ehhez pedig ki kell ismernetek magatokat olyan fontos kérdésekben, mint a nemzetek önrendelkezési joga. Ezért fogok ma Trianonról beszélni.

Több mint húsz évvel ezelőtt hallottam ezt az első kommunista előadást. Azóta sokat tanultam, fejlődtem. Tanulmányoztam többek közt - igen alaposan - a Bolsevik Párt történetét. Ha akarnám, elmondhatnám, mindazt, amit hallottam a réten, szépen, logikusan, akár értékelhetném is az eseményeket, mint a Sallai-Fürst-féle pártvezetés harcát a szektáriánizmus ellen, de hidd el nekem, én akkor egész másképp értettem. Az előadó rettenetes dolgokat mondott, olyan emberekről, akiket én szerettem, tiszteltem s akik közé magamat is számítottam. S amellet egyesek, mint a bolondok, kiabáltak magukról nagy büszkén olyan dolgokat, amelyek az én fülemben a gyalázatban való fetrengésnek hangzottak.

- A proletariátusnak nincs hazája! - süvítették többen az előadó egy állítására. Valaki helyesbített, szerintem még felháborítóbb módon:

- De van! A Szovjetunió!

Az előadó, sokak helyeslésétől kísérve az ellenkező véleményt fejtette ki, megtoldva nekem szóló csaknem személyes sértésekkel.

- Csak a proletariátusnak van hazája. A burzsoázia elárulta akkor, amikor hátbatámadta a dicsőséges Vörös Hadsereget. Kémekkel, kártevőkkel árasztott el bennünket és a proletárdiktatúra leveréséért cserébe elfogadta a trianoni békét.

- Érted ezt? Az apámról beszélt!

- A proletariátus soha nem feledi Tanácsmagyarország hősi harcát, - kiáltotta lelkesülten az előadó és felcsattant a taps. Felugrottam és leküzdve félelmemet, talán közbe is szólok, ha ebben a pillanatban nem fogja meg valaki a karomat hátulról. Szempillantás alatt elfeledkeztem a szónokról és mindenről.

- Zsuzsa! - kiáltottam boldogan.

- Ejnye, Ágoston! Micsoda viselkedés ez, Ágoston! Maga fényes nappal hallucinál, Ágoston? - utánozta az ismeretlen mögöttem Mattheisz tanár úr hangját. Megfordultam. Hegedüs volt.

- Hogy kerülsz ide? - kérdeztem meglepetéssel és örömmel.

- Ezt tőled én is szintúgy kérdehetem, - mondta Hegedüs, akinek meglepetése valószínűleg az enyémnél is nagyobb volt. Kimagyarázkodásra azonban már nem került sor. A domb tetején megjelent a szélesebbvállú őr, lecsúszott a lejtőn és az előadóhoz rohant: Sűgött valamit a fülébe. Az előadó felemelte a karját.

- Elvtársak, csendőrök közelednek felénk. Mindenki őrizze meg nyugalmát! Oszoljunk szét a legnagyobb rendben.

Egy perc alatt talpon volt a tábor. Az emberek vállravezették előre becsomagolt hátizsákjukat és kisebb csoportokban, ki erre, ki arra sietség nélkül megindultak az erdő felé. Most végre Zsuzsát is láttam. Barátaival örült iramban rohantak a szemközti csúcsra, a keresztek felé. Futás közben kapkodták magukra a holmijukat és még a hátuk is eszeveszett rémületet árult el. Rólam szépen megfélemedtek.

Futottam volna már én is, ha fájós lábam nem tart vissza és Hegedüs nem fogja meg a kezem.

- Egyedül vagy? - kérdezte.

- Itt hagytak, - mutattam Frédiék után.

Hegedüs utánozhatatlan grimaszba vonta az arcát.

- Szép kis társaság.

- Gyerünk, mert baj lesz, - mondtam.

- Csak semmi izgalom. A postafőfelügyelő úr fia meg a híres pesti ügyvéd fia nyugodtan mehetnek a csendőrök felé is.

Zavartan bámultam rá.

- Nincs az arcunkra írva, hogy kommunisták vagyunk.

Fenn a tetőn a hosszú őrszem csatlakozott hozzánk:

- Arra? - kérdezte. - Nem is rossz. Én sem vagyok fekete.

Hegedüs ment az élen. Vánszorogtunk, mint a csigák. A hosszú vidáman füttyülte a híres slágert:

„Stux úr, mit csinál maga rossz...”

Dobogó szívvel lépkedtem a nyomukba.

Az út egyik kanyarodójánál szembe találoztunk a kakastollasokkal. Három marcona férfi, rövid karabéllyal a vállukon. Mikor megláttak bennünket, szépen libasorba fejlődtek és elengedtek maguk mellett.

Másnap fáj a lábam és nem mentem el a Veni Sanctera. Délután felrohant hozzánk Zsuzsa. Telve aggodalommal és büntudattal. Attól félt, elfogtak a csendörök.

- Rettenetesen megijedtem, - vallotta be pirulva. - Elfeledkeztem rólad. Csak az vigasztal, hogy mindenki mentette az irháját.

- Senki se szaladt, csak ti, - mondtam én mérgeesen és elmeséltem a mi utunkat. Szeme csodálattal csillogott, míg hallgatta.

- Haragszol? - kérdezte félénken.

Kicsit kérttem magam a forma kedvéért, aztán kezemet nyújtottam.

- De, ugye, az nem igaz? - kérdeztem.

- Mi?

- Amit az apádról mondtál. Hogy hiéna...

Rám emelte nagy szemeit:

- Megvetsz?

Nekem sehogy sem fért a fejembe a dolog. Krizsán, mint hiéna. Pár nap múlva azonban mindent megtudtam. Még hozzá Hegedüs apjától.

Kalandunk után magától adódott, hogy felmentem hozzájuk. Először jártam csőbútorral berendezett lakásban. És először láttam olyan asszonyt, aki elébb megkérdezte, ki az apám, csak aztán nyújtotta csókra a kezét. Nagyon előkelő volt. Hegedüs átdöfte a szemével:

- A nevelőanyám, - mentegetőzött.

Ő vitt be apjához, mikor hallotta, hogy Krizsán érdekel:

- Az öreg mindenkiről mindent tud.

Belépésünkre egy magas, őszes hajú ember emelkedett fel dolgozóasztala mögül és meghajolt.

- Te vagy az? - kérdezte aztán olyan mosollyal, mintha sajnálná az udvariasságra vesztegetett energiát. Lusta mozdulattal nyújtotta felém a kezét, de oly erővel szorította meg az enyémet, hogy felszisszentem. Kíváncsian vettem szemügyre a híres ügyvédet. Akkoriban azt hittem, hogy az első benyomás a legmegbízhatóbb, s egy jó megfigyelő nemcsak a jellemét, hanem még a foglalkozását is megmondja annak, akivel először beszél húsz percig.

Ez az ember alaposan próbára tett volna egy nálam sokkal jobb emberismerőt is. Mintha csupa végletből lett volna összerakva, s alkotója szándékosan került volna benne minden átmenetet.

Nagyon szép férfi volt, de rendkívül szabálytalan arcvonású. Álmosan lebocsátott szempillája csak egy-egy pillanatra hagyta fedetlenül irgalmatlanul okos, figyelő tekintetét. Homlokán és két szemöldöke között gondolkodásra valló ráncok, halántékán gigerlis bakkenbart. Egy tudós feje, amelyet jól ápolt, fekete angol bajusz álcáz sikeresen szeladonnak. Hogy mégis el tudja igazodni rajta, szobája bútorzatát vettem szemügyre, de ugyanavval a kettősséggel találkoztam. Szigorúan egyszerű bútorok, puritán futószőnyeg. A sima vonalú íróasztalon finomkodó bronzszobor árulkodik gazdája művészi hajlamáról. A szoba egyik sarkában temérdek virág.

Könyvszekrényén vastag jogi kötetek között vagy két tucat detektívregény. Az alsó polcon Bloch erkölcstörténete és francia művészalbumok.

Elégedetlenül hagytam abba a vizsgálódást és leültem egy karosszékre.

Hegedüs állva maradt:

- Nem zavarjuk, apám? Látom, dolgozik.

- Csak játszom, - tolt a félre az előtte fekvő vastag kéziratcsomót. - Ugyanis - folytatta felém fordulva, - szoktam néha cikkeket írni a lapokba, olyankor nem szeretem, ha zavarnak.

- Ismerd ki magad apámon, - fakadt ki Hegedüs bosszúsan dobva magát a mellette álló karosszékre. - Javaslaton dolgozik a törvénykezés egyszerűsítésére s azt mondja: játék... A cikkei viszont...

- Reklámok, fiacskám. A reklám nagyon fontos dolog. Ez pedig játék, még hozzá nem is veszélytelen játék. Mit szólnának a klienseim, ha megtudnák, hogy az ő ügyük helyett ilyen hiábavalóságokon töröm a fejem, ami nem kell senkinek?

Szeretettel simogatta meg a kéziratot s aztán félrelökte:

- Lehetek valamivel szolgálatotokra?

Mikor meghallotta kérdésemet, nagyot nevetett.

- Krizsán? Hiéna? Az a derék, kedves, jószívű úriember? A nyakkendő szakma gyöngye? Ugyan, fiatalember! Ne bántsuk meg a hiénákat!

Nagyot néztem.

- A hiéna igen tisztességes állat. Büdös, görbelábú, szélesszájú, veszélyes küllemű. Az ember ránéz és látja, hogy harap. A ketrecén ez különben ki is van plakátolva. A hiéna nem csap be senkit. Esze ágába sem jutna például, hogy miután féláron megvette egy bajbajutott viciné bútorait, könnyezve visszaajándékozzon egy rongybabát. A leggorombább hiéna is csak vonakodva fogja kezét Krizsán papával.

- Hihetetlen, - mondtam egész dermedtem, - én jól ismerem.

- Pedig a Krizsán kérdésben én teljesen kompetens vagyok. Én viszem a legpiszkosabb ügyeit.

Hegedüs nagyot sóhajtott. Megértően néztem rá és láttam, hogy komolyan szenved. Apja finoman elmosolyodott.

- Tudod, fiam, kell a pénz. Téged taníttatlak.

Hegedüs összerázkódott és oly erővel markolta meg széke karfáját, hogy ujjai elfehéredtek. Apja felém fordulva komiszkodva folytatta:

- A halálos ellenségem. Ha felnő, úgy megváltoztatja a világot, hogy nem marad helyem a földön. Pista ugyanis kommunista.

Iparkodtam a barátom példáját követve fegyelmezetten viselkedni, de arcom, úgy látszik, elárulta meghökkenésemet, mert így folytatta:

- Nem tetszik, fiatalember? Talán maga is kommunista? Gondoltam. Gyerekbetegség. Ma minden nyolcadik gimnazista átmegy rajta. Különböző hálások lehetnének nekünk, mert mi neveljük magukat azzá.

- Maguk? Mivel? - kérdezte gúnyosan Hegedüs.

- Az életünkkel, fiam. A gyalázatos életünkkel.

Mikor ezeket mondta, igen komoly, szinte elérzékenyült volt a hangja. Én azonban már nem ismertem ki magamat rajta. Hegedüs is ilyenféleképpen lehetett, mert felállt, az ablakhoz ment, és az üveghez szorította homlokát.

- Egy szót sem hiszek el magának, apám, - mondta csöndesen. Azelőtt sohasem láttam cinikusnak. Azt hiszem, most is csak engem meg magamagát akarja kínozni.

- Valahogy lehetővé kell tennem az együttélésünket, - folytatta az ügyvéd előbbi modorában. - Mióta kinyílt a szemed, könnyebben viselsz el egy cinikus apát, mint egy érzelgőset.

Talán különösnek találod, hogy ahová léptem, mindenütt családi háborúság közepébe pottyantam és mindenütt a kommunizmusról folyt a szó. Sokan azt mondanák neked, hogy az ő családjában soha nem beszéltek ilyesmiről. De hát az embereknek kurta az emlékezete. Elfeledkeznek arról, hogy ez volt az az egy-két esztendő, mikor ilyen volt a világ. Nem tartott sokáig, de egy évvel később még egy öreg apácaismerősünk is azt mondotta anyámnak: - „ha itt kommunista világ lesz, akkor én az unokahúgomhoz költözöm és hímezni fogok.” Nagy várakozások úsztak a levegőben, az is izgult, aki nem tudta, miért s még anyám is éjféligen fennmaradt, ha a német választások híreit közvetítette a rádió. A fiúk összevesztek az apákkal, az anyák a lányokkal s aki, mint én, egy talpalatnyi szilárd helyet keresett, ugyancsak szédült. Csak nem mindenki állt ezért bosszút úgy, ahogy én. Feltettem most is azt a kérdést, amelyről gondoltam, hogy a legkellemetlenebb lehet az apának:

- S ha Pistát letartóztatják, akkor mit tetszik csinálni?

Hegedüs bosszúsan nézett rám s az ügyvéd is összevonta szemöldökét. Egy kicsit gondolkodott s csak aztán felelt:

- Nem fogják letartóztatni. Minden értelmes ember tudja, hogy a bárányhimlő és a diákok kommunistasága hamar elmúlik. Nem adok két évet, s a fiam éppoly kiábrándult és komoly ember lesz, mint én magam.

- Nem hiszem, - mondta Hegedüs.

- Pedig ebben a kérdésben én teljesen kompetens vagyok. Elvégre tizenkilencben én kiáltottam ki a proletárdiktatúrát az Operaházban egy barátommal, akinek az apja a Kereskedelmi Kamara ügyésze volt. Aztán jött Krizsán...

Egyszerre kiáltottuk Hegedüssel:

- Tessék elmesélni!

- Mit meséljek rajta? - értette félre, alighanem szándékosan, az ügyvéd. - Már negyedik éve nyomorogtunk igen tisztességes tyúkpereken. Te még kicsi voltál, anyád súlyosan beteg. Megettek az orvosok és a nem fizető kliensek. Ha nem félnék attól, hogy dicsekvőnek tartasz, bevallanám, hogy nekem néha vacsorára sem jutott. Egyik ilyen vacsora nélküli estén látogatt meg a lakásomon Krizsán, hogy vállaltam el védelmét egy igen különleges ügyben.

- Már régebben is ismertem őt. A Murányi utca sarkán volt egy fűszerkereskedése, ott vásároltunk mi is, ha volt miből. Elhanyagolt üzlet, kopott stelázsikkal, szálkás padlóval, de valóságos aranybánya. Különösen Krizsánné miatt, aki a mainál kevésbé előkelően, de annál tekintélyesebben irányította a kiszolgálást.

- Mindenki büszke valamire. Krizsánék például arra, hogy korlátlan hitelük van a nagykereskedőknél, éppen azért, mert soha nem veszik igénybe. Magam is hallottam, mikor a Wertheimer és Frankl cégvezetője valósággal rákötött egy fél mázsa kávé hitelbe. Istennek nem fogadta el.

- Hagyjon nekem békét, uram! Az én tőkém a jó hírem. Nem nyúlok hozzá, amíg nem muszáj.

- Egyszer aztán hozzányúlt.

- Egyik hétről a másikra nagy mennyiségű árut vett át hitelbe minden cégtől, amellyel kapcsolatban állt. Ugyanakkor különös dolgok kezdődtek az üzletben. Krizsánné megbetegedett és életében először néhány napig nem dolgozott. A környéken pedig elterjedt, hogy Krizsánéknál hihetetlen olcsón, fillérekkért lehet vásárolni. Mennyire volt igaz a hír, nem tudom, de engem is kínáltak olyan savanyúcukorral, amelyet féláron adott el.

- Állítólag e néhány nap alatt, míg az asszony beteg volt, valósággal kifosztották a boltot, Krizsánné kisírt szemmel panaszkodott a szomszédoknak:

- Jaj Istenem, micsoda csapás! Szegény feje tegnap száz pengőssel gyújtott pipára!

Megindították a gondnokság alá helyezési eljárást. A családot egy híres ügyvéd képviselte, Krizsán, mint mondtam, engem keresett fel:

- Ha épelméjűnek mondanak, kap öt százast.

- Mindent el fogok követni, - mondtam zavartan, - de ilyen körülmények között alig hihető... Talán egy módon...

Félbeszakított.

- Ha mindent elkövet és még sem mentenek fel, kétezret kap.

- Nem tudom, értitek-e az üzletet? Én csak akkor értettem meg, amikor nagyobb nyomaték kedvéért rámhunyorított. Akkor megdöbbsentem.

- A jó hírem, - motyogtam.

- Ne nevetesse ki magát, - mondta durván. - A sarki kofának jobb híre van, mint magának. Több pénz, jobb név. Ha sikerül a bolt, minden nehéz ügyet magához hoznak a kerületben. Különben sem veszélyeztet semmit. Szidhat, amennyit akar, hogy magát is becsaptam.

Bizalmaskodva karomra tette a kezét:

- Én elköltözöm a Csikágóból alkalmasabb vidékre. Ha akar, velem jöhet. Mától kezdve én egyedül ellátom a klientéláját.

- Mi tagadás, Krizsán karján kapaszkodtam ki a nyomorból. Mire a nagykereskedők észbekaptak, már jogerősen beszámíthatatlannak nyilvánítottuk, felesége húsz százalékra kötött kényszeregyezséget s még a hitelezők örülhettek, hogy kaptak ennyit is. Ezeket a tárgyalásokat is én bonyolítottam. A jó hírnév ezúttal nagyszerű befektetésnek bizonyult.

- Krizsán két év alatt az árverési hiénák vezetője lett és zseniálisan végezte a dolgát. Ha személyesen jelent meg valami árverésen, az fényes látványossággá fajult, nagy visszaajándékozással, könnyekkel, megymással. Egyik kiváló írónk még riportot is írt róla az Újságba „jószívű hiéna” cím alatt. Az volt a cikk lényege, mint a nótáé, melyet a fiam szokott énekelni:

*Wer möchte nicht im Fried und Eintracht leben
Doch die Verhältnisse, die sind nicht so.*

- Krizsán zsenialitása valósággal bearanyozta céhe hírnevét, de ez sem volt neki elég. Egyszer beállított hozzám.

- Nem üzleti ügyben... adjon tanácsot barátságból... Mondjon egy előkelő szakmát!

- Minek az magának? - kérdeztem.

- Felnő a lányom. Gondoskodni akarok a jövőjéről.

- Posztókereskedő, - ajánlottam gondolkodás nélkül.

- Nem jó. Túl nagy tőke kell hozzá. Nem vonhatok ki annyit az üzletből.

- Nyakkendőkereskedés megfelel?

- Átölelt: Zseni!

- Persze, ez csak afféle szólás-mondás nála, mióta híres ügyvéd lettem, hízeleg. Eszes ember, sokkal okosabbnak tartja magát nálam. Biztosan láttatok már az üzletét a Körúton: fényes portál, neonbetűk, lángoló nyakkendő. Fölötte alig látható ütött-kopott kis cégtábla, mintha csak a kegyelet tartatná meg a tulajdonossal. Száz évesnek látszott már új korában is. Krizsán a bolttal együtt múltat is nyitott magának. A táblán alig olvasható felírás: Krizsán s mellette még olvashatatlanabbul - né. Mért nincs a bolt barátunk nevén? Hiszen nem vagyunk bukott. Valahányszor látom, felkiáltok: ebből még lesz valami!

- Hát a fia nem sokat örökölt apja eszéből, - szólt közbe Hegedüs. - Ha ő lesz a főnök, becsukhatják a boltot.

- Viszont a lánya annál okosabb - mondtam én. - Zsuzsa nagyszerű lány.

- Zsuzsa? Krizsán Zsuzsa? Az a mi Krizsánunk húga? Sose gondoltam volna. Hiszen az lejár hozzánk a csoportba.

- Milyen csoportba? - kérdeztem izgatottan.

- Hozzánk. A szocialista diákokhoz.

Nyomban megígértettem Hegedüssel, hogy legközelebb magával visz.

Örök ebből az időből egy kis füzetet. Naplót vezettem néhány hónapon át. Benne 1931 márc. 1-i kelettel ezek a nem csekély önismeretről és írói készségről árulkodó sorok:

„Olyan vagyok, mint egy tál absziceli! Teszem ezt, teszem azt, - mások kedvéért. Nekem már nincs is kedvem???? Gyilkolni kell! Mikor kiáltja már rólam a világ: Jól ordítottál, öreg öszvér?!”

Hogy szíven ütnek ma is ezek a sorok. Ó, drága, csacsi gyerekkor!

Hüvösség, brokátfüggöny, bőrfotelek. Aranykeretes pápaszem, halk társalgási tónus - itt Gruber igazgatónak áldozok. Elmondom a legújabb semmiségeket, - az igazgató úr előtt már nem nyitott könyv az életem. Nem hall semmit Hegedüsről, Zsuzsáról, a diákszövetségről. A jezsuita találkozó-ról-találkozóra elégedetlenebb.

- Vak vagy és süket! Ne is lássalak! - mondja minden alkalommal, amikor kidob, de a másik héten mégis hívat újból.

Túlfűtött szoba, csipketerítők, - itt a nyakkendőkirály kedvéért verem a blattot.

Por, lárma, cigarettafüst. Az egyik sarokban két farizeus tépi egymás elméleti szakállát: ki nagyobb próféta: Korsch-e vagy Trockij? A másikban lányok énekelnek:

Ringy-rongy a göncünk, cafatos...

Zsuzsi viszi az első szólamot, csengő hangja betölti a MOSZ kistermét. Ide az ő kedvéért járok. Ez a szocialista diákszövetség.

Magas, sovány, sápadt fiatalember rohan be hajadonfőtt, nyitottnyakú ingben. Mögötte két fejjel alacsonyabb, lóábrázatú barátja liheg:

- A kategóriák kategóriája... Három sor jegyzetben megmagyarázom.

A hosszú elismerően szól vissza a válla fölött:

- Tömör!

A fejem fáj és Zsuzsával úgy sem lehet beszélni. Behúzódnék egy sarokba, de gombomnál fogva ráncigálnak egy új vitába:

- Van-e osztályharcos zene?...

Egyetlen hasznom, hogy a könyvtárból néhány igazán jó könyvet sikerült kölcsönöznöm. Marx Louis Bonaparte-ról szóló írásait már akkor nagyon érdekesnek találtam. Az idézett naplórészbe is onnan kerültek át szavai, melyekről akkor még nem tudtam, hogy a felületes szocdem-kiadás bűne s az eredetiben így hangzik: „Jól áskálódtál, vén vakond!”

Megpróbálok tehát könyvet cserélni, de a könyvszekrény előtt is zúg a vita.

- Dömping!...

- A szovjet dömping kényszermunkán alapul...

Hegedüs vitorlázik el hátunk mögött, s csak úgy röptében beavatkozik:

„A filozófia legújabb nyomorúsága!”

Neki itt igen nagy a tekintélye. Mikor először jöttem el vele, néhány főből álló kis csoportja volt, kik vonalasaknak hívták magukat. Pár hónap telt el azóta, s már övük a többség. A vitatkozók nyomban hozzácsatlakoznak és őt iparkodnak meggyőzni.

Nagyon örülök. Megyek vissza a könyvtárhoz.

Zsuzsa új dalba kezd:

Süvölt a zivatar...

Előbb-utóbb rá kellett jönnöm, hogy bolondot csinálok magamból. A lány a nagy viták hőseit figyelte s rám igen kevésbé vetett ügylet. Amíg nem jártam a csoportba, legalább agitációs anyag voltam a szemében, most már az sem. Komoly szerepet vállalni pedig nem voltam bolond.

Bolond? - kérdezheted. - Hiszen a történelmi fejlődés őket igazolta.

- Dehogyan igazolta! - felelem erre én. - Sokat ismerek közülük, aki végig kitartott, s most alacsony beosztásban gürcöl, míg én vállalati igazgató lettem s nemsokára még feljebb is kerülök.

Egy kis esemény adta a döntő lökést, mely visszatértített a magam útjára.

Valami Jusztusz nevű alak tartott előadást, az, akiről a felszabadulás után megtudtam, hogy trockista volt, de akkor nem értettem, mért mondja a Szovjetunióról, hogy nem kommunista állam, mikor én mindenkitől az ellenkezőjét hallottam. Mellesleg lekicsinylő értelemben használta a nem-kommunista jelzőt s ilyennek értelmezték azok is, akik egyetértettek vele és azok is, akik felháborodottan tiltakoztak.

Mindenesetre izgalmas este volt. Az idegek pattanásig feszültek.

Elsőnek egy köpcös férfi kért szót az előadáshoz, mint hallottam, valami ügyvéd, az egyik szoc. dem. vezér veje, aki csak egy éve kapcsolódott a mozgalomba, de családi összeköttetéseinél fogva, pártszabályokba ütköző módon, máris tagja lett a legfelsőbb vezetőségnek.

- Szocializmus? Kommunizmus? - nevetett gúnyosan. - Csődjoguk van, elvtársak! Örökösödési joguk! Lehet szocialista egy olyan ország, amelynek csődjoga van?!

Frédiék és néhány idősebb vendég tüntetően tapsolt. A terem nagyobbik része nyíltan pfújolt. Az ügyvéd megsértődött:

- Micsoda hang ez, kérem?

Ekkor vetette magát Hegedüs a vitába.

- Engem az ügyvéd elvtárs meggyőzött, - mondta nagy várakozást keltve. - Most látom, milyen tanulatlan vagyok. Én eddig csak Pjatiletkáról hallottam, meg Dnyeprogressről, meg a caricini traktorgyárról, meg kolhozokról, meg szovhozokról... de hogy csődjog!? Ej, ej! Micsoda hajsza! talált az ügyvéd elvtárs a levesünkben! Az egészet önthetjük kifelé!

Óriási nevetés.

- Micsoda csalódás! Talán még kiskereskedelem is van a Szovjetunióban?

- Van bizony! - kiáltotta mérgesen az ügyvéd.

- És a proletárdiktatúrával hogy állunk? Van vagy nincs?

- A proletárdiktatúra még nem szocializmus, elvtárs!

- Tudjuk! - kiabáltak közbe többfelől. Hegedüs felemelte a kezét:

- Tehát proletárdiktatúra is van? C-c. Ugye, ügyvéd úr, nekünk hármunknak, önnek, Jusstusznak, meg nekem elsősorban ezért nem tetszik a Szovjetunió?

Ajtócsattanás. Az ügyvéd elrohant. Jusstusz az előadói asztal mellett hadonászva tiltakozott. A terem nevetett.

Hegedüs aztán komolyabb hangnemben folytatta. De mert az ügyvéd ezt már nem hallhatta, nyilván az itt közölt párbeszéd miatt figyelmeztette barátját, Hegedüs ügyvéd urat, hogy vigyázzon a fiára, mert a rendőrség már érdeklődik utána.

Hegedüs legközelebbi találkozásukkor nagy társaság előtt köszönte meg jóindulatát:

- Csak azt nem értem, - tette hozzá elgondolkozva, - miért a szociáldemokrata pártvezetőség tagjánál érdeklődik a rendőrség?

Hegedüs tekintélye ezután megdönthetetlenné vált és Zsuzsát mind gyakrabban lehetett a társaságában látni. Már régebben elidegenedett korábbi barátaitól és most szilárdan csatlakozott a vonalásokhoz.

Én azt hittem, valami szerelemféle van közte és Hegedüs között, s már az sem tetszett, hogy egy ilyen házasságot hozzak össze. Aztán volt még egy találkozásunk Hegedüsekkel, ami után ezt mondtam: Most már elég!

Helyesebben szólva, nem is én, hanem anyám találkozott velük. A jó asszony felháborodástól remegve lépett elém:

- Hallod-e Karcsi! Összevesztél te avval a fehércseléddel?

- Miféle fehércseléddel?

- Avval a hajasbabáddal!

Zsuzsit szokta így emlegetni. Tagadóan ráztam a fejem.

- Mért nem köszön nekem? Derrogál talán?

- Talán nem látott, anyukám!

- Úgy bámult rám, mint aki kísértetet lát! De nem is csodálom, a Hegedüssel volt összebújva. Szép kis barátod az is! Hátad mögött udvarol a szerelmednek!

Hebegtem valamit, ami talán mentegetőzésnek hallatszott, mert anyám rámtámadt.

- Csak te ne véd nekem! Ne lássalak többet a társaságukban! Volt velük még két alak: tiszta betörők! Az egyiknek a lába kilógott a cipőjéből! Mikor megláttak, szétugrottak, de az én szememet be nem csapják.

Anyám persze nem tudhatta, mért lettem olyan fehér, mint a fal.

Érted ezt?

Ahhoz nekem semmi közöm nem volt, hogy Hegedüs akar-e börtönbe kerülni vagy sem? De hogy most már azt a lányt is berángassa a veszedelembe, akit én szeretek, nem tűrhettem. Az én számlámra ő ne legyen kommunista!

Mert hogy anyám egy kommunista sejttel találkozott, nem lehetett előttem kétséges. Hallottam én erről eleget a szocialista diákoknál.

Az ellen sem volt kifogásom, hogy Zsuzsa följárjon a MOSZ-ba. Szórakozzék csak, amíg evvel nem veszélyezteti társadalmi helyzetét és jövőjét. Majd a férje megneveli, akár én leszek az, akár más. De hogy nekem a rendőrségre kerüljön, ahol meztelenre vetkőztetve verik el a boldogabbik végén, - azt már nem! Ettől minden áron meg kellett védenem és nem lehettem tekintettel a kalandorra, aki magával sodorja a lejtőn.

Másnap hívás nélkül meglátogattam Grubert és feltettem neki néhány kérdést, amely még nem volt ugyan kapcsolatban az eseményekkel, de azért nagyon meggondolkoztatta pártfogómat.

- Feltűnően megokosodtál, - mondta, - és én nem vettem észre.

- Hallottam egy kis történetet... A századosról, aki előtt haptákba állt a generális...

- Meséld csak, - bízott.

- Nyugdíjazták... a tábornokot pedig kitüntették.

- Ki beszélt neked erről?

- Egy mindent tudó úriember. Az idősebbik Hegedüs. A híres ügyvéd.

Tágranyitotta szemét:

- Hegedüs? Kibékültél Hegedüssel? Édesem!

- Ki én. Már jó régen. Még az iskolaév elején, - mondtam elutasítóan.

Ez bizony nyílt hadüzenet volt és Gruber elkomorodott.

- Nem azért nyugdíjazták azt a századost, mert nem mondott el mindent a megbízójának?

Szívem torkomban dobogott az izgalomtól, de visszavágtam:

- Vagy talán azért, mert mindent elmondott már és nem volt rá többé szükség?

Hosszú csend következett. Grubert először láttam bizonytalannak. Leült asztala mögé és szemét meregetve hallgatott. Talán azt remélte, éppenúgy megtör, mint a fegyelmi vizsgálaton. Én azonban már levontam az eset tanulságait s nagyon vigyáztam arra, semmit ne csináljak, amivel sakkbán lehet tartani. Így borsódzva bár, de egészen jól álltam a tekintetét. Végülis ő kényszerült először megszólalni:

- Mit tudsz tehát Hegedüsről? - kérdezte súlyosan.

- Nagyszerű matematikus. Most például megoldotta, hogyan lehet egy körzővel vonalzó segítségével megfigyelni egy adott távolságot.

Szegény anyád, ha ilyenkor lát, bizonyosan nem gondolja rólam, hogy alkalmazkodó vagyok. Gruber hamar megértette, hogy neki kell engednie. Persze, a maga különös módján adta tudtomra békejavaslatát.

- Nem ismered a történet végét, barátocskám. A százados pár hónap múlva államtitkár lesz és tábornoki rangra emelik.

- Gratulálok a százados úrnak, - utasítottam vissza szárazon a közeledést. Erre elnevette magát, elhagyta asztalát, mely mintegy korlátot emelt közénk és a mellettem álló karosszékbe ült. Kezemre tette szépen formált kezét.

- Tisztára Talleyrand! Na, bökd ki, mi bánt...

Hosszú, barátságos beszélgetés kezdődött. Ennek során különös dolgokat tudtam meg. Először is tiltakozott az ellen, hogy a következő évben egyetemre menjek.

- A nekem tett szolgálatokkal már bebizonyítottad, hogy nem vallod apád liberális elveit. Erről azonban nem szabad beszélni. Viszont, ha korengedéllyel mész egyéves önkéntesnek, ország-világ előtt bebizonyítod hazafias érzéseidet s megmenekülsz attól, hogy később a Turul Szövetségbe kelljen lépned, vagy más efféle excessusokat kövess el. A te helyed az Amerikában lenne, de én oda sem engedlek. Barátkozz te csak azokkal, akik egész más okból kerülnek a bajtársi egyesületeket. Érted?

Értettem.

Ekkor hallottam először a világválságról, arról, hogy azért az én állásom biztosítva lesz, ha az egyetemről kijöve, el akarok helyezkedni.

- Talán valami jó házasságról is gondoskodunk, - hunyorgott hamiskásan.

Nagyot sóhajtottam. Helyben voltunk.

- Elmondok mindent, ha becsületszavát adja, hogy megment egy lányt...

Újabb néhány hét múlt el s aztán Hegedüs egy napon nem jött be az iskolába. Másnap felmentem Krizsánékhoz.

Kisírt szemek, nagy riadalom fogadott.

- Zsuzsát letartóztatták, - zokogott Krizsán néni, - éppen most mentek el a detektívek.

Krizsán káromkodott, mint egy kocsis. A nyakkendőkirály nem volt otthon. A rendőrségre ment.

Késő este érkezett vissza, egészen letörve. Nem tudta Zsuzsát kiszabadítani.

- Megígérték legalább, hogy nem verik? - szepegett Krizsánné.

- A legrosszabb következett be. Azt mondták, náluk nem vernek senkit.

Szívem a megpattanásig dobogott. Gruber gyalázatosan cserbenhagyott.

Félrevontam az öreget:

- Krizsán úr! - mondtam neki - esküszöm magának, holnap estig itthon lesz a lánya.

A nyakkendőkirály már abba a hangulatba került, amikor az ember csodákban hisz. Megölelt, megcsókolt:

- Neked szántam feleségül.

Nem törődve a késői idővel, felrohantam Gruberhez. Csöngettem, majd, hogy nem nyitottak ajtót, öklömmel vertem az üveget. Betört. Indulatomban észre sem vettem, hogy az öklöm vérzik.

Az inas dühös arccal nyitott ajtót.

- Mit dörömbölsz? - kiáltotta. - Az igazgató úr Operába ment. Takarodj innen!

Egy pillanatra megzavarodtam. De a szobaajtó mögül vékony fény szivárgott elő. Erre félrelöktem az inast és berohantam a szobába.

Megdöbbenve álltam meg:

Az asztalon dús lakoma maradványai. Az egyik karszékben Koltay, az osztály bakkecskéje kuporgott ingben-gatyában. Gruber maga is zilált öltözetben ugrott fel székéről és torkonragadott.

- Gazember! - ordította és kétszer falbavágta a fejem. Nyakkendőmet úgy megcsavarta, hogy elsötétedett szemem előtt a világ. Sátáni erő lakozott ebben a vékony kis testben.

Annyit még láttam, hogy Koltay riadtan rángatja magára a nadrágját. Aztán elvesztettem eszméletemet.

Egy karszékben tértem magamhoz. Ájulásom csak másodpercekig tarthatott, mert Koltay, bár már kabátosan, de még a szobában volt. Gruber bíborvörös arccal támaszkodott asztalához. Nyugodtnak látszott, hatalmas akaraterejével megfékezte indulatát, de kisujja azért idegesen reszketett. Koltay ittas rémülettel meredt hol rám, hol Gruberre.

- Gazember, - kiáltottam és idegességemben sírni kezdtem. Csak úgy rázott a hisztériás zokogás. Gruber a helyzet megengedte legnagyobb kedvességgel simogatta a hajamat. Közben csillapítóan kérdezgette:

- Mi baj? Mi baj?

- Azt küldje el, - böktek Koltay felé.

Mikor magunkban maradtunk, kitört belőlem a vád:

- Zsuzsát letartóztatták!

Az izgalom tette vagy mi, de Gruber elhibázta a játékot.

- Tudom, - mondta gögösen és ajkán kegyetlen mosoly jelent meg.

Ebből megértettem, mi vár rám, ha nem ilyen fatális helyzetben lepek meg. De az is egyszerre eszembe jutott, hogy ezúttal minden adu az én kezemben van. Megtöröltem a szemem és elszántan felálltam.

- Hát ha tudja, akkor megyek.

Most Gruberén volt az ijedtség sora. Kapkodva folytatta, mintha csak megkezdett mondatát akarná befejezni:

- Előbb jelentették telefonon. Főlháborító! Már intézkedtem volna, ha nincs a nyakamon Koltay. Vele ugyanis nem vagyok olyan bizalmas viszonyban, mint veled.

- Láttam! - tört ki belőlem akaratlanul.

Még ezt is szó nélkül lenyelte. Most már beszélgetésünk végéig nem tűnt el ajkáról a békítő mosoly. Felvette a telefonkagylót és tárcsázott. Nem kis ember lehetett a vonal másik végén, s mégis igen erélyesen beszélt:

- Ragaszkodom, hogy még az éjjel hazakerüljön, méltóságos uram! És semmi verés!... Kívánja, hogy ilyen semmiségekért a belügyminisztert vagy a hercegprímást zavarjam?

Meghallgatta a hosszú választ és letette a kagylót:

- Éjfélre otthon lesz - mondta nyugodtan.

- Tessék engem holnapra elengedni az iskolából.

- Jó.

Vettem a kalapomat. Ő azonban visszatartott:

- Feltételeim vannak. Hegedüst nem bírják megszólaltatni. A kislányt most hazaeresztik, de a tárgyaláson vallania kell.

- Elítélik! - döböntem meg.

- Felfüggesztik az ítéletet. Gondoskodom róla, hogy leérettségizhessék.

Habozó mozdulatot tettem. Megveregette a vállamat.

- Semmi izgalom. Az ilyen múló kellemetlenségek nem zavarhatják meg barátságunkat. Mindketten nagyobb úrnak szolgálunk, fiam.

- Az utcán böjti szelek fújtak s én mégsem siettem haza. Szinte észre se vettem a rossz időt. Galléromat felhajtottam, sapkámat jól a fülembe húztam és hajnalig csavarogtam a városban. A nekem szánt ütés oly kegyetlen volt s a kivédése oly véletlen szerencsén múlt, hogy nálam megállapodottabb jellemet is alaposan felabajgatott volna.

- Mért tette ezt velem? - kérdezgettem magamtól és húszféleképpen is megadtam rá a választ. Csakhogy minden magyarázathoz olyan indítóokok fűződtek, amilyenek vele kapcsolatban nem voltak elképzelhetők. Személyes bosszú... féltékenység... közöny... feledékenység... Marhaság! Gruber csak politikai okokból cselekszik.

- Zsuzsa természetesen nem számít. Őt megmenteni vagy meg nem menteni mindegy volt neki. De mért nem akart engem lekötelezni?

Alighogy minden érzelmi momentumot kikapcsoltam, egyszerre tisztán láttam az ügyet.

Gruber arra számított, hogy a nyomozás során én is bajba kerülök és akkor majd engem fog kihúzni a csávából. Neki nem lekötelezettek, hanem megköötözöttekre van szüksége. Újból olyan szilárdan akart a kezében tartam, mint a fegyelmi vizsgálat idején.

Elnevettem magamat.

- Az eredmény pedig az, hogy én kaparintottam őt a kezembe. Szerencsés fickó vagyok.

Saját hangomra rezzentem össze. Az utolsó szavakat úgy látszik, kiáltottam. Mint aki álomból hirtelen megébred, néztem körül s nyomban érezni kezdtem a hideget. Hazamentem.

Szüleim ágyban, de virrasztva fogadtak. Égett a kislámpa. Anyám asztalkáján orvosságos üvegek. Apám éjjeliszekevényén feltűnően odakészítve a nadrágszój. Úgy látszik, döntő megbeszélést folytattak egymással, ha a nálunk soha nem használt fenyítőeszközt rakták a szemem elé.

- Most aztán számolunk, te anyagyilkos! - csattant fel apám. - Hol voltál?

- Grubernél - feleltem erőszakolt nyugalommal.

Anyám sírt és nevetett egyszerre. Ebben a műfajban utolérhetetlen volt. A vallatást apám folytatta tovább.

- Grubernél? - kérdezte gúnyosan. - Hajnalig?

- Miért ne? Az a gazember azt sem bánta volna, ha reggelig nála maradok.

Anyám apró sikollyal hallgatott el, úgy látszik valóban megijedt. Apám - aki pedig máskor világi ügyekben sokkal járatosabb volt nála - ezúttal nem kapcsolt. Mióta Gruber kibékítette őket a családdal s hozzám jóindulatúnak mutatkozott, bizonyos remények büvkörében elfeledkezett sérelmeiről s az igazgatót olykor már példaképnek is állította elé. Most felkapta a nadrágszíjat:

- Hogy beszélsz a nagybátyádról?!

- Ahogy a buzeránsokról általában, szokás.

Hosszú hallgatás következett. Szüleim nem mertek sem egymásra, sem rám nézni. Feküdtek sápadtan és szótlanul. Apám félig lehunyta a szemét, anyám keresztet vetett.

Engem tulajdonképpen bosszantott ez a játék. Biztosra vettem, hogy kis idő múlva apám megszólal:

- A maga családja!

Erre anyám hangos zokogásba tör ki, összevesznek és rólam el fognak felejtkézni.

Apámban nem is csalódtam, de anyám ezúttal nem válaszolt a kihívásra. Csak teste rándult össze görcsösen. Annál hangosabb lett apám:

- Ha valami kárt tett benned, megölöm. Ha nem, fel fogom jelenteni.

Durván félbeszakítottam:

- Legyenek szívesek és ne üssék orrukat a dolgaimba. Elég bajt okoztak eddig is. Maga pedig, apám, jobban tenné, ha nem táncolna mindig úgy, ahogy anyám füttyöl. Nem szégyen, ha nem ismerik ki magukat az életben, de legalább vallják be.

Nagyon felnőttnek éreztem magamat és azt hittem, pompásan kiigazodom a dolgok között. Oktatóan emeltem fel az ujjamat:

- Politikával többet nem foglalkozom. Az nem nekünk való. Hanem a magánéletben leszek valaki, arra esküszöm. A legjobb úton haladok feléje.

Anyám még mindig dermedten feküdt. Megszántam és megveregettem a kezét:

- Nyugodjon meg, nem történt semmi bajom.

Szomorúan elmosolyodott:

- Feküdj le, fiam! Reggel nem tudsz felkelni.

Megborzongtam:

- Nem kaphatnék egy csésze teát?

Engedelmesen felkelt az ágyából, pongyolájába bújt és elindult a konyhába. Hanem a keze remegett és lábával alig talált a papucsába. Fejét sem úgy tartotta, ahogy szokta, keményen az ég felé, hanem ferdén nyaka közé húzta. Amíg kicsoszogott a szobából, szótlanul néztük:

- Ezt jól elintézted, fiam! - mondta apám elismeréssel a hangjában. - Feküdj le, feküdj, fiatal vagy még ahhoz, hogy bennünket oktass.

Másnap sokáig aludtam. Tíz órakor érkeztem meg Krizsánékhoz. Az öregúr nyakamba borult és megcsókolt. Krizsán néni ajkára tette az ujját:

- Pszt! Még alszik...

- Hanem fiam, nem értem már én a világot - mondta elgondolkozva a nyakkendőkirály. - Ötezer forintot ajánlottam fel Zsuzsáért és nem fogadták el. Azt mondták: ez nem adócsalás, Krizsán úr! A börtönből megmentheti a lányát, a vallatástól nem. - Ilyen erősek lennének a kommunisták?

- Bizonyára - mormogtam szórakozottan.

- Te hogy tudtad mégis kiszabadítani? - kérdezte, mintha valami gyanakvást láttam volna felvillanni a szemében. Számítottam a kérdésre és mégis megzavarodtam. Valamit morogtam kanonok bácsikámról, aki a primás mellett dolgozik.

- Kitalálhattam volna - vidámodott meg az öreg. - A papok igen nagy kutyák.

- Szóval van nagyobb hatalom is, mint a pénz - próbáltam tréfálkozni.

- Van. A több pénz. Majd teszek róla, hogy nekem is több legyen.

Közben Krizsán néni bement a lányához. A nyakkendőkirály karonfogott:

- Lázás! Egész éjjel félrebeszélte. Valami nagy baj van vele. Szedd ki belőle, mi bántja és mondd el nekem...

Így aztán négyszemközt találkoztam Zsuzsával.

Mikor meglátott, felült az ágyában és felém tárta karját. Átölelt, vállamra hajtotta a fejét és úgy zokogott, mint egy iszonyodó kisgyerek.

- Karcsikám! Mindennek vége! Elárultam őket.

Megnyugtatóan simogattam a hátát. Közben éreztem, hogy vékony hálóinget visel és lázas teste azon keresztül perzseli a kezemet. Tudtam, hogy nem szabad elvesztenem a fejemet. Visszafektettem az ágyára. Sírástól piros orrával, kivörösödött szemével igen fiatalnak, riadtanak és egy icipicit komikusnak hatott. Egyszerre eltűnt belőlem az a zavaró elfogódottság, amelyet társaságában éreztem. Határozottan én kerültem fölénybe.

- Hegedüs? - kérdeztem, csak hogy ne üljek szótlanul.

Szeme kitágult, mintha valami borzalomra figyelne:

- Egész nap hallottam, hogy csattog talpán a gumibot. A mellettem levő szobában verték. Szörnyű volt.

- Téged is bántottak?

Újabb sírás rázta meg a testét:

- Nem kellett. Nem bírtam... Olyan gyalázatos vagyok...

Homlokomat ráncoltam.

- Nagyon szereted?

- Kit? Hegedüst? Hova gondolsz? Hegedüsnek menyasszonya van! De megnyílt előttem az élet kapuja s én újból bezártam. A kommunisták soha többé szóba nem állnak velem.

Eltakarta kezével az arcát:

- Ne engedjél bántani - könnyögött.

Nyilván magas láza lehetett, és nem volt mindig magánál.

Krizsán néni dugta be a fejét. Meghallotta lánya utolsó szavait:

- Ne félj, kincsem! Karcsi mellett nem lehet semmi bajod. Most is ő szabadított ki a rendőrségről.

Elátkoztam magamban a vénasszonyt, de magamat is, hogy nem figyelmeztettem őket. Zsuzsa egyszerre megmerevedett:

- Maga szabadított ki?

Bólintottam.

- Hogyan?

Intettem a vénasszonynak, hogy menjen ki.

- Ne áruld el senkinek - súgtam mosolyogva - rájöttem, hogy Gruber homoszexuális és megszaroltam.

- Grubert? Olyan befolyása van?

- Hogyne! Óriási! Rendőrkézre is ő juttatott titeket.

Megnyugodott, de csak egy pillanatra.

- Te mit keresel itt? Áruló lettem. Az én ágyam mellett nem ülhet kommunista!

- Én nem vagyok kommunista - mondtam komolyan. - Elveszlek feleségül, jó?

Nem felelt. Mélyen gondolkodni látszott. Aztán átmenet nélkül elaludt, de előbb gyöngén megszorította a kezemet. Ott is hagyta kezét az enyémben. Én pedig türelmesen ültem az ágya szélén és vártam, hogy újra megébredjen.

Hogy aztán mérleget csináltam helyzetemről, megállapíthattam, hogy nem állok rosszul. Van egy gazdag menyasszonyom, aki szép, értelmes, művelt s ha nem is vagyok bele már annyira szerelmes, mint azelőtt, biztos nagyszerű társam lesz az életben.

Van egy befolyásos, bár félelmetes pártfogóm, akit a kezemben tartok s ameddig nem keveredek bele újra a politikába, veszély nélkül használhatom ki a magam előnyére.

Olyan élettapasztalatra tettem szert, ami nagyon kevés embernek sikerül az én koromban.

Elégedett voltam magammal.

Május végén érettségiztem, tiszta jelesre. Nyomban jelentkeztem a sorozóbizottságnál, beváltam s mikor egy kellemesen eltöltött nyár után állomáshelyemre utaztam, abban a megnyugtató tudatban tehettem azt, hogy visszatérve, az érvényesülés nyílt és tágas útjára lépek.

Sajnos, minden másképpen történt!

VIHAROS TENGHEREN

Kedves Öcsém!

Nem csodálom, hogy első levelem elolvasása után türelmetlenül várod a folytatást. Ami most következik, sokkal jelentősebb, mint amit eddig írtam. Fékezd egy kicsit türelmetlenségedet, az embernek nincs mindig ideje, hogy magánügyekkel foglalkozzék.

A hír különben, amelyről kérdezel, igaz. Végül nem engem neveztek ki a gyár igazgatójává, hanem azt a bizonyos Hegedüs Istvánt, pontosabban az ő vezetése alatt egyesítették a Kompresszor és Gépgyárat és a mi üzemünket. És bármilyen hihetetlennek is gondolod, az a „véletlen ötleted” maga az igazság: Hegedüs az én volt iskolatársam és Hegedüs a jelenlegi igazgatóm azonos személy.

Persze, ha nem is lettem igazgató, karrierem azért tovább megy fölfelé, nincs kétségem ugyanis, hogy az én Pista barátom engem fog kinevezni helyettesének. És ha jól meggondolom, talán még inkább vagyok egy nagyüzem főmérnöke, mint igazgató egy kis kócerájban.

Na de ezekről a dolgokról még fogunk beszélni, hadd folytassam most a történetemet.

Első fejezet

Nem untatlak a katonáélet leírásával. Csak annyit, hogy mikor az ember hajnalonként a csajkapolcon ingben-gatyában népdalokat énekelget, éjjel pedig fekvőtámaszgyakorlatot végez az ágy alatt, megnő szerelme a távollevő kedves iránt és étvágya az elérhető hús-vér szerelemre. Kergettem én is a parasztszoknyát, mint a többi tízezer fiatalember, akire ráhúzták a katonamundért, esténként pedig ábrándozva olvastam a sok fontos és kedves semmiséget, amelyről Zsuzsa tudósított sűrű leveleiben. Gruber tartotta szavát: leérettségizhetett és beiratkozhatott az orvosi fakultásra. Én akkor már a szerelmet nehezen tudtam ágy nélkül elképzelni, de a hadnagyok és őrmesterek sűrű levegőjében hihetetlenül sokat ért az írásából áradó szeretet és bizalom. Ez jelentette az otthon meghittségét, sokkal inkább, mint anyám aggódó sorai. Így érthető a felháborodás, amely egyszerre kitörölte szívemből a képét, mikor leszerelemem után Pestre visszatérve, megtudtam a távollétemben történeteket, melyeket elhallgatott.

1932-t írtunk. A különös és nehéz esztendő, mint a pestis söpörte el a gyengébb lábon álló üzleteket és annyira megváltoztatta az utcák képét, hogy a hazatérő ugyancsak csodálkozhatott. Vonatom a Nyugatira érkezett s úgy gondoltam, nem lesz helytelen, ha útbaejtem az amúgyis közellevő nyakkendőkirályt. Ott volt a boltja a Teréz körúton, ahol negyvenben a zsidók ellen tüntető egyetemisták bevették a sváb Wiechert és Sauder cég kirakatát, de nem bántották az előkelő hangzású Askenázyét. Talán emlékszel rá, akkoriban mutattam neked. Nos, megérkeztem az átelleni sarokra, keresem a neon-nyakkendőt, nem találom. A helyén tábla: Mikado férfi divatszalon. No - mondom magamban, - megváltoztatták az elnevezést? Semmi rossztól nem tartva, megyek be a boltba, a pult mögött nagyokat hajlongva köszönt Blum úr, a jól ismert első segéd.

- Hol az öreg? - kérdeztem vidáman.

- Krizsán? - kérdezte vissza közömbösen, de ahogy elhagyta neve mellől az urat, akár ne is folytatta volna. Elvitte a válság. És Zsuzsa hallgatott erről a leveleiben.

- Ezt tette velem? - döbbsentem meg. - Be akart ugratni? Nem tudta, hogy előttem mindennél drágább a becsület?

A boltból még úgy szédültem ki az utcára. De akaraterőm nagy volt már akkor is. Két-három utcasarok és legyőztem csalódásomat. Fejemet felvetve, fütörészve folytattam utamat, bár lehet, hogy fütölésem egy kicsit hamisan hangzott.

Otthon ölelések, csókok. Aztán anyám leül az egyik karosszékbe és sóhajt, apám leül a másik karosszékbe és nyög. Mint a siralomházban:

- Jaj, ilyen szégyen! - mondják és tördelik a kezüket.

- Mi történt, az istenért?

Kezembnyomják a tegnapi lapot. Gruber jól sikerült fényképe az első oldalon, fölötté öles betűkkel:

„Szörnyű gyilkosság a Bajza utcában. Inasa meggyilkolta a kiváló iskolaigazgatót.”

Kivert a hideg veríték.

Hanem a cikkben nem találtam semmi szégyenleteset. Apám megmagyarázta:

- ...a gyilkosságnak nem voltak anyagi okai. Ez neked semmi? Mindenki érti, mit jelent. Az egész városban pletykálják.

- Hogy nézzek a szomszédok szemébe - sírdogált anyám.

- Na nekem nyóc! - vontam végül mérgesen vállat. - Maguk csak zokogjanak, de nekem nincs időm. Megyek beiratkozni.

Vagy nagyon elbutultam a katonaságnál, vagy a két váratlan csapás borította fel az egyensúlyomat, de akkor nem értettem meg, mit jelent számomra Gruber nélkül élnem a világban. Jelzem, néhány kedvező körülmény is hozzájárult ahhoz, hogy egyetemi éveimet úgy végezzem el, mint a közönséges fiatalemberek, nagyobb kalandok, események nélkül. Apámat nem sokkal leszerelésem előtt előléptették s ebben Gruber posthumus békülési szándékát kellett felismernem. Fizetése pedig az árak folytonos esése következtében amúgyis többet ért, mint azelőtt. A válság rengeteg embert elsodort, de nekünk, fixfizetéses tisztviselőknél, amíg állás-gondokkal nem kerültünk szembe, nem is volt olyan rossz.

Volt pénzem, nőm, mindenem. Az olcsó kalandok lehetősége hihetetlenül megsaporodott s nem volt nagy gond levezetni a férfivágyakat. Ezekben az években nem volt más problémám, mint a tanulás.

A politikától is távortartottam magam, ami azért sem volt nehéz, mert a hitleristák uralomra-jutása után a kommunisták ideje elmúlt az egyetemi hallgatók között, a nyilasoké még nem érkezett el.

Csak akkor döbbsentem meg, mikor egyetemi éveim végéhez közeledtem s apám hiába próbálta elhelyezésemet biztosítani.

Ekkor kapott először nagy szerepet életemben szegény apád.

Furcsa, rokonszenves, lobogó temperamentumú, ellentmondásokkal teli egyéniség volt. Egy-szercsak megjelent nálunk, egy rokonunk hozta magával, aktatáskáját csendesen elhelyezte asztalunkon, és képét éppoly csendesen, szerényen, de egy életreszólóan anyád szívében. Haláláig sem tudtam meg többet korábbi sorsáról, mint amikor megismertem, mégis azt kell gondolnom, bizonyos mennyiségű zsidó vér folydogálhatott ereiben, másként nehezen érthető heves tiltakozása, mikor anyád magyar szokás szerint Istvánnak akart téged keresztelni az ő nevével. Keresztül is vitte akarátát. Így nyerted a Péter nevet.

Apámék nagyon rossz szemmel nézték szüleid érlelődő szerelmét. Mindennél inkább riasztotta őket apád különös, vad, nyárspolgárok számára felfoghatatlan, bár jól jövedelmező foglalkozása, de egyéniségéről is hamarosan kiderült, hogy nem is olyan csendes, mint amilyennek látszott. Napokig képes volt hallgatni. De ha a társalgás véletlenül rögeszméi egyikét érintette, kitört, mint a vulkán és hányta magából, nem éppen finom kifejezésekkel, a nyugtalanító gondolatokat.

- Ti panaszkodtok a rossz életről? - mondta például apámnak. - Hiszen ti rontottátok el. Nem értetek ti semmihez. Bízzátok ránk, mérnökökre a világot, majd mi eligazítjuk.

Apám eleinte megpróbált vitatkozni, de néhány kurta letromfolás után csak kétkedő mosolyra szorítkozott. Istvánt ez sem fegyverezte le, egyszerűen nem lehetett megállítani:

- Már vizelni sem tudnátok, ha mi nem építenénk automatikus vécét, járhatnátok meztelen fenékkal, ha nem találjuk fel a varrógépet! De ha valami komoly dologról van szó, akkor nem kérdeztek meg. Tessék, csináljátok, de nekünk aztán ne panaszkodjatok!

- Minden mérnök ilyen izgága, Somogyi úr? - kérdezte anyám figyelmeztetően.

Egyéb se kellett apádnak!

- Mi izgágák, kedves néni? Az a baj, hogy túl nyugodtak vagyunk. Összegyűjteni egy csomóba a politikusokat, a parlament falához állítani és puff, légpuffegyezni az egészet! Akkor aztán öt mérnök rendbetenné, amit ezer politikus összekevert.

- Mért haragszik a politikusokra, István bátyám - kérdeztem én.

- Mert valamennyi ott tartja az eszét, ahol a béka a fenekét - hangzott a gyors válasz.

Képzelheted, hogy feszengett anyám ilyen beszédek hallatára. Kosarat is kapott István, hiába volt anyád makacs követelőzése és az én akkor már sokat jelentő támogatásom. Szüleim hangulata csak akkor fordult meg, mikor a kosár hallatára riadtan rohant fel előbb említett rokonunk:

- Megörültetek? Budapest legjobb partija!

Anyám kövémeredt. Apám kezéből kiesett a villa.

- Az angolok most veszik meg egy nagyszerű találmányát. Milliomos lesz.

- Hát az éppen nem leszek - szögezte le István az egyenes kérdésre az egyenes választ, - de gazdag ember igen. Itt a szerződésem, - terítette elibénk az írást.

Ott állt fehéren feketével, hogy Somogyi István mérnök úrnak a gyártás megkezdése után ötezer angol fontot fizetnek ki újfajta akkumulátorjáért és a tiszta haszon fél százalékát tíz évig.

Nagyjelentőségű találmány volt. Apád megoldotta, hogy a szokásos 2 Volt helyett 3-at lehessen leszedni egy akkumulátorcelláról s csak azért nem lett világhírű, mert találmányának gyártását soha nem kezdték el.

Pedig István szellemesen oldotta meg feladatát. Hogy a tröszt el ne sikkaszthassa találmányát („majd bolond lenne két cellát gyártani három helyett”), a legnagyobb független angol céggel kezdett tárgyalásokat s hamar megegyezésre jutottak. Az angoloknak látszólag ugyanolyan érdeke volt az új gyártmány gyors bevezetése, mint apádnak s így nem kötötte ki a szerződésben a gyártás megkezdésének határidejét. Gyanútlanul várta a pénzét és amikor késett, sürgető levelet küldött Londonba.

- Dear Sir! - kezdődött az udvarias válasz s tele volt megnyugtató mentegetőzéssel váratlan technikai nehézségekről, melyek leküzdése csak idő kérdése. Sajnos, a válasszal egy nem hivatalos levél is érkezett ugyanazzal az aláírással, mint a másik. Csak pár sor:

- Az ön találmánya iránti elragadtatásom késztet arra, hogy állásom kockáztatásával föltárjam ön előtt a valódi helyzetet. Ne reméljen semmit. Patentjét továbbadtuk a trösztnek. Mért nem kötött ki határidőt?

Szüleid ekkor már összeházasodtak, de anyád ideje nagy részét nálunk töltötte, mert bútoruk még nem volt. Apád nem kért hozományt, úgy gondolta, elég lesz ötezer font is a berendezkedésre. Most falfehéren rohant fel hozzánk.

- Én ökör, én ökör - szidta magát. - Hogy én erre nem gondoltam!

Képzelheted, micsoda fellegekből zuhantunk alá. Az öregek, kik már sokat csalódtak, viszonylag jobban állták a csapást, mint én. Sehogysem értettem, mért mond le az a „banda” filléres haszonért a harcról. Káromkodtam, mint a kocsis. A sógor szomorú mosollyal figyelt. Csak évek múlva, mikor már engem is hasonló cipő szorított, méltányoltam mosolya bölcsességét. Csodálatosan mélyen ismerte a világot, nem is értem, hogy alapos tudását hogyan egyeztette össze naiv utópiával. Talán épp azért védte olyan hangosan azokat, mert nem hitt bennük maga sem, de az öncsalás nélkül nem bírta elviselni az életet, melyet szívből utált.

Különben a londoni csőd családi vihart hozott magával. Apám a többi lány terhére ki akarta elégíteni Istvánékat, de anyád nem engedte.

- Ilonka maga választotta ezt a házasságszédelgőt!

Inkább hitte a jó asszony, hogy az egész londoni szerződés valami fantasztikus méretű, országokon áthúzódó összeesküvés volt az ő becsapására, mint azt, hogy vérbeli angol urak kismizhetnek egy feltalálót! Az sem győzte meg, mikor egyszerre meghívást kaptunk a sógortól házszentelőre. Estélyi ruha kötelező, olvastuk a tréfás kikötést.

Kellemes este volt. Bútoraitokat ugyan kéz alatt vettétek, de igen csinosak voltak. Étel és ital került az asztalra bőven. Vacsora után apád cigarettával kínálta meg a dohányzó „hölgyeket”, mindegyiket más dobozból. Nekem hosszas töprengés után választott. Rágyújtottunk és felkiáltottunk a meglepetéstől, mert mindenkinek a cigarettájából olyan színű füst gomolygott, amilyen ruhát viselt. Én piros füstöt eregettem, mert, mint István megjegyezte, „ez illik egyéniségemhez”.

- Valóságos varázslat - mondta apám.

- Az is. Ebből a füstből varázsoltam össze bútorunkat. Micsoda hitványság! Az akkumulátormért egy fillért sem kaptam, ezt a haszontalan játékot viszont készpénzért vették meg az amerikaiak.

Ha érződött is apád viselkedésén pillanatnyilag valami szégyenlős büszkeség, elkeseredése őszinte volt. Életében többé nem emlegette színes cigarettáját. Nyomban új munkának látott és hosszú éveken át dolgozott egy új textilfestési eljáráson, melyen a szivárványpapír gyártásának mintájára egy munkamenetben több színt lehetett egyszerre a kelmére vinni. Találmányát a Goldberger akarta hasznosítani, de a tökéletesítési kísérletek sok időt emésztettek fel, kitört a háború és a szükséges nyersanyagokat nem tudták többé beszerezni.

Tudom, anyád mindig mint feltalálót emlegette előtted apádat. Valóban nagy feltaláló volt. De most már magad is láthatod, hogy ettől éhen halhattatok volna, ha más jövedelmi forrásotok nincsen. Megbocsáss, de engem hallatlanul mulattatott a hajlamai és valódi foglalkozása közötti ellentmondás és sokat ingerkedtem vele emiatt. A nagy feltaláló ugyanis mások találmányának lerombolásából élt.

Hiába csodálkozol: volt ilyen foglalkozás. Nemcsak volt, igazán jól lehetett keresni vele.

Ha egy magányos kutató benyújtott patentje kellemetlenséget okozhatott valamelyik trösztünknek, hívták apádat, ő beleásta magát a hazai és külföldi találmányi leírások rengetegébe és bebizonyította, hogy a szóbanforgó találmány nem eredeti, nem szabadalmazható. Ha ez semmiképpen nem sikerült, újabb feladat hárult apádra. Neki kellett olyan eljárást kidolgoznia, mellyel a szabadalom megkerülhető és az eredmény részesedés kifizetése nélkül elérhető volt. Híre túlterjedt az ország határain. Ausztriából és Csehszlovákiából is kapott megbízásokat, sőt a sors iróniája folytán egyszer még az a tröszt is igénybevette szolgáltatát, amelyik elsikkasztotta az akkumulátorát. Apád sajátos humorú levél kíséretében küldötte el a kért megoldást, ebben sajnálkozását fejezte ki, hogy saját találmányának legalább a megtámasztását nem bízták őrá, hogy legalább ennyi haszna maradt volna az évekig tartó munkából.

Humora azonban cserbenhagyta, ha avval kezdtem ugratni, hogy egyeztetni össze magában a feltalálót a találmányrombolóval.

- Ostobaság - kiabált ilyenkor, felindultan. - Csupa ganaj az egész. Zabhegyező, meg kolbászszórtelenítő. Ezer találmány közül nincs egy valamirevaló. Ami igazán jó, azt nem lehet megdönteni, csak elszüllyeszteni. Azt pedig megcsinálják nélkülem is!

Anyám egy ízben kétségbevonta, hogy találmányi hivatalunk ostobaságokra patentot adna. Hevesen utasította vissza az általa sokrabecsült tudósokra szórt rágalmat:

- Maga István egyszerűen örül, ha bepiszkolhatja a szent dolgokat!

- Maga meg anyám - hajolt meg apád, - nem érti az élet humorát. Hadd ajánljak fel egy fogadást. Ma mindenki olyan borotvakészüléket gyárt, amelyet mindenféle pengével lehet használni. Huszonnégy óra alatt kidolgozok és egy hét alatt szabadalmaztatok egy olyan típust, amely csak különleges pengével használható.

- És a penge más készülékekhez is használható lesz? - kérdeztem én.

- Ha parancsolod, igen.

- Hát akkor én, - vetettem közbe izgatottan, - megveszem tőled ötszáz pengőért a szabadalmat és bebizonyítom, hogy ennek a találmánynak az elpusztítása is hatalmas társadalmi értékeket semmisítene meg.

Egymás tenyerébe csaptunk.

- Jó, jó - kérdezte aztán, - de mért vagy olyan izgatott?

Neki se árultam el, egyelőre neked sem árulom el. Majd ha elérkezik az ideje, megtudod te is, ahogyan ő. De ha van kedved, találd ki, mit vettem észre már akkor, ami ezt a tréfának ható semmiséget életem legnagyobb szabású vállalkozásának alapjává tette.

Mindez azonban még messze volt. Még az az idő is távol volt, mikor én apádat bírálni mertem. Egyetemi éveim alatt bálványoztam, mintaképemnek tartottam. Őszinte hálával kell bevallanom, neki köszönhetem, hogy a mérnöki mesterséget az átlagosnál jóval alaposabban sajátítottam el. Első állásomat is ő szerezte nekem.

Az elhelyezkedésemet megelőző harc maga is megírásra érdemes história, külön regény lenne. Igaz örömömre szolgált, amikor néhány évvel később a *Korunk* című erdélyi lap hasábjain találkoztam vele. Háy Gyula dolgozta fel jelenetté, s a részletek kérdésében téged is hozzá utasítalak. Itt csak annyit, hogy egy öreg mérnök, Ribin, az izzólámpák élettartamát meghosszabbító ribinit gáz feltalálója igen nagy kellemetlenséget okozott az izzólámpatrösztnek. Bosszúból, hogy találmányát elsikkasztották, egy kis ellenállási gyűrűt szerkesztett, mely a foglalatba szerelve meghosszabbította a szándékosan gyengégre tervezett égők használatát -

ha nem is annyival, mint a ribinit. Apádnak jutott a feladat, hogy a szabadalmat elutasítsa. Szolgáltatát oly magasra értékelték, hogy a kialkudott jutalmon kívül még az én elhelyezésemet is vállalták. Egy trösztön kívüli kis céghez kerültem.

Ami ott történt velem, nem több, mint egy anekdota. De mint a jó anekdota általában, jellemző a korra, amelyből vétetett. Számomra pedig az a jelentősége volt, hogy felébresztette bennem Gruber már-már halványuló tanításait s hozzásegített, hogy újból reálisan szemléljem a világot.

A gyárnak, amelybe beléptem, nem az izzólámpa volt a főterméke. Elsősorban gyomorkeserűjéről és likőreiről volt nevezetes, de foglalkozott a szénsavas palackok megtöltésével és 42%-os vasklorid-oldat készítésével is. Sőt, ha jól emlékszem, holmi rozsdamentesítő, folttisztító és kuruzslószereket is hozott forgalomba, de alig kéthetes ott tartózkodásom után nem várható el tőlem, hogy minden termékükre pontosan emlékezzem.

Én persze a lámpagyártáshoz kerültem, de közvetve mégis a likőrök okozták korai vesztemet.

A gyár kóser italokat is készített s ez kényes, igen súlyos feltételekhez kötött eljárás. Megoldására külön technikára volt szükség. Így például a Gschwindt-gyár minden évben egy napra egy forintért összes részvényeit eladta a pesti zsidó hitközségnek s ez ügylettel huszon-négy órára összes gépeik rituálisakká lettek. A mi gyárunk más módszert követett. Egy pest-környéki szent rabbinus felügyelete alá helyezte magát, aki igazi csodatevőnek bizonyult. Elérte azt, hogy egy csapból hol kóser, hol nem kóser szesz csordogált, az üzletvezetőség kívánsága és a piac szükséglete szerint.

Én minderről már az első nap hallottam valamit harangozni, a főnököm hívta fel figyelmemet, mikor megismertetett tennivalóimmal:

- A rabbinusra pedig jól vigyázz öcsém! Opportunus minden kérését teljesíteni.

De mit törődik egy kezdő elektromérnök a likörgyártás rejtelmeivel! Jártam az üzemet boldog bódulatban, iparkodtam hasznossá tenni magam és tíz-tizennégy óráig maradtam bent naponta. Nem mintha szükség lett volna rám, dehogyan volt szükség, egyelőre még azt se bízták rám, hogy egy ládát odébb tetessek, csak a magam kedvéért. Esküszöm, még az sem jutott eszembe, hogy evvel a tulaj figyelmét magamra vonhatom. Dicséretére legyen mondva, főnököm sem tulajdonított ilyen szándékot nekem. Mikor először maradtam tovább, mint ő, cinkosan hunyorított:

- Első puskaporszag, mi? Semmi baj, én is voltam fiatal!

Oly büszkén az életben nem ültem többet íróasztal mellett, mint ezekben a napokban.

Egy este éppen a szobámban pizsmogtam valamivel, amikor udvariasan kopogtak és belépett a rabbi. Először nem értettem, honnét került elő ez a jólápolt, rózsásarcú, de nagyszakállú öreg, fején többféle prémből varrt különös főveggel, de aztán összeszedtem magam és hellyel kínáltam a főtisztelendő urat. Egyben bocsánatát kértem figyelmetlenségemért.

- Och, uram, - mondta mély, elégedett hangon, - ellenkezőleg, én kérek bocsánatot. Határozottan én kérek bocsánatot. Így megakasztani a munkájában, - igazán tapintatlanság. Higgye el, zavar fog el, ha a munka szentélyén vagyok kényteleníttelve kopogni. Mi, zsidók, igen sokra becsüljük a tudósok munkáját. Most magam is efféle - hm - tudományos kutatással foglalkozom és szükségem lenne a szakértelmére. De ha rosszkor zavarom, mondja meg őszintén s én jöhetek máskor is.

Nekem jól esett, hogy a rabbi hozzám fordult szakkérdéssel és igazán készségesen álltam rendelkezésére.

- Hízlgő, hízlő - dörzsölgette a kezét. - Csak félek, mulatni fog tudatlanságomon. Előre meg kell kérem, ne becsülje le kérdésem jelentőségét. A hitéletet érinti és a hit fontosabb mint a tudomány. Och! Látom, ön nem ért velem egyet, mérnök úr! Ugyebár, ön nem zsidó? Mindjárt gondoltam, mérnök úr. Így persze, véleménye egészen érthető. Amellett ön nagyon fiatal ember. Ha majd olyan idős lesz, mint én, maga is másképp fog gondolkozni. Ne is vitatkozzék velem, mérnök úr, ez az én szakmám, ehhez én értek jobban. A mérnöki dolgokban én is vita nélkül fogom elfogadni az ön véleményét. A hit - kellő számú csalódás kérdése. Ha majd ön csalódott a tudományban, barátaiban, a feleségében, sajátmagában - igenis sajátmagában mérnök úr - akkor majd ön is, mint én, imával kezdi és imával végzi a napot. De hát ez a véleménykülönbség nem fogja megzavarni barátságunkat. Én mérnök úr most olyan területen kívánok önnek kérdést feltenni, melyen az én csekély ismeretem valóban nem mérkőzhetik az ön nagy és alapos tudásával.

- Miről van szó, tisztelendő úr? - kérdeztem egy kissé már türelmetlenül, mert a világfias udvariaskodásnak és az öreges impertinens leereszkedésnek ez a keveréke felborzolta idegeimet.

- Az izzólámpáról, természetesen az izzólámpáról. Én a magam laikus módján úgy képzelem, hogy ha én a kapcsolót elfordítom, akkor az áram beszalad a körtébe és az azért kezd világítani. Így van?

- Így, így.

- És tessék mondani mérnök úr, ha az áram beszalad a körtébe és az világítani kezd, akkor ég vagy nem ég?

- Tessék? - kérdeztem meglepődve.

- Och, och! - kiáltott fel aggodalmasan, - látom, nem ért meg. Kénytelen leszek önt vallási kérdésekkel untatni. Arról van szó, hogy nekünk, zsidóknak, szombaton nem szabad tüzet gyújtanunk. Mármint ebből következik, hogy ha a villanylámpa ég, amikor a kapcsolót elfordítjuk, akkor nekünk szombaton azt a kapcsolót nem szabad elfordítanunk. De ha a villanylámpa csak világít, és nem ég, akkor azt a kapcsolót szombaton is szabad elfordítanunk, s mi is élvezhetjük a villanyfény áldását. Érti, mérnök úr?

- Értem! - kiáltottam fel, szörnyen elragadtatva ekkora ostobaság hallatára. - Legyen nyugodt, tisztelendő úr, a villanylámpa az áram hatására nem ég, hanem izzik. Ön és hittestvérei nyugodtan elfordíthatják szombaton is a kapcsolót.

- Igen kedves, mérnök úr, igen kedves. Magam is így gondoltam el. És tessék mondani, hogy szerezhetnék erre megdönthetetlen bizonyítékokat?

Megsértődtem. Ő észrevette és nyájasan nyugtatgatott:

- Och, och! Ne gondolja mérnök úr, hogy az ön tudásában kételkedem. Hogy kételkedhetnék egy ilyen kiváló szakember tudásában? De ön talán nem érti, micsoda bünt vállalom magamra, ha hittestvéreimnek engedélyezem a szombati villanygyújtást, mielőtt személyesen győződnek meg arról, hogy evvel nem szegik meg az ünnepet.

- Kérem, - egyeztem bele, - ajánlhatom talán önnek néhány kitűnő tudós könyvét?

- Kitűnő tudósok könyvét? Och, och! Nagyszerű. És mondja mérnök úr - zsidó tudósok azok?

- Hát ezt már igazán nem tudom, - jöttem ki végre a béketúrásból.

- Och, och, látja, meg kell bocsátania. A keresztény tudósok másként vizsgálják ezt a kérdést, mint mi zsidók.

- Igazán nem tudom elgondolni akkor, mivel segíthetek...

- Och, och! Valóban nehéz eset... Talán magam folytathatnék tanulmányokat... Nem gondolja? Igen, igen, ez lesz a legjobb. Kedves mérnök úr, nem tudna ebből a célból - hm - mondjuk két-három tucat villanykörtét rendelkezésemre bocsátani?

Az állam esett le az elképedéstől. Hát ez az álszenteskedő vénség csak azért fecsegett vallásról és tudományról egy fél órán át, hogy aztán egy tucat villanykörtét tarháljon? Az anyja keservét.

A következő pillanatban felülkerekedett humorérzésem. Különben is eszembe jutottak főmérnököm intelmei. Nagyot nevettem:

- De kedves tisztelendő úr! Miért kell ennek akkora nagy feneket keríteni. Kiégett a villanykörtéje? Tessék. Vegyen. Ott van a polcon. Mennyi kell? Két tucat? Négy tucat?

A kis ember méltóságteljesen felemelkedett. Szeme villogott, kecskeszakálla remegett a felháborodástól.

- Hogyan értsem ezt, fiatalember? Kiégett a villanykörtém?! Ön föltételezi, hogy saját önös céljaimra veszem igénybe a gyárat? Ön engem papi tekintélyemben sérteget? Vagy egyszerűen csak rosszul fejezte ki magát?

Én szegény ostoba! Nem fogadtam el az aranyhidat.

- Igen pontosan fejeztem ki magam tisztelendő úr, anélkül, hogy papi becsületében kívántam volna gázolni, - mondtam fiatalos hetykeséggel. Másnap aztán rettentően felháborodtam, mikor a főmérnököm közölte, hogy elbocsátottak a vállalattól.

- A vén szakállas miatt? Ez disznóság!

- Ezt verd ki a fejedből, öcsém, - szólt rám szigorúan az öreg mérnök. - A főtisztelendő úr ritka kincs a vállalatnál és nem kockáztathatjuk barátságát egy kezdő mérnökért, akiből tudvalevőleg tizenkettő egy tucat. Aztán a fülemhez hajolt és úgy súgta:

- A nyűvek rágják le a füledet, öcsém! Most a te marhaságod miatt nekem kell a körtéket elvinnem a lakására, - selyempapírba csomagolva.

Ez a munkateremben játszódott. Kétségbeesett arcom láttára bevitt magával az irodába és azt mondta:

- Föl a fejjel, öcsém! A tisztelendő úr nem haragtartó. Menj el hozzá és kérj bocsánatot. No? Restelled? Vidd el hozzá te a körtéket, legyen ürügyed a bocsánatkéréshez. No? Nem? Sajnálom, öcsém, ennél többet nem tehetek érted.

Tudom, még a velem egyszemléletűek között is vannak sokan, akik az efféle gyerekkori ostobaságokat életük végéig, mint jellemük szilárdságának próbáját emlegetik. Lelkük rajta. Tegyük, ha jól esik arcul csapni saját magukat. Elvégre olyanok is akadtak, akik Henrik canossa-járásakor a pápának tapsoltak, pedig a császár térde ott az úton a pápa trónját gyűrte a sárba, hiába érezte még Gergely szilárdan a feneke alatt. Én elmulasztottam a magam kényelmes kis Canossáját, melyet vezeklőing helyett fekete zakóban s talán a vállalat autóján tehettem volna meg. Megérdemeltem hát, hogy aztán hónapokig koptassam álláskereső a lábam és a különböző vállalatok irodáinak a küszöbét, süvegelyem az altiszteket, kezécsókolomozzam a titkárnőket és hasra vágódom a magasságos személyzeti vezetők előtt. Hű, micsoda arcpirító kálvária. Az ember közben bajuszkötőnek vagy hosszú női alsónadrágnak érzi önmagát, melyet kínálhat ítéletnapig, akkor sem kell senkinek.

És még nem is ez volt a legrosszabb! Megalázónak érezted, hogy bocsánatot kérj zárt ajtók mögött egy idős, érzékeny idegen embertől, akihez mégsem fűzött semmi kapcsolat? Jól van,

édes fiam, akkor túrd el apád vaskos gorombaságait, melyeket helyyel és hallgatósággal nem törődve vagdos a fejedhez.

- Mire vitt a nagy ész, Károly? Nem lett volna jobb a papára hallgatni, Károly?

- Ilyenek ezek a mai fiatalok, uram. Azt hiszik, okosabbak az apjuknál. Ez is kanállal ette a tudományt és most tessék, huszonöt éves és még én tartom el. - Hogyan? Az ön fia is? Oh, oh.

A lányok közül hárman már férjhez mentek, csak a legkisebbik húgom meg én voltunk otthon. Gondjai csökkenésével öntudata is megnőtt s mintha még örült volna is balesetemnek.

Vacsora után hátradőlt karosszékeben s jelenlétemtől egyáltalán nem zavartatva tartott kiselőadást az anyámnak:

- Emlékszel, anyjuk, mikor betört a hálósobánkba? Hogy én ne szóljak bele az életébe! Hát nem is szólok! Nem én! Most majd meglátja, mire megy nélkülem.

Erre a népies beszédmódra néhány hét alatt kapott rá, úgy látszik, nagyon jelentősnek és sértőnek tartotta, mert el nem hagyta mindaddig, míg újból elhelyezkedve el nem költöztem hazulról. Anyám szegény ilyenkor szótlanul varrogatott. A Gruber-gyilkosság óta mintha mindig félt volna valamitől. Leszokott a sétáról, ha tehetette, otthon gubbasztott s ha azt hitte, nem figyelek rá, engem nézett és könnyezett. Ha pedig, nem bírva tovább apám zaklatását, kimentem a szobából, utánam jött és szótlanul megsimogatta a kezem.

A te apád volt az egyetlen, aki könnyen fogta fel a dolgot. Az oldala is megfájdult, úgy nevetett.

- Jaj, micsoda história! Sose búsulj, sógor. Olyat nevettem, hogy nem egy, de három állást is megér. Itt a kezem, szerzek neked másik helyet, - egy fél éven belül.

Egy fél éven belül! No, köszönöm szépen! Soha még úgy nem haragudtam a sógorra, mint akkor.

Sajnos, mire igazán megokosodtam, igazán megismertem az üzleti élet összefüggéseit, kezdődött a zsidótörvényes korszak s a kis rabbi nem jelenthetett már kellemes összeköttetést. Pedig hányszor gondoltam rá! Micsoda ragyogó lehetőséget szalasztottunk el mi ketten! Ha meghatározzuk ezredrésnyi pontossággal a levegőnek azt a tűrési százalékát, melyen alul már nem számít égőnek az izzó, ha szerkesztek valami kriksz-kraksz gépet, mellyel, mondjuk, a fénytörés alapján forrasztás után is pontosan ellenőrizhetem a körte levegőtartalmát, s ha azután készítünk egy pecsétet: „Szigorúan rituális villanykörte. Szombaton is használható. Készül X rabbi felügyelete alatt” - felírással, ha mielőtt a többi gyárak észbekapnak, elárasztjuk vele a piacot, - a szobánk falát százasokkal tapétáztathatjuk, annyi pénzt kereshettünk volna vele.

Ez időben persze még annyira sem voltam érett, hogy magamat okoljam a történelemért. Dúltam-fúltam, szidtam a sorsot, a papokat, a kormányt, a tőkéseket, a zsidókat s csak az Isten óvott meg attól, hogy a rabbi iránti gyűlöletből vezettetve belépjek a Nyilaskeresztes Pártba és tönkretegyem egész jövőmet.

Egy nap az egyik nagy nyomdában jártam állásért, ahol hírek szerint üzemmérnököt kerestek. A személyzeti igazgatónak közvetlen humorával sikerült örökre emlékezetessé tennie azt az öt percet, amely alatt kidobott:

- Úgy százhusz pengőt azért magának is kellene adnom, igaz, fiam?

- Igaz, - bólintottam én.

- Nem veszek vasat annyiért, amennyiért már aranyat is kapok, - nevetett a szemembe. - Maga még afféle zöld béka, nem mérnök. Ez a csomó ember itt, - mutatott egy halom papirosra, - mind fölmutathat 8-10 évi gyakorlatot.

Kezét nyújtotta.

- Maga egyébként nagyon szimpatikus fiatalember. A maga kedvéért engedményt teszek. Jelentkezhetik már ötéves tapasztalattal is.

Az igazgató és a titkárnő nevetését hordoztam magamban a lépcsőn lefelé. Ekkor jutott először eszembe, hogy vissza kellene mennem a rabbihoz, vagy fel kellene gyűjtanom a világot, szóval csinálni kéne valamit.

Az utcán kint jókora embertömegbe ütköztem. Szitkozódva törtem magam keresztül. Egyszerre észrevettem, hogy a tömeg eleje a Helvey-gyár kapuja előtt sűrűsödik. Munkásfelvétel lenne? - szaladt végig agyamon a gondolat. Két könyékkal törtetem a kapu felé. - Bejutok! - határoztam el magamban.

Közben azt forgattam a fejemben - disznóság, hogy a fiataloknak sem munkát, sem segílyt nem adnak. Akár éhen is dögölhet, akit otthonról sem tudnak segíteni.

Éppen a portásfülke elé értem, mikor harsány fütty szállt végig az utcán és egyszerre hallom, hogy valaki világgá kiáltja a gondolatomat:

- Munkát vagy munkanélküli segílyt!

- Munkát, kenyeret! Munkát, kenyeret! - hallatszott, mint a puskaropogás.

A kapufélfának szédültem.

- Mi ez, - kérdeztem magamtól ostoba meglepetéssel.

- Kommunisták! - kiáltott ijedten a portás és sietett behajtani a kaput.

- Mit áll itten? - lökött félre engem.

Kommunisták! Hát így találkoztam újra velük!

Oszlopba rendeződve valahogy nem látszottak olyan soknak, mint az előbb, amikor szerte-szóródva megtöltötték az utcát. De a menet élén vörös zászló lobogott és igen harciasan kiáltották:

- Vesszen Gömbös! Vesszen Gömbös!

Befordultak az Aradi-utca. Nekem a szívem a torkomban dobogott. Milyen szép lenne, ha az igazgató úr kinézne az utcára. Vagy ha a tüntetők betörik a nyomda ablakait.

- Követ, követ belé! - suttogtam magam elé.

Sajnos, a rendőrségnek előre elárulhatták a tüntetés helyét és idejét, mert a menet fele még az Eötvös utcában volt, mikor az Aradi-utcai házak kapujából gumibotos rendőrök szaladtak elő és egy rendőrautó az Andrássy út felől elzárta a kijáratot!

- Ó! mért olyan ügyetlenek, - suttogtam magamban.

Közben én sem voltam okosabb náluk. Minden ember tudta, hogy a rendőrök csak addig udvariasak, míg nem szimatolnak kommunista szagot. Én meg ahelyett, hogy elosontam volna, amíg lehet, megvártam, míg elárasztotta az utcát a visszafelé menekülők serege s csak akkor ijedtem meg, mikor két rendőr hátulról megragadva ráncigálni kezdett.

Tehetetlenül türtem, hogy elhurcoljanak. Csak a tolonckocsi ajtajában szereztem vissza önuralmam. Kiszakítottam magam a zsaruk kezéből és hevesen tiltakoztam:

- Micsoda eljárás ez? Jogállamban élünk!

- Jogállam! - ismételte utolérhetetlen felháborodással az egyik rendőr. Társa undorodva a földre köpött és aztán belém rúgott. A kocsí márís robogott velünk a tolonc felé.

Különös volt, ennyi év után váratlanul ilyen zsúfolt testi közelségbe kerülni a kommunis-tákkal. A mozdulásra képtelenné préselő láthatatlan tömeg, a fullasztó hőség, az izzadó emberek hánytató szaga egészen elgyengített és a testi elernyedés talaján valami furcsa kényszerképzet bénította meg agyamat is. Úgy tűnt, mintha a homályból egyszerre elébem lépne Hegedüs és megfricskázná az orromat:

- Eddig hol voltál, hékás?

Dadogó mentegetőzésem meghallgatása után vállat von: „Nekem nyóc”, - mondja és magam-ra hagy.

Mi volt ebben az elképzelt jelenetben rettenetes, ma már meg sem tudnám mondani, de akkor átkozottul, szinte eszelősen féltem. Csak mikor a toloncudvaron kinyitották a rabomobil ajtaját, a friss levegőn tértem magamhoz. Ekkor viszont tüstént hatalmába kerített az olthatatlan kíváncsiság, amely életem legnehezebb fordulóján megmentett a kétségbeeséstől. Most pedig a helyzetem nem is volt olyan aggasztó, bölcsen beláttam, hogy a Globus-nyomdában tett látogatásom elegendő ahhoz, hogy kimossa a kommunistaság gyanújából. Hogyne összpontosítottam volna minden érzékszervemet a kommunista hősiesség tanulmányozására, melyről még ellenségeik is berzenkedő tisztelettel beszélnek. Elhatároztam, úgy fogok viselkedni, mintha magam is közéjük tartoznék, hogy idegen személytől nem feszélyezve, a maga természetességében figyelhessem meg viselkedésüket.

Megvallom, ezúttal éppoly csalódás ért, mint mikor először találkoztam kommunistákkal. Úgy gondolom, az emberi fantázia nagy művész, csak éppen a hétköznapi-ság, az egyszerűség elképzelésében kontár. Egykor bombavetőket, véres sansculottokat ígért nekem, most hősi-es alakzatokkal, patétikus kézfogásokkal, kitorő szenvedélyességgel kecsgetett s természetesen megint hamisan. Azt hiszem, azon sem lepődtem volna meg, ha az elvtársak a nagy piszkos, üres terem-ben, ahová vezettek bennünket, olyasfajta gúlagyakorlatokat kezdenek, aminőkkel a Munkás Testedző Egyet tornászai szokták jelképezni a szabadságot és egyéb hangzatos szimbólumokat, de annyit legalábbis elvártam volna, hogy mikor magunkra maradunk, valaki figyelmeztessen bennünket a kommunis-ták kötelességére. Emlékszem, hajlandóságot éreztem arra, hogy én legyek ez a valaki. Hanem aztán körülnéztem és elszégyelltem magam:

Mintha csak egy turisztaszálló közös termébe kerültünk volna, oly természetes kíváncsisággal néztek körül társaim. Egyikük a falhoz lépett és végighúzta rajta a tenyerét.

- Mocskos, - állapította meg.

- Micsoda kiszolgálás! - sóhajtott hozzá a másik.

A rendőr, aki bekísért, dühében elvörösödött, de - érdekes, - iparkodott úgy tenni, mint aki nem hallja a megjegyzést. A tolonc őrei, úgy látszik, féltek szócsatába kezdeni. Talán mégsem csalódtam, amikor, bejövet, a sorfalat alkotó rendőrök között ilyen párbeszédet, sóhaj-tást véltem hallani:

- Lesz rumli! Mennyi politikai!

Magunkra maradtunk. Kis beszélgető körök alakultak. Mintha még azt sem tartották volna fontosnak, hogy játsszák az ismeretlent egymás előtt. Egy karcsú, barna fiatalember például oly nyugodtan járt csoportról csoportra, mintha a figyelmesen rászégező pillantások a be nem avatottnak is nem árulták volna el világosan, hogy ő itt a vezető. Egy másik földre terítette kiskabátját és hallatlan közönnel ráheveredett. Példáját többen követték.

Én eleinte egyedül álldogáltam a fal mellett és figyeltem a nyüzsgést, de aztán csatlakoztam ahhoz a csoporthoz, melyhez a barnahajú is éppen odalépett. Megállt a beszélgetés, az elvtársak kíváncsian néztek rám. Mintha ezt mérlegelték volna:

- Ki ez az ember? Provokátor talán?

A barnahajú szólalt meg először. Adta a nagyot:

- Gyalázat, hogy a rendőrség így összefogdossa a békés járókelőket...

- ...egynéhány kommunista izgató miatt - egészítettem ki, föltalálva magamat, a szavait. - Osztozom felháborodásában... Én is véletlenül kerültem oda. A közelben jártam állás után. De azt meg kell mondanom, ne csodálkozzék a kormány, ha éhségpolitikája folytán termékeny talajra hullanak a nép között a bujtogatás magvai.

Nevettek. Valaki a vállamra csapott.

- De kérem, - húztam el hűvösen „köpenyem szegélyét” - micsoda bizalmaskodás!

Szent volt a barátság. Jelzem, azért továbbra is ilyen virágnyelven beszélünk.

- A fal mellett valaki énekelni kezdett:

*Nem volt a Szása
Egy moszkvai nagy dáma,
Nem volt a Szása csak egy
Kis cigányleány.*

Mindnyájan átvettük a dalt:

*Nagy Oroszországban,
A vad Ural aljában
Vitte kopott trojkáján egy
Cigánykaraván.*

Nem sokáig zingeltünk. Nyílt az ajtó és berontott egy falka detektív:

- Majd elvesszük a jókedveteket.

Négyesével vezették el az elvtársakat. Az első csoporttal a barnát és a heverőst. Ők ketten nem is jöttek többé vissza, a többiek igen, ki ütések nyomával az arcán, ki anélkül.

Én azt hittem, hogy a vezérek elvitele mégiscsak fog némi zavart okozni. De nem! Alig zárult be az ajtó a barna mögött, előkerült egy alacsony, de feltűnően erőteljes férfi, aki eddig fel sem tűnt nekem s most nem tudnám megmondani, miért, de egyszerre éreztem, hogy ő lett a társaság központja.

Kezdttem gyanítani, hogy mégiscsak látok valamit a kommunista hősiességből.

Különben az új vezető ismerősnek rémlett. Mi ez? A déja-vu-nek egy formája?

Engem az utolsó csoporttal vittek el. A folyosón négy asztal volt felállítva, mindegyik mögött egy hekus. A kihallgatóhelyek oly távol álltak, hogy egyiknél nem lehetett hallani, amit a másiknál beszéltek.

Aki engem kihallgatott, meg kell mondanom, udvariasan hallgatta szándékosan fölháborodott tiltakozásomat. Tudomásul vette, hogy ebben és ebben a nyomdában jártam állás miatt.

- Nézze, ma még nem találtunk senkit, aki ne volna egészen biztosan kommunista. Ez, persze, ilyen nagy hajtásnál alig hihető. Nem lehetetlen, hogy éppen maga az, aki véletlenül került a gyűrűbe. Ha így volna, ne ránk haragudják, hanem a kommunistákra. Nekem azonban meg kell még győződnöm az igazáról. Nyomdász?

- Mérnök vagyok.

- Hogy hívják a nyomdában a személyzeti igazgatót? Megmondtam. Feljegyezte a nevet egy darab papírra, és átadta egy társának.

- Mindenesetre feljegyzem személyi adatait.

Nevem és lakásom hallatára fölkapta a fejét:

- Hol végezte iskoláit? - kérdezte izgatottan.

Megneveztem a gimnáziumot.

- Úgy? - dőlt hátra székében, - és mit csinál az a no, hogy is hívják? A kis Zsuzsi? Elvette feleségül?

Elszédültem az ijedtségtől, de látva gúnyos mosolyát, összeszedtem minden bátorságomat:

- Ez nem tartozik magára, - morogtam olyan hangon, amely nagyon szilárdnak akart hatni.

Elsiklott válaszom fölött:

- Különben fogadja elkésett részvétnyilatkozatomat. Bácsikája halála nagy vesztesége az egész magyar társadalomnak. Önnek meg különösen az. Ilyen tekintély elvesztése után sok nehézsége lehet az életben. Íme, most is. Ez a régi ügy nagyon összezavarja a dolgot. Személy szerint hiszek az ártatlanságában, de kérdés, mit szólnak hozzá a fölötteseim.

Hallgattam. Vártam, mire akar jutni velem.

- Nem gondolja, hogy jó volna az elveszett támasz helyett másikat találni? Például - bennünket?

Micsoda szakadék szélén állottam megint! Egy vigyázatlan lépés és belezuhanok! Ha nem vagyok olyan állhatatos, feltétlenül elbukom. Azonban, mint tudod, már eltökéltem, hogy politikával soha többé nem foglalkozom és úgy gondolom, hogy ha örökre senki nem is vonhatja ki magát csapdái alól, ha oly szívósan küzd ellene, mint én, mindig ép bőrrel szabadul. Merészen emeltem fel a fejemet:

- Isten nem hagyja pusztulni a szegény árvát, felügyelő úr! Nagybátyámnak még élnek a barátai.

A csapás ült. Visszamehettem a terembe.

- Azért gondolkozzék, fiatalember, - szólt utánam búcsúzóul.

Bent a zömök elémbé jött:

- Végre rájöttem, honnan ismerlek. Nem emlékszel rám?

Megfeszítettem emlékezőtehetségemet. Sikerült:

- A mentőládád hol maradt?

Ez volt az a kis ember, aki a keresztek árnyékában bekötözte a lábamat. Ilyenek a sors útjai. A találkozás fényes ötletet adott. Hadd biztosítsam magamat minden lehetséges meglepetés ellen. Félrevontam az elvtársat. Tudtam, hogy a Vörös Segélynek vannak ügyvédei, kérdeztem, nem tudna-e egyet ajánlani. Hosszabb gondolkodás után azt mondta:

- Van most egy új emberünk. Próbálkozz talán vele. Nem kommunista, de a fia kedvéért rendszeresen tesz szívességeket nekünk. Hegedüsnek hívják. Dr. Hegedüs József. Lakik...

- Tudom, - vágtam közbe örömmel - Pista jó barátom.

- Ah, persze, - mondta ő és arca felderült.

Második fejezet

A marxizmus csodálatos tudomány! Az én szívemhez különösen azért áll közel, mert mindenünnen elkergeti a misztikát, és megmutatja a törvényt, mely uralkodik a látszólagos rendetlenségben is. Meggyőződéses gyűlölője vagyok a titokzatosságnak.

Persze, - négy szem között megmondhatom, - a marxizmus még nem lezárt elmélet, néhány területen még csak kezdő lépéseit teszi. Sajnos, ilyen terület a nagy személyiségek kialakulásának kutatása is. Az alap megvan és helyes. A kor szüli a zsenit, a zseni alakítja a kort, - kolosszálisan egyszerű összefüggés, amelyből kiindulva egyszer majd megértjük az egyelőre rejtélyesnek tűnő jelenségeket is.

Engem például már nagyon korán meggondolkoztatott az a - hogyismondjam - figyelem, amellyel a kor vagy a társadalom vagy a sors vagy minek nevezzem, irányítja a valóban jelentős emberek életét. Itt vagyok például én. Honnét tudta az a bizonyos, hogy fejlődésem érdekében most hideg, most meleg vízbe mártogatni, most hajszozni, majd pihentetni kell? Hogyan van az, hogy mindig megtörtént velem az, ami leginkább hasznomra válhatott?

Nem különös, hogy mikor már majd a tudóm pattant szét a vad rohanástól, mikor már ott tartottam, hogy erőmet meghaladó vállalkozásba kezdek, akkor meghalt Gruber, eltűnt Krizsán, akarva-akaratlan a magány, az erőgyűjtés órái jöttek? és mikor fenyegetett a veszély, hogy magányomban elsavanyodva végleg apád járószalagjára kerülök, vagy megrekedek a szürke tömegek között, újra csak jön egy ici-pici véletlen, egy elhanyagolható találkozás egy alig ismert ismerőssel és én megperdülve, mint a csiga, rohanok új irányba s mire észre-venném magam, újra a régi folyó hulláma ringat, a régi gondok, a régi emberek.

Felkerestem az öreg Hegedüst.

- Pistával mi van? - kérdeztem, miközben kibontakoztam karjai közül.

- Ilyen rég nem találkoztatok? - kérdezte csalódottan. - Ő kint Brünbnben tanul, én meg addig idehaza helyettesítem a becsület mezején, már amennyire tudom.

- Kommunista lett?

- Boldog lennék, ha hinni tudnék a kommunizmusban és nem érzek rá jogot, hogy megzavarjam mások hitét.

Evvel ki is fogytunk a beszédtemából. Felvette lebukásom adatait és talán szótlanul el is megyek, ha közben nem tűnik fel nekem, hogy a jó mód kétségtelen jelei éppúgy meglátszottak szobáján, mint azelőtt.

- Krizsán bukása az ön helyzetét úgy látszik nem rendítette meg, - mondtam a hivatalos beszélgetés befejezése után, hogy ne lássak túl ridegnek.

- Mi?! - kérdezte csodálkozva. - Hja úgy!

Kinevetett.

- Maga újból bevette barátunk kis trükkjét? Ej-ej! Hiába hívtam fel figyelmét a cégtáblán ékeskedő boszorkányos - „né”-szócskára? Milyen naiv! Nyugodjék meg: most sincs más károsult, csak a hitelezők. Krizsán úr megunta a nyakkendőkereskedést és bútórúházat nyitott. Becsületemre, a legszebbet egész Budapesten.

- S ezt csak így lehet? - kérdeztem elámulva.

- Annyira csekélység azért nem volt a dolog. Krizsán néni majdnem kapott három hónapot. Keservesen verejtékeztem, amíg kiráncigáltam a bajból. Dehát az eredmény őt igazolta.

Tudja, már nem is cége, hanem részvénytársasága van. Igen-igen. A fiatal Krizsán megnősült, szép hozományt kapott, betársult a boltba. Most fele részvény az övé, fele az öregé, egy pedig nálam van, nehogy beleegyezésem nélkül az egyik kiforgathassa vagyonából a másikat.

Kényszeredetten nevettem.

- Holló a hollónak nem vájja ki a szemét.

- Ne higgyen a közmondásnak. Kivájja.

Krizsánék! Milyen öröm! Ha valakik, hát ők igazán segítséggel tartoztak nekem. S ha fájt is egy kicsit, hogy titkukba nem avattak be, azt kellett gondolnom, talán igazuk is volt, ha az ilyen terveket nem bízták a postára. Vagy Zsuzsa sem tudta, mi készül? Különben is nem lánynézőbe készültem hozzájuk: támogatásukat akartam kérni elhelyezkedésemhez s erre bizton számíthattam.

Telefonon bejelentettem magam s aztán nehezen vártam a nap múlását. És hogy kicsinosítottam magamat! A borbélyal kölnit, púdert, mindent az arcomra rakattam. Kettesével vettem a lépcsőket és viharos erővel nyomtam meg a csengő gombját.

Fehér bóbitás szobalány nyitott ajtót:

- Kit szabad bejelentenem?

Megálltam.

- Úgy látszik, azért itt sok minden megváltozott - gondoltam magamban. És valóban, még az előszobabútorokat is kicserélték. A fogas helyén kalappolc, a hallba vezető ajtó felett szarvas-agancs terpeszkedett a falon, a sarokban kis asztalkán kínai váza, Maquart-csokorral. Csak a házi áldás maradt a helyén:

- „Hol szeretet, ott béke...”

De az új rend még nem gyökeresedhetett meg, mert nevem hallatára a szobacica egyszerűen félreállt:

- Ja! A fiatalurat már várják. Tessék csak bemenni.

A hallban tonet-székek, szolid rézmetszetek, legyezőpálma, cserepe sarkán - ó átkozott éles szemem! - az árverési csarnok cédulája. Talán valamivel tovább is nézelődtem, mint ahogyan illett, mert a szobában már azt hitték, nem vendég csengetett s éppen a kilincs felé nyújtottam a kezem, amikor meghallottam Zsuzsa reménykedő hangját:

- Késik. Talán mégsem protekciót akar, papa!

- Mi mást akarna? - esett a szavába Sándor. - És egyáltalán, hol itt az összefüggés? Késik? Na és? Kincstári koldus előkelő.

Kaptam volna vissza a kezem a kilincsről, de már későn. A lendület bevitt a szobába. Zsuzsa és Krizsán elsápadtak. Belőlük még nem vészett ki teljesen a jóérzés. Hanem Sándor sans-gène rám vigyorgott:

- Mondd, Károly! Mikor tudtad meg, hogy mégsem mentünk tönkre és milyen érzés volt?

Szilárdan válaszoltam:

- Egy órával azelőtt, hogy telefonáltam és jó érzés volt.

- Hát ez már szemtelenség! - képedt el Sándor.

Félretoltam:

- Mondja, Krizsán úr, nem küldené le egy csomag Sztambulért, hogy nyugodtan beszélhesünk?

Az öreg dühösen rúgta ki maga alól a széket:

- Micsoda viselkedés ez? - támadt a fiára. - Mars a pult mögé, vagy rád vágok a méter-rúddal!... Ne hallgass rájuk, fiam, az én vendégem vagy és kész.

- Köszönöm, Krizsán úr, nem fogok törődni velük. Ha nem lennék nagy bajban, úgysem jöttem volna fel oda, ahol véletlenül kellett megtudnom, hogy a menyasszonyom még mindig mást szeret!

- Mi? - kiáltott fel Zsuzsa.

- Talán Hegedüsnek sem írtad volna meg, hogy tönkrementetek?

Elpirult. A két férfi csodálkozva meredt előbb rá, aztán rája. Nem engedtem őket magukhoz térni. A szó önként áradt belőlem és magam is csodálkoztam váratlan ötleteimen:

- Bocsánat, kitört belőlem... Tudom, hogy nem illik. A Blum úrnál hagyott üzenet után se okom, se jogom külön fogadtatást kívánnom...

- Miféle üzenet? - csodálkozott Krizsán.

- Hát hogy a pokolban keressem magukat. Meg azt is mondta a Blum, hogy a kisasszony nélkülem sem unatkozik, hanem valamiféle börtönbe cipel csomagokat.

- Miféle csomagokról beszélsz? - kiáltott Sándor. - Egy szót sem értek az egészből.

Szemem sarkáról Zsuzsára néztem. Ijedten kapta kezét a szájához, aztán felállt és fejét lehajtva kiment a szobából. A vaktában ellőtt nyíl tehát célba talált.

- Persze - nevettem fel keserűen - hogy is mondhatna egy kincstári koldus igazat...

Leroskadtam az egyik karosszékbe. Krizsán zavartan topogott mögöttem és csillapítóan tapogatta lapockámat. Sándor bosszankodott:

- Tessék! Még ő van megsértve.

Először szállt meg az a félelmetes ösztön, mely később annyi hasonló nehézségen segített át. Ránéztem Sándorra és szinte láttam veséjének redőit. Nem a jóindulatú Krizsán, hanem ez a pöffeszkedő hólyag fog nekem állást szerezni, határoztam el. Úgy kezdtem, mintha lassan ocsúdnék a kétségbeesésből és kezdene megjönni a józan eszem.

- Megsértettem valakit? - kérdeztem. - Sajnálom. Azaz, hogy nem is bánom. Csak Krizsán úr jóindulatát ne veszítsem el. Ti többiek úgysem tudnátok rajtam segíteni.

- Hogy? - kapta be a csalétket Sándor. - Csak a papa? Hm!

Leült velem szemben és körülményesen válogatni kezdett cigarettatárcája tartalmában.

- Mi kellene neked tulajdonképpen? Állás? És mit gondolsz? Ki tud inkább állást szerezni: az Unicum Bútorház igazgatója, vagy a Nemzetközi Biztosító cégvezetője?

Összereztem. Sándor cégvezető? Ez mégiscsak elkeserítő!

- Ez te lennél? - kérdeztem óvatosan.

Gógösen mosolygott.

- Ez a baj. Ha te vagy a cégvezető, akkor én az igazgató mellett tartok ki.

Lilásvörös arccal ugrott fel és csúnyán káromkodott. Krizsán a háta mögött hangtalanul nevetett.

- Fogadjunk, fiam - szólt közbe. - Ma vasárnap. Én legkésőbb szombat délig elhelyezem Károlyt. Te?

Sándor, amerikai cipőjének széles talpát recsegtetve végigment a szobán. A válla fölött vetette vissza:

- Holnap tizenegy órakor jelentkezz az irodámban. Délben már el is foglalhatod az íróasztalodat.

Köszönés nélkül távozott. Én nagyot sóhajtottam.

- Ügyes volt - mondta Krizsán szárazon.

Ránéztem, és elakadt a lélegzetem. Az öreg nyilvánvalóan mindent megértett.

- Bocsásson meg - mondtam félszegen, beismerve színészkedésemet. - Mindenesetre köszönöm a segítségét.

Leintett. - Gyerekség. Ők ketten megérdemelték a leckét, de hogy engem is ostobának nézz, azt nem tűröm.

Megenyhülten tette hozzá:

- Kár, hogy nem te vagy a fiam.

Hosszú, kedves társalgás után már búcsúzkodni kezdtem, amikor Zsuzsa visszajött:

- Beszélni akarok veled. Gyere a szobámba.

Engedelmesen követtem.

- Honnét tudja Blum, hogy én csomagokat vittem a börtönbe?

- Talán fecsegtél...

- Egen... És mért következik ebből, hogy szeretem Hegedüst?

- Nem szereted? - húztam fel csodálkozva a szemöldökömet.

Elfordult és kezét férfimódra a zsebébe dugva, fel-alá kezdett sétálni. Én néztem.

A közizlés, mely akkoriban nyúzott soványságot követelt a nőktől, bizonyára szebbnek találta, mint azelőtt. Én azonban soha nem hódoltam a divatnak és szívesebben vettem volna, ha arcán több a gömbölyűség és alakján kevesebb a szöglet. Mozgásának hallatlan könnyedsége, keble ütemes ringása, szemének mélykék tüze azonban felébresztette emlékeimet és lassan megteltem vággyal. Rám nézett, elfogta pillantásomat. Megborzongott.

- Menj el! - mondta.

- Hogy gondolja ezt, kisasszony? - kérdeztem felháborodva. - Füttyszóra jövök, legyintésre megyek? Hagyja ezeket az úri tempókat, mert csúnyát mondok! Megcsal, kigúnyol, megaláz - s még neki áll följebb. Tartuffe! Te volnál az a lány, aki valamikor el akarta hagyni otthonát apja mestersége miatt?

Abbahagyta a járkálást.

- Ne kínozz...

- A kínzás, az a ti előjogotok, mi? Akinek nincs pénze, az legyen szerény? Volt nekem is már állásom. Csak én nem bírtam szótlanul a disznóságokat s kirúgtak. Azóta nappal állás után koslattam, este meg hallgattam, hogyan veszekszik anyámmal az apám. S mikor már nem

bírtam nézni a kínlódást, eszembe jutott, hogy talán van valaki Krizsánéknál, aki kevésbé rossz szívvel van irántam, mint a többiek... Volt is: az apád! Persze, ha úr vagyok, vagyonos, előkelő, ha nem protekcióért jövök, akkor neked sincs ellenem semmi kifogásod... Mondhatsz, amit akarsz, az apád legalább ember és nem hitvány burzsujkölyök...

Szomorúan, szégyenkezve állt előttem:

- Milyen igaz, amit mondasz! - tördelte. - Milyen szörnyen igaz!

Felálltam:

- Ezért az egy szavadért mindent megbocsátok neked, Zsuzsa. Elmegyek és többet nem látsz.

A fájdalomtól könnycsepp buggyant ki a szememből, és végigszaladt az arcomon.

- Ne... Karcsikám! Nem szabad!

Megsimogatott. Én oly erővel rántottam magamhoz, hogy megroppant a dereka.

Engedte, tegyek vele, amit akarok. Én pedig oly keserűen, örömtelenül és ezért oly hatalmasan szerettem, hogy szinte összetört a karomban. Mikor a szenvedély lecsillapultán megérezte, hogy nézem, ajkán szálnalmas kis mosollyal takarót keresett s mikor nem talált, kezével fedte el meztelenségét.

Bennem felengedett a feszültség. Békés hangulatomban az egész világot szerettem volna felvidíteni.

- Nincs semmi baj, Zsuzsa - simogattam a vállát. - Szeretlek, elveszlek feleségül és boldogak leszünk.

Ismerd ki magad a nőkön! E szavakra, mint a csiga, megperdült és ellökte a kezem:

- Mit merészelsz? Takarodj innen! Nem szégyelled magad?

A harag és az ostoba szégyen gyors hullámai váltották bennem egymást. Felugrottam és dühösen kapkodtam magamra ruháimat.

Zsuzsa a hátam mögött szomorúan mondta:

- Mért születtem nőnek?... Mindig ez a gyalázatos ébredés!

Vállat vontam. Bántani akar? Észrevettem, hogy nem én vagyok nála az első... Ő folytatta:

- Mikor Hegedüs szabadult, elmentem hozzá és fölajánlottam magam. Évekig ültél, szükségét szenvedtél, legalább ennyiben legyek segítségedre. Szörnyen dühös lett. Majdnem megvert. Aztán megsajnálta:

- Jó lány vagy, Zsuzsa, csak ostoba. Vigyázz magadra, mert tönkremész.

- Így hát nem nála vesztettem el a szüzességemet, hanem egy idősebb férfi lakásán...

Éreztem, abba az állapotba került, amikor az ember örömét találja, ha lemezteleníti a lelkét, ha mocskolja saját magát. Nekem azonban megvolt a saját bajom, s nem voltam kíváncsi a máséra.

- Hagyd abba - mondtam szárazon. - Nagyon ízléstelen.

- Sok férfival volt dolgom, de egyik sem volt annyira aljas, mint te - vágott vissza.

Megfordultam:

- Legalább illünk egymáshoz, kedvesem.

Sírva fakadt. Én nem vigasztaltam meg. Elmentem, és bevágtam magam mögött az ajtót. Bizonyosra vettem, hogy másnap estig fölhív telefonon.

Sándor megtartotta ígéretét, de mindjárt éreztem, hogy nem lesz benne sok köszönet. Volt valami kellemetlenül aljas a vigyorában, amikor közölte velem:

- A legjobb, legnyugodtabb osztályra kerülsz. És a főnököd - valódi arany.

Az arany ember kövér volt, széles, mint egy ház és mégis lötyögött rajta minden. Pocakján a nadrág, vállán a kabát, arcán a táskásan megereszkedett, halványsárga bőr. Külön méretre készített, hatalmas karosszékének két karja oldalt elállt, ahelyett, hogy átölelte volna tisztes természetét. Mint később megtudtam, az utolsó félévben legalább húsz kilót fogyott. Mikor bemutatkoztam, lustán emelte rám savószerű tekintetét:

- A legjobbkor jöttél, öcsém. A kisasztalon felejtettem a cigarettámat. Hozd ide.

Hosszú ideig szolgáltam mellette és ezalatt ez volt az egyetlen utasítás, amelyet saját feje után adott ki. Ez idő szerint Platsch úr gondolkodott helyette, aki kampós, vörös orrával, pödrött bajuszával, bütykös ádámcsutkájával, örökös kék szalonkabátjával olyan tekintélyes volt, mint egy nyilvánosházbeli portás és aki modorában bájosan elegyítette a volt közöshadseregbeli őrmester humorát a sok évtizedes mellőzésben megáporodott tisztviselő keserűségével.

- Ez kérem itt egy íróasztal - magyarázta nekem a kollegák csendes vihogása közben. - Tudja kérem, mi az az íróasztal? Egy tárgy, amelyen írni szoktunk. Igenis írni, nem pedig a körmünket piszkálni. Megértette? Jó felfogású fiatalember.

Diadalmasan nézett körül.

- Ez pedig egy kimutatás. Kétféle kimutatást ismerünk: könnyűt és nehezet. Ez speciálisan olyan egyszerű, hogy a Kruspér úr hétéves kislánya is meg tudja csinálni. Ha maga mégse érténé, jöjjön hozzám, szívesen megmagyarázom.

- S ha attól se lennél okosabb, Karcsi, kérdezd meg kanonok-bácsikádat - szólt közbe egy ismerős hang.

- Szervusz, Frédi! - üdvözöltem megkönnyebbülten a hang tulajdonosát. - Te is itt dolgozol?

Platsch úr ostoba arccal, gyanakodva méregetett bennünket. - Üljön le - morogta végül.

- Kanonok nagybácsi! Nyavalyakórság - jegyezte meg valaki. - Az unokaöccse káplán Sajó-szentpéteren. Ne gyulladjon be, Platsch úr, akivel csak kezét is fogott egy kanonok, nem kerülhet erre az osztályra!

Platsch úr azonban magamra hagyott, nyilván későbbre halasztva e fontos kérdés eldöntését.

Erre az osztályra!... Hányszor hallottam később, tele elkeseredéssel, ezt a formulát! Már az arany ember, Abasári Máriusz is ezt kérdezte tőlem:

- Aztán mit csináltál abban a snapszputikban, öcsém? Loptál? Sikasztottál? Csak ne szerénykedj, másképp nem helyeztek volna erre az osztályra!

Nem is osztály volt már, hanem fegyenctelep. Maga Abasári is büntetésből került az élére, mert a Tűzbiztosításin egyszer kifizettetett egy nagyobb összeget, melyről később kiderült, hogy megtakarítható lett volna.

A Baranyai Simon ügyeit intéztük.

Valószínűleg te is ismerted Baranyai Világlapját. A szörnyen ostoba cikkeiről ismert újság az ország legnépszerűbb képes folyóirata volt, kétszázévezernél is nagyobb példányszámban jelent meg és Baranyainak zsidó létére is megszerezte a mindenkori kormány szívélyes támogatását. A híres fezőr új és új reklámtrükköket keresett és végül kitalálta az életbiztosítást. Lapja minden éves előfizetőjét biztosította halálesetre és olyan jelentőséget tulajdonított ennek,

hogy az előfizetést szerző gárda vezetőjével, magával Maugs úrral ellenőriztette osztályunk munkáját. Nálunk aztán nem voltak ki nem fizetett biztosítások!* Éppen az ügyek különlegesen rendezett és szolid volta miatt az osztály az intézetnél hamarosan afféle másodrendű helyecskének számított, ahová csak azokat küldték dolgozni, akiknek semmiféle protekciójuk nem volt. S mert a dolgok sajátos törvényszerűségénél fogva a fennálló viszonyok a szélsőségek irányába fejlődnek, a kollegák az osztály dolgozóit először szánalommal, majd gúnnyal, végül leplezetlen megvetéssel kezelték. Nemsokára a nagyon jó humorúnak számító volt igazgató avval az indokolással helyezte hozzánk egy Kominars nevű beosztottját, hogy nem állhatott ellen neve varázsának.

Persze, aki bírt, szökött az osztályról. Helyükre azok kerültek, akiket még éppen csak elbocsátani nem akartak. Hadd szunyókáljanak az álmos Abasári vezénylete alatt.

Mikor én az intézethez kerültem, az osztály személyzete már megszilárdult, az ottmaradtak beletörődtek sorsukba s kialakult közöttük a világ minden deportáló helyére jellemző különös erkölcsök és szokások légköre, mely az újonnan belépőt nyomban figyelmezteti, hogy nem mindennapi helyen jár. A túlzott szolgálattelkűség és a reménytelenség bátorsága, a cinizmus és a csodákban való hit egymás mellett, sőt egyugyanazon emberben, idegesítő jelenség, mely fejfájást, hányingert, fásultságot idéz elő a gyenge jelleműeknél és felébreszti a tettvágyat az olyanokban, mint én.

Micsoda társaság, istenem!

Hazamenés előtt hozzám sündörgött Platsch úr:

- Aztán az a kanonok... Az igaz?

- Akár be is mutathatom önt neki.

Kezét nyújtotta:

- Csak iparkodjon, iparkodjon, fiatalember. Az én apám kamarai tiszt volt Selmecebányán. Mindjárt láttam, hogy van talentuma.

Kruspér úr viszont erre visszahúzta már felém nyújtott kezét és köszönés nélkül távozott.

Rejtő Jenő, a kitűnő író mesélt Csontribrigád című regényében egy szaharai büntetőtábor lakosainak szörnyű életéről. Nehéz munkában, minden emberitől elszakítva tengetik napjaikat a szegény légiós katonák s mikor szabadidejük van, csodálatos, szívfacsaró játékkal szórakoznak. Körbe ülnek, szorosan egymás mellé és mindegyik mond valamit, egy szót, amely a tábor területén nem található tárgyat, fogalmat jelöl. Ez az egyetlen szavacska csodálatos ábrándképekbe ringatja a legényeket. „Fa” - mondja az egyik s ők árnyas erdők rengetegében képzelik magukat. „Folyó.” „Vendég.” „Gyerek” - szalad tovább a szó. Végül a legöregebb légiósra kerül a sor, mindenki nyugtalanul fészkelődik a helyén, már előre liheg a rá váró gyönyörűségtől, mikor elhangzik a varázslatos szó: „nő” - felugrálnek, sikoltoznak, kacagnak, végül a kielégültségtől egészen elcsigázva roskadnak vissza a helyükre.

Ez a jelenet rémlett föl bennem, valahányszor együtt ebédeltem társaimmal az intézet vörös-abroszos ebédlőjében. Abasári is velünk szorongott, holott neki a kisebbik, fehérterítékes teremben lett volna a helye az igazgatók és az osztályvezetők között, de leváltása óta oda a lábát se tette be. A leves elfogyasztása után mindig megszólalt valaki:

- Ezt hallgassátok meg. A kis Huszár az Életbiztosításról kiment meglátogatni a gyászoló özvegyet. Feltűnt neki a megboldogult éjjeliszekrényén a sok egyforma orvosságos üveg...

* Nota bene! - öcsém. Figyelmesen olvasd, mert enélkül nem érted a következőket!

És a szegény légionáriusok ajkán máris száll a sóhaj: ah! ó! huh!

A lárma néha elfedi az elbeszélés egyes részletét, de az nem baj, hiszen külön-külön már mindenki hallotta délelőtt.

- Szegény ember - sajnálkozott Huszár - ezt mind neki kellett elfogyasztania?

- Képzeld, uram - sírt az asszony.

- Az utolsó hónapokban?

- Igen, uram.

A kis Huszár már írta is a jegyzőkönyvet:

„Öngyilkosság digitalis mértéktelen szedése által...”

- És nem fizettünk?

- Egy vasat sem.

„Huh, huh! Nálunk ilyesmi nem történhetik...”

- Ez semmi - veszi át a szót egy másik. - A Tűzkárnál az történt, hogy...

„Ah! Ah!”

Mielőtt véget érne az ebéd, Abasári is nekiveselkedik. Mindenki elhallgat az asztal körül:

- Nekünk is ki kellene találnunk valamit!...

- Juj, juj! - sivalkodnak a legionáriusok.

Mindez sokkal kevésbé lett volna undorító, ha nem maradnak a nyögdecselésnél, hanem tesznek is valamit azért, hogy legalább egyetlenegyszer a mi osztályunk is takarítson meg egy biztosítási összeget. De nem, belenyugodtak sorsukba s csak sírtak, mint a fürdősök nyáron. Pedig ez lett volna a szabadulás egyetlen útja. Helyesen mondta Kruspér, mikor hallotta, hogy biztosítási matematikus vagyok:

- A maga tudománya egyszeregy. Szerződni és nem fizetni - ez a magasabb matematika.

- Csak lenne már nálunk is valami zaftos disznóság - sóhajtott Frédi.

Itt válik el a vér a víztől. Érted ezt? Elhiszed, hogy van olyan hely a világon, ahol ne történhetnének vaskos disznóságok? Én nem hiszem s nem hittem el már akkor sem.

Feszült, óriási munkába kezdtem. Nem arra gondolok, hogy a lehető leggyorsabban tanultam meg kötelességemet, nehogy Platschnak módjában legyen belém kötnie. Ennél sokkal szélesebbkörű ismeretre volt szükségem. A monomániás következetességével tettem föl mindenkinek a kérdést:

- Tud valamit a Világlapról? Ismeri Maugs urat?

Apró mozaikokból, rajongók túlzó dicséretéből, becsapottak mérges megjegyzéseiből állítottam össze a képét. Végül már éjjel-nappal vele álmodtam, s mert abban, hogy ragyogó üzletember, mindenki megegyezett, én hol aprószemű kupecnek, hol szikár intrikusnak képzeltem el, akit más nem is érdekel, csak a pénz. Az óriási meglepetés akkor ért, amikor egy közös barátunk összehozott vele egy tabáni kiskocsmában s egy bús képű, ábrándos tekintetű szőke fiatalember nyújtotta a kezét:

- Maugs.

Szarvasgombát rendelt kirántva, majonézzal, zellersalátával és soká habozott, hogy vörösbort, vagy marasquinót kérjen-e hozzá; míg a pincérre várt, elégedetten nézett körül a füstös, csúf helyiségben:

- A tizenhatodik század! Csodálatos.

Ismerősöm áradozva jegyezte meg:

- Műtörténész! A régi Budapest emlékeiről ír. Senki nem képes megérteni, honnan van mindenhez ideje.

Maugs úr megbocsátóan mosolygott:

- Szenvedély. Ha boldoggá akar tenni: semmi üzlet. Beszélgessünk akármi másról.

Akarta a nyavalya boldoggá tenni! Elkecsereidésmben a tokot kezdtem vizsgálgatni, melyet új ismerősöm hozott magával. A Világlap híres ünnepi számának tokja volt.

- Már? Messze még a karácsony.

- Üres - nevetett ő. - Reklám. Az öreg elkészítteti a tokokat és mind az ezer alkalmazottja, valamint azok családtagjai karácsonyig cipelik a hónuk alatt. Hatásos és nem kerül egy fillérbe sem.

Kicsit megborzongtam:

- Azért ez utálatos!

- Ugye? Én is csak cipelem, cipelem s közben arra gondolok, micsoda mázsolmány! Viszont Munkácsyval mégsem terveztetjük a címlapot, nem igaz?

Érted ezt? Sejtelve sem volt, hogy én a jobbagyokhoz illő kiszolgáltatottságukra gondoltam. Néztem, néztem ezt az embert, aki a főszerepet játszotta terveimben s lassanként kezdtem bizalommal eltelni iránta. Ahogy az üzlet, a pénz, az ingyen szavakat hangsúlyozta, ahogy a szeme kigyúlt, mikor gazdája csodálatos ötleteiről beszélt, azt a reményt keltette bennem, hogy vállalni fogja azt a nem könnyű dolgot is, amellyel meg akartuk bízni.

Mert nemcsak saját nevemben tárgyaltam. Előtte való nap fontos megbeszélésem volt fölötteseimmal. Abasári merész terveim hallatára szörnyűködve emelte maga elé két párnás kezét:

- Tudni sem akarok róla. Beszélje meg fiam Platschsal.

De Platsch úr is csak fintorgott:

- Bele ne keverjen! Saját felelősségére kell tárgyalnia.

- Pénz nélkül? Platsch úr!... - kiáltottam elkecsereidve.

- Ja pénz, az persze lesz. Ameddig a nevemet sem ejti ki.

Habozásomat látva, vállon veregetett:

- Bátorság, bátorság. Nem fogjuk cserbenhagyni.

Én azonban nem voltam olyan könnyű eset, mint gondolta:

- Minden rizikót én vállaljak? Mi hasznom lesz belőle?

- Magának? Óriási, barátom. Mindnyájunknak, az egész osztálynak óriási haszna lesz belőle.

Mikor látta, hogy ez a perspektíva nem nagyon lelkesít, eltűnt Abasári ajtaja mögött. Elégedett ábrázattal tért vissza.

- Hatalmas toll kerül a kalapja mellé. Magára bízunk minden visszautasítást.

Most már megnyugodtam, arra gondoltam, nem is olyan nagy baj, ha főnökeim gyávák. Én nem fogok rettegni. S most, mikor az ügynökkel tárgyaltam, néha már nem is őt láttam, hanem magamat Abasári karosszékeben, vagy legalábbis, amint Platsch helyén nyaggatom új munkatársamat:

- Tudja maga, mi az az íróasztal?

Nem kevesebbről volt szó, mint hogy Baranyai lángpallosú cherubját, Maugs urat megszerez-zük magunknak. A lap díjbeszedői kötelesek voltak rendszeres beszélgetést folytatni az előfizetőkkel, hogy azok „egy nagy család tagjának érezzék magukat”. Maugsnak tehát módjában volt megtudni, melyik családban fenyeget haláleset és gondoskodhatott róla, hogy ott néhány hét kiesés álljon be az előfizetésben. A lapot persze tovább küldték volna, hogy az érdekeltnek ne tűnjék fel a mulasztása s ha életben marad, a hátralékot később behajthassák rajta, ha viszont meghalt, mi erre a két hét megszakításra hivatkozva, megtagadhatjuk a biztosítási díj kifizetését.

Ez bizony nem volt egészen tiszta ajánlat, de Maugs arcrándulás nélkül hallgatta végig.

- Művészi ötlet! Vállalom. De a panaszosokat a maguk nyakára küldöm, mert ha az öreg megsejt valamit, hivatalból bízva rám a szervezést és ő veszi fel helyettem a jutalmat.

Platsch boldogan szorongatta kezemet:

- Nagyszerű! Kitűnő! Jelentem a főnöknek.

Ragyogtam. Abasári délben csak intett felénk a kezével és közfeltűnést keltve, a belső terembe vonult ebédelni. Óriási lármát tört ki asztalunknál.

- Platsch úr! Mi ez?

- Nyugalom, fiúk, nyugalom. Mindent meg fogtok tudni.

Szürke eminenciásnak éreztem magam ebben az időben. Két hónap múlva aztán jött az én nagy napom. Kezemben az elhalálozott kartonjával az osztályvezetőhelyetteshez léptem:

- Ezt nem fizetjük ki...

Platsch úr adta a meglepettet:

- Kittűnő! Kittűnő! - jelentse maga Abasári úrnak.

Irigy pillantások keresztűzésében indultam a párnás ajtó felé.

- Disznója van - morogta valaki a hátam mögött.

Meg kell vallanom, elviselhetetlenül ostobán viselkedtem a következő hetekben. Gógös voltam. Isten bocsássa meg - csak legalább lett volna mire.

Az én nevemet ezután sem említették. Abasári, Platsch, Abasári, Platsch - suttozták mindenütt az intézetben. Hogy egy Ágoston is él a földön, az senkinek eszébe sem jutott. Rám egy szörnyen fáradtságos, keserves, piszkos munka hárult, melyet míg élek, nem fogok elfelejteni. A két augur egymásra hunyorított, mielőtt megígérte, hogy rám bízzák az ügyek intézését! Micsoda emberek jöttek hozzám, istenem! Emlékszem egy hatgyermekes családjára, aki mindenáron a kezemet akarta megcsókolni s végül is ott esett össze az íróasztalom előtt, mikor nem engedhettem álláspontunkból. Az altiszttel kellett kivitetnem, de még a folyosóról is átkozott, amikor magához tért. Könnyű volt Abasárinak: ő Platschhoz küldte a panaszoso-kat, az meg hozzám irányította őket:

- Én nem bánom, ha Ágostonnal el tudják intézni...

Ha pedig a kárvallott dolgavégezetlenül visszatért hozzá, sajnálkozva vonogatta a vállát:

- Semmit nem tehetek, kérem. Az az alak úgylis alig várja, hogy a helyemre ülhessen.

Még a hangját sem nagyon tompította le. De próbáltam volna én engedékeny lenni csak egyetlen esetben is! Na hiszen! Egy napig nem maradhattam volna az intézetnél. Mikor Jerzsabek apja meghalt s ő is az ügyfeleim közé sodródott, kénytelen voltam Maugsot megkérni titokban, tegyen valamit a szerencsétlen érdekében, mert én nem tudok. Maugs jó barátnak bizonyult s elintézte az ügyet.

Kollégáim mindezt épp oly jól tudták, mint én. Mégsem mutatták a megértés legkisebb jelét sem irányomban. Hogy úgy mondjam, fehér kesztyűt húztak a kezükre, ha velem kellett beszélniük. Hátam mögött hóhérnak, Bali Mihálynak csúfoltak s ebédnél senki nem akart mellettem ülni. Frédi volt az egyetlen kivétel, ő meg is indokolta álláspontját:

- Helyesen van, elvtárs. Így teszed gyűlöltté a fináncoligarchiát a munkások előtt. Irigyellek:

Kruspér, aki nagy kommunista hírében állt, kiköpött:

- Szennyes fráter.

Engem elkeserített az osztály képmutató jámborsága. Csak lenne valami kézzelfogható hasznom beosztásomból, mind a helyemre kíváncsozók - gondoltam magamban keserűen. Ezt a Kruspért különösen nem állhattam. Ő volt az egyetlen, aki fülem hallatára ilyenfajta közbeszólásokra vetemedett:

- Kaparj kurta, Platschnak is jut...

- Aki másnak aranyat ás, nyakig esik bele.

Sajnos, azt nem tagadhattam, hogy fölöttébb találóan tréfál. Idegeim tönkretételén, népszerűtlenségen s a pokoli kockázatvállaláson kívül semmit sem nyertem az ügyön és már nem is hihettem, hogy nyerek, bár úgy Platsch, mint Abasári négy szemközt rendkívül kedvesek voltak.

- Megálljatok - gondoltam - még nem végeztetek velem.

Már az iskolában tapasztaltam, milyen csodálatos erő az, ha „csak én tárgyalhatok”. Ilyen helyzetbe próbáltam kerülni a két jóemberrel szemben. Maugsot már ismertem, mint a tenyeremet, tudtam, hogy nem bír ellenállni a pénzszerzés lehetőségének. Halálisan rettegett a főnökétől és mégis egyre bonyolultabb játékot űzött. Már nemcsak tőlünk kapott százalékot. A Jerzsabek-ügy nagyszerű ötletet adott neki: elkezdett felénk is hamis jelentésekkel operálni. Előlegezte az elmaradt biztosítási díjakat, csak akkor helyesbített, ha a delikvensnek nem jutott magától eszébe, hogy felajánljon neki ötven-száz pengőt. (Nota bene: még azt is vállalta ilyen esetben, hogy ő tárgyal az ügyfelekkel.) Közben egyre fogyott az izgalomtól s ha találkoztunk, hamuszürke arccal hajtogatta:

- Meglátja, lebukom... Művészsors... Cellini... Baudelaire... Villon...

- Itt az ideje hát, hogy veszélyességi pótlékot kérjen - feleltem neki végül.

A szája tátva maradt a gyönyörűségtől:

- Veszélyességi pótlék! Remek szó! És mi hasznod lesz ebből neked?

- Csak én tárgyalhatok. Érted? - adtam vissza a tegezést.

Megegyeztünk. Másnap hívás nélkül robogtam be Abasári irodájába. Felhúzta a szemöldökét:

- Megint szeleskedik, Ágoston úr? Menjen ki szépen és jelentesse be magát.

Így eddig még nem beszélt velem és én, állat, nem figyeltem fel a hangváltozásra. Illetve igen, csak helytelenül értelmeztem. Nem óvatosabb, hanem vakmerőbb lettem. Hirtelen felbuzdulással hanyatt vettem magam egyik karosszékében, rágyújtottam az ő cigarettájára és kihívóan kezdtem nézegetni. Egyszerre nyugtalanná vált:

- Mi van magával fiam? - tért át tüstént a nyájas szóra.

- Baj van, Abasári úr. Maugs nem áll többé kötélnek.

Én ostoba! Mit tudtam még akkor, hogy a ki nem mondott fenyegetésnek nagyobb hatása van, mint a konkrétnek, ha az utóbbi nem abszolúte elháríthatatlan. Abasári mosolyogni kezdett:

- Nem baj, fiam. Amíg én itt leszek, addig még kitart. Menjen szépen a szobájába és koptassa saját székén a fenekét.

Elsötétedett előttem a világ. Nem is tudom, hogy jutottam ki a szobából.

- Hol követhettem el a hibát?

A szobában Frédi hajolt hozzám:

- Most szorítsd! Abasárit igazgatóvá nevezik ki. Platsch lesz az osztályvezető... Mi az, rosszul vagy?

Akkor lettem csak igazán rosszul, amikor ebéd után Platsch gyűlölettől villogó tekintettel mondta:

- Ezeket az ügyeket, Ágoston úr, adja át Frédinek... Maga csak készítse a kimutatásokat tovább...

Egyetlen szavammal elrontottam mindent! Micsoda ostoba eset!

Julius Cézárrol olvastam valahol, hogy a bajban talált igazán magára. Így van ez velem is. Egyszerre lehültem és nyugodtan kezdtem vizsgálni az eseményeket.

Nem vitás, rosszabbul állok, mint mikor elkezdtem. Az egész osztályon nincs egy barátom, egy jóakaróm. Még Frédi is gúnyos mosollyal néz rám. De mért is nem iparkodtam én megnyerni ezeket az embereket? Nincs hozzá képességem? Marhaság!

Még ott, abban az órában megesküdtem, hogy ezentúl minden embert, aki a közelembe kerül, ha szükségem van rá, ha nincsen, meg fogok hódítani.

Este oly ügyesen sikerült Abasári előléptetésére terelnem Krizsánéknál a szót, hogy Sándor beugrott:

- Még nem olyan biztos - mondta kajánul. - Három hét! Addig még sok minden történhetik!

Fellélegzettem. Addig még sok minden történhetik... Meg kell próbálnom megfordítani a helyzetet, táborot kell szereznem.

És heves fordulattal - ebben is Julius Cézárra hasonlítva öntudatlanul - legnagyobb ellenségem megnyerésére összpontosítottam minden erőfeszitésemet. Megpróbáltam kibékülni Platschsal.

Véletlenül közel laktunk egymáshoz s én minden vasárnap láttam, ahogy kicsi, közönséges feleségével és két nyársat nyelt kamaszfiával sétál a liget felé. Egyszer unalmamban követtem s megállapítottam, hogy az akkoriban nagyon divatos ligeti tejsárdában töltik a délutánt.

Szívós munkával a kösziklát is meg lehet ingatni, de ehhez nem volt elég időm. Valami hatásosabb kellett nekem!

- A te nagyapád - gondoltam - kamarai tiszt volt Selmecen, de az én anyám Gruber-lány!

Bújtam hozzá délután:

- Anyuskám, cicuskám... Akarsz nekem segíteni?

Hogyne akart volna! Oly gyönyörűen öltözködött föl kedvemért, hogy bele kellett szeretni. Sétált a karomon, mint egy királynő.

Szándékosan a késő délutáni órákban mentünk, mikor a Kioszkban már nem lehetett szabad asztalt találni. Megcsókoltam anyám kezét és bocsánatát kérve megálltam Platsch előtt. Összevágtam a bokámat s oly mereven hajoltam meg, ahogy csak tudtam:

- Megbocsáss, kedves bátyám...

Érted ezt a tegezést? Mélységhez kiáltott itt a mélység és Platschnak meg kellett értenie, hogy most szigorúan hivatalon kívüli viszonyban szólítottam meg őt. Nyomban fölállt.

- Tessék - mondta, ezzel a semleges szóval azért jelezve, nem tudja még, elfogadja-e a tegezést.

- Kellemetlen eset. Anyámat mégsem ültethetem akárkivel egy asztalhoz. Nem háborgatnálak, de a te nagyapád kamarai tiszt volt...

A jóember anyámra nézett és tiszteletteljes mosoly ült az arcára.

- Parancsolj kérlek - mondta nekem - készséggel.

Anyám a megbecsülés és a leereszkedés utolérhetetlen keverékével nyújtotta a kezét.

- *Igazán* nagyon örülök... Karcsi *azt* soha nem mulasztotta el hangsúlyozni, hogy az osztályvezetőhelyettese igazi úr!

Drága anyám! Hol vette ezt a ravaszságot? Más kellemeset igazán nem mondhatott úgy, hogy Platsch rá ne jöjjön a csalásra. De nem is hangozhatott semmi kedvesebben a fülébe! Derült arccal kínált helyet.

- Ön bizonyára ismerte Selmecen Gruber kanonokot, vagy talán akkor még csak apátplébános volt...

- Ó, az apátplébános úr! Nála bérnalkoztam!

- Egy bátyja a fronton mint őrnagy esett el, ha jól tudom.

Platsch álmában sem gondolta, hogy ezt tőle magától tudjuk. Hódolattal csókolt kezét anyámnak:

- Roppant hízelgő, asszonyom...

- Sokat bosszantja önt az én rossz fiam? - simogatta meg anyám megadóan lehajtott fejemet.

- Szóra sem érdemes, asszonyom.

- Ne haragudjon rá nagyon, *kedves* Platsch úr. Szegény, nagyon nehéz helyzetben van. Tudja, nehezen állja azt a sok kereskedő-csemetét meg az egyéb tintakulikat. Ezt ön bizonyára meg tudja érteni.

Platsch csodálkozva nézett rám. Ez eddig nem fordult meg a fejében, de tüstént érezte, hogy roppantul előkelő:

- Természetesen, asszonyom.

Anyám finoman mosolygott:

- Most meg, hogy azt a - hogy is hívják - Frédit - szörnyű név - nevezték ki a helyére, egész desolírozva volt. Egy kikeresztelkedett zsidót...

- Kikeresztelkedett zsidó!... Igazán nem tudtam...

Megszorítottam anyám karját:

- Nagyon kérlek... Platsch úr még azt hiheti...

Anyám megbocsátóan mosolygott:

- Tudja, osztályvezető úr - mondta bizalmasan - sajnos, Karcsi nemcsak az én véretem örökölte. Az apja szegénynek... hogy is mondjam... self made man... haj, haj...

- Tisztára az én esetem - engedett föl végleg az öreg - amint látni tetszik, az én feleségem is. De a fiúk, azok rám ütöttek...

- Igen jól nevelt gyerekek...

A két pattanásos, rútarcú kamasz még jobban megmerevedett. Az asszony föl sem mert nézni tányérjáról. Platsch ragyogott.

Csak én láttam anyámon, milyen nehezebbre esik ez a komédia.

Másnap Platschnak látnia kellett, hogy nem élek vissza a történetekkel. Mindjárt reggel megszólítottam:

- Tisztelem, osztályvezető úr! Várom a parancsait, osztályvezető úr.

Így aztán nem csoda, hogy két nap alatt visszakaptam előbbi munkakörömet, mert „Frédi nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket”. Természetesen nem, hiszen Maugs sztrájkolt. Nekem azonban tennem kellett valamit. Kértem barátomat:

- Segíts rajtam. Nagy bajba kerültem. Szüntesd meg a sztrájkot.

- Természetesen. A barátságért mindent.

Csak Abasári nem közeledett. Lélegzetvisszafojtva lestem minden lépését. Végre-végre a három hét lejártával, mielőtt közhírré lett a kinevezése, magához hívatott. Nem az irodájába, hanem a lakására. Néhány órával a kitűzött idő előtt sürgős telefonértesítést kaptam.

- Baranyai úr keresi. Jöjjön azonnal.

Bizonyára a titkárnője beszélt, mert hangján érződött, hogy ott esik össze, ha valaki erre az üzenetre azt merészeli válaszolni:

- Baranyai keres? Na és?

Én persze félóra múlva ott álltam a hatalmasság szobájában. A gonosz tekintetű öregúr homlokára tolta szemüvegét:

- Szóval maga találta ki ezt az egész disznóságot.

- Lebuktunk! - futott végig hátamon a hideg, de egy pillanat alatt összeszedtem magam a küzdelemre. Baranyai epésen mosolygott.

- Találmánya korszakalkotó. A biztosító intézetek sosem szerettek fizetni, de a szakma történetében most fordul elő tudtommal először, hogy egy nagy vállalat maga szervez olyan helyzetet, melyben a folyósítást megtagadhatja. Teoretice ez valósággal zseniális. Practice azonban büntény, én önt lecsukatom és az intézet örülhet, ha tetemes kártérítéssel elkerüli a botrányt.

Szelíden mosolyogtam vissza:

- Teoretice önnek teljesen igaza van, uram. Practice azonban be tudom bizonyítani, hogy az önök Maugs ura pénzt fogadott el azért, hogy az intézet előtt eltitkolja az önök hátralékosait.

Szempillantás alatt megértett és káromkodva ugrott föl a helyéről:

- A marha! A barom! Tízezer pengőt lopott ki a zsebemből!

Meg kell hagyni, hamar úrrá lett fájdalmán. Megállt előttem:

- Maugsot teoretice és praktice kirúgom. Maga beléphet a helyére. Gondolkodási idő: öt perc.

Rögtön válaszoltam:

- Teoretice elfogadom. Praktice van egy feltételem.

- Halljam.

- Nem cipelek semmiféle tokot.

Göggösen nézett rám:

- Ilyen hallatlan kikötésekről nem tárgyalok.

- Akkor huszonnégy óra gondolkodási időt kérek.

- Holnap délután négy órakor várom a válaszát - nyújtotta a kezét.

Mindjárt vidámabban indultam Abasárhoz, bár azt azonnal elhatároztam, hogy Baranyai ajánlatát csak végső szükségből fogadom el. Láttam bölcsen, hogy a magas jövedelem ellenére sem társadalmi rangot, sem további lehetőséget, sőt még biztonságot sem jelent. Fogódzónak azonban nagyon hasznos lehetett az előttem álló tárgyalásnál.

Az újdonsült igazgató különben nem volt otthon, egy nő fogadott, aki sem felesége, sem rokona nem volt, de mégis a családhoz tartozónak látszott. Társalkodónőnek gondoltam, bár ahhoz kissé alázatosnak tűnt fel. Az viszont, hogy vénkisasszony, nem lehetett vitás, ördög tudja, de vannak azok a vékonycsontú, madárcarcú kis nők, fürgék, kedvesek, nem is csúnyák, csak csúnyácskák s ha a férfi rájuk néz, mégis egészen lehül. Ez meg szegényke ráadásul egy kicsit lihegett is és félig nyitott ajkai közül kivillant ritkás egérfoga. Néha elhallgatott és szívére szorította a kezét. Ilyenkor bocsánatkérően mosolygott. Az aggszűzeknek ez az a ritkábbik fajtája, akit nem utálnak a gyerekek, akivel olykor szívesen eltréfálgat az ember, de akin még részegségében sem követne el erőszakot.

Én magam éppen akkor tettem fogadalmat, hogy minden embert meghódítok, akivel csak találkozom, gondoltam, hogy egy könnyű kis gyakorlat nem árt, legalább szórakozom, míg Abasári hazaérkezik. De nem sok sikerrel próbálkoztam, gondolom, meg sem értette, hogy udvarolok neki. Mérgelődni kezdtem, hevesen gesztikuláltam s egy óvatlan pillanatban megégettem ujjamat a kályhaajtón.

Ha láttad volna, hogy megváltozott egy szempillantás alatt! Arca lélekkel telt meg. Hozzám futott:

- Fáj? - kérdezte. - Hozok kenőcsöt.

Míg az ujjammal foglalatostkodott, oly közel hajolt hozzám, hogy egy óvatlan pillanatban megcsókolhattam a homlokát. Megdermedt a felháborodástól.

- Bocsásson meg - mondtam szelíden. - Egy pillanatra azt hittem, hogy a kishúgom. Ő szokta így gondomat viselni.

Elpirult:

- A húga? Igazán? Kedves.

Nem is tudom, mi lett volna ebből, ha csengés nem jelzi, hogy megérkezett Máriusz. Számomra éppen jókor. Olyan hangulatban voltam, hogy nem esett nehezemre búskomor ifjút játszani, aki a halálos ítéletét várja.

- Nem jól érzi magát, Ágoston úr? - kérdezte.

- Öntől félek, Abasári úr - vallottam be őszintén.

A lány már félig kint volt az ajtón, mikor meghallotta szavaimat. Ekkor visszafordult és csendesen visszaült a helyére. Abasári ezt nem vette észre és kötetlen stílusban válaszolt nekem:

- Van is oka félni, Ágoston úr! Mondhatom, szép dolog. Én a lelkemet teszem ki magukért és maguk még fenyegetődznek? Zsarolni akarnak? Hát mit gondolnak maguk?

Összehúztam magamat:

- Ez fáj nekem, Abasári úr. Ön félreértett, Abasári úr.

- Csak semmi mentegetődzés. Én magát most rettenetesen össze fogom szidni.

Ekkor a lány halkán köhögni kezdett a háta mögött. Abasárinak torkán akadt a szó.

- Katinka drágám - fordult meg idegesen - Ágoston úrral bizalmas beszélőnivalóm van. Nem menne be egy kicsit a feleségemhez?

- Ó, előttem nyugodtan beszélhetnek - felelte a lány - tudja jól, hogy bátyám megbeszélésein is részt szoktam venni.

- No tessék. Grott Katalin az egész világ bizalmasa - mondta mérges gúnnyal Abasári. - Áldott jó lélek. A házinyuszija múltkor teljesen összerágott egy perzsaszőnyeget, mert nem akarta szegénykét elkeseríteni azzal, hogy elveszi tőle.

Úgy látszik, ez a történet fájó pontja volt Katinkának, mert elpirult és lesütötte a szemét. De nem szaladt ki a szobából, pedig a főnök bizonyára erre számított. Arra kellett gondolnom, hogy rajtam akar segíteni, azért marad velünk.

Óriási volt! Abasári háromszor is folytatni akarta mondókáját s mind a háromszor Katinkára pillantva elhallgatott.

- Ördögbe is - mondta végül - Platsch azt mondja, rendes fiú vagy, csak egy kicsit ostoba. Azt hiszed, az élet ugrókötéle: springschnur, springschnur - és már fenn is vagy a tetőn. Álmodban talán már a Platsch helyén terpszedsz... vagy az én helyemen talán? Hehe! Abasári huszonöt éve dolgozik az intézetnél, azt nem tolod csak úgy félre, kedves öcsém...

- Valamikor én is olyan fürge gyermekecske voltam, mint te. Sürögtem, ügyeskedtem. Mégis csak öt év múlva lett belőlem csoportvezető. Közben az osztályvezetőmből igazgatót csináltam. Ja, barátocskám, ez a világ rendje. Most én ülök a szekéren. Te csak tolj, tologass és én nem leszek hálátlan. Egy kis renumeráció, egy kis ez, az, úgy elmúlik az öt esztendő, hogy észre sem veszed.

Az arcomra lehetett írva, hogy nem nagyon lelkesedem a perspektíváért, mert megvigasztalt:

- Ne búsulj fiam, azért verlek, mert szeretlek. Lám, mennyit kell még tanulnod. Örök életedre hálás lehetsz, hogy foglalkozom veled.

Csendesen felálltam:

- Hálásan köszönöm a tanácsait, Abasári úr. Most sajnálom csak igazán, hogy el kell mennem a cégtől... Holnaptól kezdve én vagyok a Maugs.

Abasári kiejtette kezéből a cigarettatárcáját:

- Itt tudnál engem hagyni, fiam?

- Csak a legnagyobb sajnálattal, Abasári úr.

- Aj, aj. Ilyen okos koponya ilyen butaságot csinál! Azt hiszed, annál az emberevőnél jobb lesz?

- A fizetés, Abasári úr... Csupán a fizetés... Nem tudok megélni.

Szemrehányóan mosolygott:

- Milyen türelmetlen vagy! Mért nem várod meg a végét? Most akartam mondani, hogy magammal viszlek titkárnak.

Elöntött a forróság. Mégis győztem hát! Megtettem az első lépést a fölemelkedés útján. Szótlatlanul hajoltam meg.

- Ej, ej - nyugodott meg a főnök - szóval itt tudtál volna hagyni, rossz gyerek? Emeld csak fel a cigarettatárcámat, lelkecském.

Harmadik fejezet

A fene eszi, Abasárinak igaza volt, egy hangnyit nem túlzott, amikor azt mondotta, hogy a kezdő dolga az, hogy a beérkezettek szekerét tolja. Örülj, hogy nem abban az átkozott korban élsz, amikor a vén húgyosok elszívták a fiatal tehetségek elől a levegőt, még a számlálásra fókai is sűrűbben álltak alul, mint felül. Mit meg nem kíséreltem én, Istenem, hogy csak egy kicsi feltűnést keltsek. Hat titkár együtt nem adott gazdájának annyi ötletet, mint én egyedül. Félév múlva mégis megtörtént, hogy amikor az egyik osztályvezetőnek sajátkezűleg adtam át egy levelet, melyben az én nevem is előfordult, megkérdezte tőlem:

- Ágoston? Az ki?

Igaz, a titkárság sokkal vidámabb volt, mint a számkukackodás. Állásomban sok olyan titkot tudtam meg, amelyet közönséges halandónak nem kötnek az orrára s ezt, ésszel élve, apránként felhasználtam pozícióm javítására, de mindez igen lassú, keserves ügy volt. Zsuzsával sem haladtam előre.

- Mit akarsz? A házasságban sem kaphatsz tőlem többet, mint így - mondta idegesen, ha esküvőre célzogtattam. - Hacsak hozományt nem - tette hozzá még fenyegetően.

Talán őszintén kellett volna beszélnem vele, így:

- Igen Zsuzsa. Hozományt akarok. Értsd meg: nem akarok mások lábkapcája maradni.

De nem mertem, hisz Zsuzsa a női következetlenség csodálatos eseteit produkálta és sehogy sem tudtam kiszámítani, hogyan reagálna őszinteségemre. Amellett az is nagyon lehűtött, hogy az öreg Krizsán időnként félreérthetetlenül példálódzott előttem:

- Lépj be a családi részvénytársaságba, kinevezlek ügyvezető igazgatónak.

Úgy éreztem, hogy a hozományt is csak részvényekben lenne hajlandó kifizetni s az ő keze-lábának lenni sem volt csábítóbb hivatás, mint Abasáriénak.

A döntő ok mégsem ez volt, amiért nekem is kezdett lassan elmenni a kedvem ettől a házasságtól, hanem Zsuzsa javíthatatlanul kispolgári gondolkodása. Meg kellett értenem végre, hogy nem lenne hozzám méltó szellemi partner. Alakoskodnom kellett volna előtte egész

életemben, mert mi sem állt tőle távolabb, mint az életnek az az előítélet nélküli, reális felfogása, mely egyre inkább sajátommá vált. Egyszer például egészen sötéten fogadott:

- Beszéltem Frédivel!

- Váljék kedves egészségedre - feleltem egykedvűen.

- Azt mondja, hihetetlenül gyalázatosan viselkedtél. Tönkretettél egy egész sereg proli-családot.

No tessék! Tanulhattam még egyet s mást az emberi aljasságról! Én egész életemben soha nem bántottam senkit, ha nem volt elkerülhetetlenül szükséges. Zavaromban csak ennyit tudtam kinyögni:

- Egy szavát el ne hidd...

Így aztán a te édesapád volt az egyetlen ember, akinek őszintén elmondtam történetemet. És még ő is bosszúsan hallgatott végig.

- Éretlen gyereksíny! Ha nem nézném fiatalságodat, nagyon haragudnék rád! Ha az élet megkínozza, tisztességes ember azt nem a nála is gyöngébbeknek fizeti vissza.

Alig tudtam visszanyelni az éles választ, mely önként kínálkozott a tönkretett feltalálókra vonatkozólag. S ha gyorsan másra nem tereli a szót, már akkor összeveszünk. Ő azonban furcsa lángban égve karonragadott és az íróasztalához vonszolt.

- Ide süss - mutatott egy szabadalmi leírásra. - Gyönyörű.

Ma sajnálnom kell, hogy felindulásomban annyira felületesen néztem át a terveket. Mindenféle prés- és ehhez hasonló gépre felszerelhető balesetelhárító berendezés rajzai feküdtek előttem, mely apád véleménye szerint a munka minden akadályozása nélkül teljes biztonságot nyújtott a munkásoknak. Valami szeléncellás vagy ahhoz hasonló elgondolás volt s ha jól emlékszem a fénysugarat nem oldalról, hanem alulról vezette, úgy hogy a gép már abban az esetben is működni kezdett, ha a dolgozó ujjá csak pár milliméterre hagyta el a présszerszám területét. Mint mondom, sajnos nem figyeltem meg a rajzot s így nem tudom rekonstruálni az elgondolást, pedig ma arannyal fizetnének érte. Én akkor sem láttam különösebb félnivalót egy ilyen találmánytól s így kissé meghökkenve kérdeztem:

- Hol gyártanak nálunk balesetelhárító berendezéseket?

- Talán a Haideckerben. De nem ők bíztak meg a megtámadásával, hanem a Gyosz.

Érted ezt? Attól tartottak, hogy a patent előnye még rábírhat valamilyen kistőkést a készülék gyártására s ha aztán esetleg valahol működni kezd egy, a munkások, hírülvéve az ügyet, mozgalmat kezdek használatának kötelezővé tételére. Ezt pedig a Gyosz mindenáron el akarta kerülni.

- Úgy látom, - mondtam mérgesen - te is némiképpen a gyengébbek terhére élsz...

Ravaszul hunyorított s a kezembe nyomott négy sűrűn gépelt oldalt, a szakvéleményét.

Előbb elképedtem, aztán elsápadtam. Pokoli irat volt. Apád a Gyosz számlájára olyan szakvéleményt készített, amely után senki el nem utasíthatta többé a találmányt. S ha ő nem is értette meg, mit cselekszik, én egészen biztos voltam benne, hogy saját halálos ítéletét mutatta meg nekem. Ilyen inzultust nem bocsáthattak meg a gyárak. Jól tudtam, nem lesz gyáros, akitől ezután megbízást kapjon. Mindezt csillapítatlan nyíltsággal közöltem vele.

Majdnem bekapott!

- Nem ébred fel benned a mérnök? - kiáltott szenvedélyesen.

- Eh mit, mérnök! Nem ébred fel benned a családapa?! Fiad van, feleséged van, nyomorba akarod őket dönteni?

Mint mindig, most is hozzáférhetetlen volt az észokoknak.

- Nézzed ember, nézzed - fordult el tőlem, csúfondárosan mosolyogva - természetrajzi csoda! Lepkéből hernyóvá vedlett.

Nehéz előérzettől gyötörve hagytalak ott titeket. És tényleg, otthon újabb hióbbír várt. Krizsánt szélütés érte és velem kívánt haladéktalanul beszélni. Az üzenet szíven ütött. Fogtam a kalapomat és feldúlt állapotban siettem öreg barátomhoz.

Szerencsére sokkal könnyebb állapotban találtam, mint a hír hallatára várni lehetett. Tulajdonképpen nem is szélütést, csak szemidegvérvést kapott s bár félig vakon, de szellemi képességeinek teljes birtokában feküdt az ágyán. Nyelve is nehezebben forgott a szokottnál, de ez a szörnyű izgalomtól is lehetett, mely könnyű sok formájában még akkor is hatalmában tartotta.

- Tudod már, mi történt? - kérdezte, amint beléptem a szobájába.

Krizsán néni reszketve emelte szeméhez zsebkendőjét:

- Ne izgasd magad, apa. Az orvos megtiltotta...

- Az a csirkefogó... Az a hóhér... meg akarta venni Hegedüstől a részvényt! Háromezer pengőt ajánlott fel készpénzben s további hetet három év alatt...

Akaratlanul felkiáltottam. Ez már nyílt bevallása volt annak, hogy ha Sándor megszerzi a többséget a vállalatnál, apját kiforgatja mindenéből, hiszen ilyen óriási összeg felkínálása másképp nyilvánvaló örültség lett volna. Megdöbbenésem láttára az öreg ép szemét is behunyta:

- Az idegenek jobbak hozzám, mint saját gyermekeim...

Krizsán néni hangosan zokogva kifutott a szobából. Ő pedig a súlyos betegek szokása szerint egyre gyötörte magát:

- Csak tudnám, kitől tanulták ezt a gonosztságot? Ismertél bennünket, öcsém, tudod, énnálam a család volt mindenkinek felett. Nekik adtam volna a széles világot. Annyi rosszat tehettek volna benne, amennyit akartak... De a saját fészükbe piszkolni - illik ez egy becsületes kereskedőhöz?

Tudtam persze, hogy Zsuzsát teljesen méltánytalanul keveri beszédébe, de nem akartam izgatni ellenkezéssel. Inkább arról beszéltem, hogy Hegedüs úrnál jó kezekben van ez az átkozott részvény, nincs mitől félnie.

- És ha meghal? - sipította. - Nem él örökké! Beteg!

Valamit morogtam az ifjú Hegedüsről. Majdnem velem is összeveszett:

- Az a bolond? Az fog nekem segíteni? Tudod, mit mondott? Nem fogja egy részvénnel sem bemocskolni a kezét! A börtön, az nem piszkos? Az én részvényem piszkos? Egy bűnözőnek? Szép dolog! Egy ilyen alak üsse bele az orrát a dolgaimba? Tudod, ki kapja meg Hegedüs halála után a részvényt? Te. Igenis te. Vállalod? Akarsz nekem segíteni?

Még mielőtt válaszolhattam volna, Zsuzsa lépett a szobába. A Mátrában üdült, ott vette apja betegségének a hírét, csak most tudott visszaérkezni. Aggódva állt meg az ajtóban.

Az öreg Krizsán arca eltorzult a rémülettől:

- Hallgatództál? Spiclikedsz? Csak szaladj a drágalátos bátyádhoz, mondj el mindent. Nem baj, nem félek tőletek!

Zsuzsa nyomban elhagyta a szobát, de a beteg addigra a megrázkódtatástól elvesztette eszméletét. Nyargaltam a lány után:

- Elájult. Orvos vagy. Gyere gyorsan.

Különös, hideg mosollyal nézett rám:

- Se neki, se nekem nem lenne jó, ha felébred és az ágya mellett talál. Hívom a háziiorvosunkat. Te meg legyél holnap este az Abbáziában, beszélni akarok veled.

- Minek? Holnap újra itt leszek...

- Itt már nem találkozunk - mondta szárazon.

Nem értem rá, rejtélyes megjegyzésén töprengeni. Tulajdonképpen nem értettem meg, miért gyilkolja Sándor az apját, mikor együtt sokkal többre mehetnek s ezt akartam minden áron megtudni. Nem haboztam sokáig, felmentem a lakására, hogy föltegyem nyíltan a kérdést:

- Miért akarod elvágni apád torkát?

Csendes félhomály volt a szobában, csak Sándort világította meg egy hangulatlámpa. Görnyedten ült a karosszékében és valami egyhangú dallamot füttyürészett. Háromszor kellett megismételnem a kérdést, míg végre meghallotta, még akkor is aludni látszott, mikor kínos lassúsággal felém fordította a fejét. Kitágult szembogarakkal bámult valahová, a hátam mögé. Hogy mámoros, az alig lehetett kétséges, de nem láttam előtte italt s az alkohol különben sem magyarázta volna teljesen arcának lárvaszerűségét, mozdulatainak petyhüdségét.

- Vágni? Az apám torkát? De Károly! - kérdezte olyan panaszosan, mintha nem is ő alkudozott volna az apja bőrére. - Hiszen én még téged is szeretlek!

Bevallom, elképesztett ez a hallatlan képmutatás. Különös érzéssel ültem le, ő pedig halkan, álmodozva folytatta tovább:

- Különbözik okos vagy, fiam, megértelek. Kígyók tanyája ez a világ! Egy más ember, ha ilyen apja van, életlen ollóval nyírbálja cafatokra a torkát vagy csipeszekkel tépi le róla a bőrt, hogy kényelmesebben fűrhasson apró lyukakat a gigájába. Én azonban azt sem fogom hagyni, hogy a szemétből kotorja össze az élelmét. Magamhoz veszem, asztalomhoz ültetem s ha leküldöm egy csomag Sztambulért, megtarthatja a visszajáró pénzt.

- Még nem felejtetted el ezt a gyerekkori ostobaságot? - kérdeztem bosszankodva.

- Igazad van - suttogta elragadtatva - bosszú? Minek az? Üljön a kályhasutban a jó öreg. Lesz nekem elég szolgám! Külön a serblihordozásra, külön a Sztambul-cipelésre, külön a nyak-kendőköötözésre... Apának is adok szolgát. Kettőt. Hármat. Tízet! Neki ajándékozom az arc-képemet arany keretben! És hogy ne irigykedj, adok egyet neked is, jó? Akkor majd látjátok, micsoda embert akartatok ti a víz alá nyomni! Milliárdos lehetnék, és itt kell kucorognom a nyomorban, míg ostoba tökfekék könyékig vájkálhatnak a pénzben. És mindez miért? Mindez azért, mert ez, a piszkos, zsugori dög a fogához veri a garast - hogy az Isten segítené már jobblétre.

Érted ezt? Kellett egy kis önuralom, mi, hogy kacagás nélkül hagyjam ezt a hólyagot fecsegni és nyafogni. És mindezt a szörnyűséget milyen bájos modorban mondta el! Mintha csak arról beszélt volna, hogy másnap este színházba megy! És micsoda leereszkedés bújkált a hang-

jában! Hallanod kellett volna, hogy megértsd ennek a helyzetnek hallatlan komikumát. Pedig csak aztán következett a vastagja!

- Most csodálkozol, ugye? - kérdezte. - Mert ti azt hittétek, hogy a Sándor, az egy hülye. Hogy a Sándornak nincsenek ideái. Hát nem, barátocskám, a Sándor sokkal különb, mint ti. Mit csinálnál te, ha lenne tízezer pengő? Szereznél hozzá még tízet? Adj nekem tízezer pengőt és én szerzek százat, adjál ötvenezret és én szerzek két milliót. Adjál százat és én leszek az első ember Magyarországon, akihez Horthy Miklós taxin jön pitizni. És hercegnők feküsznek az ágyamba! Főhercegnők!

Egy pillanatra elvesztette a fonalat:

- Szeretted te a nőket, Ágoston? Jaj, barátom, csak a szőke az igazi. Micsoda bőrük van! Csak egy egész picit harapod meg s máris akkora kék folt van rajtuk, mint az öklöd.

Teljesen összezavarodott:

- Miről beszéltem?

- Arról, hogy mért haragszol apádra.

- Én? - kezdte újból a képmutatást. - Hiszen én még rád se haragszom, Károly. Én nagyon boldog ember vagyok és azt akarom, hogy mindenki boldog legyen. Várj csak... nesze... a tiéd - kiáltott diadalmasan, miközben lázas keresés után kezembe nyomott egy kis papírcsomagot.

Kíváncsian nyitottam ki a váratlan ajándékot. Fehér por volt benne, talán valami közönséges orvosság, talán rosszabb.

- Tökéletes örült ez a Sándor - gondoltam. - Csak nem akar megmérgezni?

A nyelvemet óvatosan a porhoz értettem. Forróságot éreztem s mintha csak a fogorvostól kaptam volna injekciót, a nyelvem hegye zsibbadni kezdett. Mint egy villámcsapásra, mindent megértettem. Kokain!

- Megörültél? - kérdeztem felháborodva. - Ilyet szedsz?

- Hahaha! - kuncogott magában. - A nagy Ágoston! Micsoda erkölcsösség! Amit a pap tilt, meg sem csinálja. Jaj, de utálok!

Nem is tudta talán, hogy hangosan beszél, mert közben nyájas ravaszsággal tekintgetett rám és így folytatta:

- Egyed csak, kicsikém. Ne félj.

Mondanom sem kell, hogy nem féltem. Már csupa kíváncsiságból is kedvem lett volna lenyelni a port, hogy legalább egyszer megtudjam én is, milyen a kokainmámor. De erőt vettem magamon s a papírkosárba dobva a papirost, szigorúan mondtam Sándornak:

- Nincs erre semmi szükségünk. Se nekem, se neked.

Kiabálni kezdett:

- Tudod te, mit öntöttél szemébe? A meggazdagodás kulcsát! A millióimat. Érted? És te még azt mondd, nincs rá semmi szükség.

Értettem. Nagyon is jól megértettem és ehhez méltó komolysággal feleltem:

- A milliók kulcsát és a börtönét.

Kiegyenesedett.

- Csakhogy a Sándor nem hülye! A Sándornak az egészhez semmi köze, ő csak pénzt ad és pénzt kap... És sose kérdezi, mire.

Fütttyentettem. Azért ebben volt valami. Egész biztosan nem Sándor találta ki, úgy rágták a szájába. Hadd mondjam meg őszintén, nem erkölcsi meggondolások riasztottak el az efféle dolgoktól. Eleget olvastam Marxot ahhoz, hogy tudjam, egy textilgyár vagy egy szénbánya sem kevésbé gyilkos üzlet, mint a kokain. Ha nincs ilyen széles látóköröm, akkor is megértem: nem rajtam múlik, van-e az országban kábítószer vagy nincs. Ha én nem adok rá pénzt, adnak mások. Nem, engem a veszély és a Sándor-féle hülyék aggasztottak és mindjárt láttam, van azért itt még gondolkodnivaló.

Többet se találkoztam kokainistával és nem tudom, másoknál is ilyen hirtelen ér-e véget a mámor, de Sándornak ez a büszke megjegyzés volt az utolsó fellobbanása. Utána összecsuklott, mint a collstok. Kezébe temette az arcát és mintha csak igazolni akarta volna aggodalmait, sírálni kezdett:

- Börtönbe?... Még hogy én? Mért mondasz nekem ilyeneket, te gonosz?

Határozottan feleltem:

- Márpedig apád nélkül meg nem csinálod. Vagy az ő nagy életismerete, vagy a börtön.

- Békíts ki vele - nyöszörgött. - Én nem bánom. Mondd meg neki, hogy én nem haragszom.

Nagyon elgondolkodtatott ez a dolog. Ha Zsuzsát feleségül veszem, hármásban kezdhethetnék valamit az ötlettel. Fölajzottan mentem el az Abbáziába. Zsuzsa azonban már kész tervekkel érkezett és hajthatatlan maradt:

- Nem és nem. Nincs többé apám. Holnap már a kórházban dolgozom.

Fölháborodtam:

- Mért nem mentél el előbb? Most hagyod el, mikor először életében szüksége volna rád?

Makacsul ringatta a fejét:

- Bocsáss meg, de untat ez a polgári fecsegés...

Furcsa láz fogott el. Hirtelen újra éledt bennem a régi szerelem, oly gyönyörű volt Zsuzsa. S hiába tudtam bölcsen, hogy ez a büszkeség ostobaság, hogy az igaza függetlenség nem külsőségek kérdése, mégsem bírtam szabadulni varázsától. Én is találkoztam ám, öcsém, a gyönyörű örülettel, melyben az ember egész életét eldobná egy szép lány szeméért! Lelkesülten kiáltottam fel:

- Igazad van, Zsuzsám, megyek veled, pusztuljon a világ.

Ezután már csak kíváncsiságból kérdeztem Krizsán véleményét fia tervéről. Meglepett az az elkeseredés, amellyel közlésemet fogadta, hiszen szerintem az ő foglalkozása sem volt éppen szolid. Valósággal dadogott a felháborodástól:

- Nem szolid?! - Meggondold a szavaidat, öcsém! Szinte állami! Mit érne nélkülünk a zálogház, a végrehajtó és az árverési csarnok?

Aztán tovább folytatta a szidalmakat:

- Lump, kórhely fráter! Sültgalamb - az kéne neki. Mert a tisztességes munkától fázik... Meglásd, be fogja mocskolni a nevemet!

Nehéz volt megértenem, hogy filippikájában mennyi a mértékletes kispolgár előítélete az úri fényűzéssel szemben és mennyi az a helytálló óvatosság, amely nekem is hasznomra lehet. Mégis igen élvezetes félórát szerzett nekem. Most láttam, hogy lényének azok a látszólag össze nem illő darabkái, mint például vitathatatlan személyes jószándéka és hamis bukásai, melyek megzavarták róla alkotott ítéletemet, egy bizonyos pontról nézve összefüggő egészet

alkotnak. Egy olyan erkölcsi rendszer tárult ki előttem, mely bizonyos felismerésekben már az én meggyőződésemet látszott sejdíteni. Mindig mulattam az egyszerű lelkek szokásán, hogy cselekedeteiknek kuszán és nevetségesen, de ideológiai alapot próbálnak teremteni - ettől kezdve azonban úgy éreztem, hogy ez a szenvedély nem is teljesen haszontalan. Nem emelkedhetett mindenki az én magaslatomra, ahol már nem volt szükségem az erkölcsi normák semmiféle rendszerére, mert tökéletes biztonsággal bízhattam magamat egészséges ítélőképességemre, mert azt követve, mindig megtaláltam az egyedül helyes utat, de azt kell mondanom, hogy lényegében a tömegek gyöngé törekvéseinek általánosítása az a tisztult világnézet, amely a hozzám hasonlóké sajtója.

„Az emberiség - mondotta - két nagy osztályra bomlik: a kártvallókra és a hasznothúzókra. Egyszer egy református pap elmagyarázta nekem, hogy mindenkiről már születésekor eldől: kárhozulni vagy üdvözülni fog-e. Igen figyelemreméltó megállapítás! A kártvallók észben, jellemben vagy helyzetben bűnösök - ez utóbbi bűnnek a lényegét csak a református szemlélet alapján lehet jól megérteni - és fura dolog, hogy a kereskedelmet évszázadok óta a kártvallók átkozódása alapján ítélik meg. Csalás! Pokoli ötlet. Ismertem egy hamiskártyást, aki azt mondta nekem, mikor játszani hívtam: nem bánom, Krizsán úr, de én svindlizek. Amit nyerek, az az enyém. De valahányszor rajtakap, fizetek egy tízest. Vesztettem húsz pengőt és szemenköpném magam, ha utólag csalót kiáltok. Hát a kereskedőről nem tudod, hogy olcsón akar venni és drágán eladni? Dehogynem! Ha sírok, ne hidd el, ha nevetek, reszkess s ha nem tetszik, ne vásárolj tőlem. De hogy csalónak nevezz, arra semmi jogod nincs.

Az erkölcsök persze a forradalom óta nagyon eldurvultak. A Murányi utcai fűszeres ugyan az apám idejében is elvágta volna a Garai utcai fűszeres torkát, de ha apám meglátogatta a nagykereskedőt, az így beszélt:

- Krizsán bácsi, ne ejtsen kétségbe! Mikor ereszt már egy kis pocakot? Ha maga sovány, én sem kövéredhetem!

És ha valaki azt mondta volna nekik, hogy egyszer majd a Meinl dekáknént méri a kávé és a gyáros a pult mellé áll gatyát árulni, kiröhögtek volna. Most azonban ezek az urak közénk könyökölnek és el akarnak lökni a pulttól:

- Nincs szükségünk rátok. Csak menjete egész nyugodtan csődbe.

Nahát, én megfogadtam a tanácsot. Azt hiszed, hogy mert ők fizettek rája, joguk van megsértődni? Az apám idején egy börtönbe jutott kereskedő halott ember volt. Ma? Ha letöltötte a büntetését és találkozik veled, bátran a szemed közé néz, mert tudja, hogy te már megtetted, meg fogod tenni vagy legalábbis szeretnéd megtenni azt, amit ő.

Volt Zsuzsának egy barátnője, a nevét nem mondom meg, mert én is tudom, mi a diszkréció, elég annyi, hogy apja kollegám volt a Király utcából. A lány, kitűnő tanuló, úgy szemre nem volt különös, csak azok az ütköző kis mellecskéi, - aj, nem vagyok fiatal ember, megértheted, hogy izgatott az ilyesmi. Mit mondjak, előfordult, hogy mikor úgy apásan átöleltem, lejjebb találtam nyúlani az illendőnél, de azért nem gondoltam semmi rosszra.

Alig érettségiztek a gyerekek, a kollegám tönkrement és Marikának abba kellett volna hagynia a tanulást. Varrodába akarták adni. Itt, a mellemen sírta el a bánatát. „Inkább a halál.” Megmagyaráztam neki, hogy ilyenkor nem meghalni kell és valóban be is iratkozhatott az egyetemre. Apja rámtámadt, mint egy fúria:

- Csirkefogó! Pénzért vetted meg a lányom becsületét!

- Ostoba! - mondtam én hidegen. - Vásárolj meg te az én lányomat, ha tudod. Vagy próbálja megvásárolni bárki más. Én mind a két lánynak tudok elegendő pénzt adni, te egyiknek sem. Ki a bűnös hát, te vagy én?

Nyavalyáskodott, szipogott, dörzsölte öklével a szemét, hogy így meg úgy, ő nem bűnös, ő csak szerencsétlen, ő csak elszegényedett. Félbeszakítottam:

- Micsoda kereskedő vagy, ha nem tudod, hogy ennél nincs is nagyobb bűn.

Nagynehezen látta be, hogy nem haragudhatik rám. Amint hogy én sem haragudhattam, mikor az egyetem után a kislány mégcsak búcsúra sem nyújtotta a kezét. Fájt? Fájt, de mi köze a fájdalomnak a becsülethez?

Mindezt azért mondtam csak el, hogy ne tarts valami öreg vaskalaposnak, aki ósdi előítéletből haragszik a kokainüzérekre. Az áru rendszerint nem diffamáló a kereskedőre és tyúkpiszokkal is foglalkozhatik tekintélyes firma, ha áruját gondosan válogatja és megfelelő módon szállítja. De ha én felneveltem a lányomat és keresek annyi pénzt, hogy tisztességesen élhessen, hogy jövők én ahhoz, hogy valamely bitang egy szelet kokainos csokoládéval elkábítsa és elrabolja a lányságát.”

Oly komikus volt az elképzelés, hogy valaki megfoszthatja Zsuzsát a szüzességétől, hogy muszáj volt hangosan nevetnem. Krizsán meg is sértődött, bár félreértette vidámságom okát. Sebtében előadást tartott a kábítószeres elterjedéséről, bebizonyította, hogy éppen a legjobb családok sarjait fenyegeti a legnagyobb veszély, ismertette az üzerek módszereit, végül a következő, igen figyelemreméltó gondolattal fejezte be szavait:

- A fenti körülmények az üzereket végül könnyelmű, üres emberekké teszik. Valamennyien kokainistákká, fecsegőkké válnak. Titkaikat nem tudják megtartani, egymást jelentik fel a rendőrségen és ha bajban vannak, elvesztik a fejüket. Ezért aztán, ha valakiről kiderül, hogy kokaint eszik, azzal többet senki komolyan szóba nem áll, meghal mint üzletember vagy politikus, karrierje kettétörik és nem áll előtte más út, mint börtönről börtönre vándorolni a halál elé.

Megértettem, hogy ez sem valami csábító perspektíva. Dehát akkor mi?

Pokoli helyzet!

Érzem, hogy mindenkinél tehetségesebb, józanabb, vagyok, többre hívatott, de ugyanakkor tehetetlenebb és szerencsétlenebb is. Életemnek nincs célja. Vásárolok egy pisztolyt és szobámba zárkózva gyakran társalgok a csövével - valójában nem is tudom, miért nem fordítom véglegesen a szívem felé. Ismerőseim mit sem sejtene a lelki válságomból, erős akarattal uralkodom magamon, játszom a bolondot és vidáman hurcolom a nyakamon Abasári egész estét betöltő fenekét. Olykor eszembe jut Hegedüs, mintha egy pillanatra megérteném a kommunistákat: egészen mindegy, hogy pisztolygolyó vagy akasztófa, de nem lehet kibírni ebben a világban, amely eltorlaszolja az utat a fiatal tehetségek előtt. Mikor már ott tartottam, hogy megőrjít vagy elaljasít ez a fullasztó kilátástalanság, újból megvillant szemem előtt egy kis reménysugár; egy szalmaszál, amelybe belekapaszkodhattam s én megragadtam két kézzel és a szárazra húztam magamat. Megragadtam vadul, kétségbeesve, nem törődve a távolabbi jövővel, csak egy pillanatra szívhattam tele a tudómet levegővel és ez sikerült is.

Minden reményem egy névben összpontosult: Grott Katalin.

Katinka!...

Hát öcsém, nem vádolhatsz eddigi írásom alapján sem érzélgősséggel, sem avval, hogy a hozzám közelebb állókat, vagy akár magamat jobbnak tüntettem fel, mint amilyenek voltunk. Egy ilyen elsősorban elméleti érdekességű munka, mint az enyém, egy sóhajnyi hazugságtól hitelét veszti. És ha most néhai feleségemről meghatott ellágyulással beszélek, csak azt jelenti, hogy ez a legkevesebb, ami megilleti őt. Ez a mindig mások szolgálatában égő és

elégő kicsi asszony voltaképpen abban az úrben kapott először önálló létet, melyet maga után itthagytott. Az anyakönyvben halála okául szívbaj szerepel, de csak azért, mert az orvostudomány nem ismeri azt a betegséget, melynél az ember a szeretetbe hal bele. Katinka mégis ebben a bajban szenvedett.

Szenvedett? Igen, a bátyja mellett, kinek szolgálatában töltötte el életének túlnyomóan nagyobbik felét s kinek a kínzása is örömet okozott neki; de én arra vagyok büszke, hogy boldoggá tettem őt anélkül, hogy kínoznom kellett volna.

Érdekes, mikor a nevével másodízben találkoztam, nem emlékeztem rá vissza, hogy Abasárinál már láttam őt. Mikor egyik kollegám, kezembe nyomta frissen kiállított életbiztosítási kötvényét, sehogysem értettem, miért mosolyog olyan sokatmondóan.

- Grott Katalin - olvastam. - Húszezer pengő. Igen kedvező feltételek... Dehát istenem, még csak harmincnégy esztendő, soká élélhet.

- Ja, te nem ismered? Szívbillentyű-szűkülete van, mely legalább egyszer már tüdőinfarktust is okozott. Két-három év alatt kész.

- Megbolondultak ezek az orvosok? Figyelmeztetni kell Abasárit!

Kollegám csak úgy hűledezett:

- Még most sem érted? Egy *Grott*-lány! Grott... Grott...

Végre kapcsoltam:

- A vezérigazgató Grott rokona? Mért nem a saját intézeténél biztosítja?

Elismerem, ostoba kérdés, természetesen ismertem jól ezt a kéz kezét mos-dolgot, de nekem ekkor már tulajdonképpen ez motoszkált a fejemben:

- Egy tíz évvel idősebb lányt vegyek feleségül?

Mikor aztán tanulmányoztam a megfelelő orvosi könyveket és rájöttem, hogy az Abasárinál látott Grott-lány és jövőendő feleségem azonos személy, őt is alaposan szemügyre vettem, azt mondtam magamban:

- Legfeljebb három év. Félábon is kibírom. Az anyja keservét!

Ismétlem, nem kívánom előtted szépíteni a magam szerepét. Nem lenne viszont helyes, ha egy huszonötéves fiútól ugyanazt a méltányosságot, azaz életbölcsséget várnád el, mint tőlem, a negyvenévestől. Engem, barátom, a házasság kényszere oly veszett gyűlölettel töltött el, mintha nem is én, hanem Katinka kívánta volna, hogy vegyem feleségül. Keserű heves-séggel és ostobán kezdtem ostromolni, szinte rákötöttem magam és mikor szelíd, de szilárd visszautasításban részesültem, dühöm nem ismert határt.

- Még ő kellett magát!

Egy nap - talán huszadszor tiltotta meg, hogy hazakísérjem - fejemet vesztve, durván ripakodtam rá:

- Akkor kísérjen el maga!

Megdöbbenve nézett rám. Kissé erőt vettem magamon.

- Bocsásson meg. Egy hete halt meg az édesapám.

Hosszan rámnézett, elpirult és szánakozva szorította meg a kezem. A kapuban rövid habozás után a karját nyújtotta. Egy pillanat alatt elszállt ostoba sértődöttségem:

- Ah, látja - mondtam hálásan. - Tudtam, hogy számíthatok magára.

- Nagyon szerette?

- Nem szerettem. S most mégis, mintha üres lenne nélküle a világ.

Igen, egy hete temettük apámat s fura haszontalanságnak éreztem a halálát. Ki másnak akartam én bizonyítani, hogy megállok helyemet az életben? Tíz év alatt megszoktam, hogy fejlődésemet az ő lemaradásán mérjem le. Nélküle valahogy féloldalasnak éreztem magam s mintha a sors éppen terveim megvalósulása előtt ellopta volna tőlem a siker édességét.

Mindezt, ha nem is ilyen világosan, de őszintén elmondtam Katinkának, - hisz oly könnyű volt neki az igazat elmesélni. Nem ismertem embert, aki együttérzőbben tudott volna hallgatni. Az ilyen paradox érzelmek, melyeket lelke egyszerűségében fel sem tudott fogni, ugyan rettenetesen nyugtalanították, sőt feldúlták, de soha nem ítélte el őket. Szánakozó szívét részvétellel töltötte el az ismeretlen szenvedés, melyet képzeletében, azt hiszem, mértéktelenül meg is nagyított és szenvedélyes szeretetével jobban megsejtette azt az egyetlen szót, mely mindent megmagyarázott és mindent lecsillapított, mint az okos barátok egyéb serege.

- Maga büszke lélek - súgta fájdalmasan.

- Tanítson meg alázatosságra, Katinka - tört ki belőlem az elkeseredés. - Oly szomorú komédia, ha a szegény büszke. Rajongásig szeretem anyámat, boldognak kellett lennem, hogy a legkisebbik húgom, aki egy jegyzőhöz ment feleségül, a temetés után elvitte magával Tiszacségre, hiszen én a legszükségesebbet sem tudtam volna számára biztosítani. Én egy piszkos garszonszobában lakom, ahol a poloskák éjjel kettős rendekbe fejlődve járnak hozzám táplálkozni, nappal pedig a hivatalban az Abasárik szívják az agyvelőmet.

Olyan izgalomba jöttem, hogy már azt sem tudtam, okosan beszélek-e vagy bután? Mint valami kétlábon járó tűzhányó, szórtam átkaimat a világra és saját magamra, mindaddig, míg Katinka egy espressó előtt ki nem szakította kezemből remegő karját:

- Csillapodjék már, Károly. Jöjjön, megiszunk egy feketét.

Automatikusan igent bólintottam s csak mikor bent voltunk a szűk helyiségben, vettem észre, hogy voltaképpen oda kerültem, ahová a legkevésbé szerettem volna. A szűk, valamiképpen akváriumra emlékeztető hátsó helyiségben a falhoz támasztott, félelipsis-alakú asztaloknál hatósával szorongva csupa ismerősöm ült, közöttük Frédivel - Zsuzsa.

Ebben az időben kétféle espressó létezett Pesten, a szokványos és a különleges. Régi holmim között találtam egy cikkecskét, mely szerintem nagyon találóan az előbbi így éneklir meg:

- Ó boldog Budapest! Most nevezhetünk igazán a bölcsék városának, mikor minden utcáron egy kis kávésház thulemei apátság integet, ajtaján a felírással: „tég, amit akarsz!” Bent kedves meleg és meghitt szorosság, combod akkor is szomszédnőd combjához ér, ha nem vagy túl szemtelen; s ha az vagy, se baj, hiszen a lányok szeme a mennyezetre szegeződik, ahol láthatatlan neon-betűkkel ég az ige: „a pénz az utcán hever, csak le kell feküdni érte”. Ki künn felhagyta minden reménnyel, lép be, s újra embernek érzed itt magad; ez az a hely, ahol senkivel nem kell törődnöd, s a főnököd örül, ha nem köszönsz neki, hiszen ő sem a feleségével van. A kávé oly kellemes és illedelmes ürügy az illetlenkedésre! Künn hideg, böjti szelek kavarnak, adó, házber, zálogház, féltékeny feleség, vagy ami rosszabb, sötét albréti magány, de itt bent azt mondod a Fuchsnak: adj egy ötöst és kapsz tőle két pengőt, fizetsz a lánynak egy szendvicset s ha záróra után a szomszéd kiskocsmában még megiszol a pulnál állva féldecit, úgy talán sikerülni fog átaludnod az éjszakát. A reggel már könnyebb; míg a főkönyv lapjára hajolsz, borotválsz, vagy a főnök úr szemétől figyelve fürgén hordod a pultra a vég vásznakat, arra gondolsz, hogy úgyis elmúlik a nap, jó az este, az espressó, a kis thulemei apátság, melynek ajtaja fölött ott a vigasztaló, az üdvöztető felírás: „tég, amit akarsz!”

Egyetemi hallgató koromtól ismertem és szerettem e kis helyi paradicsomkertecskéket s nem voltam túlságosan boldog, mikor Zsuzsa átplántált a keserű espressók különös, barbár világába. Ezekben is nagy volt a meleg s nem kevés az összeérő térd, de hiányzott amazoknak legfőbb előnye, a társas magány. Mindenki ismert mindenkit és belebeszél a mások életébe. Írók, akiknek verséért nem fizettek honoráriumot, szobrászok, akik sírkőtervezésből éltek, facér színészek s néhány állástalan zenész megszállt egy kisebb espressót s útszéli hangosságával valósággal elűzte a régi vendégeket. Az üres helyekre félreértett kritikusok és széplelkű lányok telepedtek, sokat fecsegtve és keveset fogyasztva, kétségbeejtve a tulajdonost, de meghódítva a presso személyzetét. Micsoda társaság, Istenem! Mennyi borzas filozófia, mennyi különködés! Egy fiatal színész minden este hosszú kerülőre vállalkozott, csak hogy útba ejtve a Kamaraszínházat, leköphesse Kiss Ferenc arcképét, pedig az akkor még nem is volt a Színészkamara elnöke. Egy másik ifjonc számtalan cédulára gyűjtötte össze az utcai élet kis sajtóhibáit és esténként kacagástól fuldokolva olvasta föl a napi zsákmányt: „zene minden csütör- és vasárnap”... „finom házi koszt kapni ötödik emelet hét”... „Skuts Honffi férfisabó”... Hahaha! - dörgött a kacagás a kis helyiségben - Skuts Honffi! Nagyon jó!

Soha annyit nem hallottam kacagni, mint ebben a keserű világban, ahol a nevetés úgy hangzott, mint a fogak vacogása, hiszen a költő napközben ügydarabokat körmölt és a zenész özvegy édesanyjától kapott pénzt a napi feketére. És mégis: hahaha! Hahaha! - mindig a mások terhére. Sehol annyira tudatlannak nem érezhette magát a gyöngye jellemű ember, mint közöttük, ahol a jó illemhez tartozott Marx, Freud és Karinthy, József Attila és Faludy György, Ascher Oszkár szavalóestje és a Szentpál-táncsoport s ha valaki azt mondta volna, hogy Gyulai Pál nagyobb kritikus, mint K. Havas Géza, fölrobbant volna a kávégép.

Még engem is gyakran zavarba hoztak, pedig én voltaképpen megvettem őket. - Tehetség! - morogtam magamban. - Szép kis tehetség! Egy sereg hajótörött idevette magát, mint a kukacok a sajtba s most ábrándozik és a nyelvét öltögeti arra, ami számára elérhetetlenül magasan lóg. Egyikből se lesz semmi. De én is csak magamban morogtam és ha az egyik költő esténként extázisban üvöltötte egy másik költő két sorát:

*A parton állt egy kupleráj
Odajárt Berengár király...*

én is vele olvadoztam, mert ha nem, Zsuzsa szemrehányóan nézett rám. Ő ugyanis, mivel csinosan zongorázta Rachmaninovot és kívülről füttyülte „A faun délutánját”, szinte már beltagnak érezte magát és sokat szégyenkezett miattam. Egyszer például egy huszonnyolcéves fiatalember - maga is költő - elbeszélte, hogy álmában hosszú lépcsősoron ment felfelé, majd hirtelen eltűnt lába alól a lépcső s ő az űrben lebegve megállt.

Megint az az átkozott hahaha! hahaha! - a törzsvendégek árnya remeg a falon s az ördög sem érti, miért nevetnek. Zsuzsa elpirul a méregtől, mikor megkérdem.

- Szerencsétlen! Még ezt sem tudod? Freudot sem olvastad? A lépcső koitusz-szimbólum és eltűnése azt jelenti, hogy az álmodó még sohasem hált asszonnyal. Huszonnyolc éves korában!

Hahaha! Hahaha!

Ebbe a kárörömré mindig kész társaságba vetődtem be én egy tíz évvel idősebb lány karján, még hozzá egy olyan lányén, kiről messziről érződött az egyszerűség, a jámborság és a hiszékenység - a legmulatságosabb tulajdonságok barátaim szemében. Zavartan álltam meg a kis előtérben, de Frédi már integetett is felém:

- Beljebb, beljebb. Van még két üres szék.

Nem kétséges, Zsuzsával akart bosszantani, azért lett egyszerre olyan barátságos. Nem tehettem mást, bemutatam őket egymásnak és Katinka az idősebb biztosságával s az ő egészen sajátos nyíltszívűségével mindjárt ki is mondta a véleményét:

- Gyönyörű kislány. Nemde. Ágoston?

Halk kuncogás hallatszott. Ajkamba vágtam a fogam, hogy ki ne csússzék a számon valami ostobaság. Szerencsére jött Rózsai, a kiszolgálólány.

- Nekem mindenesetre hozzon egy duplát.

- Hiába vesztegeti az idejét, kisasszony - mondta közben Frédi hidegvérűen - Ágoston úrnak nem esete Zsuzsa. Ferde ízlése van.

- Duplát vagy szimplát? - kérdeztem Katinkát.

- Málnát. A fekete árt a szívemnek.

- Kímélni kell az ilyen szívecskét, Károly!

Frédi éles hangja felborzolta a társaság idegeit. Elhalkult a beszélgetés. Tudtam, most mindenki félfülével a mi asztalunkra figyel, a közelgő mulatság előérzetében és Katinka gyanútlanul halad végzete felé.

Zsuzsa előtt egy könyv feküdt az asztalon. Fölemelte:

- Te is szeretsz olvasni, drágám? Én élek-halok a könyvért. Van olyan hónap, amelyben hármát is kiolvasok.

A következő pillanatban lángot vetett az arca és halk sikollyal ejtette ki a könyvet a kezéből:

- Jézus Mária! Ez nem való ilyen fiatal teremtéseknek, drágám! Ezt meg kell gyónnod, drágám.

Maupassant regénye volt, az „Egy élet.”

Végleg gátja szakadt a vidámságnak.

- Attól tartok, kisasszony, - mondta Frédi komolyan, - hogy önnek kell gyónnia. Rettentő eretnekek közé keveredett. A mi Társaságunk egyedül a múlt hónapban két fekete misén vett részt, tizenhárom lilomot taposott le és Munk B. Imre úr, az a barna szatír ott az alvégen, olyan varázsszert szórt a Domonkos-templom szenteltvíztartójába, mely a lányokat bujaságra csábítja.

- Aljas rágalom! - hörgött valaki a hátunk mögött és fejünk fölött megjelent egyik színészünk jellegzetesen csúnya arca - ne is hallgasson rá a kisasszony. Én és családom, például, mindig megtartottuk a vallás parancsait. Apám még nyolcvanéves korában is feleségei valamelyikével töltötte a csütörtököt, elvégeztük a napi ötszöri mosakodást és kappanokon gyakoroltatta velem, hogyan kell elvágni a gaz szuniták nyakát.

- Ez igaz - mondta Frédi - de a mohamedánizmus nem vallás, hanem disznóság...

A társaság zajos vidámsággal kelt a színész védelmére. Egyenként és csoportosan vallották magukat a leghetetlenebb vallások híveinek, a szellemesebbje mindjárt rövid kivonatát adva hittételeinek.

- Nem ülünk telefonpóznára és nem eszünk szombaton mozdonyt...

- Én a Szent Skarabeus-Társaságba tartozom. Ganajjal füstölünk mise alatt.

- Babbal fiacskáim, babbal!

- Én szkolpc vagyok. Mi az első gyerek után kiheréljük magunkat.

- Mi vagyunk a legszentebbek. Mi mindegyik gyerek után kiheréljük magunkat.

Szemérmetlen szavakban tobzódva, így ömlött ránk az ostoba szellemeskedés áradata. Mit érdekelte őket, miért remeg Katinka, miért vagyok halálsápadt én! És ha tudták volna, hogy legszebb reményeimemet zúzzák darabokra, az se hatotta volna meg őket. Hiába kiabáltam:

- Hagyjátok abba! Hagyjátok abba! - Schulteisz a legnyugodtabban kiállt a középre és elmondta a papramorgóimádók miatyánkját:

*Hosszú az Uristen
Rövid a szalonna,
Nyavalyás a szegényember,
Mintha gazdag volna.*

Zúgott a hahaha, hahaha és, mintegy a mulatság tetőfokát jelentve, egy szelídképű, általam, sem ismert fiatalember szerényen hajolt meg előttünk:

- Mihály arkangyal. Örvendek.

- Hahaha! Hahaha!

Ebben a pillanatban Katinka hangosan elsírta magát.

- Ezek a maga barátai? - kérdezte iszonyodva és ellökte kezemet, mely eddig bátorítóan szorongatta az övét. Rémülten néztem rá.

Egyszerre csend lett. Az emberek szeretnek másokat kínozni, de nem szeretik hallani a sírást. Feszengve ültek a székekön, ki a kávéját kavargatta, ki a kanalát nézegette. Katinka felugrott a helyéről és kirohant.

- Megtiltom! - kiáltotta, mikor követni akartam.

- Gazemberek! - sírt fel bennem valami. - Mit tettetek? Mit tettetek velem? - Éreztem, hogy ordítanom kellene, olyan hangosan, hogy még meghallja a lány, ki a pultnál most fizetett, de elmulasztottam a kedvező pillanatot s csak hallgattam én is. Nagysokára szólalt meg a színész:

- Micsoda nyomorúság!

- Úri muri - mondta másvalaki. - Tükör helyett lelkeket törünk össze.

Bevallom, meglepett viselkedésük. Sose láttam őket még ilyeneknek. Dehát vannak emberek, akiknek a gondolkodását nem tudom nyomon követni és bevallom, nem is vagyok kíváncsi rája. Hihetetlen, de még ők irigyelték Katinkát:

- Egy boldog ember...

- Én már saját hitetlenségemben sem hiszek.

Rosszkedvű angyal szállt keresztül a termen. Nagyon kényelmetlenül éreztem magam, már távozni készültem, mikor újabb vendég érkezett. Megállt a bejáratnál, ránk mosolygott és a legnyugodtabban köszönt:

- Jóestét kívánok.

Hegedüs volt.

Úgy látszik, sokan ismerték és szerették, mert versenyezve szorongatták a kezét, veregették a hátát és örömeiket fejezték ki hazatérésén. Vidám zsibongással telt meg a terem.

- Nincs ebben semmi bolondság - mondta Hegedüs. - Apám szegény súlyosan megbetegedett, nem dolgozhat s ha nem akarom, hogy öregkorára szegényházba kerüljön, nem vehetem tovább igénybe a támogatását.

- Abbahagyod a tanulást?

- Már el is szerződtem szerszámlakatos-tanulónak.

Bevallom, a továbbit nem hallottam, figyelmemet az előttem lejátszódó komikus színjáték kötötte le. Alig lépett be Hegedüs, Frédi pózba vágta magát. Ajkát lebiggyesztette, szemöldökét felhúzta, egyik mancsát az asztalra, a másikat Zsuzsa vállára rakta és igyekezett a fölényeset játszani. Közben nem vette észre, hogy szegény lány mint próbál észrevétlen távolabb kerülni tőle, nyújtózkodás ürügyén hogy ejti le válláról a karját, hogy huzigálja rendesebbre a ruháját és zsebkendőjével mint törli le ajkáról a leheletnyi rúzszt, mikor azt gondolja, hogy észrevétlen teheti. Én azonban mindent megfigyeltem és nagyon jól mulattam. Láttam, hogy terjed arcán a pirosság, remegő ujjakkal hogy kapaszkodik az asztalba, milyen erőfeszítéssel fékezi meg engedetlen lábait s megértettem, hogy Hegedüs közeledik felénk és Zsuzsa csak azért nem borul a nyakába, mert nem meri megtenni. Mint a jámbor iskoláslány, fülig pirulva nyújtotta a kezét.

- Szébb vagy, mint valaha! - nevetett Hegedüs. Aztán hozzám fordult. - Károly! Apámtól sokat hallottam rólad. Kellemes meglepetést szereztl, fiú!

Csak most néztem meg alaposabban. Megváltozott. Nem külsőleg. Úgy szemre épp oly kölyökképe volt, mint azelőtt. De bár korábban sem volt éppen szerény, nem tudott volna ilyen felsőbbbségesen cerclét tartani. Megfigyeltem, hogyan derül fel az arca annak, akire rávetette villogó tekintetét. Sietség nélkül mégegyszer kezét fogott mindenkivel, aztán leült a közelemben és szélesen elmosolyodott:

- Ej, gyerekek, mégis csak jó hazajönni. Egyszerre mennyi kedves ismerős! Már úgylis furdalt a lelkiismeret, hogy ott kint lustálkodom, míg idehaza annyi a dolog.

Bántó egészség áradt belőle. Szinte irigyeltem Frédit, amiért ő támadt neki és nem én.

- Mit vigyorogtok, ostobák? Előbb még földig lógott az orrotok. Megjött a mesebeli herceg?

Hegedüs nem sértődött meg.

- Baj van? - kérdezte kurta mosollyal.

- Baj? - nevetett valaki rekedten. - Ne ijesszétek meg. Most jött haza.

- Még hozzá dolgozni! Ilyen ostobaság!

A fiúk kezdtek újra formába lendülni:

- Rohadunk, rohadunk sírván...

Az, egyik író hátrahajtotta a fejét és halk, bensőséges hangon kezdte mondani a költeményét:

*Egy nemzedék, mely bátran élni nem mert
És gyáván élni nem volt ideje,
Azok vagyunk. Nézd szomorú szemünket.
Szívünk zavart, mint gazdájától vert eb,
Harapna, futna - s nem jut semmire.
Ó jaj, az élet oly jó - s oly alázó...
Két sarka közt lengünk ide s tova...*

Nem tudta befejezni. Tragikus hangon bömbölte túl a színész:

*Itt a virág hull, mert rá mérges hő lövel,
Itt rothadás és posvány férgeket nevel...
Halotti takarót szövünk.*

Hegedüs nevetve emelte fel a kezét:

- Jó, jó, verseket én is tudok szavalni!

- Te tudsz? - támadt rá a színész. - Én nem tudok. Nekem nincs hol szavalnom. Gombóc nőtt a torkomon a hallgatástól és talán már meghajolni sem tudnék a közönség előtt.

Hegedüs csak nevetett tovább:

- Úgy látszik, nem is jöttem rossz helyre... Színészeket keresek.

Egyszerre csend lett. Hegedüs elkomolyodva ugrott fel a helyéről:

- Olyan színészeket keresek, akik szívből azok. Akik az ördöggel is szembeszállnának a szereplésért. Pénz kevés lesz, de munka sok és kitűnő közönség. Megalakítjuk az ifjúságmozgalom központi kultúrcsoportját.

- Elszavalhatom a Dunánál-t? - kérdezte a színész.

Ebben a pillanatban észrevettem Katinkát. Az ajtóban állt, falfehéren, de sugárzó szemekkel. Dániel léphetett ilyen arccal az oroszlánok közé. Szótlanul nyújtotta felém a kezét. Rohantam hozzá.

- Magáért jöttem, - mondta.

Künt már sötétedett, égtek a lámpák. Az első saroknál megálltunk és Katinka szembefordult velem:

- Meg foglak menteni ettől a társaságtól - súgta eltökélten.

Lehajoltam és megcsókoltam a kezét.

Így kezdődött a barátságunk. A többi aztán már gyorsan ment. Hamar megértettem, hogy semmire nem tudom rávenni, amire azt mondom, hogy neki jó, de mindent megkapok tőle, amire nekem van szükségem. Mint valami idősebb barát, nyugodtan és okosan intézte közös dolgainkat. Az esküvőnk is az ő tanácsára tartottuk meg titokban, diszpenzációval, két közömbös tanú előtt. Hanem, ahogy közeledett a nász órája, úgy vesztette el nyugalmát és vált egyre feldúltabbá. Talán titokban és szemérmesen sokat ábrándozott arról az óráról, mikor először karolja át férfi a derekát. Másnap reggel elsőnek ébredt. Mire én kinyitottam a szememet, ő már - valószínűleg hosszabb ideje - félkényőkére támaszkodott és csendesen, elmerülten vizsgálta az arcomat. Magamhoz szorítottam s ő halkán, boldogan sírni kezdett:

- Ó, te gyerek, te gyerek...

Jelzem, jegyességünket ez az egyetlen gondolat keserítette meg, hogy nevetségessé válik a nagy korkülönbség miatt. Igen erélyesen kellett érvelnem:

- Ha én vállalom, hogy hozományvadásznak nézzenek, igazán nem tudom, te mit akarsz? Kicsinyes hiúságból tönkretennéd a boldogságunkat?

Többé nem tért vissza erre a kérdésre és én az első reggel boldogan könnyes sóhajtasát úgy értékeltem, hogy elismerte igazamat. A reggeli készítése közben még énekelt is édes kis madárhangján. Azt, hogy:

„Istenem, istenem, áraszd meg a vizet...”

Sajnos, az ének további részét már csak dudolta és én nem vagyok zenei szakértő, még ezt a kis dalt sem tudtam emlékül megőrizni tőle. Na de nem erről akartam beszélni. Érthető türelmetlenséggel szerettem volna a nagy embert megismerni s ezért már az első délelőtt azt mondtam:

- Illő lenne meglátogatni a bátyádat. Nem?

Eltűnt valamerre telefonálni, jó félóra múlva kisírt szemekkel jött vissza:

- Légy erős. Nagyon büszke ember és nem szereti, ha valami másként történik, mint ahogy tervezte.

Jobbik fekete ruhámat vettem fel. Mégis sok múlik egy ilyen első találkozáson. Mikor becsöngettünk, még az én szívem is hevesen dobogott, Katinka pedig riasztóan sápadt volt.

Grott Gábor nem a pénzmágnások fasor körüli negyedében lakott, magánvillája sem volt, mint társainak. Négyszobás, puritánul berendezett lakást tartott a Falk Miksa utcában és gyermekeit nyilvános iskolába járatta. Egyesek szerint elvből, mások szerint fukarságból. Sok jel vallott az utóbbira, mégsem tudom elhinni, hogy egy régi bankárdinasztia sarján ilyen első nemzedékbeli sajátosságok ütköztek volna ki. Meggyőződésemet még csak fokozza első benyomásom emléke: mintha Grubert láttam volna fogadásunkra felemelkedni, csak csontosabb és magasabb kiadásban. Ugyanaz a vékony, összeszorított száj, hideg, okos szem.

- Menj be a másik szobába - mondta a húgának. - Én majd ezzel az úrral megbeszélem a válás feltételeit.

- Mit? - kérdeztem megdöbbenve.

- A válás feltételeit. Remélem, nincsenek túlzott igényei.

- Minek néz engem, igazgató úr? - háborodtam fel jogosan.

- Csirkefogónak. Hozományvadásznak.

- Gábor - kiáltotta Katinka - mit ígértél délelőtt?

- Hogy mérsékelni fogom magamat. Na? Légy nyugodt, ez az úr sokkal különb jelzőkre számított! Aki egy tíz évvel idősebb lányt vesz feleségül, az vagy bolond, vagy lemondott minden szégyenérzésről.

Szegény Katinka a szívéhez kapott és egy karosszékbe hanyatlott. Én rákiáltottam Gáborra:

- Megöli!

Megijedt. A legrosszabbkor jött volna számára Katinka halála.

- Ugyan, ugyan - mondta nyers kedveskedéssel. - Hallgass a bátyádra. Hagyj magunkra, meglátod, milyen könnyen megegyezünk a férjeddal.

- Mit akarsz tőle?

- Ha elválík, kap tőlem egy bizonyos összeget. Ha nem, hozomány nincs és kirúgatom az állásából. Kész.

Elég kemény beszéd. Én azonban csak mulattam. A becsapott csaló szitkozódása nem sérthette meg. Ha nem kímélem a feleségemet, mondhattam volna én a sógoromnak olyanokat, hogy belesápad. Katinka szegény nem értette az igazgató úr indítékait és felzokogott:

- Szeretem. Nem érted?

A sógor utálatosan felnevetett:

- Azért még szeretheted. Én eddig sem kérdeztem, hol töltöd az éjszakáidat.

Ez sok volt. Katinka, gyengeségét legyőzve, kipirult arccal egyenesedett fel:

- Hogy beszélsz velem?! Egy pillanatig sem maradok a házadban!

Én azonban, bár hálával teltem meg Katinka iránt, ezen is csak mulattam:

- Ugyan, ugyan - mondtam most én - kár lenne összeveszni miattam két testvérnek. Az igazgató úrnak igaza van, négyszemközött tíz perc alatt elintézzük egymással a dolgot - ha nem is abban az értelemben, ahogy ő gondolja.

Katinka szorongva ment ki a szobából. Grott először nézett rám kíváncsian:

- Micsoda önbizalom! Lehet, hogy mégis bolond?

Élesen válaszoltam:

- Hagyjuk ezt a hangot, sógor. Gondolom, te sem bolondságból biztosítottad egy halálos beteg életét húszezer pengőre!

Most kezdődött tulajdonképpen az ismerkedésünk. Nekem meg kellett értenem, hogy Grott nagy tapasztalatú üzletember, akit nem lep meg semmi váratlan fordulat, ő pedig láthatta, hogy engem sem a gólya költött.

- Igen érdekes szempont - mondta hidegvérűen. - Nekem eszembe se jutott.

- Ha valaki nem bolond, azért még nem csirkefogó - folytattam. - Én például boldoggá teszem a húgodat, erre esküszöm s te ezt nem tudod vele megtenni.

Gondolkozva nézett rám:

- Mi vagy te tulajdonképpen?

- Abasári titkára vagyok.

- Kollega? Bocsánatot kérek. Ha tudom, nem viselkedem így.

Likőrt és poharakat vett elő a faliszekrényből. Töltött s aztán letakarta tenyerével a poharakat:

- Hozomány nincs. De - nem üres nálatok valami osztályvezetői állás?

- Üresnek éppen nem üres - feleltem, - de vannak, akik már rászolgáltak a nyugdíjazásra. Például Platsch úr.

- Ah, a derék Platsch! Na, igyunk az egészségére.

- Ne hívjuk be Katinkát? - kérdeztem én.

Behívtuk Katinkát. Én csak feleségem halála után jöttem rá, hogy nemcsak a hozományával, hanem anyai örökségével is becsapott.

Negyedik fejezet

Elmúlt két csendes, eseménytelen esztendő. Katinka kigömbölyödött. Zsuzsa eltűnt az életemből. Hegedüst újból letartóztatták. Apja a főtárgyaláson szívszélhűdésben meghalt. A varázslatos kötvény az én tulajdonomba került. Krizsán most már rám is gyanakodott, noha a jó viszonyt fenntartottuk egymással. Sándor azzal vádolta az öreget, hogy újabb, harmadik vagyonbukást készít elő, ezúttal az ő tönkretételére és örökös ajánlatokkal zaklatott, hogy adjam át neki a kötvényt. A viszony napról napra romlott közöttük s magam hallottam Sándor fenyegetődzését, hogy rendőrkézre juttatja apját.

A te apádnál, sajnos, jóslatom maradék nélkül teljesedett. A gyárok elfordultak tőle. Hallatlan energiával és ötletességével mégis felszínen tartotta magát. Most a nagyobb bedolgozó iparosokkal szövetkezett: kiszámította részükre a kapott anyag legjobb kihasználásának módszerét s a megtakarított anyagból százalékot élvezett.

- Szóval lopásból élsz - ugrattam.

- Most már lopni sem lehet mérnöki tudás nélkül - vágott vissza. - Közel már a mi időnk.

Viszont egyre gyakrabban fordult elő, hogy megrendelőinek átmeneti pénztelenségét áthidalandó, nekem kellett előlegeznem háztartási költségeik egy részét. Szó se róla, ebben az időben még mindig visszakaptam. Egyébként is: jól álltam anyagilag. Irigyelt állásom, becsült pozícióm volt, s ha nincsenek álmaim, akár pocakot is ereszthettem volna.

Ó, azok az álmok! Kiszívják csontunkból a velőt, szívünkben a szeretetet, ha be nem teljeshetnek! Nem az alvás alattiakról beszélek én! Azok szörnyűek vagy mulatságosak, szokásuk szerint s ha eléd hozzák Katinkát, Salomének öltözve, ezüsttálcán a saját fejével, hát fölébredve, a legjobb ha elfeledted. De az alvás előtti órákban hányszor elgondoltam, milyen eszközökkel tehetném tönkre a Grott-vezette biztosítót, ha én lennék a miénk vezérigazgatója, vagy hogy mely részvénytársaságok igazgatóságába választatnám be magamat, mint expénzügyminiszter, hogy gazdasági életünk szürke eminenciása lehessenek! Azt hiszed, nem bírtam volna tehetséggel? Bírtam volna én, ha alkalmam adódik!

Talán meg is őrjít ez a tétlenség, ha nem tölti be egész valómat a nagy lehetőségre való felkészülés. Mióta apád a borotvakészülékéről beszélt, tudtam, hogy kezemben tartom a meggazdagodás eszközét, csak kellő tőke kell hozzá. És most, amikor ennek a lehetősége úgyszólván az orrom előtt volt, részletesen kidolgoztam terveimet, megszereztem a szükséges embereket, biztosítottam a műhelyt, filléres kalkulációt készítettem. Ha megnyílik az életbiztosítási összeg, csak az utasításokat kellett kiadnom és kezdetét vehette a nagy kaland.

És most, öcsém, valld meg: megoldottad a borotvakészülék rejtélyét? Tudod már, hogyan lesz belőle pénz? Ugye nem? - Ne szégyeld magad: kevesen lettek volna képesek rajtam kívül megtalálni benne az üzletet. Szerintem értékében nem, csak méreteiben különbözik Rockefeller legjobb dolgaitól, épp az az egyszerű, logikus, csak rendkívül szokatlan szemlélet, mely elgondolásom alapja volt, árulja el a nagyvonalú üzletembert.

Még apád is, aki pedig igazán fukarul bánt a dicséretekkkel, azt mondta hallatára:

- Elragadó! Olyan hülyeség, hogy sikerülnie kell!

És szinte szenvedéllyel vetette bele magát a különböző számításokba, hogy minél kisebb befektetéssel oldhassuk meg Jerzsabek műhelyének átalakítását borotvapenge-gyártásra.

Mert ez volt a lényeg. A penge!

Borotvakészülék, melyet csak egy pengével lehet használni? Micsoda örültség! Kinek kell ilyen készülék? És egyáltalán, hol van az üzlet? A készülék egy műanyag vagy fémpréselő üzem mellékcikke, nem lényeges. És ha Magyarország minden második felnőtt férfilakosa vásárol egyet? Mennyi ez? Egy millió darab... húsz év alatt?

A nagy angol és svéd gyárok minden gross pengéhez ingyen adtak egy készüléket.

Éppen itt a vice!

Én pengét akartam eladni, nem készüléket. A készüléket ajándékozni akartam, ízléses, olcsó kivitelben, kellemes reklám kíséretében. Akinek megvan az én készülékem, az már csak az én pengémet tudja használni és a harmadik, legkésőbb negyedik tucat eladásakor már meg is

találtam számításomat. Az én pengém viszont minden készülékhez használható, reklámozható s amellet bírni fogja a legjobb propagandát, azt, hogy egyre többen vásárolják.

Kellő tőkével akár addig fejleszthettük volna az ügyet, hogy a rendőrségi nyilvántartás alapján minden tizenhatodik évét betöltő fiatal születésnapjára ajándékozzunk egy készüléket.

Persze nem a luxusholmikkal, a Gillette-vel vagy a Rothbarttal akartam versenyezni, hanem az Izsákkal és társaival, a Tabula rasa és a Huszár-pengével, a dolgozók borotvaeszközeivel, azokéval, akiknek már egy önborotvakészülék beszerzése is gondot okozott. Ezeket a pengéket akartam kiszorítani a piacról és ki is szorítom, ha hagynak rá időt.

Mennyi előkészítő munkát igényelt a vállalkozás! Jó pengét, filléres készüléket kellett terveznünk, pontosan ki kellett számítanunk a tőkeszükségletet és a tőkemegtérülés tempóját, ha nem akartam, hogy kudarcot valljak.

Apád, Jerzsabek, Maugs meg én, két év alatt mindent megterveztünk és kiszámítottunk. Maugs már az ügynököket is kiszemelte. Tehette, mióta Baranyai elbocsátotta, volt ideje temérdek. Nagyon hálás volt nekem még azért a kis tiszteletdíjért is, amit kapott, én meg képességei értékelésén túl örültem, hogy némileg kárpótolhatom a bukásért, amiben egy pici részem nekem is volt. Megállapítottuk, hogy a húszezer pengőn túl az én fizetésem és Jerzsabek megtakarított pénze elég lesz a költségek fedezésére, legfeljebb, ha minden kötél szakad, apád szerez még egy kisiparost társnak, vagy Krizsánékhoz fordulok segítségért.

Persze, hogy honnan várok húszezer pengőt, azt csak én tudtam egyedül. Így, mikor minden-
nel elkészültünk és pénz hiányában nem tudtunk megindulni, társaim elvesztették türelmüket és bizalmukat. Egyedül apád volt kivétel. Ő azt mondta: a pénzemért legalább mulattam - ez a lényeg. De se Jerzsabek, se Maugs nem volt idealista, sokat veszekedtünk. Mi tagadás, én voltam valamennyiük között a legtürelmetlenebb. Ordítani tudtam volna türelmetlenségem-
ben. Idegességem már a házaseletemen is kezdett meglátszani.

Büszke vagyok rá: Grottnak adott szavamat betű szerint megtartottam. Katinka boldog volt. Én, öcsém, ha a legkisebb lehetőség volt, hogy rájön, inkább meg se csaltam, sőt, még csak akkor sem, ha nem tudtam volna emiatt minuciózus aggályossággal teljesíteni házastársi kötelességemet. Most sem veszekedtem vele, nem mondtam egyetlen rossz szót sem, de az már igazán nem rajtam múlt, hogy kedvetlen voltam és lefogytam. Viselkedésem feltűnt neki és faggatni kezdett:

- Beteg vagy? Bánt valami?

Összeszorított fogakkal hallgattam. Nem bánthattam meg. Ezt a rettenetes dilemmát egyedül kellett megoldanom.

Nem akartam én Katinka halálát. Csak számítottam rá, mint elkerülhetetlenre, orvosi szak-
vélemény alapján. És most még az állapota is javult. Az orvos fülem hallatára mondta:

- Valóságos csoda. Egyedül Ágoston úrnak köszönhetik. Nem adtam volna Katinkának két évét és most élélhet még hármát. Sőt, akár ötöt is.

Grott, aki ezekben az években csak nehezen titkolta irántam érzett gyűlöletét, csúfondárosan mosolygott.

Öt év! Rövid élet, de nagy idő. - És nekem számolnom kellett azzal, hogy házasságunk, jobb szándékom ellenére is, lassanként elromlik, csendes rothadással, ami minden széthullás közül a legelviselhetetlenebb.

Már most, mi jobb a szerencsétlen számára: öt hosszú, szomorú, illúziót rontó év, vagy a boldog, gyors halál.

Ezt a kérdést igazán csak ő dönthette el.

Mondhattam volna neki:

- Drágám, az fáj, hogy nem lehet gyerekünk - és kész. Cselekedjék, ahogyan akar.

Én még ezt is túl brutálisnak tartottam.

Egyszerűen vendégül hívtam a húgom kisfiát és ahogy a gyerekekkel foglalkoztam, ahogy játszottam vele, ahogy esténként megcsókoltam, abból Katinka megérthette, amit akart. S hogy nem csalódtam benne, mutatta, hogy arcán újból állandó lett a boldog mosoly, mely utóbbi időben oly igen ritkán jelentkezett.

Néhány hónap múlva épp Grottéknál voltunk, amikor összeesett. A sürgősen előhívott orvos megállapította, hogy áldott állapotban van.

- Hogy lehet az? - sápadtam el. - Hiszen vigyáztunk!

- Előfordul - vélte az orvos. - Azonnal intézkedni kell.

Katinka megmakacsolta magát:

- Gyereket akarok. Ha belehalok, akkor is. Igazam van, drágám?

- Nem, Katinka. Nincs igazad!

Istenemre, szörnyű heteket éltem át. Térdenállva könyörögtem, egyezzek bele a műtétbe, amíg még nem késő. Nem énrajtam múlt, hogy nem hallgatott a szóra. Hat hónapra abortált és a szíve felmondta a szolgálatot.

Ha láttad volna, hogy nézett rám utolsó perceiben, érezted volna, hogy szorította a kezem, te is tudnád, hogy ilyen halál csak a szenteknek juthat osztályrészül. Hős volt, a szeretet és a boldogság hőse. Valamennyien utolsó fickók vagyunk hozzá képest.

Ötödik fejezet

Ami ezután a pengék ügyében történt, röviden elmondható. Egy új árucikk bevezetése a piacra mindennapos eset volt annakidején, bár kevésszer hajtották végre ennyire szűkös anyagi eszközökkel s a részletmegoldásokban sok minden volt figyelemreméltó.

Így elsősorban maga a név, a név, amelynek kitalálása oly sok időnket rabolta el. Igaza volt apádnak, amikor két éven át annyi javaslatot tétetett és tépetett szét velünk. Mi, többiek már háromszor is elkereszteltük meg sem született gyermekünket, mikor ő még egyre elégedetlenkedett. Maugs elragadtatva helyeselt:

- Nagyszerű üzleti érzéke van a mérnök úrnak. Olyan név kell, mint Tabula Rasa! - De apád kritikusan rázta a fejét:

- Ez a szolid, régi, jól megalapozott cég márkája. Hatásos, de nem raffinált. Nekünk, szegénylegényeknek ennél is különb kell. Nézzétek, a jó név nemcsak a kereskedelembe, hanem a politikában, a tudományban és a művészetben is lényeges. Ma már nem is a hangzatos, hanem a beszélő címek világában élünk; a címnek helyt kell állnia a tartalom helyett. Ma, mikor a könyvet nem olvassuk és a politikust nem hallgatjuk meg, a cím teszi vagy nem teszi világhírűvé az embert. Egy jó elnevezésre vallást vagy politikai iskolát lehet alapítani: „Jehova tanúi”, „Az elhanyagolhatóságok döntősége” vagy méginkább: „imponderabilizmus”. A „minthák” világában élünk. Olyan, mintha értelmé volna? Hurrá, jöhet! A szolidan öltöző lány olyan, mintha tisztességes volna. Az egyetemi tanár olyan, mintha tudós volna. Hitler

olyan, mintha politikus volna. Halleluja. A mi pengénknek pedig olyan név kell, amellyel mintha magával is borotválkozni lehetne.

Tapsoltunk. Csak Jerzsabek csóválta bosszúsan a fejét:

- Hitlert nem kellett volna belekeverni. Hitler mégis mintha más volna, nem?

Aztán egy nap apád titokzatos arccal rontott közénk és mindegyikünknek kezébe nyomott egy-egy gondosan összehajtogatott cigarettapapírt.

- Olvassátok el és semmisítsétek meg - mondta játékos fontoskodással. - Senki közülünk ki ne ejtse a száján. Álmodni is tilos róla. Ha az ellenség megsejti, végünk.

Erről a vékony papírszeletkéről ezek a ceruzával írt halvány betűk kerültek át rövidesen a plakátokra és a mozik vetítővásznára:

YATAGAN-PENGE

Micsoda név! Az ember szinte hallja a szakáll halk sercenését a hajszálfinom pengeél alatt! Aki először olvasta, kedvet kapott, hogy maga is kipróbálja.

Az első időben ez mentette meg az életünket, hiszen előzetes terveink nem mindenben állták meg az élet próbáját.

Alig osztottuk szét a drogériák között az ajándékkészülékeket, magából kikelve rohant fel hozzám Maugs:

- Gyere, gyere, főnök úr! Gyorsan, gyorsan! Árulás!

Nem kellett messze szaladnunk. A sarki illatszertár előtt földbe gyökeredzett a lábam: Nagy táblát láttam a kirakatában:

*Tíz forint vásárlás után
borotvakészüléket
adunk ajándékba!*

Érted? Ezek a csirkefogók a saját előnyükre fordították a mi reklámunkat! A tehetősök kezébe juttatták azt, aminek a szegényeknél lett volna a helye. És amikor protestáltunk, még nekik állt följebb:

- Akár el is vihetik ezt a szemetet. A vevők a pofánkba vágják, mert csak egy pengéhez lehet használni.

Tanácsstalanul álltunk. Megint apád mentette meg a helyzetet.

- Persze, persze - filozofált. - Kinek kell az, ami ingyen kapható?

Eleinte bosszantott ez a hidegvér, de aztán annál nagyobb figyelemmel hallgattam fejtegetését:

- Nem lehetne például elérni, hogy bőrgyógyászok ajánlják, mint valami ritkaságot?

Az orvosokkal persze nem kezdtünk ki, de Maugs beszervezte, a klinikák és más hasonló helyek altisztjeit. Mikor a beteg kijött az orvostól, titokzatosan félrevonták:

- Beszélt önnek a tanár úr a Yatagán-borotvakészületről? Nem? Hja, hja. Azt a pár darabot, ami kapható, a privát betegeknek tartogatják. Hogy fölháborító? Kérem, a tanárnak is élni kell. De ha nagyon akarja, véletlenül van egy darabom. Két pengő. A Yatagán-penge? Igen, magában is kitűnő, de készülékkel együtt remek.

Aztán jöttek a minden rendű és rangú kuruzslók. A készülék árát nem mi szabtuk meg. Kiki annyit kért érte, amennyit tudott. A teljes összeget az eladónak hagytuk. Ugyanakkor a

legtöbb drogériából visszavontuk készülékeinket. Mikor elterjedt a híre, mint a japán gombáé vagy a punktrolleré, a vevők hasztalan keresték megszokott üzleteikben. A drogisták jöttek hozzánk könyörögni. Mi csak lassacskán bocsátottuk üzleti forgalomba készülékünket, mikor egy év múlva újból megkezdtuk az ajándékozást, már boldog volt, aki hozzájuthatott.

Mindez azonban túl hosszú időt vett igénybe és fogytán volt a pénzünk. Az üzlet nagy zsarnoknak bizonyult. Már az óvatos Jerzsabek megtakarított tőkéjét is fölértük, már kiléptem a bankból és végkielégítésemet is befektettem, de mindez kevésnek bizonyult. Közvetlenül a végső siker előtt Krizsánhoz kényszerültem fordulni.

Már rég nem jártam nála. Álmos, egészen fiatal cselédlány vezetett be a szalonba és eltűnt a hálószoa ajtaja mögött:

- A nagyságos úr rögtön jön - jelentette kisvártatva.

Én közben a meglepően elhanyagolt lakást nézegettem. A tépett csipketerítőkön kávéfoltok. A repedt hamutartóból nem öntötték ki a cigarettavéget. A bársekreányen mosatlan poharak. A rég nem festett falak mocskosan barnák, csak egy kép helyén sárgul vidáman. Míg azon törtem a fejem, mi lógott ott azelőtt, belépett Krizsán:

- A vénasszonyt keresed? Pateroltam. Folyton a kölykei után sírt. Most csak így élünk, kettecskén.

Hellyel kínált, de le kellett dobnom a székről egy pár papucsot.

- Hát - mondta kedélyesen - a lány még tapasztalatlan, de igen kedves és szolgálatkész.

A vén bűnös! Egy kicsit maga is elmocskolódot. Az ingén egyetlen gomb. Lábán piszkos cipő. De élénkségéből semmit nem veszített.

- És te? - bökött a bordáim közé. - Örököltél? Adhatnál egy kis kölcsönt. Megszorultam.

Fejembe szökött a vér a váratlan fordulatra. Micsoda ravasz róka! Míg én szavakat kerestem, ő zavartalanul csevegett tovább:

- No, no! Csak nincs neked is valami kellemetlenséged, öcsém? Egy ilyen nagyszabású üzletembernek?

Hát igen. Ilyen világot éltünk akkor. Minden folyó cápáktól hemzsegett és minden cápa ismerte a másik fogazatát. Krizsánnal két éve nem láttuk egymást és ő mindent tudott rólam pontosan, talán Jerzsabektől. S mielőtt számat kinyithattam volna, már egy kis komédiával megelőzte a kérésemet. De ha nem szerzek tőle pénzt, elsüllyed a hajó, melynek kapitánya vagyok...

- Ne tréfáljon, Krizsán bácsi - vettem magam hátra a széken - nem pénzért jöttem én magához, hanem tanácsért. Úgy sincs magának annyi, amennyi nekem kell! Mondja meg, hogy szerezhetek huszonötezret hat hónapi visszafizetésre, húsz százalék kamattal? Bővíteni akarom az üzletet.

Meghökkent egy kicsit:

- Ne játszódj, Károly! Egyelőre azt se tudod, miből fizeted a jutalékot, meg az anyagot.

- Ugyan! Az az ötezer pengő is számít? Azt megszerzem én magától úgyis - nem kölcsönbe, hanem örökre. Eladok magának valamit. Beszéljünk előbb a többiről.

- Tőlem? - ugrott fel Krizsán. - Tőlem ugyan nem. Egy fillért sem adok.

Nem válaszoltam. Csak törje a fejét a szavaimon. Tudtam, én bírom jobban idegekkel a hallgatást. S valóban megszólalt, de hogy a látszatot megőrizze, nem hozzám intézte a szavait:

- Micsoda számár, istenem! Ahelyett, hogy likvidálna, amíg lehet, még terjeszkedni akar! Nem ismerik ezek a fiatalok az erőiket! Te akarsz legyőzni a monopóliumot? Mi akarsz tulajdonképpen lenni: milliomos? császár? minden?

- És maga? - kérdeztem szemtelenül. - Maga mi akart lenni? Semmi?

- Én? Az, ami vagyok. Egy kedélyes, pocakos öregúr.

Olyan kételkedő képpel néztem szét az elárvult szobában, ahogy csak sikerült. Legyintett:

- Mondom, hogy számár vagy. Majd megértik a kölykök, hogy nem viszem sírba a vagyont és akkor visszajönnek hozzám. Hozzák magukkal az öregasszonyt is. Fogom én még ringatni az unokáimat.

Bosszantott ez az önhittség. No, megállj!

- Van egy részvényem. Azt eladom - magának, ha megadja az árát.

Nem fenyegetődöztem, gondoltam, megért anélkül is. Ő azonban csak nevetett:

- Mégis szeretnék rajtad segíteni. Adok egy jó tanácsot. Ajánld fel Sándornak, amíg nem késő. Hadd tanuljon a gyerek. Pénzünk nincs, az árunk elfogyott, jövő hónapban likvidálom az üzletet.

Elállt a lélegzetem. Háromszor egymásután ugyanaz a trükk!

- Újabb hamis bukás? - dadogtam.

- Likvidálás, ha mondom. Más hitelezőm nincs, csak a fiam. De sietnem kellett, mielőtt, még ez a részvénydolog az eszedbe jut. Én mondom, fog még Sándor nálam négykézláb pitizni.

Haraggal váltam el Krizsántól. Azt hittem, soha nem felejttem el, hogy mikor egy bagatell összeggel megválthatott volna, cserbenhagyott. De nem így történt. Másfél év múlva rendkívül különös körülmények között szívből megbocsátottam neki.

Micsoda másfél év volt ez, istenem! A részvényért Sándortól kapott hétezer pengő átsegített a nehézségeken és az üzlet hatalmasan fellendült. A főváros meghódítása után egy merész ugrással kijutottunk a vidékre s mire ott is szilárdan megvetettük a talpunkat, jött a harminckilences esztendő, visszacsatolták Magyarországhoz a felvidéket. Én már akkor sem valami ostoba sovinizmusból, vagy nacionalizmusból örültem ennek, hanem csak mert újabb elhelyezési lehetőségek nyíltak meg előttünk. Gyönyörű gondjaim voltak: az ügynökök kiválasztása, a települések kiszemelése, a reklám... Legszívesebben széles szalagot húztam volna az égre Kanizsától Munkácsig és arra festettem volna lángbetűkkel:

YATAGAN

Egy este a Savoy teraszán ültem, gondolkodva vagy inkább ábrándozva. Tagjaimat kellemes fáradtság zsongította el, képzeletem messze csapongott. Arra riadtam fel, hogy egy öreg kéz két skatulya gyufát tol az orrom alá s egy ismerős hang dűnnyög valamit. Bosszúsan kaptam fel a fejem. Én sem szerettem ezeket az árusnak maszkírozott koldusokat, akik ellepték a kávéházakat és molesztálják a vendégeket. Összetalálkozott a szemünk. Ő elpirult, én felkiáltottam:

- Krizsán bácsi! Az istenért!

Épp jött a főpincér:

- Tűnjön el öreg, tűnjön el, amíg jó dolga van!

- Dehogyis tűnjön el, micsoda beszéd! Üljön le, Krizsán bácsi. Pincér, egy feketét! - Vagy inkább eszik valamit?

A kérdés nem volt indokolatlan. Az se lett volna csoda, ha nem ismerem fel öreg barátomat ebben a piszkos, sovány, éhes tekintetű emberben.

Könnyekkel a szemében kavargatta a kávé.

- Micsoda szégyen! Mért is kellett magába botlanom, Ágoston úr! Ne higgye, hogy mindig így vagyok öltözve... Ez csak a munkaruhám. Van otthon két jó öltönyöm, tudja? És pénzem is van a bankban... Kétszáz pengő... Kaucióra gyűjtöm. Magkereskedést akarok nyitni a nagy-csarnok előtt - bizományba.

- Na jó, jó... De mi történt magával?

- Nem hallotta? Tönkretett... Börtönbe juttatott... Ilyen szégyen! Ha még egy idegen lett volna... De a saját fiam. Mindent tudott az a gazember: mennyi a pénzem, hol tartom, milyen néven? Legalább három évig figyeltetett és mikor ő lett az igazgató, lecsapott rám... Az utolsó fillért is kivakarta belőlem.

Nagyot sóhajtott:

- Sose hittem, hogy ilyen ügyes...

Dühös lettem. Különösen bosszantott, hogy szinte irigység csendült a hangjából, mikor a fiáról beszélt.

- Micsoda ügyesség? - mondtam élesen. - Tönkreteszi az apját s aztán koldulni küldi... Csirke-fogóság, nem ügyesség!

Éppen megkezdte a sonkát tojással, amit hozattam neki. Egyszerre félretolta és kiegyenesítette görnyedt derekát.

- Azért ne sértegessen, Ágoston úr! Nem koldultam és nem koldulok. Én odaadom a skatulya gyufát az ügyfélnek, ha nem veszi el, az az ő dolga. Ami pedig Sándort illeti, őt már utolérte Isten büntetése. Most ő ül.

Megborzongtam. Nem szerettem Sándort, de azért mégis...

- Kokain?

Bólintott.

- Nehéz lehet szegénynek - mondtam.

- Csak ne féltse azt a zshiványt. Megvan annak mindene. Tudja, hogy hívják bent? Sitiprinc. Az egész fogház meg van kenve... Csak hát engem már nem tud segíteni.

Olyan mulatságos volt az őszinte elkeseredésnek és a naiv büszkeségnek ez a keveréke, hogy nem tudtam elnyomni egy szánakozó mosolyt. Mikor láttam, hogy még jobban megbántom, őszintén megsajnáltam:

- Ne bolondozzék, Krizsán bácsi. Először is egyék, mert kihűl a tojás. Másodszor: ne törődjék a mosolyommal. Csak eszembe jutott, hogy adott potom ötezer forint helyett egy jó tanácsot, ami legalább ötvenezerjébe került. De engem megmentett vele és én nem leszek hálátlan. Ha evett, hazamegy, fölveszi a jobbik ruháját és ezzel a cédulával jelentkezik Maugs úrnál, a megbízottamnál. Még az éjjel Kassára utazik és átveszi felvidéki ügynökségem vezetését. Verstanden?

Szándékosan beszéltem keményen, hogy elkerüljem az érzékenykedést. S mikor láttam, hogy mégis egész testében remegni kezd, tréfásan megfenyegettem:

- De ha mégegyszer Ágoston úrnak szólít, elbocsátom.

Kitárta a két karját:

- Édes öcsém!

Teketória nélkül elibe raktam a tányért s aztán néztem, milyen mohón eszik. Sokat koplalhatott, míg azt a kétszáz pengőt félretette! De falatról falatra tért bele vissza az élet.

- Milyen rágós a sonkájuk - tolta végül félre az üres tányért - nevetséges.

Az asztal alatt pénzt csúsztattam a kezébe - útiköltségre. Egy gyors pillantással megszámolta. Felragyogott a képe:

- Sok ez arra, mi, fiacskám? - dünnyögte izgatottan s mikor nem válaszoltam, nagyot rikkantott:

- Pincér, fizetek! Mindent. Az urét is, igen.

Közben lapos pillantásokat vetett rám, mit szólok a dologhoz. Gonoszság lett volna megzavarnom gyerekes örömét.

- Kitűnő ember, mi? A tanítványom - magyarázta az elképedt pincérnek.

Hogy magunkra maradtunk, újból elérzékenyült:

- Hej, fiacskám, fiacskám. Hányszor mondtam Zsuzsának: a Karsci, az igen! Annak van esze! De velem sem csináltál rossz üzletet. Majd meglátod. Két ilyen koponya, mint te meg én, fenekestül forgatjuk fel Kassát!

- Az ám, Zsuzsa! Hát vele mi van?

Lesütötte a szemét:

- Nem panaszkodhatom... Támogat, ahogy telik tőle.

De ezt olyan leverten mondta, hogy komolyan megijedtem:

- Csak nincs valami baj vele is?

- Őrült egy nőszemély! Nincs ki a négy kereke. Otthagyta a kórházat és felcsapott iparművésznőnek. Egész nap az espressóban ül.

Kacagtam:

- Ez csak nem baj, Krizsán bácsi?

Titokzatosan hozzám hajolt:

- Férfiakkal jár. Csak tudnám, kitől örökölte a természetét.

Tíz perc múlva útban voltam a régi espressó felé. Az öreg, mikor vállaltam, hogy értesítem váratlan elutazásáról Zsuzsát, előbb hálálkodott, de aztán gyanakodva nézett utánam. Mókás, de nekem csak az ő ábrázatától támadtak olyanfajta gondolataim, mint amilyenekkel ő gyanúsított. Bár az se lett volna csuda, ha spontán jelentkeznek.

Fura az élet. Hol azért kellett mindenféle nővel beérnem, mert pénzem nem volt, hol azért, mert időm. Két éve nem gondolhattam szerelemre. Ha rájött, elintéztem, ahogy lehetett. Kevés szabadidőmben aztán éreztem, mennyire hiányzik az asszonyi gyengédség. Amióta nagyvonalú üzletember lettem, házasodnom is csak üzletpolitikából lehetett, de addig Zsuzsa sem jött volna rosszul.

Ezúttal semmi elfogódottságot nem éreztem, amikor megláttam. Egy idősebb, simaképű, ellenszenves férfivel hajolt össze az ilyentájt még üres espressóban. De örömmel üdvözölt és hamarosan átült az asztalomhoz. Ismerőset elfelejtette bemutatni s az rövidesen el is távozott.

- Megsértődött a pók - mondtam. - Ki ez?

- Újságírónak hazudja magát. Valójában hatósági végrehajtó. Utálom.

- Akkor miért beszélsz vele?

Fölhúzta a szemöldökét:

- Nem mindegy? Egyedül még rosszabb.

Ez volna az a mindig lelkesedő lány, akit ismertem? Szinte hihetetlen!

- Megváltoztál! - szögeztem le, nem minden sajnálkozás nélkül.

- Te is - felelte élesen. - Ezelőtt komisz volt az arcod, most gonosz.

Bizonyára az a feszült figyelem tévesztette meg, mely az örökös résenállás során szemembe rögzítődött.

Hogy megértessem magamat vele, elmeséltem az utolsó négy év történetét. Érdeklődve hallgatott végig, csak néha szakított félbe egy-egy rosszindulatú megjegyzéssel közös ismerőseinkre.

- A Jerzsabek? Az a vizslaképű? Hiszen az hülye!

Mikor hallotta, hogy apád egy fillért sem fogad el a közös haszonból, felnyögött:

- Ó, az erkölcsös bagoly.

Arra is csak legyintett, hogy apját Kassára küldtem:

- A vén hörcsög újra gyűjtöget.

Végül elvesztettem türelmemet:

- Úgy látszik, nem vagy tőlünk elragadtatva. Hát beszélj te. Mit csinálsz? Hadd tanuljak én is valamit.

- Én? Én babákat csinálok belőletek.

- Micsodát? Kiből?

- Babákat. Iparművész lettem, abból élek, hogy babákat készítek és eladom. Ti vagytok a modelljeim.

Aktatáskájára ütött:

- Itt van velem az egész galeri. Akarod látni?

Egy csomó rongybabát dobott az asztalra, kezdte őket felállítani. Istenem, micsoda torzpofák sorozata!

Egy kis emberke, rettentően kajla fülekkel és hosszú orral a földig előrehajol:

- Látod? Ez itt Jerzsabek. Szimatol, mindig csak szimatol. Hol büzlik egy biztos kis haszon?

Elegáns dáma, malomkő kalappal, egyik kezében lornyon, pórázon négy rücskös malacot vezet. Lábán kitaposott, ormótlan papucs:

- Ez az anyád a gyerekeivel. Te nem vagy közöttük.

Közönséges, vásári és primitív volt minden figurája, de a rosszindulat valahogy elevenné tette őket. Magam is egész izgalomba jöttem, míg nézegettem a gyűjteményt.

- Hegedüs? Melyik a Hegedüs?

- Nem ismered meg? Az a helyes kis utcaseprő óriási seprűjével. Izgul, sűrög, felveri a port s míg azt hiszi, hogy tisztogat, egész belepi a szemét.

- És én? - kérdeztem kicsit akadozó nyelvvel, mert az utcaseprőből láttam, hogy Zsuzsa már senkit sem kímél.

- Te? Te még az aktatáskában lapulsz. Kivegyelek? Nem félsz találkozni magaddal?

Ez volt a legrettenetesebb torzkép. Nagy petrence hajam volt, csúcsos fejem és semmi arcom. Minden oldalamra két szemet varrt, szemöldökkel. A számat - nagy vigyorgó fogakkal - a hasamra rakta s az orromat - nem is mondom, hova.

- A hasbeszélő - mutatta be. - Ugye szép?

Megborzongtam:

- Nem gondoltam, hogy ennyire gyűlölsz.

Egy ideig hallgatva nézett rám, aztán benyúlt a táskájába és még egy babát húzott elő. Egy asszonyt. Piciny fej, csöppnyi keblek, kurta láb, rövid karok és egy óriási, puffadt fenék. Leültette a hasbeszélő mellé. Kezét a kezébe tette, s úgy ült egymás mellett a két torzalak, mint a szerelmesek. Ehhez a figurához egy szó magyarázatot nem fűzött, de megértettem. Lesodortam az asztalról a gnómkokat és ráripakodtam:

- Ostoba. Érdemes volt ezért otthagynod a kórházat?

Megrendült, mintha megütöttem volna. Csak bámult az asztalra. Ki tudja, talán látott rajta valamit.

- Azt hiszed - kérdezte végül - hogy eljöttem? Mikor a bátyámat lecsukták, elvették tőlem a méregszekrény kulcsát. Vártam volna meg, amíg kidobnak? Hogy Sándorral évek óta nem beszéltem, az nem számít. Azért a főnövér úgy nézett rám, mintha nem is ő, de én loptam volna a sacharint. S különben is, milyen orvos vagyok én? Tudok injekciót adni, komoly képpel megmondani a diagnózist és kész. Utoljára Kaposvárott dolgoztam. Két év alatt háromszor hoztak be egy kisgyereket - éhtífusszal. Azt hiszed, ha ott maradok, nem hozzák be negyedszer is? Talán nem, mert előbb meghal. - Influenzában. Magyarországon ugyanis senki nem hal éhen. Csak elviszi az első nátha. És akkor mi összeülünk komoly képpel és vitatkozunk: vírus-betegség az influenza, vagy valami baktérium okozza? Akinek pénze van, azt a főorvos operálja, akinek nincs, azt a kezdő sebész. A nővéreknek viszonyuk van az orvosokkal s ha rajtacsípi, kidobják őket. A házi terhesek cipelik az éjjeliedényeket és belehánynak az ételes kondérba... Undorító...

Búsan szedegette föl a leesett figurákat. Én meg, mint aki rontás alól szabadul, vettem észre, mennyire esetlenek, alakatlanok a babái. Ami bennük jó volt, azt csak szuggesztív szuttogásának hatására láttam belőlük. A varázs elmúlt és megmaradt a rongy és a kóc.

- Legalább tanulnál - mondtam sajnálkozva. - Mért nem mintázol?

- Nem értesz hozzá - felelte gögösen. - A fiúknak tetszik, amit csinálok. Az én tehetségem nem a részletek, hanem a lényeg igazságában rejlik.

Nem tudtam elképzelni, hogy titokban maga is ne érezné, mennyire rossz, amit csinál. Hogy a további kellemetlen vitát elkerüljem, megkérdeztem, hol vannak a többiek. Máskor ilyenkorra már tele szokott lenni a terem. Talán szétzüllött a társaság?

- Ellenkezőleg. Színészeinknek bemutatója van. Én is oda megyek. Elkísérsz?

- Ez még az, amit a Hegedüs szervezett?

Hirtelen kedvem támadt megnézni őket. A Zsuzsa „művészete” után élénk elképzelésem volt a többiekéről s ha már benne csalódtam, gondoltam, szerzek magamnak egy mulatságos estét.

Gyalog indultunk a Vasas-Székház felé. Útközben Zsuzsa elmesélte, hogyan „fedezte fel hirtelen a tehetségét”, mikor Frédi után egy szobrász jelentkezett. Gondoltam magamban, ez a találkozás legfeljebb arra lesz jó, hogy ne töltssem egyedül az éjszakát.

A terem különben, bár korán érkeztünk, zsúfolásig telve volt, csak az erkély utolsó sorában kaptunk helyet és még egyre érkeztek az emberek. Amikor a helyiség a tűrhetetlenségig átmelegedett, megkezdődött az előadás.

Egy kórus lépett a színre először. Kis púpos karmester dirigálta, nem is rosszul, de rám azért nem tett nagy hatást. Valami nyávigógó dalt énekeltek, furcsa szöveggel:

Mért születtem apám fiának?

Mért születtem apám fiának?

Mért nem inkább fekete lónak?

Mért nem inkább fekete lónak?

Egyszer csak hallom, hogy mellettem halkan sóhajt valaki, az előttem ülő szaporábban lélegzik, szóval megcsapott a feszült izgalomnak az az alig hallható neszekből s talán valami elektromos kisülésből álló mágikus varázsa, amelyet csak a legforróbb színházi estéken tapasztalhatunk. A kis karmester mintha megnőtt volna s már nem is találtam olyan komikusnak a mozdulatait. Most valami francia dalocskát vezényelt:

A szabadság közeleg,

Eljő nemsokára...

Hanem mikor már a kórus le akart vonulni, a teremből elkezdtek kiabálni:

- Madrid határán!

- A madridi indulót!

A púpos nem kérte magát sokáig. Beintett és teljes erővel harsant fel a dal, mely úgy látszik, a közönség kedvence volt:

Madrid határán

Állunk a vártán,

Állunk tűzözönben

Minden poklon át...

Az éneket valami félelmetes, halk dobszó festette alá, bár nem volt a teremben zenekar. Csodálatosnak tetszett, amíg meg nem értettem, hogy a közönség dobol, izgalmaiban a lábával verve a taktust. Mondhatom, olyan hatásos volt, hogy mikor fölzúgott az éljen és a taps, én is teljes erővel részt vettem benne.

Az első igazi meglepetés azután következett. A Nemzeti Színház egyik ismert, fiatal művésze lépett a színpadra.

- Hogy került ez közéték? - kérdeztem izgatottan Zsuzsától. - Hiszen ennek állása, neve van?

Nem válaszolt, vagy mert nem hallott, vagy mert nem akart. Mikor azonban vége volt a produkciónak, magamtól megtaláltam a feleletet. József Attila verseket szavalt, elég jól, de ez még nem magyarázta azt a hallatlan lelkes tapsot, amellyel jutalmazták.

- Naiv közönség, könnyű siker - szögeztem le magamban. - Ezt keresi a barátunk.

Ezután két villámtréfa következett függöny előtt, majd néhány fahasábbal és piros villanykörtevel primitíven imitált tűz körül feketére festett arcú fiatal emberek feszengtek a színpadon. Lerítt róluk, mennyire szokatlanul ülnek a világot jelentő deszkákon. Felsőtestükkel enyhén ringatóztak, egy néger dalt zümmögtek, melyet Paul Robesontól már többször hallottam. Noha semmi művésziesség nem volt énekükben, az egész produkció mégsem hatott kellemetlenül.

Egy szakasz elzúmmögése után az egyik szereplő a plafon felé fordította arcát és hangosan rázendített a dalra:

*Zsong a folyó, a holdfény remeg,
Oly búsan dalolnak a négerek,
Úgy sír át az éjen,
Fájón zokog daluk.
Ó, ó...*

Csak most ismertem fel egyik énekesünket - ha szabad ilyen családiásan neveznem az espresso művészeit. Csinos, erős baritonja betöltötte a termet s hallatára mintha a munkásgyerekek is magabiztosabban mozogtak volna a színpadon.

Nem énekelte végig a dalt. Hangja lassan, fájdalmasan elhalkult s beleolvadt társai zümmögésébe. Ekkor fölemelkedett a színpadon - a színész. Amúgyis furcsa arca megdöbbenően tragikus látvány volt a vastag koromréteg alatt. Esetlenül, csüggő vállakkal állt egy darabig, forgatta a szemét, gyámoltalanul emelte a karját, majd táncolni kezdett.

Táncolni? Nem tánc volt ez tulajdonképpen, csak valami ritmusos hajladozás, ide-oda surrant lágy mozdulatokkal, mint a testetlen fájdalom, egyik embertől a másikig lépett, lehajolt hozzájuk, kutatóan arcukba nézett, aztán ment tovább. Nyomában élet költözött a fatuskó-forma alakokba, megelevenedtek, mintha elfelejtették volna, hogy színpadon vannak, izgatott természetességgel hajladoztak a dal ritmusára. S íme, a nézőteret is megbabonázta a táncos. Előbb itt, aztán ott kezdték dúdolni a dallamot, végül az egész terem szélességében föl-erősödve, testetlenül zümmögött tovább.

A rendezők ezt aligha vehették számításba, de a táncos pompás érzékkel alkalmazkodott. Füléhez tette kezét, előre hajolt, a színpad szélére táncolt kígyózó mozdulatokkal, behajolt a nézőtérbe, aztán boldog mosollyal kiegyenesedett, majd nyugodt, magabiztos mozdulatokkal folytatta megszakított körútját. Mintha most azt mondta volna a tűz körül ülőknek: nem vagyok egyedül. Különös, szokatlan kapcsolat keletkezett színpad és nézőtér között, a szereplők fesztelenül fordultak a nézők felé s mintha mindennek mély jelentősége lett volna.

Elérkezett a dal frissebbje. Az énekes ismét felemelte a hangját s ekkor baritonjához a nézőtérrel az a rendkívül kellemes, lágy tenor is csatlakozott, melyet már a kórus szereplésekor megcsodáltam. A két hang hajlékonyan ölelkezett a levegőben. A táncos hatalmas szökelléssel átugrotta a tűz körül ülőket s újból a színpad előterébe került: arcán, mozdulataiban meglepetés, öröm, egyre fokozódó keménység és tűz. Aztán a szereplők együtt énekelték a diadalmas, utolsó szakaszt:

*Csobbán a víz, a napfény ragyog,
Még boldog leszek, hogy néger vagyok
És szerteviszi a Mississippi
Dalunk.*

Alighanem ezt tervezték végjelenetnek. A színész megállt, a szereplők felugráltak. De mielőtt a függöny leereszkeszhetett volna, megint közbelépett a nézőtér és újult erővel, felszabadultan ismételte:

Csobban a víz, a napfény ragyog...

A színész vezényelni kezdett. Mindenki talpra ugrott.

Hirtelen, mint egykor a tolonckocsiban, Hegedüs rémlett fel előttem. Kinyúlt cellájának rácsai között és torkonragadott. Elállt a lélegzetem. Fuldokolva rohantam ki a folyosóra, a falhoz tántorodtam. Fekete karikák táncoltak a szemem előtt.

- Rosszul vagy? - kérdezte valaki.

Lesegítettek az első emeleti csarnokhoz és leültettek. Ittam egy pohár vizet. Lassan visszatért az erőm.

- Nagyon fölizgatott ez a tánc - motyogtam zavartan. - Rossz a szívem.

- Megrázó volt - felelték segítően.

Aztán magamra hagytak, mert fönt folytatódott a műsor. Én leforrázva osontam le a lépcsőn. Ma sem értem még, mért éreztem magam olyan megalázottnak, olyan kifosztottnak.

Aztán, nem sokkal Jugoszlávia lerochanása után, egyszerre végetért minden. Jerzsabek nagyobb mennyiségű nyersanyagot rendelt és azt mondták neki:

- Lehet, hogy ez az utolsó. Rosszul állunk acéllal.

Én pedig kaptam egy szívélyes hangú meghívót egy kereskedelmi igazgatóhoz. A kis ember roppant barátságosan szorongatta a kezemet.

- Köszönöm, hogy eljött. Szakértői véleményét szeretném kérni.

Elém tett egy különös alakú borotvakészüléket, melynek ferdére voltak vágva a szélei.

Furcsának találtam, hogy éppen a konkurenciától kérnek szakvéleményt, de álltam volna rendelkezésükre, ha tudok. Csakhogy hiába forgattam kezemben a szerkezetet, nem értettem az előnyeit:

- Mire jó ez a ferde vágás? - kérdeztem.

- Igazán nem tudom, de érdekes. És amellet nézze meg a penge felerősítését. Igen eredeti. A Yatagán például nem szerelhető rá.

Felkaptam a fejem. Ő, mintha nem vett volna észre semmit, nyájasan folytatta:

- Az igazgatóság ötvenezer pengőt kíván az új modell reklámjára fordítani. Gondoltam, előbb megkérdeni önt, tud-e valami olcsóbb megoldást. Például, hogy eladja nekünk a Yatagánt. Módomban van méltányos ajánlatot tenni. Kétezer pengőt készpénzben, húsz évig havi kétszáz pengő jutalékot és mérnöki állást egyik üzemünknel. A személyzetre persze nincs szükségünk, kivéve Maugs urat, akit átveszünk.

- És Jerzsabek? - dadogtam elfúlva.

- Ugyan, ugyan! Mért fáj a mérnök úrnak Jerzsabek? Hogy a kellemetlenségtől megkíméljük önt, majd mi közöljük vele a változást.

Soha barátságosabb hangon nem mondtak még ki halálos ítéletet. Ötvenezer pengő propagandára persze túlzás, de a fele is sok, és amellet akkor vonják meg tőlünk az acélt, amikor akarják! Hogy harcolhatok ez ellen?

Az öreg Krizsánnak igaza volt. A monopólium akkor fűjt el, amikor akart. Nem is tudtam más engedményt kicsikarni, mint hogy húsz évi kétszáz pengő helyett tíz évig havi négyszázat kapok és Krizsánt elhelyezik egyik üzemükben portásnak. Alá kellett írnom a megállapodást.

Hatodik fejezet

És jöttek a kétségbeesés tompa évei. Nem érdekelt semmi. Hogy Jerzsabek utolsó találkozásunkkor előbb sírt, aztán szemközt köpött, oly hidegen hagyott, mintha rózsacsokrot nyújtott volna át. Különben is mennyivel inkább tehettem arról én, mint ő maga, hogy a fellendülés idején szakított régi ügyfeleivel és most üzeme, megrendelések híján, gyorsan tönkrement?

Ha anyagilag egy kicsit rosszabbul állok, talán előbb magamhoz térít a szükség. De hiszen még titeket is könnyedén tudtalak támogatni, pedig alaposan rászorultatok. A nyersanyag-hiány fölöslegessé tette a bedolgozók munkáját és apád szinte teljesen kereset nélkül maradt. Persze, épp oly büszke volt, mint azelőtt, sőt türelmetlenebb. Anyámat is magamhoz vettem, hadd éljen mellettem, és vezesse a háztartásomat.

Egész idő alatt egyszer próbáltam felemelni a fejemet s az is igen súlyos következményekkel járt.

Egy közepes nagyságú, de igen fontos üzemnek voltam a mérnöke, a hadsereg, majd a front számára dolgoztunk, mégpedig nemcsak a mieink, hanem a németek részére is szállítottunk különböző alkatrészeket. A német átvételi szervek örökös gyanakvással figyelték munkánkat, tudták, hogy a gyár egyik főrésztvényese egy horvátországi zsidó, akinek sikerült Pavelics elől Londonba menekülnie. Akár volt rá okuk, akár nem, szabotázzsal vádoltak bennünket, és nem nyugodtak addig, míg bizalmi emberüket, valami Krebsamt Sándort nem neveztették ki vezérigazgatónak.

Mi, kisemberek, nem is láttuk az új igazgatót, de hogy milyen ember, azt leolvashattuk a vezető mérnökök megváltozott magatartásából. Haragos arccal jártak-keltek, minden kis hibáért káromkodtak s ha négyszemközt maradtak velünk, így könyörögtek:

- Eredményt... legalább *ilyen* kicsi eredményt.

Engem is behívott a felettesem:

- Károly! Benned van minden reményem! A te képességeid...

Az én részlegem akkoriban főleg egy nagyon komplikált testnélküli tekercset szállított, melynek még a létezése is súlyos hadititok volt. Nem törődve a veszéllyel, kicsempésztem egyet a gyárból, hogy megmutathassam apádnak. Úgy gondoltam, megfelelőbb szerszámozással sokkal jobb eredményt lehetne elérni.

Apád homlokára tolta szemüvegét:

- Mi kell már megint?

Mint mondtam, engem nem bántott nyers modora, hiszen jól tudtam, milyen gondokkal küszködik szegény. Pedig hány mérnök volt még rajta kívül, aki egy délután alatt olyan elmés szerszámot tudott volna tervezni, mint ő? Joggal mondhattam másnap a főnökömnek:

- Ezzel a kis játékszerrel megduplázzuk a termelést.

Valósággal kitepte a kezemből a tervet s rohant vele a főmérnökhöz, aztán mindketten szaladtak a vezérhez. Lógó orral tértek vissza és a főnököm ezután valahogy furcsán kerülte a tekintetemet. Másnap este, mikor senki nem látta, megszólított:

- Mi bajod van a vezérrel? Majd megevett miattad! Azt kiabálta: Ágoston? Más komoly emberük nincs is, csak az Ágoston? A nevét ne halljam többé ennek az Ágostonnak!

Ügyészünk, ki valamiért jóindulatába fogadott, a lakásomon keresett föl késő este:

- Mi van magával, Ágoston? Krebsamt el akarta küldeni. Még szerencse, hogy tízéves szerződése van.

Azért ez mégsem volt kellemes, képzelheted. Nem álltam volna meg a zabszem-próbát, mikor harmadnap a vezér hívatott.

Akkor ért csak az igazi meglepetés, mikor szemtől szembe kerültem vele. Önkéntelenül felkiáltottam:

- Krizsán!

- Micsoda szemtelenség ez, mérnök úr? - húzta ki magát gőgösen. - Milyen jogen emlékeztet ön engem szüleim undok bűnére?

Értetlenül néztem rá.

- Okmányszerűen bizonyítható, hogy nagyapám, ki Thuringiából Brünnebe költözött, cserélte fel büszke német nevünket az otromba Krizsánra. A Volksbund vezetői biztosítottak, hogy ez a hazaáruló cselekedet nem vethet semmiféle árnyékot énrám, különösen, miután intézkedtem arról, hogy apámat kitegyék bizalmi állásából.

Na tessék! Tízezer pengőre ítélték kokain-üzérkedésért és most itt áll büszkén, hatalmasan és nem tűri a legcsekélyebb árnyékot sem a becsületén! Nem maradt más számomra, mint a legalázatosabb bocsánatkérés.

- Nem tudta? Úgy? Jellemző az ön felfogására! Önt persze nem érdekelte jötevéjének a sorsa! Na, mindegy, nem ezért hívattam.

Leült. Én állhattam előtte.

- Mondja: mi ez a négyszáz pengő, amit magának havonta fizetünk? Olyan jó mérnök maga, hogy jutalmazni kell? Vagy olyan szép szemei vannak?

Önérzetesen válaszoltam, hogy én a gyártól csak azt kapom, ami jár. A szabadalmamat adtam el a trösztnek s hogy az melyik kasszájából fizeti, ahhoz nekem semmi közöm.

Félbeszakított:

- Tudom, tudom. Informálva vagyok. És a háború? Az magának nem jelent semmit?

Tisztelettel kijelentettem, hogy nem látom az összefüggést a háború és a licencem között.

- Úgy? Haha! Szóval maga az egyetlen, akinek nem kell áldozatot vállalnia fegyvereink győzelme érdekében? Hát ide figyeljen: holnap estig beadja írásban, hogy önként lemond a jogáról. Megértett?

Sajnos, nem értettem meg. Nem értettem azt az új helyzetet, mely a hozzá hasonlók föülkerekedéséből állt elő és nagyon cifrát találtam mondani. Kidobott:

- Majd megbánja, Ágoston!

Két nap múlva a főkapitányságra idéztek, ahhoz a detektívhez, aki a toloncban vezette a kihallgatásomat.

- Mikor találkozott Hegedüssel? - kérdezte köszönés helyett.

Megmondtam pontosan. A helyet, az időt és a körülményeket.

- Igen? És ezt ki terjeszti maguknál?

Egy röpcédulát nyomott a kezembe, melyben az általam ajánlott készülék bevezetése ellen sztrájkba szólították a munkásokat.

- Most látom először. Nem tudom.

- Azt sem tudta, hogy a Hegedüs sógora magánál dolgozik?

- Sógora? - csodálkoztam. - Hát megnősült?

- Nem tudta? Mi pedig tudjuk, hogy Faragót maga vette föl.

Mintha nekem akkora szavam lett volna a gyárban! Nem titkoltam a detektív előtt a véleményemet, ki áskálódik ellenem és miért. Legyintett:

- Maga úgy látszik, sosem hallgat a jó tanácsra. Elmehet.

A hét végén SAS-behívót kaptam. Annyi időm maradt elutazásig, hogy anyámról gondoskodjam. Végrendeletileg ráhagyományoztam a licencemet és intézkedtem, hogy addig is az ő kezéhez fizessék ki az összeget.

Ez mentette meg az életemet. Állomáshelyemre érve tudtam meg, hogy az egyik hírhedt büntetőszázadot értem utól, melyet két napja vittek el Pestről és rövidesen a frontra megy.

Hazudnék, ha azt mondanám, már akkor olyan félelmetesen csengtek ezek a szavak, mint egy évvel később, amikor már hallottunk valamit a munkaszolgálatosok sorsáról. Ekkor még, ha valakinek kint őszintén elmondják, mit jelent ez a szó: munkatábor, legyint és nem hiszi el. De elég volt ott egy órát eltöltened, hogy megsejdítsd a jövőt.

Persze, már az is megdöbbenett, hogy bírói ítélet nélkül elvették őrmesteri rendfokozatomat, közlegényként és saját ruhámban kellett szolgálnom, de nem ez volt az igazán ijesztő. És nem is a tiszteknek és tiszteseknek az akkori időkben is szokatlan durvasága. Volt a viselkedésükben valami egészen különös feszélyezettség, amelynek a leírására nem is találok szavakat.

A százados jelentkezésemkor például csak ennyit mondott:

- Úgy? - s aztán olyan tekintettel mért végig, hogy a hátamon a hideg futkosott. Láttam egyszer egy falusi kis asztalosinast munkában. Az nézegette így a halottat, mikor mértéket vett a koporsóra. Az írnok pedig már nem is szánakozó, hanem iszonyodó tekintettel kérdezte:

- Mit csinált, maga szerencsétlen?

És az őrmester! Nem az arcomat, hanem a gyűrűmet, az óraláncomat, ruhám duzzadását figyelte a pénztárcám fölött, mikor beszéltem a számba pislogott, mintha csak leltárt venne föl az aranyfogaimról. Istenemre, szinte megkönnyebbültem, mikor a szakaszvezetőnk, lassúnak találván járássomat, egyszerűen, emberi közvetlenséggel fenéken rúgott. A teremben, ahová belöktek, Hegedüs és a zömök, szélesvállú kommunista jött elém, kivel utoljára a toloncban találkoztam: Petrák. Én üdvözlés helyett nekik támadtam:

- Mi van itt? Mi ez?

- Majd meglátod - felelte nyugodtan Petrák.

- Haláltábor - vágott közbe Hegedüs. - A frontra visznek, hogy csendben kinyír hassanak.

- Engem? - tört ki belőlem a borzalom. - Hogy kerülök én ide?

Petrák csak finoman elmosolyodott, de Hegedüs gőgösen nézett rám:

- Tökfej! Érdemes volt csip-csup ügyekben kaparászkodni? Ezeknek, ha leszámolásra kerül a sor, egyre megy, hogy vérvörös vagy, vagy halványrózsaszín.

- Hegedüs! Már megint kezdod? - szólt rá Petrák, leplezetlen türelmetlenséggel a hangjában.
- Eh, neked talán nem elégtétel, hogy legalább azt tudod, miért vagy itt? Hogy ártottál nekik, ahol lehetett? Látod - fordult felém - ott a sarokban egy másik mérnök ül. Hat testvére tagja a pártnak. Egyedül ő nem harcolt velünk. Ő itt van, testvérei kint maradtak. Mi már előre bosszút álltunk magunkért. Ő - verheti a fejét a falba, ha meghalunk.

- Egyelőre élünk és harcolunk, s megtiltjuk neked, hogy pánikot terjessz.

- Pánikot? Én? Komolyan mondod ezt? - képedt el Hegedüs.

Egy kövér ember izgatottan lökdöste szét a körülöttünk támadt kört:

- Megvesztek az urak? Még az kellene, hogy meghallják! Harcolnak? Mivel, ha szabad kérdeznem? Tegnap - mondta nekem - négykézláb ugráltattak bennünket az udvaron s mert nem tudtam elég gyorsan megállni, az orrommal az előttem térdelő fenekébe szaladtam. És még nekem kellett húsz feküdjöt csinálnom!

- Károg a varjú! - dühösködött megint Hegedüs.

Egy idősebb férfi - nem maradt rá időm, hogy megtudjam a nevét - elnevette magát, aztán megkapta Hegedüs gallérját és tréfás bosszankodással kilódította a körből. Engem Petrák az egyik szalmazsákhoz vezetett:

- Itt mellettem még van egy üres hely. Tedd magad kényelembe.

Én eddig magabiztosságából, fellépéséből azt következtettem, hogy Hegedüs valami vezető-féle a kommunisták között. Itt meg kellett állapítanom, hogy nála még különb emberek is vannak közöttük.

- Derék gyerek, - mondta róla Petrák, - csak túlságosan büszke rá, hogy kommunista.

- Akad ilyen az intellektuellek között - tódította másvalaki.

Nem volt kellemetlen ez a megállapítás számomra. Az sem, amikor hallottam, hogyan mosdatják Hegedüst a társai:

- Értsd meg végre - mondták neki, - ide senki sem a jókedvéből jött. Együtt élünk, együtt harcolunk.

Végül fölugrott és hozzám sietett:

- Bocsáss meg Karcsi. Nagyon ideges vagyok. Szülés előtt hagytam ott a feleségemet.

Közben beesteledett. Kiosztották a vacsorát. Iszonyatos lötty. Víz, krumplidarabkák és káposztalevelek. Én azonban kaptam egy darabka szalonnát Hegedüstől.

- Nem akarlak megfosztani - mondtam tétozva.

- Nem az enyém. A kollektíváé.

Csak rövid ideig voltam közöttük, de meg kell mondanom, ez alatt a huszonnégy óra alatt apám, anyám nem gondoskodhatott volna jobban rólam, mint ők. Meg kellett ismernem egy új erőt, melyről eddig nem tudtam eleget.

Például bejött a szakaszvezető. Én, őrmester lévén, elsoktam attól, hogy mindenféle szakaszvezető előtt haptákba vágjam magamat. S míg a többiek fölugráltak, én elkéstem egy kicsit. A szakaszvezető elém ugrott és mellbe vágott, kétszer egymásután. Ekkor valaki ellódított a helyemről és elém állt. Őt érte a harmadik ökölcsepás.

- Üssön mégegyszer, ha mer! - mondta.

A szakaszvezető magasra emelte a kezét. Egyszerre eloltották a villanyt. Pillanatnyi csönd után hallottam, hogy valaki az ajtónak ugrik, és föl akarja rántani, de nem bírja.

- Maradjon csendben, szakaszvezető úr - mondta egy ismeretlen hang nyugodtan - nem bántjuk. Beszédünk van magával.

- Hogy merészelik? - kérdezte a szaki.

- Tudja azt maga, hogy mi halálra vagyunk ítélve? - folytatta az előbbi hang.

- Mit beszél?

- Halálra vagyunk ítélve és a frontra megyünk. De leszünk mi még a szakaszvezető úrral olyan helyen is, ahol bombáznak, vagy a partizánok támadnak. Nem életbiztosítás a maga számára sem, ha komiszkodik velünk.

- Én csak a parancsot teljesítem - hebegte ijedten a szakaszvezető.

- Amikor látják, akkor teljesítse - fejezte be a beszélgetést a hang.

Mikor felgyújtották a villanyt, mindenki a helyén állt vigyázzban. A szakaszvezető pislogva nézett körül.

A dagadt férfi otthagya a helyét és a tiszteshez rohant:

- Szakaszvezető úr! Én nem vagyok bent a buliban!

- Megengedtem, hogy elhagyd a helyedet?! - ripakodott rá a szaki, örülve, hogy kieresztheti a hangját. - Feküdj! Fel! Feküdj! Fel! Feküdj! Fel!

Az elvtársak egymásra néztek és mosolyogtak.

- Ráfizetett a kupec - mondta Hegedüs, mikor a szakaszvezető elment. Ezúttal senki sem szólt rá.

- Ki ez a pók? - kérdeztem tőle.

- Valami kereskedő. Ördög tudja, hogy került közénk.

Másnap elmaradt a reggeli csukló. Elterjedt a híre, hogy este vagoníroznak és visznek Keletre. Nyomott s egyben izgatott volt a hangulat. A kommunisták bizonyos méltóságteljes nyugalmat tanúsítottak, mely igen jó hatással volt ránk is. Szinte sajnálom, hogy legalább négy-öt napig nem követhettem figyelemmel azt a hőskölteményt, mely végül néhányszor tíz ember életének megmentéséhez vezetett.

Engem ebéd után az irodára vittek. Épp akkor surrant ki onnan a kupec. Mikor meglátott, elfordította az arcát.

- Beárult - ismertem fel mindjárt a helyzetet. - Nem árulom el, hogy Hegedüs rántott el a szakaszvezető elől.

Bent a százados, egy csendőr és - a szokott detektívem fogadott. Úgy látszik, a határig ő is elkísérte a századot.

- Ez az - bólintott, mikor beléptem.

Nem vesztegették az idejüket.

- Ki fenyegette meg a szakaszvezetőt? - kérdezte a csendőr.

- Nem tudom - feleltem. - Tegnap este érkeztem, nem ismerem meg az embereket sötétben.

- Úgy? - kapott fel az asztalról egy gumibotot. - Meglátjuk.

A detektív mentett meg a veréstől.

- Hagyjuk ezt. Ágostonnak igaza van. S ráadásul nem zárkózik el attól, hogy, ha megismerkedik a helyzettel, informáljon bennünket. Igaz, Ágoston?

Agyam villámgyorsan dolgozott.

- Igaz - feleltem, mert egy pillanat alatt megértettem, hogy a fiúknak is jobb, ha én leszek a parancsnokság bizalmasa.

A csendőr valamit kérdezett.

- Sokkal megbízhatóbb, mint a másik. Régi ember.

Újabb halk beszélgetés.

- Majd ti írást vesztek tőle. Én sietek, mert még a szakaszvezetőt is meg akarom kérdezni, mért nem jelentette az esetet.

Írást viszont nem akartam adni s így aligha menekültem volna a veréstől, ha annyi böjt után nem ad a sors végre nekem is karácsonyt. Még vissza sem értem a körzetbe, máris szaladt értem az ügyeletes.

A századirodába vezettek. Az ügyészünk várt rám. Szívélyesen nyújtotta a kezét:

- Pompás ember maga, Ágoston úr. A végrendelet meg a diszpozíció kitűnő ötlet. Ha aláírja a lemondását, viszem magát is haza.

Elém tette az okmányt. Felvettem a századírnok tollát, de a félúton megállt a kezem:

- Hogyne, hogy itt felejtse nek! Odakint aláírom.

- Hova gondol? Magának Krebsamt úr szava nem elég garancia?

- Nem.

Az öreg úr nevetett:

- Dicsérem az eszét. És az enyém?

Aláírtam.

- Megyek a holmimért - mondtam.

- Eszébe ne jusson. Megbolondult? Jöjjön, míg meg nem gondolják magukat. Egy félnap késés, gyermekem, és senki ki nem szabadítja innen.

Evvel be is végzem a levelem. A következőben már a főlsszabadulás utáni korra térek, gondolom, te is ezt várod izgatottabban. Szó lehetne ugyan arról, hogy összefoglaltam az egész korszak tanulságait, de nem szeretem az üres filozofálgatást. Majd a továbbiakban megpróbálom elemzését adni egy-egy sikerült csatámnak, hogy megértessem veled az ütközetek vezetésének általános sémáit s a támadás különböző módozatait, a múlt eseményeivel kapcsolatban nem érzem ennek szükségét. Nem annyira az eszközeimet, mint inkább a jellememet kovácsolta ez a kor.

Nehéz idők kemény harcosokat szülnek. Drága árat fizettem érte, de szerencsémnek tartom, hogy tegnap születtem.

Múltkoriban egyszer úgy elgondolkoztam, mi volna, ha egy kis ördög néhány iskoláit ma végzett fiataalt visszahelyezne a múltba. Én mondom neked öcsém, elpusztulnátok az undortól és a félelemtől, még mielőtt éhenhalnátok. Ott, ahol mi még vidáman füttyürészve, száraz lábbal ugráltunk zsombékról zsombékra a mocsár felett, ti már nyakig az iszapban azon

könyörögnének, tömje be végre a szátokat is és legyen vége mindennek. Ha valami csoda helyreállítaná nálunk a kapitalizmust, az a mi ifjúságunkra olyan hatással volna, mint a fehér ember betörésének az ausztráliai bennszülöttekre, népünkben, kihalna egy nemzedék anélkül, hogy meg tudnák mondani, miért.

Hogy tehát mit tanulj a múltból, öcsém? Harcolni, semmi mást.

DAGADÓ VITORLÁKKAL

Első fejezet

Nos, kedves öcsém,

ha átrágtuk magunkat a múlt kásahegyén és tulajdonképpeni mondanivalónkhoz érkeztünk, először talán azt kell tisztáznom, miért álltam a kommunista párt mellé. Ez egyáltalán nem annyira magától értetődő, mint amilyennek ma, majd tíz év távlatából tűnik. Különösen nálam nem, mert én a véletlenek találkozása folytán csak akkor gondolhattam bármiféle csatlakozásra, mikor a párt már elszenvedte őszi választási vereségét és úgy látszott, hogy a Kisgazdák szilárdan kezükbe veszik a hatalmat. A szovjet csapatok ugyan még az országban tartózkodtak, de nem avatkoztak belügyeinkbe és sokan beszéltek, hogy ezt csak az amerikaiaktól féltőkben nem teszik. Naivság - mondd? Lehet, de olyan naivság, melyet a lakosság jelentős része osztott, különösen a mi társadalmi körünkben. Sok paraszt nem merte még elfogadni a följánlott földeket, mikor a gyártulajdonosok már sans gêne spekuláltak az államtól kapott kölcsönökkel, kezdődött az infláció, csendőrtábornok volt a hadügyminiszter és nagy harcok dúltak a rendőrség koalíciós vezetése körül. Volt gondolkoznivalója a hozzám hasonló tapasztalt embernek.

Tulajdonképpen, mikor Győr alól, hová gyárunk egyik részlegével érkeztem, egész Szatmár-Németiig futottam, lett volna bennem hajlandóság a csatlakozásra. De mikor láttam, hogy a kommunisták, ahelyett, hogy megragadnák a hatalmat, még segítenek is életre galvanizálni a különböző pártokat, habozni kezdtem. S mert abban az időben nehéz volt nyíltan színt nem vallani, elutaztam Németiből és helységről helysére vándorolva, nagy félkörben közeledtem Budapest felé, úgy élve, ahogy akkoriban az ide-oda kódorgók nagy serege. Ősz lett, mire egy budakörnyéki községbe értem. Egy özvegyasszonynál szálltam meg. A mellettünk levő házban kerékpárjavító műhely volt; ennek tulajdonosa, egy volksbundista, családjával együtt Nyugatra menekült. Egyet-mást már elhordtak ugyan a műhelyből, de a szomszéd visszatértétől való félelem még fékezte annyira a falusiakat, hogy a fölszerelés komoly értéket jelentett. Engedélyt kértem és kaptam a műhely megnyitására és így letelepedtem a faluban. Evvel együtt pártot is kellett választanom.

Mekkorát változott a világ! Amit tizenhét éven át nagyobb nehézség nélkül elkerülhettem, egyszerre életszükségletté változott. Magára valamit adó ember párttagság nélkül nem létezhetett. Nemcsak a társadalmi illem, hanem az önérték is megkövetelte s én nagyon gondosan tájékozódtam, mielőtt lekötöttem magam. Meg kell mondanom, régi ismerőseim közül egyedül apád csatlakozott a kommunistákhoz, ő viszont a tőle megszokott lelkendezéssel csökkentette érveinek vonzerejét. Pedig a kép, amelyet elém tárt, fővonásaiban később helyesnek bizonyult.

- Itt az idő, amelyről beszéltem - mondotta ellentmondást nem tűrő hangon - a szakemberek világa. Mostantól a gyárat a mérnök, a fölművelést az agronómus és az egészségügyet az orvos fogja irányítani...

- És a politikát? - vetettem közbe.

- Nem tudom, lesz-e politika, de ha igen, azt is főiskolán fogják tanítani.

Feldühödtem:

- Ki tanult marxizmust, te vagy én? A proletárdiktatúra, az kutya? A proletariátus uralkodik, az értelmiség szolgál. Majd jön a két elemit végzett kovács és azt mondja: aló mérnök úr, fogja meg azt a traverzet...

- Marhaság. A miniszter nem a pályamunkásoktól, hanem tőlem kérdezte, milyen technikával építsük újjá a bólyi átereszt... Mert ő akkor már közvetlenül végzetes útja előtt állt, ahonnet többet nem tért vissza. A vasút helyreállításához jelentkezett és tele volt szakító-szilárdsággal, rugalmassággal, vaskos könyvekkel:

- A statikából egy kissé kijöttem. Pedig ehhez az kell. Sebaj, pótolom.

Nem maradt ideje rá. Búcsúzni járt nálunk, anyám a zavaros időköt a ti lakásotokon vészelté át és annyira összebarátkoztak egymással, hogy nem akart kézfogás nélkül elutazni. Másnap már Bolyon volt és harmadnap rálépett arra az otffelejttett aknára, melyet talán már egy félévvel korábban számára helyezettett el a sors. Elpusztult nyomorultul és nem volt egy igazán jó éve életének. Anyám nagyon megsiratta:

- Elpusztították azok a gazemberek... Pedig milyen jó ember volt szegény.

Én persze csak azért beszéltem a két elemit végzett kovácsról, hogy ugrassam őt. Sokkal komolyabb aggodalmak gyötörtek. Előtte való nap volt egy találkozásom, amely után egyáltalán nem tartottam aktuálisnak a proletárdiktatúrát.

A városban járva Sándorba botlottam az utcán. A körülményekhez képest elegáns volt s oly fesztelenül viselkedett, mintha annakidején nem is a németek exponenseként került volna a gyár élére. Tüntető, vidámsággal üdvözölt:

- Nini! Az elveszett gyermek! Mi van veled, elvtárs?

Az első meglepetés elmúltával majd szájon vágтам:

- Elvtárs? Nana! Ki juttatott engem büntetőtáborba, ha szabad kérdezнем?

- Azt nem tudom, hogy ki juttatott a büntetőtáborba, arról viszont, hogy ki szabadított ki, írásos bizonyítékokkal rendelkezem. Én. Vannak bizonyos érdemeim az ellenállás területén, elvtárs.

- És a havi négyszáz pengőm? - dühöngtem.

- Többet ért annál az életed. Egyébként a követelésed jogos és intézkedem, hogy visszamenőleg folyósítsák a járandóságodat.

- Intézkedsz? Te?

- Ugyanis most az Iparügyiben dolgozom.

Elhűlve néztem rá. Megint fölibem kerekedett volna?

Kételkedésre azonban nem volt sok okom. Egész magatartása tekintélyre vallott. Gomblyukában ott hivalkodott a kalapácsos ember. Nem, Sándornak rendben volt a szénája.

- Hogy ennek a hülyének minden sikerül! - irigykedtem.

De ha már leszámolásra nem gondolhattam, legalább iparkodtam hasznosítani az ismeret-ségünket. Széles látóköre volt és kitűnő információkat adhatott. Úgy melleleg ismerőseimről is megtudtam egy és más:

- Hegedüs? Véletlenül hallottam róla. Nyomorúságos egy alak. Járási titkárnak ment valahova Sopron környékére, de beelöttek. Talán már nem is él.

- Zsuzsa? Lám, milyen furcsa az élet. Zsidónak nézték és kivitték Németországba. Nemrég jött haza, most a János-kórházban dolgozik. Egyébként nem érintkezünk egymással. Ő kommunista lett.

Megemlítettem neki kételyeimet.

- Csak a szociáldemokrata párt! - mondotta határozottan. - Az egész Nyugat nekünk segít. Akarsz mindjárt belépni? Az elvtársak tárt karokkal várnak. Jönnél talán az Iparügyibe?

Mindez igen tanulságos volt. Végül azonban mégsem nagypolitikai elgondolások, hanem a helyi viszonyok nyomása vezetett a szociáldemokrata párthoz.

A volksbundista svábok kitelepítése után zajos, idegen népség, úgynevezett telepések lepték el Budatarjánt. Legtöbben az Alföldről érkeztek, laza falkákban, rengeteg gyerekkel és kevés felszereléssel, rongyosan, két-három család egy bérelt szekéren vagy csak úgy gyalogszerrel haladva, a más szekere által felvert porban. Kis kordélyokon, egy-egy tyúk- vagy nyúlketrecet, két-három párnát és takarót, néhány edényt toltak maguk előtt, esetleg egy kis kecskét is hajtott egy-egy süldő gyerek, de volt olyan is, akinek minden vagyona elfért a botjáról lecsüngő kis motyóban. Már az úton bandákba szerveződtek, a legnagyobb hangú, vagy a legerőszakosabb lett a vezér s míg az a helyi hatóságokkal tárgyalt, a többiek az út közepén vagy egy-egy üres ház udvarán zajongva vártak sorsukra. A kommunista párt nyílt konyhát állíttatott föl és nagy kondérokban főzette számukra a levest. Némi veszekedés és tétovázás után mindenkit elhelyeztek az üres házak valamelyikébe. Én láttam olyan asszonyt, aki belépése előtt megcsókolta az ajtófélfát.

Minden összekuszálódott azonban, mikor a legnagyobb csapat vezetői, a két Papucs-fivér, berobbantak a községháza ajtaján:

- A legszebb házakat, a legjobb földeket, elnök elvtárs. Megjött Kiskörös színe-virága - kiáltotta tréfásan a nagyobbik. - Csupa válogatott ember. Én meg, Papucs Imre, náluk is különb vagyok.

Öccse hang nélkül bólogatott hozzá.

Volt a teremben egy kis kacskakezü ember, akit már az év elején a falunkba vetett a nagy felfordulás, valahonnan Fótról. Ez az emberke akkor már hetednapja a szemét sem hunyta le, mert hajnaltól éjfélig a telepések ügyében szaladgált, éjfélről hajnalig pedig a felesége szitkait hallgatta.

- Megint másoknak osztottad a levest, te gyilkos? A családod meg dögöljön éhen?

Mondják, éjfélről hajnalig a száját sem merte kinyitni. De hajnalban megmosta az arcát, szorosabbra húzta a nadrágszíját és belépett az útjába eső első telepés porta udvarába:

- Azt a leborult szivarvégét - kiáltotta jónapot helyett - micsoda rendetlenség van még mindig? Arra várnak, hogy én jöjjek takarítani? A maguké ez a ház, nem Csáky szalmája, mért hagyják szerte? Te meg öcsém, ne üsd a lovat, mert én verek a hátadra...

A telepések féltek tőle, mint a tüztől és ugrottak a parancsára. Hanem a közepén benneszorult a káromkodás, mert körülfogták az apróságok:

- Bagi bácsi, adjon cukrot.

Ő meg átölelt közülük annyit, amennyit tudott:

- Hej, lelkecskéim, mi lesz veletek a télen! Az a tohonya apátok még most se jelentkezett a tuskózásnál!

No, ez a bökös-szűrös kis ember felelt először Papucsnak, csak úgy a vállán keresztül, hátrafele:

- Éppen rád vártunk, öcsém! Leesett a toronyból a nagyharang és féltünk, hogy nem lesz tűz esetén mivel riasztanunk a falut!

Hanem a FIB-elnök súlyosan és tekintélyesen félretolta:

- Lassan! Tartsuk a menetet. Először átveszem a névsort, aztán megtartom a beszédet, aztán jön az elhelyezés.

Nagyratörő, irigy ember volt ez a Sóvágó. Három magyar paraszt lakott háború előtt a községben, közülük akarták választani a földigénylő bizottság elnökét. Az első kettő semmiképp nem állt kötélnek. Sóvágó viszont az első szóra kezet adott és jobb híján őt kellett megválasztani. Az istennek nem engedte volna el azt a pillanatot, melyben az újonnan érkezetteket a földigénylő bizottság és a kormány nevében üdvözölhette. Kitolongtunk hát mögötte az utcára. Papucs Imre tüstént az elnök oldalára vágódott és az emberei felé tárta a kezét:

- Nézze elnök elvtárs! Micsoda nagyszerű fiúk!

Én saját dolgomban véletlenül tartózkodtam a községházán s már éppen távozni akartam, de a látvány bizarrsága visszatartott. Soha ilyen nyomorultul rongyos társaságot! Fehérképű cigánykaraván! Az élen Papucsék rozzant szekere, előtte két hadisérült gebével, egy vak fehér és egy pókoslábú tarka csontvázsal. A bakon, kövéren és elégedetten, a kisebbik Papucs felesége kuporgott s amikor Papucs Imre bemutatta embereinek az elnököt, nyájasan vissza kiáltott sógorának:

- Kendtek csak végezzék a dolgukat. Én majd vigyázok, hogy semmit le ne lopjanak a szekerünkről.

Az üdvözlő beszéd mégis elmaradt. Alig nyitotta az elnök szóra a száját, a falu vége felől egy újabb társaság érkezett. Papucsnak elborult az arca, mikor végignézett a jólvasalt szekerek során, a tiszta posztóruhába öltözött férfiakon, a tarkaruhás asszonyokon. Az első szekér bakján ülő tündérszép fiatal lány meghúzta a gyeplőt és komolyan, mosolytalanul körülnézett. Erre az egész kocsisor megállt. A lány apja jókiállású, hosszú bajuszú, ötvenes forma ember, pokrócot terített a lovára, majd a zablát kivéve, az állat fejére húzta a zabos tarisznyát.

- Várjanak, hé! - kiáltott rájuk Papucs - itt beszéd lesz.

- Csak beszéljenek - felelte tempósan a lány apja, mint később megtudtam, névrokonom, Ágoston Mihály.

Mikor Sóvágó látta, hogy a többi férfi is gazda módjára lovai körül forgolódik, kíséretével mérgesen a szobájába ment, csak a kis kacskas szaladt kíváncsian az újonnan jöttekhez. Ágoston bácsi hangosan rendelkezett:

- Gyerekek! Hozzatok vizet az állatoknak! De köszönjeteek ám, ha valahova bementek.

Aztán fordult csak a férfiakhoz:

- Hát mi? Bemenjünk?

Megszólítottam az egyik vízfordó legénykét:

- Honnét jöttetek?

- Erdélyből - mondta és sietett tovább. Én megindultam hazafelé. A községházán pedig megkezdődött a harc a kőrösiek, az erdélyiek és a FIB-elnök között, melynek kimenetele hosszú időre meghatározta a falu sorsát. Nem egyenlő erők hadakoztak. A Papucsokat a politika érdekelte, a saját hatalma, az erdélyieket a ház és a föld. Politikai és hatalmi lehetőség sok

volt, jó föld akkor már kevés s a küzdelem először ezért folyt az erdélyiek és a kőrösiek között, de Papucs politikai céljai érdekében könnyen engedett. Mi csak annyit láttunk, hogy a tárgyalásokat hat órákor megszakították, Ágoston két társával kijött és Bagi, kész lista alapján a legjobb házakban helyezte el az erdélyieket. Papucs és Sóvágó között éjfélig folytak a megbeszélések, úgy hogy a kőrösiek elhelyezése a maradék házakban csak hajnalban kezdődött meg. Hogy lényegében mennyire kis stílű betyár volt a két Papucs, azt mutatja, hogy nem osztozott földjei sorsában, hanem a főutca két szép, szomszédos házát kapta meg.

Mondom, másnap még csak ennyit tudtunk. Később azonban a következményekből és elbeszélések alapján módomban volt rekonstruálni a történeteket.

Az erdélyiek három vezetője közül kettő, Ágoston Mihály és Hajagos Márton egy elhagyatott kis székelőföldi faluból származott, ahová újság is csak a paphoz járt. Egy este félreverték a harangokat. A kápolna előtt ketten beszéltek a parasztokhoz, a pap, meg a magyar párt egyik szervezője a járási székhelyről:

- Baj van, emberek! Eladtak bennünket. Jönnek a vasgárdisták!

Vasgárdisták!...

Az emberek egymásra néztek. A rémület kiült az arcokon. Egy asszony hangosan felzokogott:

- Mit tegyünk? - kérdezték tanácstalanul.

- Meneküljön, aki tud! Magyarország felé még szabad az út.

Az előtte való nap Bukarestben a felháborodott nép elkergette Antonescut és az egyesült román és szovjet csapatok Erdély határai felé szorították a németeket. De ki tudott erről a faluban? Hajnalig tartó tanácskozás, futkosás kezdődött. Reggel aztán szekerekre ült öt család. A többi maradt. Kevés embernek volt annyi ereje, hogy széttépje az otthon kötelékeit és futással mentse életét. - Eddig is volt valahogy, ezután is lesz valahogy - mondták. De Ágoston Mihály, nyolcholdas gazda, akinek egyetlen fiát három éve halálra kínozták a román tisztek, a sógora, Hajagos, meg három szegényparaszt, akiket nem marasztalt az otthoni nyomorúság, útrakelt. Nagy kerülővel, dűlőutakon osontak Magyarország felé. A határig egyre nőtt a kis csapat. A határt már több mint száz család lépte át. Közben az országutakon megelőzték őket a szovjet csapatok. Az erdélyiek gyanút fogtak. Oroszokról nem beszélt se a szervező, se a pap. De a menetben voltak olyanok is, akik nem a vasgárdisták elől menekültek, hanem éppen a szovjet csapatok elől. Ezek rábeszéltek a többieket a további futásra.

Később több helyen próbáltak megkapaszkodni. Itt is, ott is lemaradt néhány család. A többi ment tovább, míg végül felfigyelt rájuk a kormány és a telepesei községekbe irányította őket. Ide, Budatarjánba, Ágoston vezetett egy tizenhét családból álló erős csapatot.

Az együttes viszontagságok alakították ki köztük a hihetetlenül erős összetartást vagy már a kisebbségi sors, nem tudom, de tény, hogy mikor Sóvágó megvesztegetési szándékából felajánlotta hármuknak a főutca legszebb házait avval, hogy a többi a Rákóczi-telepen helyezik el, Ágoston bácsi csak a bajuszát huzigálta:

- Együtt élünk, együtt halunk!

Erre Papucs Imre ügyesen kezébe ragadta a tárgyalás vezetését és az egésznek meghökkenítő fordulatot adott:

- Mit gondolnak az elvtársak? Ágoston bácsi is olyan? Nem sváb, nem svábmentő, nem svábokon, hanem igaz magyar. Kár, hogy ebben a faluban azelőtt nem tanulhatták meg az elvtársak, milyenek az igazi magyarok.

Sóvágó elsápadt és hatalmas öklével az asztalra ütött:

- Ki innen! Magukkal többet nem tárgyalok!

No, de leírhatok-e szószerint egy veszekedést, amelynél nem voltam ott? Nem illenék hozzám. Pedig úgy ismerem az embereimet, hogy nem sokat tévednék. Papucs bizonyára ötpercenként széttárta karjait és az égre emelte tekintetét, Sóvágó káromkodott, míg Ágoston bácsi majd letépte bajuszának azt a felét, amelyet ráncigálni szokott. Mégsem akarok irodalmárkodni, csak az ellenőrzött tényeket mesélem el. Annyi biztos, hogy a FIB-elnök végül kijelentette: a két Papucsnak most már se házat, se földet nem ad, mire ők a telepesszűlés összehívásával és az egész banda leváltásával fenyegetődztek. S hogy Ágostont végleg maguk mellé állítsák, népük nevében elvállalták a faluszéli Rákóczi-telepet, átengedve az erdélyieknek a jófekvésű házakat. Sóvágó ekkor már örült, hogy jó képet vághat a rossz játékhoz:

- Megegyeztünk - rekesztette be a tárgyalást. - Gyerünk.

Most derült ki, micsoda politikus is az a Papucs.

- Lassan, FIB-elnök elvtárs, lassan. Ha már ilyen szépen együtt vagyunk, beszéljük meg az új telepesek képviseltetését a vezető szervezetben.

Ágostonékat ez már nem érdekelte, siettek a jó hírrel az embereikhez. Mivel pedig az eddig történeteket ő beszélte el nekem, a továbbiakra már igazán csak az eredményekből következtethetek. Itt - s talán még egy-két jobban titokban tartott megbeszélésen szerveződött meg az a bünszövetkezet, mely néhány hét alatt kezébe vette s uralma alá görnyesztette Budatarját.

Nem volt nehéz dolguk. S követelésük a telepesek képviseltetésére forma szerint jogos volt. A falu összetétele jelentősen megváltozott. Korábban például a kommunista pártvezetőség többsége munkás volt, ki a fővárosban dolgozva csak este járt haza s kevésbé volt ideje a falu ügyeivel törődni. Először a pártvezetőséget választották újra, csak két régi tag maradt benne, Bagi és egy elmagyarosodott sváb autóbuszvezető. Titkár az idősebb Papucs lett, míg a fiatalabbnak a bírói tisztség jutott. Sóvágó maradt a földigénylő bizottság elnöke s barátaik közül került ki a főjegyző, a határbíró, szóval minden fontosabb tisztség betöltője is. Ettől kezdve senki nem mert szembeszállni velük.

Mai szemmel nézve, persze felvetődik a kérdés, miért nem kértünk Papucsról és társairól adatokat régi lakóhelyükről? Mulatságos anakronizmus! Kinek jutott ez akkor eszébe? Telepes - telepes. Jó ember, szegényember, munkásember. Ennyi elég is volt.

Pedig Papucs az igazat mondta. Vele csupa válogatott ember érkezett.

Kiskőrös határa nem kicsi. A helyi hatóság földhöz juttatott mindenkit, akiről feltételezte, hogy dolgozni is fog. Természetes kiválogatódással nekünk maradtak az iszákosok, a munkakerülők, s a rovottmúltúak - no meg a kalandorok. Néhányuk múltját később megismertük, különböző bűnügyek során. Egy varga például, akinek nem volt se szerszáma, se bőre, huszonhét csizmára vett föl Kiskőrösön előleget s miután a pénzt - már nálunk - elmulatta, fatolvajlásra adta a fejét; egy rég körözött keretlegény pedig később akasztófára jutott.

Papucs maga nem tartozott a hivatásos bűnözők közé, csupán nagy természetű ember volt, kit az élet korán kimozdított pályájáról s azóta sem találta meg a helyét.

Apja mézeskalácssütő, gyertyamártó és márckészítőmester volt, egész kicsi és ügyetlen, abban a korban, amikor a bábosok még maguk vésték formáikat, ő egy ceruzát sem tudott szépen kihegyezni. Nem is ütötte fel a mézeskalácsosok között a sátorát, mézsört árult és az volt a büszkesége, hogy az ő italába fullad az egész vásáron a legtöbb darázs. Ám a vevők nem értettek az ilyen finomságokhoz és tőle sem vásároltak több pohárral, mint jobb- vagy

baloldali szomszédjától. Előfordult, hogy még az utazási költségei sem térültek meg. Amikor aztán a méz préselése helyett elterjedt a pergetés és a mülép kárhozatos találmánya és szinte egyik évről a másikra eltűnt a márckészítők nyersanyaga, talán minden pályatársa között ő ijedt meg a legjobban:

„Mihez fogjak, ha nem lesz több lépesméz? Könnyű annak, aki ügyes: a jég hátán is megél...”

Addig-addig halogatta az áttérést más foglalkozásra, míg egyszerre csak három vármegyében ő maradt az egyedüli mézsöráros. S míg a márckészítés virágkorában éhezett, mint utolsó mohikán, tollasodni kezdett. De maga sem hitt szerencséjének tartósságában, fiainak jobb pályát szánt, mint az övé. Az idősebbet, Imrét taníttatta, míg a fiatalabbnak, Bélának szerzett három hold földet s parasztnak nevelte.

Béla aztán meg is szerette a földet, hanem Imréből nem lett sem ügyvéd, sem tanár. A gimnáziumban, ahol tanult, erős hagyománya volt a színjátszásnak s a fiú egyszer oly nagy sikert aratott az özvegy Karnyónében, hogy megszökött, Pestre utazott s mert az Akadémiára nem vették föl, Rákosi Szidi magániskolájába iratkozott színészetet tanulni. Két év múlva meghalt az apja s ő támogatás nélkül maradván, vidékre ment ripacsnak. Ami ezután történt vele, azt a bírósági tárgyaláson maga sem tudta pontosan elmondani. Bejárta az országot, váltogatva a mesterségeket és visszatérve a színészethez, valahányszor erre alkalom és mód kínálkozott. Kétízben is úgy látszott, hogy révbe ér az élete: először borbély volt egy faluban, gyökeret verhetett volna, ha öt év után el nem űzi a vére, majd egy monostorban alkalmazták, amikor kiderült, hogy ért a márckészítéshez, de elhódította a gvárdián szeretőjét és futnia kellett.

Az erdélyi bevonuláskor behívták katonának s a háború végéig le sem szerelt. Két évig egy őrnagy csicskása volt, mikor a gazdáját a frontra vezényelték, ő a tisztí étkező főszakácsa lett - mondta szűkszavúan erről az időről. Többre nincs is szükségünk. Világos, amit nem bírt elérni tíz esztendei csavargás, azt elvégezte négy év alatt a katonaság és a félelem a fronttól. Megtanult élni. Összeköttetések és pénz nélkül végig a hátsóországban maradt: hogy ez mennyi könnyöklést, ravaszságot, hízélgést, micsoda akaraterőt jelent, azt mindenki megérti, aki valaha katona volt. S hogy mennyire megszerette a hatalmat, azt megmutatta, ami ezután történt.

Szomorú napok következtek a szerencsétlen falura.

Azt szokták mondani a nagy tolvajokra, hogy csak malomkövet és parazsat nem lopnak. Nos, ez a bünszövetkezet egy egész malmot eltulajdonított kövestől és több tucat ember kaparta számukra a parázsból a gesztenyét. Papucs Imre közérővel befuvarozott fából, robotmunkával építtetett magának istállót, Béla elrabolta a község legszebb gyümölcsösét s aki előnyös lócsere-t akart elérni vagy megfelelő földet akart kapni, jól tette, ha maga helyett a lányát küldte Sóvágó FIB-elnök úrhoz. Akinek a tyúkszemére léptek, iparkodott minél halkabban sziszegni, mert a hangosan jajveszékélőket hamar elkergették a faluból.

Érdekes módon az az ember találta meg először az ellenállás módját, aki legkevesebbet értett a politikához. Ágoston bácsi csak hümmögött, figyelt, húzogatta a bajuszát, de mikor az egyik erdélyinek is el akarták „cserelni” a földjét, beállított a község házára és bejelentette, hogy az eddig halott parasztpárt őt választotta elnökévé, visszahívták képviselőiket a Nemzeti Bizottságból és három új tagot neveztek ki helyettük: sajátmagát, egy alföldi telepest és azt a székelty, akinek a földjét Papucs unokaöccsének szánta a FIB-elnök.

A bejelentés óriási meglepetést okozott. Papucs egészen belesápadt s mindjárt visszavonulót fűjt a földcsere ügyében. Egyébként is jobban vigyáztak magukra mindaddig, míg a tavaszi munkák kezdetével Ágoston bácsit elnyelte a határ és a parasztpárt vezetése Petelei titkárra, a falu bikájára maradt.

Ekkorra azonban már mi is észbe kaptunk. A régi gazdák a kispárt, mi kisiparosok pedig a szociáldemokrata párt köré tömörültünk s ha nagy politikai sikereket nem is értünk el, e pártok vezetői és azok hozzátartozói legalább személyükben mentesültek a végzálás alól. Eszem és energiám nekem is helyet biztosított ezek között az emberek között, bár nem sok pártmunkát végeztem.

Tavaszi elején valami lázas, kiütéses megbetegedés terjedt el a Rákóczi-telepen, különösen a gyerekek között s mert úgy hírlott, hogy a kiskörösi telepesek házában sok a tetű, attól tartottak, hogy a betegség kiütéses tifusz. A zárlat alá helyezett faluba két orvosnő érkezett Budapestről a járvány megfékezésére. Hamarosan megállapították, hogy a tifusz csak rémkép, de a tetű valóság és nagy patáliát csaptak:

- Az egész országban nincs ennyi elhanyagolt, mosdatlan, rühes gyerek. Közbotrány. Nincs a falu gazdáinak szeme? Járványfészket telepítenek Budapest határába?

A telepen házról házra jártak és összevesztek mindenkivel:

- Maga anya? Van magának szíve? A szappant is sajnálja a gyerekeitől?

Apostoli buzgalmukban ki nem hagytak egyetlen ajtót sem, s mivel a Rákóczi-telepen sem csak kiskörösiek laktak, végre Deákékhöz is betévedtek s ott aztán megkapták azt, amit kerestek.

- Honnan vegyek szappant? Mi vagyok én? A Sóvágó kurvája? Elmenjenek innen, amíg finoman beszélek! - kiabálta az asszony.

Másnap az egész határt telekürtölte sérelmével:

- A szegényre már mindent lehet mondani? Látott valaki nálam tetűt? A szobám padlója tisztább, mint a kisasszonyok abrosza! Hogy az isten rogyassza rájuk az eget.

Ezen a legjobb lett volna nevetni, de a két tapasztalatlan lány gyűlést hívatott össze a „tetvek elleni harc” ügyében és azon elpanaszolták, hogy fogadták őket „egyes házaknál”. Micsoda botrány kerekedett ebből!

Deákék különös emberek voltak. A Papucs-féle csapattal érkeztek ugyan, de csak útközben csapódtak hozzájuk s már akkor sem fértek össze a testvérekkel. Deákné naponta fejükre imádkozta az eget, míg a férfi némán állt mellette és nagyobb nyomaték kedvéért a zaftosabb helyeken kiköpött. Általában azt tartották, hogy az asszony hordja náluk a nadrágot - jó másfél fejjel magasabb az uránál s ha száját kitátotta, forgószelet kavart, de csak a felületes szemlélő hihette, hogy az apró kis ember valakinek is beadja a derekát. Ha végigsétált a falun - keze zsebben, melle kidüllesztve, vállá a sarka mögött - nehogy bárki azt higgye, hogy előre köszön. A katonamércét sem ütötte meg, de a templomtoronynál nagyobbnak érezte magát. Hallgatni is csak azért szeretett, hogy ha egyszer megszólal, jobban figyeljenek rá. Ilyenkor mérges, kurta mondatokat eregetett.

Látja például, hogy piszkos a terítő a kocsma-asztalon:

- Mint a Papucs lelke! Viszik-e már?

Máskor megáll a főúton, a községháza előtt. Sarkát a porba vágja, fejét hátraszegi és nézi az eget.

- Mit lát, sógor? - kérdezték tőle.

- Hogy ezek milyen picinyek - bökött a községháza felé.

No, az orvosnők Deáknéra panaszkodtak és megkapták - Deákot.

Hogy a házaspár joggal sértődött meg, az nem vitás. Egy percre sem adták meg magukat a szegénységnek. Alig érkeztek meg, az asszony már megtalálta a nyírfaseprőt a csuhéj alatt, ahová a svábok rejtették és olyan takarításba kezdett, hogy az utcára szállt a por. S bár elsők között jelentkeztek tuskózásra, mégis volt ideje a gyerekekre is. Négy apró fia - egyik nagyobb csibész, mint a másik, ha éjjel megfoltozta a nadrágjukat, este újra kilógott a fenekük, de reggel súrolókefével mosta őket tisztára s mióta a szomszédoknál tetűt találtak, este szálanként vizsgálta végig a hajukat. A küszöbük úgy ragyog, „hogy lábát törí a fény, ha rámászik”. S még az ő becsületükbe taposnának holmi pesti kisasszonyok! Pfü!

Deákné úgy teleszitta levegővel a mellét, hogy ha megszólal, Pestig hallatszik a hangja. Hanem Deák csak fölemelte a kezét és az asszony - csodák csodája - egyszeribe kieresztette a gőzt. Nézte bizakodóan az urát. Az meg félretolta az embereket és nyugodtan megállt az emelvény előtt. Elhallgatott mindenki: először szólalt föl Deák gyűlésen:

- Javaslatom van! - kezdte. - Adjanak pénzt a beszolgáltatott tetvekért. Egyszerre vége lesz a férgeknek. Három nap alatt összelopkodja őket a párttitkár elvtárs.

Óriási láрма tört ki. Ő csak állt nyugodtan, megvárta, míg lecsendesedik a vihar:

- Rosszul mondtam? - kérdezte akkor. - Fordítsunk rajta. Ne lopjon a párttitkár elvtárs, akkor nekünk lesz pénzünk szappanra!

Képzelheted, micsoda felfordulás! Láрма, szitkozódás, fenyegetően felemelt öklök és botok. Papucs vörös képpel üvöltötte túl a tömeget:

- Gyalázat! A saját anyját szúrja szíven.

Shakespeare-i átkai lassan lecsendesítették az embereket. A többség Deákkal értett egyet, de felszólalni nem mert s így percek alatt kiürült a főtér. Papucs csak folytatta tovább - saját hangjától megittasulva - a mondókáját:

- Ki adta nektek a földet? A kommunista párt!

A néhány tucat maradék kíváncsi között azonban ott állt a törhetetlen Deák és viaszszólt:

- Majd a párttitkár elvtárs apránként visszalopja.

Érted ezt? Ha egy kicsit magasabb, azt hihette volna az ember, hogy a jó öreg Falconbridge Richárd kötözködik az ausztriai herceggel:

- Teríts borjúbőrt gyáva tagjaidra...

És mint a herceg, Papucs is meghátrált. Bezárta az ülést és rendőrséggel fenyegetőzve eltávozott.

Hazafelé menet az orvosnőkkal megálltam az MKP helyisége előtt. Valami hirdetés lógott a falán. Aláírás: Papucs Imre titkár. Tíz perc sem telt még el a gyűlés berekesztése óta és már valaki alábiggyesztette:... tolvaj.

Olyan sustorgás kezdődött a faluban, hogy az ember azt hihette volna, hogy robban. De íme, Papucs beváltotta fenyegetését és kihívta a járási rendőrséget. A nyomozók házról házra jártak, de nem akadt senki, aki rosszat mert volna mondani a falu vezetőségéről. Deákot nem kérdezték meg.

- Lehet-e másképp? - morfondíroztam magamban. - A rendőrség kommunista vezetés alatt áll. Majd bolondok lesznek saját fészükbe piszkítani!

Mikor harmadnapja összehívták a Nemzeti Bizottságot, tudtuk, hogy Deák ügyét fogják tárgyalni.

A kacska Bagi ezekben a napokban nem tartózkodott a faluban. Főtra utazott, valami örökségét átvenni. Az ülés reggelén érkezett haza. Szomszédok voltunk, ha én a műhely ajtajában álltam, kis udvarukról minden szó áthallatszott hozzám. Alig tette be a lábát Bagi, felesége máris rá támadt:

- A te híres elvtársaid! Már mind vagyont lopott össze magának. Csak te vagy ilyen jó bolond! Csak a te családotod éhezik.

Már mondtam, hogy Bagi máskor estétől reggelig képes volt szó nélkül hallgatni felesége szidalmait. Most látom ám, hogy kiragad a kerítésből egy karót:

- Hallgass, mert agyonváglak.

Nyomban el is ment hazulról.

Utánanéztem. A falu felső vége felé haladt, amerre a Pesten dolgozó munkások laktak. Mit csinált, mit nem, nem tudom, de ebédre sem jött haza. Négy óra tájban érkezett meg, sántikálva, halálosan fáradtan. Láttam, hogy a konyhában az asztal mellett bekap egy pár falatot, mond valamit az asszonynak (aki egy szót sem mert ezúttal válaszolni) és jött újból kifelé. Én is az utcára siettem és úgy intéztem, hogy a házuk előtt találkozzunk.

- Barátság, Bagi elvtárs. Merre lesz a séta?

Bizonytalanul intett az alvég felé.

- Egy az utunk. Elkísérem egy darabon.

Hallgatagon jött mellettem az alsó kocsmáig. Ott megállt és egyszerre szembefordult velem:

- Egész nap bújom a falut. Egy embert - érti? - egy embert nem találtam, aki rosszat mondott volna Papucsról.

Mindezt úgy, mintha én mást se tennék, csak a kommunistákat rágalmaznám. Vállat vontam:

- Hát aztán? Én szidtam, vagy a Deák?

Erre már nem felelt. Némán befordult a mellékutcába. Követtem.

Néztem a kis embert és törtem a fejemet:

- Bolond, vagy a többenél is körmönfontabb gazember? Mit játszik itt nekem? Lehet az, hogy a pártvezetőségen belül valaki ne tudjon Papucsék üzelmeiről?

Igaz, ő nem részesedett a haszonból. Háza mindig nyitott ajtaján át a gyomráig láthattam. Ünnepnep volt náluk, ha kukoricakása helyett hajdina került az asztalukra. Feleségének volt oka az örökös veszekedésre. A faluban viszont az a hír járta, hogy a nyilas időkben valami nagyon nagy disznóságot csinált és Papucsék evvel tartják a markukban.

- Ostoba - gondoltam. - Nem tudja, hogy az alázatos szolgát rúgják a legkönnyebben fenéken.

A harmadik saroknál újból szembefordult velem:

- És maga? - fúrta belém a tekintetét. - Magának mi a véleménye?

Mosolyognom kellett.

Micsoda primitív ravaszság! Így persze a Nemzeti Bizottság ülésén könnyen mondhatja, hogy minden pártállású ember Papucs oldalán áll.

- Szerintem testvérpártunk titkára minden gyanún fölül áll - feleltem kitérően.

- A földdel beszél, vagy velem? - hangzott a gyors, agresszív replika. - Rám nézzen, ne a földre!... Micsoda diplomata! Nem a testvérpárt titkáráról kérdeztem, hanem Papucsról.

Néztem rá és hallgattam.

- Ördög tudja, miféle emberek... Egyik a padlót döföli, másik a falat kaparja, de a szemembe nem nézne egy sem. „Mink, kérem, nem mondhatunk semmit a titkár elvtárs úrra... Mink, kérem, nem járunk sehova... Baj, az kérem, mindenütt van, nem igaz? Tetszik tudni, az emberek annyi mindenfélét beszélnek... Hogy mit beszélnek?... Ki tudná kérem azt elmondani...” Egy igent vagy egy nemet nem lehet kihúzni belőlük, kínjukba a lábukat váltogatják és várják, hogy mikor kerülök már kívülre... Itt valami nincs rendben, elvtárs!

Meghökkenem.

Hangjából valami olyan szomorúság és tanácstalanság áradt, amelyet nehezen lehetett tette-tésnek tartani. Hirtelen megértettem, hogy gondolkodásom rövidzárlatos: éppen a pártvezetőség tagjai értesülhettek legutoljára Papucsék gazságairól; hiszen még én sem mertem velük őszintén beszélni.

Sőt, még most is csak átszaladt fejemen a gondolat, hogy elmondok neki mindent, amit tudok, már el is üttem magamtól. Nem érdemes kockáztatni. Láttam én már ennél külön színészi produkciót is!

Nyílt beszéd helyett tehát ezt mondtam neki:

- A háború előtt rendszeres kapcsolatban voltam a kommunistákkal. Voltam velük a rendőrségen és büntetőtáborban is. És most mégis a szociáldemokratákhoz csatlakoztam.

- Miért? - kérdezte csodálkozva.

- Ezt a rejtvényt magának kell megfejtenie. Csak azért mondtam el, hogy a padlódöfölésen és a falkaparáson kívül legyen egyéb gondolkodnivalója is.

Egy percig hallgattunk mind a ketten.

- Jó - vetette oda végül kurtán - majd gondolkozom rajta. Most megyek a Deákhoz. Jön velem?

A Deák-portát már messziről meg lehetett ismerni. Mint mindenütt, ott is vállmagasságú deszkákból állt a kerítés, vasárnap fölötté váltottak pár szót az udvaron tartózkodókkal a járókelők. Deákot addig mérgesítette, hogy a szomszéd belát hozzá, de ő nem lát ki, míg kivágott a kerítésből egy négyszögletes darabot s akkurátos könyöklőt szerkesztett magának. A pompás helyecskét megszerette a kakasuk és a gyönyörű, zsandártollú állat onnan vigyázta naphosszat az utat, cégérként jelezve a járókelőknek, hogy itt rátarti ember lakik. Bagi elkergette a kakast és a helyére könyökölt.

Deák éppen fát vágott az udvaron. A megsértett állat rikácsolására fölemelte a fejét, meglátott minket és kiegyenesedve várta az adjon istent, hogy elmondhassa rá a fogadj istent.

- No - gondoltam - kezdődik a cirkusz. Egy harmadik ilyen pukkansot az egész járásból nem lehetne velük szembeállítani.

Abban a pillanatban Bagi hátrábbtolta a kalapját:

- Fene ember vagy te, Mihály - mondta köszönés helyett - éppen jó lennél községi bikának.

- Aztán mért? - kérdezte Deák.

- Mert az is meghágná az édesanyját, ha alája adnák!

Deák nyakig vörösödött. Ő szokott ilyeneket mondani másoknak, nem mások neki:

- Ne ott künn gorombáskodjék, hallja kend!

Bagi erre a legnyugodtabban bement a kapun. Én is beóvataskodtam utána. A két kis ember állt egymással szemben és várta, hogy mi lesz?

- Mondhatod már - szólt végre Deák. - Vendégem vagy, nem ereszttem beléd a baltát.

Tavasza volt, éppen almavirágzás. Mint Tarjánban mindenütt, Deák udvarán is állt vagy egy tucat fa. Mikor Bagi látta, hogy más már nem lesz, azokat kezdte vizsgálni:

- Hernyóztál, Mihály?

- Hernyóztam.

- Metszettél is?

- Metszettem.

- Permetezni fogs-e, Mihály?

- Vizitálsz, Bagi elvtárs?

- Nem. Csak saccolom, mennyi lesz a termés. Úgy nézem, ez a nagy fa egyedül megad két ruháskosár almát.

- Annyit megad.

- Aztán kinek, Mihály? Neked-e, vagy másnak?

Erre mégis megrezzent egy kicsit Deák Mihály.

- Nekem - ha isten is úgy akarja.

Bagi csak nézte a fákat:

- Mégsem vagy egyenes ember, te Mihály. Ha a szomszéd egyedül van itt, nem így mondtad volna.

Deák kihúzta magát.

- Így mondtam volna én, ha a saját testvéröcsém van itt, akkor is. Mert én csak az istentől félek, a párttitkártól nem. Ellophatja az egész falut, az én kertembe beletörik a bicskája. Ezt akartad hallani, Bagi elvtárs?

- Ezt, Deák elvtárs - fordult most hozzá a kacska. - Mert ma délelőtt végigjártam a falut és egy embert nem találtam, aki rosszat mondott volna Papucs Imréről. Ha pedig ez így van, akkor nem te fogod szüretelni az almát. Ha be nem bizonyítod a vádjaidat, hát Isten istenem ne legyen, ha nem én rakatlak ki a faluból.

Deák megmarkolta a fejsze nyelét:

- Menj innen, Bagi, mert elfeledkezem a becsületről!

- Hagyd azt a fejszét, Mihály! Nem rólam van szó, nem is rólad, hanem a kommunista pártról. Azt pedig nem fogja se a fejsze, se a rágalom. Ha hazudtál, fejsze ide, barátság oda, pusztulsz a faluból. De ha igaz a szavad, te Mihály!... Ha igaz a szavad, akkor én zárom a börtönajtót arra a csirkefogóra! Mert egész nap egy olyan tisztességes embert sem találtam, aki jót mondott volna róla! Se rosszat, se jót. Hát micsoda párttitkár az, te Mihály, akinek egy jó embere nincs a faluban? Én addig innen el nem megyek, amíg nem hozol nekem legalább egy valakit, aki meg meri mondani az igazat. Megértettél?

Különös év volt ez a negyvenhatos esztendő. Ahogy tavaszodott, az emberek szívében is felolvadt valami. Mintha nemcsak tavaszba, hanem civilbe is fordult volna a világ. A nappalok az égitegek járásától függetlenül is hosszabbodtak. Én alig mozdultam ki a faluból, de egy barátom mesélte, hogy a Kossuth-híd felavatásának előestéjén meghívták valahova

disznótoros vacsorára. Persze, amint az akkoriban szokás volt, tíz órára készültek hazamenni, de rosszul égett a gáz és éjfél lett, mire megsült a hurka és a kolbász. Vetkőztetőktől retteggé léptek az utcára s íme, a várt kihaltság helyett vidáman nyüzsgő tömeg fogadta őket. Mintha csak összebeszéltek volna Budapest lakosai, hogy ezen a napon újra birtokukba veszik az éjszakai utcát és elűzik onnan a banditákat. Ki mondta meg nekik, hogy ez az az éjszaka, amelyen beteljesedett az idő? Nem tudom. Bizonyára mindegyik épp úgy meglepődött, mint a barátom, mikor a többit is a körúton találta és mégis kellett ebben valami belső szükség-szerűségnek lennie. Másnap már egész Budapest beszélte: hallod? éjszaka járnak az utcán! Egy hét alatt helyreállt a békebeli forgalom.

És abban is kellett valami törvényszerűségnek érvényesülnie, ami most a faluban és nemcsak a faluban, hanem bennem is történt, ha nem is tudom magyarázatát adni. Eleinte még úgy hallgattam a két ember beszélgetését - egy kicsit kíváncsian, egy kicsit érdektelenül, - mint akinek semmi köze hozzá. Nem vagyok hű magamhoz, ha Bagi bánata meg nem hat és Deák elszántsága fel nem lelkesít, dehát, édes apukám, akármilyen történet is evvel a két emberrel, nekem megvan a műhelyem, engem személy szerint senki nem mer bántani, még az adómat sem szoktam kifizetni s ezenkívül minden a világon „patkánycsapat, foltدارáz”. Csak akkor futott át rajtam egy parányi aggodalom, mikor Bagi az almafákról beszélt. Javítottam Deáknak egy szecs-kavágót hitelbe s az almák árából akarta kifizetni.

- Nono, Bagi elvtárs. Az én terhemre te ne politizálj! - gondoltam s először éreztem, hogy nekem is van valami személyes közöm ahhoz, ami az orrom előtt történik.

A következő pillanatban rettenetes ijedtség rántotta görcsbe a belsőmet.

- Jerzsabek! - Kiáltottam fel szörnyűlködve, úgy látszik, elég hangosan, mert azok abbahagyták a vitatkozást és csodálkozva fordultak felém.

Ilyen helyzetben az ember - mint egy álomban - másodpercek alatt órákra elegendő problémát gondol végig. Vagy talán tulajdonképpen nem is gondolkozik, hanem az a parányi kis jelenség, amelyet megfigyel, annyira feldúlja, hogy agyának minden rekesztéke, amely e kis jelenséggel összefüggő gondolatot tárol, egyszerre izgalomba jön s ő a helyzetet, mely, mint egy képben, elébe vetül, egyszerre tudomásul veszi s csak később tűnik neki úgy, mintha felismert, gondolkodott és mérlegelt volna.

- Meghaltál, Ágoston! Kriptád egy biztosított kerékpárjavító-üzem. Eszel-iszol, lefekszel korán, ma halsz a szomszédasszonnyal, holnap elveszed, gyerekeket nemzel neki s míg mások nagy dolgokon törnek a fejüket, te léted fogytáig rágódhatsz apró tartozásokon! Micsoda nyomorúság! Rozsda, penész lepte be egykor fényes szellemed.

A két ember csak állt és nézett rám, várakozóan.

- Mondott valamit, szomszéd? - kérdezte a végén Bagi.

Nem mondtam. De milyen szégyen, hogy hallgatok! Ez a két ember itt értem is ki akarja törni a nyakát s én nem segítek nekik? Kielégít egy pár biztos garas? Mit ér a pénz, ha szavamra nem hallgat más, mint egy segéd és két koszos inas? Ezek itt talán a képviselőségemet főzik - s én hallgatok? Nem is kellene túlságosan angazsálnom magam, csak annyira, hogy Bagi el ne hagyja a kiszímatolt nyomot, mindjárt lesz lehetőség, izgalom. A Kommunista Párt persze majd megmenti Papucsot, nem engedheti kiderülni, hogy soraiba csirkefogók kerültek, de az, ha most szólok pár szót Baginak, eldönti talán, hogy később az ő vagy Papucs szekerét tolom? Fenét!

Mindez - mint már jeleztem - oly villámgyorsan futott keresztül az agyamon, hogy Baginak úgy tűnhetett, némi habozás után válaszolok a kérdésére:

- Mondtam, szomszéd. Azt mondtam: Jerzsabek.

- Az ki? - csodálkozott.

- A Jerzsabek? - találtam ki gyorsan egy a helyzethez illő történetet - a társam volt egy borotvapengegyártó üzemben. Egyszer észrevettük, hogy lopják a pengét és behívtuk a bizalmit. Lelkére beszéltem: ne hagyják magukon száradni a gyalázatot. Minden munkásra szégyen, ami történt. A bizalmi egy ideig hallgatott, aztán kitört: ha tudnám, se mondanám el éppen a főnöknek! Mire Jerzsabek: ezt még értem. De azon már csodálkozom, hogy miért nem mondja el nekem?

Hát ez erős volt. Bagi belesápadt. De én régi módszeremhez híven, nem hagytam ellenfelemet szóhoz jutni, ha már egyszer beszélni kezdtem.

- Sajnálom, hogy itt hagy bennünket, Deák elvtárs. Higgye el, nem azért, mert adósom marad... Az effajta veszteséget kibírom. Hanem azért, mert még eggyel kevesebben leszünk becsületesek s az ezen a falun nagyon meg fog látszani. Na, Isten áldja magukat. Nem szívesen megyek egyedül haza, de Bagi elvtárs meg akarja várni azt a bizonyos tanút, aki, ha Papucsnak nem is, de neki meg meri mondani az igazat, s nekem holnapután kiskeddig nincs időm...

- Lassan-lassan - mondta Bagi és megfogta a kabátom ujját. - Szóval maga szerint engem Papucs bűntársának tartanak a faluban? Tolvajnak?

- Magát? Tolvajnak? Nem. Magáról az a hír járja, hogy Fóton valami nyilas disznóságot csinált és evvel tartják kézben...

Egy pillanatig azt hittem, hogy nekem jön, de Deák megvédett.

- Most aztán ne Ágostonra haragudj, Bagi! Te akartad hallani az igazat.

- ...s én megmondtam, akaratom ellenére, mint Bileám számára...

Ami eztán történt, azt részben megint csak hallomásból tudom. Bagi a Nemzeti Bizottságban megakadályozta az érdemi tárgyalást avval, hogy a pártvezetőség még nem hozott határozatot és ő személy szerint tiltakozik az ellen, hogy bármi történjék a Deák-ügyben addig, míg Papucs nem kér maga ellen fegyelmi vizsgálatot.

- A párt nem tűrheti, hogy titkárán a legkisebb gyanú is rajta száradjon.

Papucs dühöngött, de engedett, hiszen a pártvezetőségben abszolút többsége volt. De a kisebbség a megyei titkársághoz fordult. Én nagyon mulatságosnak találtam ezt - még sok mindent nem értettem akkor, s a megye döntése engem látszott igazolni, összehívatta a taggyűlést.

- Nem komoly dolog. Négyszemközt talán még beszélnének az emberek, de nyilvánosan... Marhaság!

Tudod, azért ez a taggyűlés előttem még most is olyan zavaros dolog. Nem szeretem. Talán mert nem értek eléggé a tömegpszichológiához, azért. Egy taggyűlésen mindig érhetnek meglepetések. Persze az igaz, hogy az átlagember otthon, megszokott környezetében bátrabb, mint amikor társaságba kerül. Nem szeret nyilvánosan szerepelni. De - különösen akkoriban - a tömegben időnként valami lázas nyugtalanság, feltűnési viselkedés, szónoklási düh vesz erőt. Egy vacak kis taggyűlés egyszerre csak úgy érzi, hogy az egész ország dolgaért felelős s ebből szörnyű dolgok sülnek ki. Egy szó elég, hogy mindent felborítson. Ilyenkor nem néznek sem istent, sem embert, nem félnek többé semmitől. Egy magamfajta embernek hosszú évek kemény munkájával felépített pozíciója dőlhet össze egyetlen napon. Így persze nem lehet

vezetni. Akinek esze van, százszor meggondolja, érdemes-e lépéseket tennie előmenetele érdekében, ha az ilyen ingatag alapon áll. Legnagyobb vívmányaink egyikének tartom, hogy sikerült kissé megzaboláznunk a taggyűléseket. És még így is vannak kisiklások. Mintha agyonütni sem lehetne a taggyűléseknek ezt a forradalmárgató szellemét. Ha én volnék az intézkedésre hivatott, évenként egyre, legfeljebb kétfőre redukálnám a számukat. Így mégis csak jobban kézben lehetne őket tartani.

Persze, nem azt akarom mondani, hogy az a régi taggyűlés, amely megbuktatta Papucsot és társait, helytelenül járt el. Aki lop, az pusztuljon. Csak éppen akkor is helyesebb lett volna vizsgálatra és nem népítéletre bízni az ügyet.

Mi becsületes emberek vagyunk, ismerjük és megtartjuk a törvényeket és nem félünk semmiféle vizsgálattól. De a tömeg nem ismeri a jogot. Igazságról fecseg, ami egyáltalán nem objektív valami. A szocializmus a tudományosan körülírható elvek világa. Mindenki képessége szerint dolgozik és végzett munkája szerint részesül - ez a szocialista elosztás törvénye. Részesül - de miben? Csak a zabában, a pozíciókban nem? Engedelmet kérek! A tehetséges embernek nemcsak joga, hanem kötelessége is, hogy kivívja magának az érvényesülést. Arra való a jog, hogy előírja, mit tehet ennek érdekében és mit nem. Le a homályos erkölcsi normákkal, ami nem tilos, az szabad. Egy objektív igazság van: az, hogy egy vállalatnak csak egy igazgatója lehet s aki nem az, az igazságtalanságnak érzi alárendelt helyzetét. Persze, míg a tömegértekezletek, taggyűlések rendszere törvényes, tárgyilagos ember nem tiltakozhatik az ellen, ha megbuktatására ezt is felhasználják, de az állam, a vezetők nyugalma érdekében helyes lenne megvonni a tömegektől ezt a jogot, és a vezetők ügyét szigorúan hivatalos keretek között tartani.

Bocsáss meg a kitérőért, elkapott a szenvedély.

Szóval, összehívták Tarján történelmének legnépesebb taggyűlését. Ott volt mindenki, aki valamikor kiváltotta a piros könyvet. A pártház szűknek bizonyult, az udvarán tartották meg a gyűlést. Ebből némileg mi is hasznot húztunk, mert titkárunknak, Kohlensauer drogistának a telkét csak egy kőfal választotta el a pártháztól s ott összegyűlve, ha nem is mindent, de sokat megértettünk a beszédekből. Sóvágó elnöki megnyitója például még a piactéren is hallható volt. Pedig csak megszokásból eresztette ki a hangját. Meddig gyúrhatták Papucsék, amíg elérték, hogy ezúttal frázisok nélkül, száraz tényszerűséggel beszéljen, mintegy evvel is éreztetve, hogy kedve ellen való kötelességet teljesít! Gondolom, Papucs írta és szó szerint bemagoltatták vele a beszédet:

- Mint köztudomású, pártszervezetünk titkárát nyilvános gyűlésen súlyos vádakkal illették... A párttitkár becsülete a párt becsülete... Vezetőségünk úgy határozott... Az elvtársak legyenek a bírák... Az elvtársak esze, politikai öntudata, higgadtsága, igazságérzete a biztosíték arra...

De már a „mint köztudomású” úgy süvített, mint a gőzsziréna, a „pártszervezetünk titkára” felháborodva zúgott, s a „becsület” szó úgy csapdosott szárnyaival, mint a sebzett galamb. Sóvágó virágos szónoklatokhoz szokott torkából hamisan hangzott minden főnév, melyhez nem ragaszthatott holmi elkoptatott jelzőt. Csak ott volt meggyőző, ahol a beszéd végén a hivatalos szöveget - látszólag - megtoldotta egy félmondattal:

- Ezért hát senki ne féljen elmondani esetleges panaszát vagy vádját, ha van ilyen, Papucs párttitkár elvtárs ellen. Bántatlanságát garantálja a kommunista párt - és személy szerint én, Sóvágó János FIB-elnök.

Mi, augorok, a drogéria kertjében egymásra hunyorítottunk:

- Most aztán megnyugtatta őket!

- Ez a Papucs esze!

A beszéd elhangzott s utána néma csend. Senki nem jelentkezett hozzászólásra. De olyan feltűnően hosszú ideig, hogy Kohlensauer már idegesen morgott:

- Lehet, hogy beszélnek, csak nem halljuk?

Mi ugyanis egyáltalán nem voltunk érdektelenek a fal túlsó oldalán történetekben. Bagi pártján állottunk. Előző este megbeszéltük, hogy ha valami csoda folytán bebizonyítják Deák vádjait, ezzel az egész pártszervezetről olyan erkölcsi bizonyítványt állítanak ki, hogy nem lesz nehéz minimumra csökkenteni befolyásukat a faluban.

- Szerencsére - mondotta Kohlensauer - nekik még nincs olyan gyakorlatuk a politikai munkában, mint nekünk, szociáldemokratáknak s így van valami halvány reményünk, hogy ostobaságot követnek el.

Mi, többiek, kételyünket fejeztük ki. Most mégis reménytelen reménnyel vártuk a csodát, Papucs bukását s mikor odaát nem akart megindulni a vita, csalódottan néztünk össze:

- Kész.

- Marhaság - mondta Kohlensauer - én még emlékszem az alapkö-botrányra. Sokkal nagyobb disznóság volt, mégis sikerült elleplezni.

Én azonban hirtelen izgalommal megragadtam a karját:

- Várjunk csak, várjunk! Ez a hallgatás már olyan hosszú, hogy Papucs ellen fordul... Nem értitek? Most már azt jelenti, hogy az egész pártszervezetben nincs senki, aki megvédené a titkárt.

Az arcok felderültek. De ebben a pillanatban megszólalt Sóvágó:

- Beller elvtársé a szó...

- No tessék! - kiáltott fel valaki. - Az Papucs samesze!

Úgy látszik, a klikk arra várt, hogy kezdjék Bagiék, de Papucs is megértette azt, amit én és jelt adott cinkosainak.

Nagyszerűen eltalálta a lélektani pillanatot. Ha okosabb embere van, fecsegésbe fullaszthatták volna a gyűlést. Csak a frázisok vonalán kellett volna maradniok. A pártot kellett volna az ügy előterébe tolniuk és mögé bújtatniuk Papucsot. Azt kellett volna mondaniuk, hogy ez a némaság a párttagok megdöbbenését mutatja a gyalázatos vádak miatt. Hogy nincs ember, aki a párt titkáráról ilyen képtelen vádakot elhiggyen. Hogy a párt becsülete forog kockán s ezért egy emberként utasítják vissza a rágalmakat.

Nem lett volna egy hang, amely el mert volna térni a megadott vonaltól.

Ehelyett Beller nagy ostobán dicsérni kezdte Papucsot:

- Micsoda ember! Az utolsó ingét odaadná a szegényeknek! Élete nyitott könyv a falu előtt. Ha volna, aki nem ismeri, majd én elmondom neki... Mert én tudom... Én aztán igazán ismerem. Minden tetteről, minden gondolatáról számot tudok adni...

Ebben a pillanatban Bagi nyugodt hangja felpukkasztotta a szónoklatot:

- Hát ez nagyszerű... Mi ugyanis nem tudunk rájönni, kinek fizetett Papucs istállója építéséért! De majd Beller elvtárs megmondja!... Ezt az egyet nem tudja? Kár. Akkor talán azt mondja meg, kinek fizetett a fuvarért?

Óriási taps nyelte el a további szavakat. S aztán megindult a lavina.

Beller nem tudta folytatni.

- Ne arról beszéljen... Arról beszéljen, hogy... - kiabáltak.

Hogy miről beszéljen? Ki tudta volna azt megérteni a kőfal innenső oldalán! Talán a túlsón sem. A zűrzavaros lármából csak egy-egy szó, egy-egy izzó gyűlölettel közbesüvöltött név - Sóvágó, Papucs Béla - hangzott ki és mutatta, hogy már nemcsak a titkár, hanem az egész bünszövetkezet ügyét tárgyalják.

Jó félóra múlva sikerült annyira rendet teremtenie Baginak, aki úgy látszik, átvette az elnöklést, hogy megkezdődhettek az egyes felszólalások. S jött a panaszok véget nem érő áradata, meg-megszakítva a tömeg dühkitöréseitől. Mi bort hoztunk és ittunk, nem ügyeltünk a beszédekre. Odaát egyszerre csend lett.

Mint később megtudtuk, Papucs végre elvesztette a fejét és Sóvágótól követve kirohant a gyűlésről. A kapuban letartóztatták őket.

Ezért hallgatott el kielégülten a tömeg. Ekkor a csöndben megszólalt egy halk hang, melynek hallatára először megborzonek, aztán elöntött a meleg.

Oh, ha tudtam volna! Odaát Hegedüs beszélt!

- Az országos káderosztály két tagja - mondotta - napokig járta a falut és fáradtságos munkával gyűjtötte az adatokat Papucsról. Engem Budapestről küldtek az elvtársakhoz - mondotta - hogy szükség esetén segítségükre legyek az igazság kiderítésében. Szerencsére erre nem került sor. Nekem most már csak két tennivalóm, maradt. Először: üdvözlöm az elvtársakat győzelmük alkalmából. Másodszor: szeretném megkérni önöket, hogy azért egy kicsit szégyelljék magukat. Nem elég szilárd még az elvtársak hátgerince, ha ilyen porszemek, mint a Papucs, meg a Sóvágó, földig görnyeszthették. Tegnap még mesebeli óriásoknak látszottak, ma rájuk fűjt a nép és nincsenek sehol. Érzik végre, milyen erő van ebben a szóban: nép? És érzik-e, milyen fura és elképesztő, hogy a nép, amely országunkban minden hatalom birtokosa, lesunytt fővel állta körül az elnöki emelvényt és leste, akad-e olyan vakmerő, aki fölemeli a szavát ezek ellen a törpe gonosztevők ellen. Nagy tanulság ez elvtársak, amelyet soha nem szabad elfelejtenünk.

- Lesznek a faluban olyanok, akik majd azt mondják: a kommunista pártban csirkefogók voltak. Mi ezeknek azt feleljük: a kommunista párt nem a csirkefogók pártja, hanem azoké, akik kirepítik soraik közül a csirkefogókat. A mi pártunkat sem választja el kínai fal a világtól. A mi pártunkba is befurakodhatnak karrieristák és más gazemberek. De a mi pártunk az egyetlen párt, amely az ilyeneket nyilvánosan leleplezi és ország-világ szeme láttára...

Hogy mi van ország-világ szeme láttára, azt már nem hallottam. A már jócskán kapatos Kohlensauer nagyot rikkantott:

- Isten tartsa meg a szokásukat! Prosit!

A poharak vidám csörrenéssel összeütődtek.

Én kedvetlenül koccintottam velük. Nekem akkor már valami nem tetszett. Hegedüs hangjának is része volt abban, hogy kijózanodtam, de anélkül is észrevettem volna, hogy valami nincsen rendben. Hetek óta különféle eseményeket láttam, megvolt az elképzelésem a lefolyásukról és mindennek az ellenkezője következett be, mint amit gondoltam. Ugyan miért?

- Többet le nem ülünk a kommunistákkal egy asztalhoz! - lármáztak a többiek.

- Marhaság - vitatkoztam velük magamban - az egész országban tárgyalnak velük, csak mi itt Tarjánban nem? Elég különös: a szavazatoknak csak egy töredékét kapták és mégsem lehet nélkülük semmit csinálni. Miért van ez?

- Az oroszok kivonulnak innen, akkor mi leszünk az urak! - lelkesedett Kohlensauer, mintha csak gondolataimra akart volna felelni.

Odaát harsogva énekelték az Internacionálét.

- Két sürgős teendőnk van - szögezték le a vezetőség tagjai. - Egy: meg kell kezdenünk a tárgyalást a másik két párttal, kettő: úgy kell intéznünk, hogy a kommunista pártból kilépők ne a parasztpárthoz, hanem hozzánk csatlakozzanak.

Másnap hajnalban viszont, mielőtt a mezőre ment, Ágoston Mihály fölörgette Bagi Mihályt és közölte, hogy a történetek után ő is a kommunista párthoz kíván tartozni.

- Ezt is az oroszok csinálták? - kérdeztem magamtól. - Nem, itt valami nincsen rendben.

Nem értettem, dehogy is értettem meg, ami az orrom előtt történt, de legalább láttam, hogy nem értem, s hidd el, hogy ez már önmagában is haladás. Míg a falu többi polgári politikusa hurrázva rohant fejfel a falnak, én hátrahúzódtam. Várni, nézni, megérteni, ez volt a jel-szavam.

S íme, mikor a kommunista párt értekezletet hívott össze, hogy megegyezést hozzanak létre a letartóztatások után vezető nélkül maradt falu főbb tisztségeinek betöltésére, a többiek tiltakozás nélkül megjelentek, tárgyaltak és megállapodtak a koalíciós arányok betartásában.

Másnap bementem Bagihoz, akivel a Deákéknál történt eset óta adjonistenen és fogadjistenen kívül más szót nem váltottunk.

- Ne haragudj már Bagi elvtárs - tegeztem le - nem bántani akartalak én.

- Ami azt illeti, nagy disznó voltál - adta vissza a szót - de segítettél rajtam. Egy percre sem haragudtam rád. Tegnap különben is megegyeztünk és most a legjobb barátságban élünk egymással.

- Akkor minden rendben van - mondtam én.

- A legnagyobb rendben. A másik három párt ugyanis még az ülés előtt titokban szövetséget kötött, hogy az előzetes tárgyaláson elfogadja javaslatainkat, de a szavazáskor minden jelöltünket kibuktatja.

- Honnan veszed ezt? - kérdeztem megdöbbenve.

- Miért csodálkozol? Ha, teszem, te vagy az egyik szociáldemokrata küldött azon a tárgyaláson, te talán nem figyelmeztetted volna bennünket? Na látod! Van nálatok más becsületes szocialista is.

- Mondtam volna-e vagy sem, arról most már kár nyilatkozni, de te nem látszol valami nagyon ijedtnak.

- Nem is vagyok. Úgy hallottam ugyanis, hogy a becsületes szociáldemokraták vissza akarják hívni a párt egyik megbízottját a Nemzeti Bizottságból és téged akarnak küldeni a helyére.

- Hm - kérdeztem gyanakodva. - Ezt ők is tudják?

Mosolygott:

- Vannak, akik tudják, vannak, akik nem. Te például tudod.

- Értem.

- Ha odanyújtom a tenyeremet, belecsapsz?

- Szívesebben, mint bármely más tenyérbe Tarjánon. Nem szeretem a kutyakomédiát.

Kezet fogtunk. De ha tényleg nem szeretem a kutyakomédiát, ugyancsak keveredhetett volna a gyomrom, mert csak eztán kezdődött az igazi.

Az én drogista barátom igen ravasz ember volt, nem is tudom, miért nem ment inkább fűszeresnek? Ahogy ballagtak haza a koalíciós tárgyalásról, félrevonta Maróti urat, a kisgazda párt elnökét:

- Te Jóska - mondta - mi lenne, ha nem tisztségek, hanem pártok szerint tárgyalnánk le a jelölteket. Először a kommunistákat, aztán a miénket, aztán a tiéteket és legutoljára Peteleiékét.

- Én nem bánom, Gyulus, de mi ebben a jó?

- Lehetne valamit keresni. Az első három menetben a szavazatarány kilenc lesz három ellen. A negyedikben... Muszáj azoknak a rongyosoknak is négy tisztséget adni? Lehet, hogy a kommunisták mérgükben velünk szavaznak. S legrosszabb esetben van a parasztpártban olyan emberünk, aki megválasztása esetén átlép hozzánk...

- Kitűnő - fogadta el Maróti a tervet. - Nekünk is van ilyen emberünk.

Két nap múlva Petelei pipacsvörösen rohant Bagihoz. A két jó ember nem tudta tartani a nyelvét és a megegyezés a parasztpárt titkárának füléhez jutott. Bagi nevetve csillapította a dühöngőt:

- Lassan, lassan... Hogy is volna most az arány? 5-5-2-1? Ez összesen tizenhárom. Hm. Tizenhármát másképp is lehet négyfele osztani. Például: 6-5-1-1. Ajánlj fel Kohlensauernek hat funkciót. Mondd neki, hogy először szavazzanak rólunk, aztán mi, akármilyen mérgesek is leszünk, a kisgazdák ellen mégis csak összefogunk veletek.

Ez az ajánlat még Peteleinek is gyanús volt.

- Ti csak úgy belenyugodtok az egy tisztségbe?

- Fenét! Foglaljátok írásba a megállapodást s aztán megmutatjuk a kisgazdáknak. Megállapodunk velük a szocdemek rovására.

Petelei elrohant. Kohlensauer napokig úgy járkált a faluban, mint valami Napóleon. Közben a szociáldemokraták között elterjedt az első megállapodás híre és óriási felháborodást keltett, hogy cserben akarjuk hagyni a kommunistákat. Taggyűlést hívtak össze és a három NB-tag közül egyet leváltottak. Engem küldtek a helyére.

Kohlensauer sokatmondóan szorongatta a kezem:

- Remélem, lesz eszed, öregem!

De én Vastag Karcsival, a harmadik küldöttel felkerestem Bagit és megállapodást kötöttem vele a kisgazdák rovására.

Bagi szemrebbenés nélkül adta beleegyezését ehhez a tervhez is. Persze lassacskán, de még az NB-ülés előtt az összes megegyezés napvilágra került és teljes lett a megrettenés és a zűrzavar. Már senki nem tudta, melyik megállapodás van érvényben. Mindenki szívesen beleegyezett volna abba is, hogy az eredetileg pártonkívülinek szánt tizenharmadik pozíciót az MKP kapja meg, csak övele ne toljanak ki. Vastag dühöngött:

- Mégis csak gyalázat! Ellenünk szövetkeznek a kisgazdákkal! Gyere Bagihoz!

Addig rágta a fületem, míg engedtem.

A titkár mosolyogva hallgatta Vastag filippikáit, aztán elkomolyodott:

- Nézd Vastag elvtárs! Én eddig igen jól mulattam. Egy cirkuszi előadásért nem adtam volna ezt a mókát. De most már elég a komédiából. Meg kell nektek mondanom nyíltan és

világosan: a kommunista párt egyetlen megállapodást tart magára kötelezőnek. Az elsőt. Azt, amelyet barátian, együtt, a párt országos koalíciós politikája szellemében kötöttünk. Megmutattuk, hogy meggyőződésből vagyunk becsületesek és nem azért, mintha nem lenne elég csavaros eszünk az úgynevezett politikához. És ajánlom, hogy ti is ezt tegyétek.

Bagi szavainak komolyságában nem lehetett kételkedni. Egymásra néztünk Vastaggal. Ő elpirult. Azt hiszem, én is, csak én nem szégyenemben, hanem örömben. Végre megértettem, hol a helyem.

Egy pillanatig nem volt kétséges előttem, hogy a becsületességnek ez a politikája kielégíti a tömeg naiv igazságérzetét - azt, amelyről az előbb már kifejtettem a véleményemet - s így a kommunista párt előbb vagy utóbb, de győzedelmeskedni fog az országban. De - és most próbálj jól megérteni - nem ez volt felfedezésemben a döntő, hanem az, hogy nincs politika, amely olyan tág lehetőségeket nyitna számomra, mint éppen ez. Én természetből fogva hajlamos vagyok az egyenességre, a jóságra, a nagylelkűségre, szeretem az embereket s még azon is, aki az utamban áll, csak akkor gázolok keresztül, ha semmi más módot nem találok félretolására. Egy emberöltő keserű csalódása kellett ahhoz, hogy megtanuljak csalni, hazudni, ártani. S ha mindarról, amit tanultam, nem is kívánok lemondani, mégis csak nagy elégtétel, ha majdnem minden ígéretemet megtarthatom, majdnem mindenkin segíthetek s ha mindenki megbízhatik bennem, aki nem akarja keresztezni terveimet. Egy pillantást vettem a szemközti tükörbe: mindig megnyugtat, ha az arcomat látom. Erős szemöldököm fölött, széles homlokomon egy függőleges és két ferde ránc - ha kissé dúsabb lenne a sörényem, azt mondanám, oroszlánkoponyám van. Szürke szemem kissé köznapian, de becsületesen és értelmesen csillog. Orrom és állam határozott, erős. Csak az ajkam nem elégít ki teljesen, túlságosan is lágy vonalú, bizonytalan. Ha jobban érdekelnének az asszonyok, ennek is volna számomra értéke, volt már alkalmam tapasztalni, milyen hatással van rájuk, ha izgalomba jöve, bánatosan megvonaglik, de így nem bánnám, ha kevésbé lenne ívelt és piros. Általában azonban fejemről sugárzik a nyíltság és a becsületesség. A megfelelő külső előnyével nem minden pályatársunk rendelkezik, de ez nem behozhatatlan hátrány s én óva intelek, hogy pályafutásod során bármikor is engedj a bosszúvágnak, a sértődöttségnek, az öncélú rossznak vagy bármely ehhez hasonló, alantas ösztönnek. Ne is irigykedj senkire. Ha csak a nyomát érzed magadban ennek a primitív ösztönnek, gondoldj arra, hogy csak rajtad és az idő telésén múlik, hogy helyébe lépj és a te fejedre rakd mindazt a babért, ami ma az övén díszlik.

Félj a primitívségtől. Az ő primitív őszinteségük legyőzhetetlen erő a Kohlensauerek kőkorszakból származó ravaszságával szemben. Nem, mi nem vagyunk sem egyszerűek, sem átlátszóak. Mi olyan tükör vagyunk, amely mindig a velünk beszélő egyéniségét veri vissza. Kommunisták között élsz, tanulj meg kommunistának látszani. Nem nehéz dolog. Ezek az emberek folyton éberségről beszélnek, de éberségüket tompára reszeli az a naiv vágy, hogy mindenkit magukhoz hasonlóknak lássanak. A világ legtermészetesebb dolgának kellene tartaniuk, hogy becsületes vagy, de nem, ők hálásak ezért. Boldogok, ha megbízhatnak benned. Valósággal kiimádkozzák belőled a jót. Ha úgy élsz, mint ők, már azt hiszik, olyan vagy, mint ők és nem fogják észrevenni, hogy minden ígéretedet teljesíted, csak azt az egyet nem, amely számukra a legfontosabb, hogy mindig segítesz, csak akkor nem, ha alkalmad van valakit a víz alá nyomnod s hogy mindig kommunista vagy, kivéve, ha érdekeid mást parancsolnak. Az ő naiv becsületességük nem képes megbirkózni a mi magasabbrendű komplikáltságunkkal.

Most persze mosolyogsz és azt gondold: érzeleg az öreg. Mintha a kommunisták szentek volnának! Hát jegyezd meg magadnak: *a kommunisták* szentek és ez az egyik gyöngeségük. A kommunista persze nem szent és ez a másik gyöngeségük. Ezt az emberi természettel ellenkező becsületkódexet, amely a társadalom érdekeit az egyéné fölé tolja, senki nem tarthatja meg. Minden kommunistának van gyengéje, melyet kitapogathatsz, elfogultsága, mellyel

megnyerheted, Achilles-sarka, melyen megsebezheted. A vérét, a velejét kiszívhatod, mert épp olyan ember, mint te, s mert ezen felül még kommunista is, ha ügyes vagy, távozás előtt még ő fogja önkritikájával elítélni magát. Ez mulatságos, de így van.

S most válaszolok leveledre. Ez lesz Hegedüs sorsa is. Igaz a hír: nem nevezett ki főmérnöknek, csak a főmérnök helyettesének. Nos, lássa ő maga, mit tesz! Én megbocsátottam neki, elfelejtettem a sérelmet és támogatom őt. Addig fogom támogatni, míg a nyelvét harapja, vért pisál és térdén állva könyörög, hogy vállaljam el a főmérnöki tiszteletet. Ha ugyan lesz esze és észreveszi, honnan fúj a szél. Ha pedig nem lesz esze, mehet utolsó igazgatóm, Plüss Simon után a keserű fenébe. Engem, Abasári, Baranyai, Maugs, Krizsán tanítványát nem fog legyőzni holmi fajankó, aki legszebb fiatal éveit szervezkedésre, rendőrökkel való kötözködésre pazarolva, még nem tanulhatta meg az élet tudományát. Én figyelmeztettem őt, hogy velem jobban jár, mint avval az ostoba számmárral, akihez azért ragaszkodik, mert „a munkások szeretik” s így egymaga „egy egész intézményt pótol”. Én - dixi et salvavi animam meam - ha baj lesz, ne hivatkozzék régi barátságunkra!

Igen, én fölismertem, hogy a kommunisták között a helyem. Akkor ismertem föl, amikor kellett, amikor ebből már csak előnyöm származott s nem kellett rendőroktól rettegnem, börtönben senyvednem, Ukrajnába mennem. S van belőle valami hátrányom, Hegedüs elvtárs? Semmi hátrányom nincs, belőle! Bagi elvtárs keblére ölelte a megtért bárányt; mikor megtudta, hogy mérnök vagyok, szörnyülködve csapta össze a kezét:

- De szomszéd! És itt penészedsz egy kerékpárjavító műhelyben, amikor az üzemekben úgy kell a kommunista mérnök, mint a földnek a tavaszi eső? Meg kell veszni!

Három hét múlva beléptem az egyik nagyüzembe és megkezdődött a karrierem. És még nem ért véget, Hegedüs elvtárs!

Második fejezet

Ezzel megérkeztünk ahhoz, amit tulajdonképpen meg kell tanulnod s én nem is vesztegetem az időt életem csip-csup fordulóinak leírásával, hanem ott veszem fel a fonalat, amikor egy nagyobb balsiker után 1951. február 15-én beléptem új munkahelyemre, mint a Hidrotechnika mechanikai osztályának művezetője.

Hogy eddig nem kísért mindenben a szerencse, az természetes. Ha az a felismerés, amelyet pár sorral feljebb megírtam, önmagában is elég volna a sikerhez, nem is volna szükség erre a levélre. Az új erkölcsök tanulmányozása s az új viszonyokhoz illő technika kidolgozása nélkül azonban egy lépést sem tehetsz a siker reményében, ehhez pedig idő kell. Napóleon jelszava: On s'engage et puis on verra - csak annak megfelelő, aki már sokat tapasztalt, általában ismeri az előfordulható helyzeteket s ha az adott pillanat zavaros bonyodalmaiból nem is tudja a kifejlődést megállapítani, arra biztosan számíthat, hogy a zavarok kitisztulása után olyan viszonyok jönnek létre, melyek között kiismerheti magát. Én előbb apróbb dolgokon próbálgattam az erőmet. Az a bizonyos balsikerrel végződő ügy volt első nagyobb vállalkozásom. A szerencsétlen kimenetel ellenére megállapíthattam, hogy technikám kiállotta a próbát; nem abban, hanem mértéktelenségemben volt a hiba, nem értettem még eléggé a pártszerűség formai követelményeit s így túlságosan előre szaladtam. Mindazonáltal a helyzet nem volt veszélytelennek mondható, mert oly magas, tekintélyes fórum foglalkozott ügyemmel, amely jelentőségéhez képest túlzottnak látszott s ez semmi jóval nem kecsegtetett. Úgy menekültem meg, hogy néhány jó emberemmel újabb beadványt intéztettem ugyanehhez a fórumhoz s ebben rendkívül súlyos vádakkal illettetem magam. Ezek a vádak részben

előéletemnek olyan fejezeteire vonatkoztak, melyeket minden életrajzomban megírtam, részben teljesen légből kapottak voltak. Az új beadvány fényében erősen elhalványodott eredeti ügyem s mikor az elhúzódo vizsgálat befejeződött, már nem látszott olyan súlyosnak, mint annakelőtte. Megállapították, hogy a terhemre rótt dolgokat ugyan elkövettem, de nyilvánvalóan ellenem irányuló hajsza és rágalom keresztüztüében éltem s így emberileg érthető, hogy elvesztettem a fejemet. Nem bocsátottak meg teljesen, de eltekintettek büntetés kiszabásától. Magatartásomról akkor fognak végső ítéletet alkotni, ha látják, hogyan viselkedem új helyemen.

Persze, ez az ítélet önmagában is megnehezítette munkámat a Hidrotechnikában s ha magam választhatom meg új munkahelyemet, amúgy sem ezt az üzemet ajánlom magamnak. Több dolog is riasztólag hatott rám. Először is az, hogy a Hidrotechnika harmadszor lett élüzem s nyilvánvalóan könnyebb egy rossz üzemben karriert csinálni, mint egy jóban. A Hidrotechnika pedig háromszoros élüzem voltán túl is különleges helynek számított.

Mikor az öreg Hrus Hugó ötven évvel ezelőtt megalapította mechanikai üzemet, csak a saját nevét íratta a földszintes műhely kapuja fölé. De mikor megkapta első nagyobb megrendelését, egy sorozat kotróhajó-kanál s két tucat bójának való vashordó elkészítését, nagy remények ébredtek keblében, felvette címébe a büszke „Hidrotechnika” nevet s a Hrus Hugó mellé a bizalmat gerjesztő „és társa” szót. Soha többet nem gyártott semmit, aminek köze lett volna a vízhez, de cége nevét már nem változtatta meg.

Ügyes üzletember volt ugyan, de az üzem igazi felvirágozása fia nevéhez, dr. Horváth Hugóhoz fűződik. Ez a valóban kitűnő mérnök adott a Hidrotechnikának előbb finommechanikai, majd kifejezetten hőtechnikai profilt s néhány jelentős találmánnyal biztosította a cég jóhírét. Mikor apja halála után jelentős készpénzhez jutott, az egészet egy csúcs nélküli köszörű s egy optikai helyzetfűrógép beszerzésére fordította. A két drága és ritka jószág egyszerre a kisüzemek császárává tette a Hidrotechnikát. A legnagyobb gyárak is igénybe vették szolgálatait. Különös hírnévre tett szert a hőelektromosságon alapuló távvezérlő berendezések elsődleges szervomechanizmusának gyártásában; ebben kisebb sorozatgyártásra is berendezkedett. Főmunkája azonban egyedi műszerek készítése volt.

A nagyüzemekkel való szoros kapcsolata bizonyos különleges helyzetet biztosított számára s ezt ügyesen használta ki. Kétszázötven-háromszáz főnyi létszámával nem befolyásolta a nagyüzemek munkabérlitikáját s így elnézték neki, hogy a mindenkori munkapiac állásánál lényegesen magasabb béreket fizet, sőt, hogy olyan kiváló szakmunkásokat is alkalmaz, akiket más helyen fekete listára tettek. Az új üzemépület kertjében fürdőmedencét és tenispályát építtetett s ha valamelyik tisztviselő felhúzta az orrát, ha egy munkással kellett közös fürkében vetköznie, a mérnök úr saját maga szidta össze a legnagyobb nyilvánosság előtt. Végül - munkásbarát politikájának megkoronázásaképpen belépett a szociáldemokrata pártba és jelentős összegekkel támogatta mind a helyi pártszervezetet, mind a választási kasszát.

Csodálatosan jól fizetett ez a politika. A Hidrotechnikában dolgozni, szakmai rangot jelentett. Az ott szabadult tanonc bármely gyárban állást kaphatott volna, csak nem volt bolond ott hagyni a műhelyét. A dolgozók roppant büszkék voltak gyártnányaik jó hírnevére, a selejtgártókat kinézték maguk közül. Szvati bácsi, a vörös orrú tót művezető gúnyosan húzta föl bozontos szemöldökét, ha egy másik üzem munkásával beszélgetett:

- Máguknál! Ábbán á suszterájban? Menjen már!

Hugó úr ekkor már a legjobb úton volt afelé, hogy a spekuláción elveszítsen mindent, amit a tudásával keresett. Étvágya megnőtt s a román piac megszerzésére vetette magát. En call hitelt vett fel és mikor értékesítési nehézségekbe került, a bank nem prolongált, hogy előbb csődbe kergesse, aztán megszerezze a vállalatot. Ebből a bajból egy ügyes warrant-művelettel még

kihúzta magát, de a további nehézségek elkerülésére egyezkedni kezdett, átalakult részvénytársasággá, a majoritást átengedte a banknak, amely Rima-részvényekkel és igazgatósági tagsággal pártfogolta.

Közben belemerült löelemképző készülékének tökéletesítésébe is, ami később némileg szomorú hírnévhez juttatta és oka volt annak, hogy fölszabaduláskor Nyugatra kellett menekülnie. Mikor a kísérletek sikerre vezettek, személyesen vette át a gyártás irányítását a Gammában s így mind kevesebbet ért rá a Hidrotechnikával törődni. Szerencséjére Szvati bácsi, aki maga volt a megtestesült lelkiismeret, távollétében is teljes rendet tartott, mindamelllett a gyár kétségtelenül lezüllik, ha nem jön közbe a fölszabadulás.

Ezt a történetet persze nem levéltári kutatások alapján, hanem hallomásból ismerem s így részleteiben akár hamis is lehet. Nagyobb pontosság, azt hiszem, számodra sem fontos, én is csak azt akartam tisztázni, honnan az a szokatlan méretű üzemi sovinizmus, amely ott uralkodik. Hiszen mikor a minisztérium, a tényleges gyártási profilra való tekintettel, az államosítás után névváltoztatást ajánlott, küldöttét csaknem megverték, az én kinevezésem híre pedig valóságos palotaforradalmat okozott. Az ÜB-titkár az asztalt verte:

- A Hidrotechnikába még soha nem hoztak kívülről vezetőt! A Hidrotechnika nem kapni, hanem adni szokott kádereket! A fölszabadulás óta negyvenhét munkásunk került máshol vezető pozícióba! Mit akar az igazgató elvtárs ettől az Ágostontól? A Hidrotechnika meglesz Ágoston nélkül is.

Lépj be egy ilyen helyre és csinálj karriert! Különösen, mikor az igazgató is így véd meg:

- A minisztérium, elvtársak! A minisztérium! Tiltakozzanak ott. Nekem meg van kötve a kezem.

Engem különben nem ért meglepetés, hiszen azon gondolkoztam én is: miért fordult az igazgató a minisztériumhoz művezetőért és miért nem nevezett ki valakit saját emberei közül. Az iparág személyzeti főnöke, akinek nyíltan feltettem a kérdést, a fejét vakarta:

- Az ördög igazodik el rajta. Állítólag mérnököt akar művezetőnek.

- Az üzemben viszont azt terjeszti, hogy a minisztérium varr engem a nyakukba - jegyeztem meg szelíden. Erre méregbe jött:

- Természetesen Plüss elvtársnak is vannak gyengéi. A káderlapja viszont aranyat ér. Az életben nem láttam még egy ilyen életrajzot. Teljesen megbízható. A felszabadulásig absolute semmiben nem vett részt. Dáliákat nevelt. Kétszer nyert aranyérmet a virágkiállításon. Érti ezt? Támogatnunk kell az ilyen embert. Az elvtárs helyében egyébként sem sokat válogatnék, hanem megragadnám az első alkalmat, hogy bebizonyíthassam...

Láttam, hogy ha sokat ugrálok, csak tovább rontom a helyzetemet. Viszont tájékozódás nélkül mégsem állíthattam be a Hidrotechnikába. Így, vállalva a veszélyt, hogy újabb gyanút keltek, az egyetlen emberhez fordultam, akitől megtudhattam az igazságot, ahhoz, akit le kellett váltanom.

- Nagyon egyszerű a magyarázat, kedves elvtárs - mondotta. - Nem találtak megfelelő embert.

- Hogy? - Tátottam el a számat a meglepetéstől. - A Hidrotechnikában?!

- Hidrotechnika! Hol van az már! Az államosítás óta valósággal kifosztottak bennünket!

- De engedjen meg... én úgy hallottam, hogy az egész üzem helyettesének a kinevezését várta a maga helyére.

- Ja, Szvati bácsi! Az persze egészen más. Nagyszerűen érti a dolgát az öreg. De Plüss Simon soha nem fogja vállalni a felelősséget, hogy előléptesse Horváth Hugó egykori főemberét.

Kicsit gondolkozott:

- Különben lehet, hogy más is van a dolog mögött. Azt beszélük, haragszik rá. Nem tudom, engem nem érdekeltek az ilyen dolgok.

Nem érdekelték az ilyen dolgok! Különös ember! Én mindjárt láttam, hogy ez az első, amit belépésem után ki kell derítenem.

Vannak pályatársaink között, akik valósággal fetisizálják a bemutatkozás szertartását; úgy készülnek rá, mint a menyasszony az esküvőre és az a meggyőződésük, hogy a főnökökre gyakorolt első benyomás szinte egész további sorsukat eldönti. Mulatságos túlzás! Az „első fellépés” jelentőségét - mint majd a továbbiakban láthatod - magam is döntőnek tartom, de csak ha nem szűkítjük le értelmét arra a pár percre, mikor két ember találkozik, kezet ráz, megnevezi magát s elmondja azokat a közhelyeket, melyeket az első beszélgetéskor minden főnök és minden beosztott kötelezőnek tart elmondani. De azért a bemutatkozás hogy úgy mondjam mechanikai aktusának is van bizonyos jelentősége, annyira van, hogy azt is hajlandó vagyok koncedálni, hogy én magam talán kissé könnyelműbben is kezelem, mint kellene. Viszont nem kötelező, hogy ebben is utánozz. Mint minden munkának, a miénknek is van bizonyos egyéni stílusa, ha különös tehetséget érzel arra, hogy már az első föllépéssel megnyerd az embereket, ostobaság volna ezt a képességedet kiaknázatlanul hagyni. Éppen ezért felhívom a figyelmedet néhány szempontra, melyet ennél az aktusnál nem tanácsos szem elől téveszteni.

Az első az, hogy a bemutatkozás mindig két fél között történik. Bemutatkozni általánosságban nem lehet, mindig valakinek mutatkozunk be. Az a valaki is ember, megvan az ízlése, előítélete, jó és rossz oldala. Nem általánosságban kell tetszened, hanem neki kell tetszened és lehet, hogy ami a tegnapi partneredet elbűvölte, az a holnapit megundorítja. Tehát már a személyes ismerkedés előtt mindent tudnod kell az emberekről s ha ez semmiképpen nem lehetséges, akkor iparkodj minél kevésbé jellegzetes módon belépni hozzá és menetközben próbáld kialakítani magatartásodat.

Ez egyáltalán nem lehetetlen. Egy barátomnak például, aki nagyon hajlott arra, hogy tenni-valóit sematikus szabályokba foglalja, egy magasrangú állami hatalmasságnál kellett tisztelegnie. Ez még az úgynevezett káderöltözködés idején történt és barátom gondolkodás nélkül a fejébe húzott egy lefegőkkal ellátott micisapkát, nyaka köré pedig kockás, zöld sálát kanyarított, elől hanyagul összecsomózva. A hatalmasságnak azonban hatalmas szobája volt, tágas ablakokkal, széles íróasztallal, perzsaszőnyeggel, imponálóan öblös karosszékekkel, maga a hatalmasság pedig egy karcsú, őszülő úriember, oly elegánsan öltözködött, hogy az bármely egykori miniszteri tanácsosnak is becsületére vált volna.

Egy másik figyelemreméltó gondolat: ahogy nem lehet általánosságban bemutatkozni, úgy nem elég általánosságban feltűnést kelteni sem. Mindig tudnod kell: milyennek akarsz látszani. Képzeld csak el: nyílik az ajtó és belép rajta egy feltűnően szürke, feltűnően jelentéktelen figura. Az embernek ásitania kell, ha ránéz. Ez is feltűnés - de kívánod ezt magadnak? Ugye, nem?

Sajnálom, hogy nem láthatlak ebben a pillanatban. Meggyőződésem, hogy hevesen rázod a fejed: „nem, nem akarom!” Pedig becsaptalak, öcsém! Hátha például egy hatalomfélő, irigy, bizalmatlan ember mellé neveztek ki a helyettesének? Akkor milyennek kívánsz látszani? Nem éppen ilyennek? Csak ásitson nyugodtan az úriember, ameddig akar vagy inkább ameddig te akarod; jöjjön el számára minél később az ébredés.

Értesz, ugye?

Bemutatkozásomat Plüss Simonnál a fenti elvek szerint készítettem elő. Bevallom, nem voltak róla kielégítő adataim, de ez nem informátoraim jóakarátán múltott. Bámulatos, mennyire képtelenek a legtöbben behatolni embertársaik jellemébe. Csak annyit tudtam biztosan, hogy új főnököm igen-igen szereti a felelősséget másokra hárítani. Ha a hordozója elég ravasz, ez egy nagyon kellemetlen, sőt veszélyes tulajdonság és én úgy gondoltam, első jelenésemmel azt kell érzékeltetnem, hogy szívesen vállalom tetteimért a felelősséget, de evvel a hajlamommal egy bizonyos okból nem opportunus visszaélni. Minden egyebet ösztöneimre és a véletlenre bíztam.

Az igazgató irodájába az üzemen keresztül vitt az út. Kellemetlen februári nap volt, a fagy csontig hatott. Az emberek kezüket zsebbe mélyeszelve, görnyedten siettek dolgukra. A műhelyekben mégis meleg volt, annyira, hogy ki kellett gombolnom a kabátomat. Ez nem illett a terveimbe. Valami hatásos dolgot készítettem a főnökömnek és féltem, hogy a melegben elolvad a meglepetés. Szerencsémre a kazánban - régi, gyári szokás szerint - már eltűzelték az alapszenet, kisterenyéivel fűtöttek s így az irodákban minden második fűtőttestet kikapcsoltak. Még az igazgató szobájában is hideg volt. Plüss Simon, nyakán gyapjúsállal, üldögélt asztala mellett, mikor beléptem, még láttam, hogy egy csésze teán melengeti ujjait. Hamar hátradőlt székében s legényesen rámköszönt:

- Friss időnk van, Ágoston elvtárs. Irigylem magát. Az üzemben fog dolgozni, nálunk a Hidrotechnikában első a munkás, utolsó az igazgató.

- Ha nem ebben a szobában tartjuk az értekezleteket, semmi kifogásom ez ellen, igazgató elvtárs - vettem át rögtön a hangját.

- Szellemes! Hahaha! Szeretem a szellemes embereket. Pompásan fogunk együtt dolgozni, Ágoston elvtárs!

Kezet nyújtott. Én megborzongtam. Nem szeretem azokat, akiknek a tenyere akkor is nyirkos, ha fáznak. Kicsinyes jellemről árulkodik. Szája azonban rácáfolt kezére.

- Önállóság, bátor kritika, szigorú fegyelem - ezt várom beosztottjaimtól. Tegye le a kabátját.

Nem hagyom magam megtéveszteni. Oly lassan vetkőzöm, ahogy csak tudok. Legyen ideje az igazgató elvtársnak szemügyre venni. Ebben nincsen semmi székén. Zsákbamacskát vásárolt velem, ellenőriznie kell, nem csapták-e be. A figyelmes mustra testi adottságaim folytán nekem is kellemes. De ha már megállapította, hogy pompásan fogunk együtt dolgozni, mégis furcsa volna a nyílt vizsgálódás. Látszólag elmerülve a kabátletevés szertartásában, félszemmel figyelem. Pompás! Nem csalódtam! Mohón szegezi rám tekintetét. Mikor a fejemmel végzett, elfordul, íróasztalához megy, csak a válla fölött néz mégegyszer vissza.

„A ruha - ugyebár - már csak egy pillantás?”

Hát nem, igazgató elvtárs, tévedni tetszik. Az én öltözködésemmel nem végez egy pillanat alatt!

Kétszoros fekete öltönyt hordok, sötétbarna félcipőt és vakítóan fehér inget. De a galléromat télen is kihajtva viselem. Nem kötök nyakkendőt. A nyakam csupasz - tizenöt fokos hidegben!

Látom, hogy megborzong. Fázik - helyettem.

Kis jelekben árulkodik a jellem, ugye igazgató elvtárs?

- Edzett ember! - mondja kedvetlenül. - Nem fázik a nyaka?

Hogy szeretem én ezeket a pillanatokat, melyekben számításaim kezdenek beigazolódni!

- Dehogynem. - Felelem hidegvérűen. - Nagyon.

- Mért nem hord nyakkendőt?

- Nem bírom a gallért. Fulladok. Egy kis fázásnál már *sokkal nagyobb* kellemetlenséget is vállaltam azért, hogy szabad maradjon a lélegzetem.

A nagyobbat olyan jelentőségteljesen hangsúlyozom, hogy kérdően néz rám.

- Anyagiakat - mondom - és kacsintok.

Kapcsol.

- X elvtárs? - kérdi, megnevezve a híres gazdasági vezérférfit, aki a nyakkendő-kérdésben köztudomásúlag Mészáros Lázár hitén van és pénzbírsággal sújtja az illetlenkedőket.

Mindketten mosolygunk.

- Száz forint?

- Csak ötven.

- Olcsón megúsza - véli.

- Tévedni tetszik. Én ugyanis leszámoltam az asztalra öt darab százast és azt mondtam: tíz büntetést kifizetek előre.

- Mire ő?

- Hisz tetszik ismerni... Nevetett. Azóta - ha szabad ezzel dicsekednem - kedvel!

Ehhez a mondathoz akartam eljutni.

- Igen, az ilyesmi imponál neki - feleli Plüss irigyen és elgondolkozik. Mikor újból megszólal, azt is elárulja, hogy miről.

- Hogy fértek meg Baloggal?

Ez a volt igazgatóm. Plüss természetesen ismeri históriánkat s nyilván azt hiszi, hogy most megfejtette a rejtélyt, amin sokfele, sokan törték a fejüket; hogyan menekedtem meg a kalamajkából.

- Nem szeretem azt az embert - mondom keményen.

Nem tetszik neki a válaszom, de nem baj.

- Ezt azért kívánom leszögezni, igazgató elvtárs, hogy annál nagyobb súlya legyen a szavamnak. Nem szeretem Balogot, de abban, ami kettőnk között történt, egyedül én vagyok a hibás. Megérdemeltem áthelyezésemet.

Csodálkozik.

- A legjobb bizonyíték erre az, hogy itt vagyok. Mert higgye el, igazgató elvtárs, ha nem követek el hibát, nekem senki, soha nem tudja kitörni a nyakamat.

Kész, pont. Én befejeztem a közlendőimet. Most már beszéljen ő. Mondja el kötelességeimet, ismertessen meg az új munkakörömmel.

Tudom, nem örül annak, amit hallott. Ez így van jól. Rossz érzését még lesz időm eloszlatni. De van-e más biztosítékom arra, hogy az igazgató pajtás, ha azelőtt történik valami baj az üzemben, mielőtt megszilárdítom a helyzetemet, nem fogja rám, a legvédtelenebbre hárítani a felelősséget? Az ilyen Plüss-féléktől minden kitelik.

Búcsúzáskor kiderül, hogy azért neki is van nyíl a kezeügyében.

- Apropos - kérdi - nem ismerte maga a feleségemet? Dr. Kelemen Zsuzsa... Azelőtt Krizsán... Kitűnő! Egyszer el kell jönnie hozzánk ebédre. Zsuzsa boldog lesz. Én meg különben is szeretem beosztottjaimmal családiasan is fenntartani a kapcsolatot...

A lélegzetem állt el egy pillanatra. Ha majd harcra kerül közöttünk a sor, Zsuzsa igazán rengeteget árthat nekem!

- És mi van a sógorával? - adtam vissza a következő másodpercben a szúrást. - Úgy emlékezem, mintha belekeveredett volna a Bán-ügybe...

- Nem tudom kérem - mondta fanyar dühvel. - Soha nem tartottunk kapcsolatot a család férfitagjaival. Az igazságot nehezen is lehetne kideríteni, mert feleségem orvosbarátaitól azt hallottam, hogy Krizsán akkoriban az elmeegógyintézetben volt morfiumelvonó kúrán s egy hirtelen fellépő sokk megölte.

A főmérnököt nem találtam az irodájában. A Mechanikában, a művezetői fülkében vár. Kellemetlen! Egyedül kell végigmennem a műhelyen. Még nem mutattak be a munkásoknak, de már mindenki tudja, hogy én vagyok az új góré. Félszeg helyzet. Hogyan viselkedjem? Lépjek be gazda módjára, vagy siessek végig a termen, mint egy idegen? Köszönjek, vagy nézzek félre? Vagy talán legjobb, ha nyíltan kimutatom a zavaromat? Eh, lesz, ami lesz! Nagyot lélegzem és benyitok. Abban a pillanatban megcsap a gyári munka hasonlíthatatlan légköre és megállok.

Úgy gondolom, hogy önmagát valamennyire becsülő ember nem léphet be zavar nélkül olyan jól szervezett műhelybe, ahol neki éppen semmi dolga nincs. Az ember, aki sans gène bámulja órákon át az aratókat vagy a cséplőket, a rakodómunkást vagy egy építkezést, elfogódottan áll meg az esztergapad mellett. Ez talán a látszat és a valóság közti ellentmondás miatt van így. A gyárban - a nagy szerelőcsarnokoktól és öntödéktől eltekintve - mintha mindenki csak a saját munkájával törődne és már a szomszédjához sem volna semmi köze. Ha néha egy anyaggal megterhelt segédmunkás nem menne végig a termen, azt gondolhatnánk, hogy kisműveseket látunk, akiknek a műhelye túlságosan közel került egymáshoz. Maga a munkafolyamat eltűnik a szemed elől. Ugyanakkor tudod, hogy ami előtted áll, az a szervezettség magasiskolája s talán annak az embernek a munkájától függ, aki ott látszólag saját kedvtelésére esztergál apró kis perselyeket, hogy holnap útjára indulhat-e egy embernél is magasabb gép. Így nő meg az érdeklődő szemében e magányos dolgozók jelentősége. Mintha minden munkás egyéni becsületére volna bízva az egész gyár ügye.

S minthogy ez bizonyos mértékig így is van, meglepett, hogy mikor a műhelybe léptem, a munkások egy része gépének hátat fordítva bámult a terem mélyébe. A bejáratától közvetlenül balra például, egy közepes méretű csúcsesztergán az elébb említett perselyeket esztergálta egy fiatalember s bár az effajta munkán mindig rajta kell tartani a szemet, olyan elmerülten nézte a számomra még ismeretlen látnivalót, hogy akkor sem ocsúdott fel, mikor mögéje léptem és asztalkájáról felvettem egy kész perselyt.

Elmosolyodtam. Szerencsém van!

Még egyszer összehasonlítottam a kezemben tartott karikát a munka alatt levővel és leállítottam a gépet. Erre már a fiatalember is megfordult. Rám bámult. Aztán megérthette, hogy ki vagyok, mert elpirult és mentegetődzve bökött ujjával a terem mélyébe:

- Hát nem olyan az öreg, mint valami nagy madár?

A jelzett irányba néztem.

A művezetői fülke üvegfalán keresztül két férfit láttam. Az egyik egy fiatal ember, az asztal mögött ült és kinyújtott lába kilógott az asztal innenső oldalán. Nyilvánvalóan ez volt a főmérnök. A másik fel-alá rohangált a szobában, aztán megállt az asztal előtt. Karjával valóban olyan mozdulatokat tett, mint szárnyával a tyúk, ha repülni akar. Az ülve is óriásnak látszó, henteshez illően duzzadó izomzatú főmérnök a sovány kis öreg minden karcsapására lejjebb húzódott a székén, pufók, piros arcát grimaszba húzta és szemével úgy pislogott, mint a csínytevésen kapott iskolásgyerek. A mulatságos pár láttán magam sem tudtam elnyomni egy vidám mosolyt.

Közben azonban a többi munkás is észrevette s a közelben dolgozók fesztelenül felém fordulva várták, hogy mi lesz.

- Máskor, mielőtt cirkuszba megy, állítsa le a gépét. Ebből a perselyből sokat vett le. Selejt - mondtam jó hangosan.

Csodálkozva nézett rám és tétova mozdulattal a subler felé nyúlt.

- Két tized milliméterrel kisebb, mint a többi - folytattam, mint valami egészen mindennapi ügyet és tovább mentem. Nem néztem hátra, de tudtam, hogy a fiatalember most ellenőrzi a becslésemet s a többiek izgatottan várják az eredményt.

Bevallom neked, a szó köznapi értelmében nem vagyok kifogástalan mérnök. Nincs kellő technikai fantáziám. Én a dolog szervezési oldalához értek, ahhoz azonban kiválóan. Sajnos, sem a munkások, sem a vezetők nem értékelik kellően a mérnöki képességnek ezt a fajtáját. Azért is van erősebb eszközökre szükségem, hogy elérjem a számomra megfelelő munkakört. Hidd el, azt még egész jól el tudom képzelni, hogy egy jó konstruktőr csak szakmai munkáján keresztül tűnjék föl. Alsóbb beosztásra azonban sok ember alkalmasabb nálam. Az én igazi munkaköröm a főmérnöknel, az igazgatónál, sőt a minisztériumi osztályvezetőnél kezdődik, ott, ahol már nem a technikai ismeret fontos.

Azt viszont már régen észrevettem, hogy kiváló szemmértékem van. S mivel a kis eltéréseket szabad szemmel megállapítani még azok is csak ritkán tudják, kik egy életet töltöttek el a forgácsoló gépek mellett, nem kíméltem sem időt, sem fáradságot, hogy képességemet tökéletesítem. Borotvapenge élekkel gyakorlatoztam s valóban hihetetlen pontosságot értem el. Ez a kis bűvészmutatvány igen hatásosan kelti a nagy szakértelem látszatát, s én csak örülhettem, hogy első fellépésemkor ilyen magától értetődő alkalom adódott tudásom csillogtatására. Biztosra vehettem, hogy mire én a művezetői fülkéhez érek, esetem híre a terem túlsó sarkába is eljut.

Ott bent ezalatt Szvati bácsi újra járkálni kezdett s a fordulónál felém fordította arcát. Előlről sem valami imponáló jelenség! Kefefrizurát hord, bajusza vörös és erős szálú, mint a rézdrót. Arca közepén egy kis rózsakrumpli - ez az orra, azonban szaglószerve kicsinységeért kiugró ádámcsutkával kárpótolta az Űr. Tekintetében viszont még most is, amikor görbe pillantásokat vet a főmérnökre, van valami roppant megnyerő.

Vajon miért haragszik? Jó volna tudni. A főmérnök húsos ajkát csucsorítva valamit suttog, de az öreg rá se figyel.

Kopogok és belépek. Mindketten felém fordulnak. Egy pillanatig csend.

A főmérnök udvariasan feláll és vár. Hanem Szvati bácsi elébem szalad, úgy rázza a kezem, mintha tudj' isten, milyen régen ismernénk egymást és ő mutat be:

- Ágoston mérnök úr.

Aztán, mintha be sem léptem volna, folytatja tovább:

- Mondom magának, ez a gyerek nagyon érti a dolgát! Majd meghallja, ő miket mond, ha megismeri nálunk a helyzetet.

A főmérnök is, én is csodálkozva figyeljük a túlságosan családias fogadtatást. Végre észreveszi zavaromat.

- Aha! Most szeretné tudni, honnan ismerlek, öcsém!

Orrom alá tol egy ócska pléhdobozt:

- Gyűjts rá! A cigarettától megjön az eszed. Maga is gyűjtsen rá, főmérnök úr.

Ösztönösen megnézem a márkát.

- Szimfónia! - mondom kellő áhítattal, de egy szót sem értek. Aztán kattant az öngyújtó és a cigarettából - élénk piros füst száll az ég felé.

Óriási!

- Keblemre, öreg! - rikkantom el magamat.

A főmérnök csak bámulja, hogy veregetjük egymás lapockáját.

- Szabad kérdezni, miért örülnek annyira ennek a gyerekes tréfának? - kérdi végül tartózkodóan.

- Bocsánat, főmérnök elvtárs - szedem össze magamat - ami idegennek csak gyerekes tréfa, nekünk nem az. A színes cigarettafüst szegény boldogult sógoromnak és tanítómesteremnek, a kiváló mérnöknek a találmánya és - nyilván ajándéka is!

- Igazad van, öcsém! - kiabált Szvati bácsi. - Két nagy ember volt a régi világban, Hugó úr meg a sógorod!

- Úgy? - kérdezte a főmérnök. - Az ön sógora is háborús bűnös?

- Az én sógorom kommunista volt, a vasút helyreállítása során pusztult el és halála után kitüntetést kapott!

Hiába, néha csodálatos szerencséje van az embernek! Mintha csak apád most hálálta volna meg, hogy akkor sem hagytam cserben, amikor mindenki más elfordult tőle.

Most már csak a munkások előtt sikerüljön a bemutatkozásom, úgy ahogy terveztem, s akkor nem lesz semmi baj.

Nagyon szerényen viselkedtem. Úgy, ahogy egy olyan főnökhöz illik, kinek helyén a dolgozók mást szerettek volna látni:

- Dobogó szívvel léptem át a Hidrotechnika kapuját - mondtam. - Nagy megtiszteltetés egy ilyen üzem kollektívájában dolgozhatni. Bevallom, félek. Lesz-e erőm az ország leghíresebb precíziós üzemének mechanikai műhelyét vezetni? Biztosra veszem, hogy a gyárból jobb szakembereket is találtak volna, mint én. De abban is biztos vagyok, hogy az önök tudása, szakmaszeretete, lendülete túlszárnyalja a kezdeti nehézségeket. Különösen megnyugtató az, hogy a szakma egy olyan kiválósága lesz segítségemre, mint mindnyájunk szeretett Szvati bácsija.

A kis beszéd elérte a kívánt hatást, csupán utolsó mondatánál kuncogott néhány fiatal, akkor még nem tudtam, miért.

A bemutatkozást követő időszak bizonyos szempontból a legnehezebb és a legtöbb munkát követelő. Ismerkedsz a helyzettel, kidolgozod a stratégiádat s közben fenyeget a veszély, hogy türelmetlenségedben taktikai hibát követsz el.

Van egy elterjedt elmélet, hogy az újonnan belépő forogjon állandóan a fölöttesek szeme előtt, köszönjön, kérdezzen, jelentsen, szüntelenül jelezze, hogy él. Ne beszélj le senkit erről a módszerről.

De te bukj alá a műhelyi élet mély vizébe és tűnj el szem elől. Mennél többen udvarolják körül az igazgatót, annál előbb fog feltűnni a hiányod. Egyszer majd megkérdi valakitől:

- És az Ágoston? Soha nem látom.

- Ki se dugja orrát a műhelyből. Szorgalmas ember.

Az igazgató kíváncsi lesz. Meglátogat a műhelyben. Legjobb, ha valami aprólékos munkában talál nyakig elmerülve. Például egy fiatal segédet vagy egy ipari tanulót oktatsz a szakma rejtelmeire. Ez igen hatásos.

Hogy biztosíthasd a megfelelő beállítást, természetesen kell lennie valakidnek, aki értesít az igazgató elindulásáról. És itt el is érkeztünk ahhoz a fontos kérdéshez, hogy segítők hálózata nélkül nem mész semmire, hogy céltudatosan kell megválogatnod összeköttetéseidet. A művezetőknek az üzemben vannak természetes szövetségesei és ellenségei. Ezekre majd egyenként rátérek, de már most annyit, hogy épp oly fontos természetes ellenségeiddel rosszban lenned, mint az, hogy barátkozz szövetségeseiddel. Haragosok nélkül senki és semmi az ember.

Általában azonban a barátok és az ellenségek szerzése későbbi feladat. Egyetlen ember megszerzésével nem várhatsz egy hetet sem és ez az igazgató titkárnője. Ő az, aki értesíthet arról, ha a főnöke hozzád indult és ő gondoskodik arról, hogy ha baj van, előbb juss be az irodába, mint az ellenfeled.

Sok különben tehetséges pályatársunk van, aki e szavak hallatára csak legyintene: „megnyerni az igazgató titkárnőjét? Reménytelen! Én már próbáltam mignonnal és hangversenyjeggyel, szerelemmel, tánccal és sporttal, pletykával és diszkrécióval - nem megy. Valamennyi született intrikus, sárkány és istencsapása, ha velük van dolgod, vess keresztet és bízd sorsodat a gondviselésre.”

Persze, ez a vélemény nem rossz megfigyelőktől származik s így van benne jó adag igazság. A másoknál célravezető módszerek a titkárnőknél hatástalanok. De nekik is megvan az Achilles-sarkuk. Az a baja sok pályatársunknak, hogy csak a felületi jelenségek megfigyeléséhez értenek, nem tudnak általánosítani. Az egyedektől nem látják a típusokat - pedig már figyelmeztettek arra, hogy társadalmunk néhány jól jellemzett típusra oszlik s ezek megismerése számunkra döntően fontos feladat. A titkárnő-típus titkát például egyedi megfigyeléssel nem lehet megoldani, csak az érhet el náluk eredményt, aki ismeri létük lényegét.

Van nálunk egy egész sor pozíció, melynek ellátásához egyedül megbízhatóság szükséges. Ilyen először is a már említett igazgatói titkárnő, az ÜB-titkár, a személyzeti főnök és az újítási felelős. Aki ilyen beosztásban van, az kiemelése előtt nem volt senki és ha kiemelése megszűnik, újból semmivé válik. Élete értelmét tehát funkciójában találja meg s így mindenki másnál komolyabban veszi hivatását. Éppen ezért őket csak funkcionálisan nyerheted meg magadnak. A személyzeti főnököt információkkal, az ÜB-titkárt frázisokkal, az újítási felelőst bonyolultabb nyilvántartás javaslatával, a titkárnőt... ó, a titkárnő! Én például így hódítottam meg a szívét:

Hedvignek hívták, nagydarab szőke nő volt, haját kontyba csavarva hordta, férfias ingeket viselt és anyáskodó természetének minden melegét Plüss elvtársra ontotta. Egy reggel jó korán felmentem hozzá, megvártam, míg mindenkit kidobott s akkor szerényen megkérdeztem:

- Be lehet menni a főnökhöz?

- Hová gondol? Ilyenkor? Most készíti a napi munkatervét!

- Bocsánat - leheltem - új ember vagyok. Nem ismerem a szokásokat. Ha megengedi, majd később visszajövök.

Félóra múlva beállítottam. Plüss elvtársnál már voltak. Kis sóhajjal az ajkamon kifordultam a szobából.

A következő két órafordulón újból megjelentem, természetesen hiába. Illedelmes sóhaj...

- Magának nagyon nehéz dolga lehet - mondtam, mikor már ötödször kergetett el. - Nincs az a pénz, amiért ezt a beosztást vállalnám. Kötelidegek kellenek hozzá.

- Ugye? - mosolygott meghatottan.

- Nem is tudom, nem lenne-e jobb, ha csak telefonon érdeklődnék...

Telefonon érdeklődtem:

- Higgye el, szégyellem magam. Hányszor zavarom, már és maga mindig olyan udvarias. Higgye el, nagyon kell beszélnem a főnökkel. Na mindegy, nem akarok visszaélni a jószágával...

Egy óra múlva ő hívott engem.

- Maga az? - csicseregte. - Most jöjjön fel, de gyorsan, mert mindjárt elmegy.

Kettesével véve a lépcsőket, rohantam. Beestem a szobába:

- Milyen jó, milyen kedves! Én igazán tudom értékelni a figyelmét. Hogy ennyi munka közepette nem felejtkezett meg rólam.

Igen kellemes beszélgetés kezdődött közöttünk. Hedvig bizonyos férfias tartózkodással panaszkodott s én vigasztaltam. Javában folyt a szó, mikor kinyílt az iroda ajtaja és Plüss gyors léptekkel eltávozott. A titkárnő megdöbbenve nézett rám:

- Csak holnap jön vissza...

- Mindegy - mondtam én nemes egyszerűséggel. - Ezt már egyszer meg kellett mondanom...

Másnap persze nem jelentkeztem. Harmadnap csengett a telefon:

- Ágoston elvtárs? Nincs még maguknál a főnök? Azt hittem, már odaért. Nem, ne küldje telefonhoz, majd elérem a galvanóban.

Így jelezte a titkárnői diszkréció, hogy az igazgató meglátogat.

Ilyenformán érheted el te is, hogy módod legyen a hatásos beállásra. Arcodon tükröződjék az öröm, hogy az igazgató meglátogatott és a zavar, hogy fontos munkádat abba kell hagynod. Légy nyugodt, hamar elmegy. Másnap magához hívat:

- Maga nagyon szorgalmas, Ágoston elvtárs. Csak félek, hogy túlságosan elmerül a részletekben.

- Magam is attól tartok, igazgató elvtárs. De most felnyílt a szemem. Legyen egy kis türelemmel, amíg belejövök.

- Meg lehet a türelmemről győződve, Ágoston elvtárs.

Ha kellő kitartással folytatod a játékot, újból elfelejtkeznek rólad és van időd előkészíteni a nagy jelenetet, mellyel végleg a színre lépsz, hogy aztán többet ne is tűnj el onnan. De ez a jelenet olyan legyen, hogy mindenki azt kiáltsa:

- Jé!

Mi legyen a meglepetés?

Lehet például valami irdatlanul nagy termelési eredmény vagy kiváló újítási javaslat. De egyáltalán nem szükséges, hogy ilyen jellegű dolgot csinálj. Tehetségedtől és elemző készségedtől függ, mennyire tudod megtalálni azt a területet, melyen a legkisebb fáradsággal a legnagyobb feltűnést érheted el. Hiszen tanulmányomnak azt a címet is adhatnám: a feltűnés iskolája.

Nekem, mikor beléptem, már volt bizonyos elképzelésem s most csak azt kellett tisztáznom, helyes-e? Meg kellett ismerkednem az emberekkel s főleg azt kellett megállapítanom, miből ered és kibékíthetetlen jellegű-e az ellentét Szvati bácsi és Plüss elvtárs között.

Előveszem cédula-katalógusomat és lapozok benne. Mit adna ezért egy személyzeti vezető!

„Bolgár Pál főmérnök. Huszonhét éves, nős, két gyermek apja. Másfél éves fiának Technokidet vásárolt - nyilván maga játszik vele. Ilyen jellem. Pallag, az esztergályos, akivel együtt nyaralt, ma is azon mulat, hogy a mérnök úrnak mindig egy órát kellett könyörögni, amíg leült közéjük játszani s aztán nem akarta abbahagyni a marokkózást. Nagyon helyes megfigyelés, magam is tapasztalom, hogy minden olyan tulajdonságot szégyell, amiért a munkások megkedvelhetnék. Ez a fiataliságtól van.

Egyszerű lélek, mégis könnyen csalódhat benne az ember. Mikor például ajkát biggyeszi és szemhéjával ijedten pislog, nem fél, hanem fölényes arcot vág. Ilyenkor örül, ha a partnere tiszteletteljesen meghajol. Pokoli lehet, ha egy kölyöknek, aki legszívesebben bácsinak szólítana minden harminc éven felüli embert, tekintélyt kell tartania. Még mindig nem hiszi maga sem, hogy ő a Hidrotechnika főmérnöke. Gyorstalpaló tanfolyamon szerezte diplomáját, eredetileg az üzemben dolgozott. Szakmailag különben tehetséges, csak kevés a tapasztalata. Jó elméleti matematikus, ha haragszik, egy érdekes problémával meg lehet békíteni. Politikailag hatökör. Mindent készpénznek vesz. Azt hiszi, amit az üzemi háromszög értekezletén egymás fülébe súgnak, azt hangosan is ki lehet mondani.”

Első beszélgetésünket bemutatkozásom másnapján, a jóindulatú segítő készségnek és a nagyképu fecsegésnek ezt a csodálatos keverékét, amíg élek, nem fogom elfelejteni. Már első szavai után megértettem, miért fogadott előző nap Szvati bácsi fülkéjében. Félt egyedül maradni velem.

- Azért kívántam önnel beszélni - hadarta - hogy felhívjam, figyelmét néhány - hm - körülményre. Én tudom, hogy önnek roppant nagy tapasztalata van, de talán nem olyan üzemben, mint a mienk. Minnősség, kérrem, minősség és évi két százalékos termelékkenység emmelkedés. Tetszik érteni? Ez a lényeg. Prreccízió - igaz?

- Mi ezzreddmilliméterekben és a másodpercek törredékeiben gondolkkozunk. Aki hozzánk belépp - tetszik érteni? Gyártmányaink raggyogó hírneve...

Ajkát lebiggyesztette és sebesen pislogó szempillái mögül gyanakodva leste, nem nevetem-e ki. Tiszteletteljesen meghajoltam. Erre jólelkűen elmosolyodott és egész természetes hangon folytatta:

- De hogy micsoda marhaságot csinált tegnap! Szvati bácsi! Hahaha! Ezt mégegyszer nem bocsátaná meg magának az öreg. Vlceknek hívják. Igenis.

- Vlcek? Hogy-hogy?

- Képzelse! A Horváth mérnök nevezte el Szvatopluknak. Tótos beszéde miatt.

- És haragszik érte?

- Csak mióta demokrácia van. Rettentően reakciós az öreg. A tőkésre bezzeg nem haragudott, ha Szvatinak csúfolta.

- Ej, ej - mosolyogtam befelé - hát ilyen ember?

- A gyár vezetőségének - itt egy kicsit gondolkodott - nekünk nagyon rossz véleményünk van róla. A szerrelő műhelyben tizenhét sztahannovista van, nála csak kettő. Mert miért? Mert azért, mert nem érti a verssenymozgalmat. Mindig avval jön, hogy elveszítjük megrendelőink bizalmát. Megrögzött masszekk! Mintha még mindig bizalomtól függne, hogy kapunk-e megrendelést, vagy sem.

- Eszi, nem eszi, másikat nem kap - bólintottam megértően.

Nézett rám gyanakodva, gúnyolom-e?

- A minőség persze rémisztően fontos. Tetszik érteni?

- Hogyne, hogyne főmérnök úr. Teljesen megértem az intencióit.

Lehetetlen volt szelíden nem utánoznom. Nem vette észre. Újból megenyhült.

- Tudja - sütötte le a szemét - én még fiatal gyerek voltam, mikor az öreget leváltották. Csaknem sírt. Körülvettük. Valaki azt mondta:

- Ne búsuljon, Szvati bácsi, mi valamennyien szeretjük magát.

Szvati bácsi haragosan egyenesedett ki: Csak mondja nyugodtan, hogy Vlcek úr! Ván énnekem becsületes nevem!

- Én akkor azt hittem, hogy ez nagyon szomorú dolog - de akkor még nem volt ellegendő tapasztalatom. Tetszik érteni, ugye?

Hogyne értettem volna. Azt is, amit ő maga sem értett: nem ez az igazi ok, amiért Szvati bácsira haragszanak!

Nézzük tovább feljegyzéseimet.

„Szongott Imre, negyvenhét éves, nős, öt gyermek atyja...” Megálljunk csak! Itt minden szó fontos, itt meg kell tanulnod elemezni a följegyzéseket, mert istennek ez a szerencsétlen gyermeke személyzeti osztályvezető, tehát egy azok közül, akik ellen, török-szakad, harcolnod kell. Hogy miért? Először is azért, mert lehet. Tekintélye, hatásköre nincs. A segéd munkások felvétele ügyében megkérdezik, de az osztályvezető leváltásáról ő az, aki utoljára értesül. Szerepe, hogy kihirdeti és végrehajtja az igazgató helyett a népszerűtlen intézkedéseket, különösen a fegyelmi ügyeket. Havonta egyszer, az osztályvezetői értekezleten tiltakozásképpen körbeadja a *Magyar Közlöny*-nek azt a számát, amelyben az éppen ezt megtiltó rendelet megjelent. Az elvtársak könnyeznek a meghatottságtól:

- Milyen szép rendelet! Milyen jó rendelet! Hogy végre kellene hajtani ezt a rendeletet!

Másodszor: valaki ellen csak kell harcolnod. Az igazgató a felelősséget mindig elhárítja magáról s ha hozzá akarsz férni, egyenként kell lehántani testéről a fedező személyek vastag rétegét. Saját személyének megvédése végett ezeket könnyedén áldozatul dobja és nem gondol arra, hogy például a harmadik személyzeti vezető leváltásakor azt mondják róla a minisztériumban:

- Ej, ez a Plüss! Milyen rosszul válogatja meg a beosztottjait!

Szóval: „személyzeti vezető, negyvenhét éves, nős, öt gyermeke van.” - Bizony, ez nem a legkedvezőbb adat. Negyvenhét éves fővel, öt gyerekkel, az ember lehiggad, nyugodttá, jóindulatúvá válik, nehezen lehet holmi kalandokba ugratni. Jobb lenne fiatal, nőtlen férfi vagy idősebb vénkisasszony!

„Nagy mozgalmi gyakorlata van.” - Rossz. „Ideje nagyobb részét a műhelyekben tölteni.” - Ajaj! „Az igazgató szereti.” - Az első enyhítő körülmény. Az igazgató szereti! Kitűnő! Sokkal könnyebb olyan személyzeti vezetőt leváltatni, akit az igazgató szeret, mint akit gyűlöl. Az utóbbitól szinte lehetetlen megszabadulni. A személyzeti vezető nem az igazgató, hanem a főosztály személyzeti főnökének a kádere. Ez utóbbiaknak az a meggyőződése, hogy az igazgató és a káderes között a rossz viszony a természetes viszony, hogy az igazgató panaszai ebből következnek, hogy az ő feladata nem az intézkedés, hanem a közvetítés, hogy minden gaz intrika ellen meg kell védenie káderét. Ezért vizsgálatot indít, elsimít, békít és dühít, de le nem váltja az emberét, míg a világ világ. Ahol azonban véletlenül jó a viszony fentemlítettek között, ott baj van, ott bratyizás van, ott a személyzeti lefekszik, ott sürgős intézkedésre van szükség. Fiat justitia, pereat filius dei!

„Habozó, óvatos. Nehezen alakítja ki véleményét az emberekről.”

Hanem Szvati bácsiról neki is határozott nézetei vannak:

- Vlcek elvtárssal nagyon óvatosan bánjon - mondja nekem. - Türelmetlen, izgága ember, de teljességgel nélkülözhetetlen. Kisujjában van a szakma.

Az ÜB-titkárról nem vezettem kartotékot. Nem éri meg a fáradságot. De véleményét érdemes ismerni - mindig a többség álláspontját tükrözi.

Hányszor rohant be a fülkémbé Szováti elvtárs:

- Mikor fékezi már meg ezt a vén csibészt! Megint seggberúgással fenyegetődzött:

Nyitottam ki az ajtót:

- Vlcek elvtárs! Egy szóra!

Jött morogva, nézett az ÜB-titkára görbén.

- Házugság! Molnárnak ázt mondtam, ezért a régi időben seggbe rúgták volna! Az egészen más! Talán nem rúgták volna seggbe?

Ment diadalmasan. Az ÜB-titkár sziszegett, mint a gúnár.

- Vén reakció! Ha ő nem üldözi, a Molnár már rég sztahanovista.

Ez utóbbiban egyet értettünk. Molnár volt az a fiatalember, akit belépésemkor selejtgépjáratón értem. Gyors, mint a szélkerék és felületes, mint egy tüdőbajos leány. Tudtam, hogy először belőle kell sztahanovistát csinálnom, ha fel akarok tűnni. Másodszor - no de még mindig nem tudtam, mennyire engesztelhetetlen Plüss Szvati bácsival szemben.

Végül is az öreg maga árulta el.

Hű, micsoda ember! Ha poéta lennék, hőskölteményt írnék róla. Címe lenne: A tövises angyal.

Jön, feje leszegve, bajusza felborzolva, rám sandít:

- Öcsém! A Molnártól elvettem a szelepeket. Elvácákolja. Csinálja a Pállág egyedül.

- De Szvati bácsi! - kiáltok kétségbeesve - nem leszünk kész! Megint minket fognak szidni!

Szája elé teszi a kezét, úgy súgja bizalmasan:

- Inkább ők gyálázzának, mint a megrendelők!

Mikor látja, hogy hajthatatlan vagyok, könyörögni kezd:

- Öcsém! És há - én is összefusizok egy párat? Mi?

Nem lehet ellenállnom. Másnap hallom, hogy nem csak ő maradt benn reggelig, hanem Pallag is, aki hozzá hasonlóan vén bútordarab. A szívem a torkomban dobog az idegességtől.

- Szvati bácsi! Mit csinált már megint! A sírba visz engem.

Biztatóan szorongatja a karomat:

- Nem fognak rájönni...

Ilyenkor, hogy megbékítsen, estig olyan, mint a bársony. Bezzeg máskor egész nap veszekszik:

- Minőség? Ánnák nálunk lúttak! Micsodá bándá!

Ha selejtet lát, egyszerűen megvesz. Nem lehet vele bírni.

- Ez a demokrácia?! - kiabálja az elrontott munkadarabbal hadonászva. - Zábáld meg, öcsém! Á Horváth mérnök úr idejében, az ilyenért édes fiám úgy rúgtálák volna...

Az augusztusi munkaverseny idején ugrottunk össze először komolyan. Igazán elkerülhetetlen volt már, hogy a mi üzemrészünk is adjon legalább egy új sztahanovistát. A dukkózó kettőt, a szerelés hármát ígért. Engem az üzemi háromszög elé citáltak:

- Értse meg a helyzetet, mérnök elvtárs. Ki az ördög látott élüzemet sztahanovisták nélkül?!

Szent ígéretet tettem, hogy a Molnár augusztus húszig eléri a sztahanovista szintet. Szvati bácsi azonban erővel keresztelte a terveimet. Marokszám hozta elem a csapszegeket, melyeket Molnár esztergált.

- Szár!

Elfutott a méreg.

- Mind a tűrés százalékon belül van, Vlcek elvtárs! - mondtam fojtott dühvel.

- Tűrés százalék! Firlefranc! Ez jó egy suszterájban, de nálunk nem!

Hang nélkül markoltam össze a csapszegeket és vittem vissza a meóshoz:

- Szabványos - mondtam. - Átvehető.

Az öreg utánam rohant és fölborította a kisasztalt.

- És há megpukkád is a mérnök úr, az én műhelyemből ákkor sem megy ki másodrendű áru!

Egy pillanat alatt felfordult velem a világ. Szemem előtt vörös karikák táncoltak és minden idegszálam, zakatolt az indulattól: a vén csibész! Ilyen jelenetet provokál? Most vagy engedek és lejáratom a tekintélyemet, vagy olyankor keltek feltűnést, amikor ez még egyáltalán nem érdekem. Gyilkolni tudtam volna elkeseredésemben.

Hanem külsőleg annál nyugodtabb maradtam. Azt hiszem, kellemes ellentétet mutattam az egész testében remegő és mérgében toporzékoló vén bitanggal szemben.

- Szedje össze a szegeket - mondtam hidegen. - Ez a műhely nem a magáé és nem az enyém, hanem a népé. De amíg én állok az élén, az történik benne, amit én látok jónak.

Szvati még erre sem hátrált:

- Öregányjá térdekálácsa, mérnök úr! - dadogta mérgesen. - Á miniszterhelyettesig elmegyek, az májd nekem ad igazát!

Hirtelen gyanú támadt bennem:

- De biztos a dolgában! Talán próbálta? - kérdeztem gúnyosan.

- Mit szól hozzá! Próbáltam!

Egyszerre végtelen nyugalom áradt el bennem. Ó az öreg drehkopf! Hát Plüss elvtársat is feljelenítette? No, ezt amíg él, nem fogja neki megbocsátani!

Majdnem elnevettem magam.

- Tudja mit, Vlcek elvtárs! Vén maga már ahhoz, hogy a földön kucorogjon. A meós-szaktárs felszedi a szögeket, maga pedig bemegy az irodába és iszik egy pohár vizet, hogy lecsillapodjék. Baloldali fiókomban talál pár ív finom papírt, írja meg nyugodtan jelentését. A többről még beszélünk.

Elléptem, abban a biztos tudatban, hogy a hátam mögött érvényteleníti a rendelkezésemet.

Egy óra múlva találkoztunk a fülkémben.

- Ide figyelj, Szvati bácsi - mondtam neki nyersen. - A tekintélyemet nem engedem lejáratni. Ezt a tizenöt csapszeget átveszitek és kész. Hogy aztán kilopod-e a szállításból vagy sem, az a te dolgod. A továbbiakban ellenőrizd magad a Molnárt. De ha még egyszer ilyen jelenetet rendezel nekem, akkor összerúgjuk a port. Megértettél?

Megértett. Annyira, hogy ki is akart békíteni. És hogy megvigasztaljon, olyat mondott, aminél ijesztebbet a jelen helyzetben nem is hallhattam volna:

- Ne aggódj, öcsém! Lesz azért nekünk is sztahanovistánk. Láttád a Vágott Karcsi eredményét?

Ijedten néztem rá.

- Százötven százalékot csinál a gyerek, de olyan a munkája, mint a cukor. Az embernek repes az az öreg szíve a gyönyörűségtől.

Vágott Karcsi egy egészen fiatal segéd volt, egyike Szvati bácsi kedvenceinek, Pallag tanítványa. Az lett volna csak a szép, ha annyira alulmaradok Szvati bácsival szemben, hogy Vágottból sztahanovista lesz. Szerencsére másnap újból letoltak a háromszög ülésén.

- Mi dolog ez, mérnök elvtárs? Alig érjük el a 102%-öt. Ez a munkaverseny? És a Molnár teljesítménye esik.

- Egyáltalán nem csodálatos - vettem ellen hevesen. - Utólag, mindig utólag adjuk meg a normát. Nincs, ami vonzza a munkásokat. Kevés a normás! Be kell még egyet állítani.

A triumvirátus összenézett. Ez lehetséges.

- Tud valakit ajánlani?

- Hogyne. Vágott elvtársat. Nagyon tehetséges, lelkiismeretes fiatal káder. Munkája, mint a cukor. Egy-két hét alatt belejön.

Így történt, hogy augusztus huszadikán mégsem avattunk új sztahanovistát. Tudtam hogy a termelési értekezleten nagy fejmosásra számíthatok. Iszonyatosan nagyra. De cseppet sem aggódtam.

Most jött el az én időm. Megelőztem a botrányt, még hozzá olyan formában, hogy azt soha nem fogják elfelejteni. Egyszerre forgalomba került a nevem. Az igazgató, az ÜB-titkár, a párttitkár, az egész munkásság láthatta, hogy vagyok valaki.

Elővettem azt a finom papírt, amelyet hiába ajánlottam Szvati bácsinak. Lendületes betűkkel beadványt írtam az igazgatóhoz. Csak egy pár sort, de annál keményebben.

„Mikor beléptem az üzembe, az igazgató elvtárs megígérte a legmelegebb támogatását, Ebből semmi sem lett. Sőt, éppen az ellenkezője történt. Felháborodottan tiltakoztam az eljárás ellen. Követeltem, hogy az üzemi háromszög foglalkozzék az ügyemmel.

Ágoston Károly

Ui.: E levél másolatát megküldöttem az üzemi háromszög másik két tagjának is.”

Érzed, milyen sértő ez a post scriptum? Plüss Simon semmiképpen nem térhetett napirendre fölötté. Már főmérnök voltam, amikor az ÜB-titkár egyszer elmondta:

- Akkor nem hittük, hogy sok sőt eszel meg nálunk. Az öreg az asztalt verte s csak ezt ordította: hát ezt érdemeltem én? Ezt érdemeltem én?

A mozgalmi elvtársaknak persze tetszett a levél férfias, nyílt hangja s ők igazán nem mondhatták pártszerűtlennek, hogy a párthoz és az übéhez fordulok. Végre kompromisszum jött létre hármójuk között. Ügyemet a háromszög megbeszéli, biztosítják a kritika szabadságát, de az ÜB-titkár a legméltányosabban figyelmeztetni fog:

- ...a hang, Ágoston elvtárs! A hang! Lehet, hogy önnek oka van az elkeseredésre, de mi, szervezett munkások, mindig megbecsültük ellenfeleinket is. Nem szerencsésen válogatta meg a kifejezéseit, Ágoston elvtárs!

Félbeszakítottam:

- Amíg az igazgató elvtárs arra kényszerít, hogy ilyen Vlcek-féle alakokkal dolgozzam együtt, addig minden kifejezést elég szerencsésnek tartok...

Ha láttad volna! Plüss arca felragyogott és vaskos öklével nagyot csapott az asztalra.

- Igaza van!

Két társa meghökkenve nézett rá.

- Igaza van. Én mondom, igaza van. Igazgatóságom óta ez az első bírálat, amely jogosan ért. Ágoston elvtárs pompás káder. Hálás vagyok a nyíltságáért. Ebben az ügyben egyszerűen nincs mivel védekeznem. Nincs. Meztelenül állok Ágoston elvtárs előtt. Vagy mondjam el neki, hányszor kértelek titeket: dobjuk ki a Szvatit? Nem. Én vállalni szoktam a felelősséget. Észre kellett volna vennem, hogy most olyan mérnök áll a Mechanika élén, aki mellett nincs szükség semmiféle Szvati bácsira.

- Szaktudás... Évtizedes gyakorlat... - motyogta zavartan az ÜB-titkár, még akkor sem térve magához a váratlan fordulat okozta zavarából.

- Szaktudás! Gyakorlat! De nagyra vagytok vele! Én egyszerű dukkózó vagyok, nem értek a vasas-szakmához, mégis egész jól elvezetgetem a gyárat. Nem, nem, nyugodjék meg Ágoston elvtárs, én, Plüss Simon, garantálom önnek, hogy sérelmét orvosolni fogjuk.

Én azonban újabb csalódást okoztam neki. Nem köszöntem meg szívességét. Csak pár hét múlva, amikor az igazgató már végképpen nem tudta, hányadán áll velem, kértem szót a termelési értekezleten és jelentettem ki férfiasan:

- Önkritikát akarok gyakorolni. Bizonyos egyének azt mesélték az igazgatóról, hogy... És én ezt elhittem... Pedig a mi igazgatónk, az nem olyan ember... Elég volt egyetlen szót szólnom a Szvati-ügyben és az igazgató elvtárs...

Most állapíthattam meg nyugodt öntudattal, hogy föltűntem. Most már csak ütnöm kellett a vasat, amíg meleg.

Meg kell mondanom, hogy a vas ütésére kedvezőbb helyet, mint amelyen álltam, el sem tudnék képzelni. Azt ajánlom, hogy ha valami egyedi gépgyárszerű helyre kerülsz, törekedj te is a forgácsoló részleg élére. Ez az a poszt, ahol akkor hiúsíthatod meg az üzem munkáját, amikor akarod és úgy, hogy közben saját tervedet maradéktalanul teljesítheted, sőt túlteljesítheted.

Én sem véletlenül vártam a nyilvános önkritikával néhány hetet. Szvati bácsi eltávolítása egyáltalán nem keltett egyértelmű elégedettséget a munkások között. Molnár és barátai persze tomboltak a gyönyörűségtől, de a két sztahanovistánk, Pallag és Gorove, baráti körök és általában az öregek a köszönésemet sem fogadták, ha reggelenként végigmentem a nagy munkatermen. Nem baj - gondoltam - fogtok ti még csodát látni!

Nem telt el három hét és a Mechanika, amely addig csak éppen teljesítette tervét, 120% átlaggal dolgozott. A forgácsolók keresete, mely eddig jócskán elmaradt a szerelőké mögött, két-háromszáz forinttal emelkedett. S mindezt nem a minőség csökkentésével értem el, nem bizony! Alig húzta ki Szvati bácsi a lábát, én ugrottam be a jó munka örének szerepébe s még nála is engesztelhetlenebbül üldöztem a selejtet. Réme lettem a hanyagul dolgozóknak.

A jó eredményt néhány apró, alig észrevehető intézkedés, a munka némi átrendezése szülte, s ennek eredményeképpen nagyobb sorozatokat adhattam ki, mint eddig. Amit azelőtt két-három ember között osztottak meg, azt én egy gépre adattam ki, s míg azelőtt nem ritkán kellett egy műszak alatt kétszer, sőt háromszor is állítani a gépet, most két-három napig dolgozhattak egyféle munkán.

- Kitűnő munkaszervezés! - fogod mondani.

Ezt mondom én is. Hogy emiatt aztán a szerelde és ezzel együtt a gyár nem tudta teljesíteni a tervét, mert késve kapta az alkatrészeket, az én rám már nem tartozik. Nem az én dolgom a szomszédos műhelyek munkájának összehangolása, hanem a főmérnöké. Most legalább kitűnik, hogy mennyit ér! Könnyű volt akkor főmérnökösködni, amikor Szvati bácsi reggelenként átszaladt a szomszédba és megkérdezte Kovács szakit, mire lesz másnap szüksége. Most megfordult a kocka. Kovács járt nálam minden reggel, könyörögve, veszekedve, üvöltve és fenyegetődzve.

- Tönkreteszi az üzemet! Miért túrta ki Szvati bácsit, ha nem ért a dolgához! De majd én ellátom a baját!

Minthogy azonban a hó végén gurigázhatott a kimaradt alkatrészekkel, mindenből többet kapott, mint Szvati bácsi idején, vádaskodása nem hatott valami nagyon jól. A négy utolsó napon az egész gyár éjjel-nappal szerelt. Plüss elvtárs szórópisztollyal a kezében egy éjjel tízszer is berohant a szereldébe:

- Mi lesz már a készülékekkel? Állunk!

Meg kell hagyni, ördögösen értette a szakmáját. Próbáltuk megszorítani, nem ment. Néhányszor visszaadtam látogatását, csak azért, hogy gyönyörködjem csodálatos munkatílusában. Micsoda magabiztosság, nyugalom! Ha az igazgatáshoz is így ért, mondhatom, sokkal

nehezebb lett volna tönkretennem. Sőt, míg a pisztolyt szorította, mintha a vezetés is jobban a kezére állt volna:

- Menjen innen - veszekedett - mit néz? Nem vagyok én ötféjú borjú! Törődjön a maga dolgával!

Amikor az igazgató és a főmérnök is dolgozik, szárnyakat kap a munka. Csodálatosan sokat termeltünk négy nap alatt. Mindez azonban már nem használt, ha nem is sokkal, de lemaradtunk a tervről. S mert az utolsó napokban a Mechanika is csavarozott meg huzalozott, a szerelde hatodikára utolért bennünket s kezdődött minden előről.

Szilárd vezetés, elszánt igazgatóval és tapasztalt főmérnökkel az élén, hasznára tudta volna fordítani vakmerő betörésemet. Ha vállalnak egyetlen hónapban nagyobb lemaradást, a szerelő munkájának átszervezésével a negyedéves tervet lényegesen túlteljesíthetik. Ehhez azonban, mint mondtam, tapasztalt szem és kötélidegek kellettek volna. Kilencven százalékra teljesíthettük a tervet és így is talpra ugrott az egész minisztérium. Szikrázó szemű, kiéhezett ellenőrök törtek az üzemre:

- Mi az? Mi történt? Mért nem teljesítette tervét az élüzem? KI A FELELŐS?

Az egész vezetés, mint egyetlen kinyújtott ujj meredt rám: EZ!

Igen ám, ha az én számat be lehetett volna kötni!

- Én? - süvítettem az értekezleten. - Az egyetlen osztályvezető, aki 120%-ra teljesítette a tervét?

- Az elvtárs felborította az üzem munkarendjét - rivalltak rám.

- Úgy? Ti meg, meg akartok maradni a kisipari módszerek mellett? Krájlérj ez, vagy üzem? Így akarjátok felépíteni a szocializmust? Szép dolog! Aki a haladást képviseli, azt eltaposnátok?

- De elvtárs - vetette közbe Plüss. - Maga miért nem tanácskozott Kovács elvtárral, mint Vlcek elvtárs?

- Vlcek *elvtárs*? Az elvtársaknak már mindenki elvtárs? Szép dolog! Szvatopluk a fehér lóval! Vén csaló, szemfényvesztő! Míg ő itt volt, minden rendben volt, ugye? Milyen szinten, elvtársak? Ezt mondják meg! Milyen szinten? Az üzemben legalább húsz százalékkal nagyobb lehetőség van, mint amit elértünk. Minden rendben volt? Megért annyit Szvati bácsi megbízóinak, hogy az üzem húsz százalékkal kevesebbet termel, hogy egyébként rend legyen! Hol volt a szemetek, elvtársak! Az orrotok előtt lopták el a népgazdaság meg sem született vagyonát. A bűvészmester elaltatta éberségeket. Vlcek elvtárs? Szabotőr! Felelősségem teljes tudatában ordítom világgá, hogy szabotőr.

Halálos csend lett. A vezetők sápadtan néztek egymásra. Nagy előnye volt annak, aki 1951-ben először mondta ki a varázsszót: szabotázs.

A kerületi pártbizottság képviselője szólalt meg elsőnek:

- Sok figyelemre méltó van az elvtárs szavaiban. De tudja-e Ágoston elvtárs, hogy az üzemben mindenki őt teszi felelőssé?

Látszólag kijózanodtam. Felálltam és úgy tettem, mintha válaszolni akarnék, de aztán nagy erőfeszítéssel lenyelem a szót.

- Nos - sürgetett az elvtárs - mondja bátran. A párt előtt beszél!

- Hát - ejtettem vonakodva, egyenként a szavakat - én soha nem állítottam, hogy az üzemben Szvati bácsinak nem voltak cinkosai.

Óriási lármá tört ki. Mindenki kiabált, ordította. Egy szót sem lehetett érteni. Plüss belevörösödött az erőlködésbe, hogy megértesse magát. A főosztályvezető teremtett rendet.

- Csend! Ágoston elvtársé a szó!

- Az egész üzem engem vádol, igen? Könnyen mondanak nagy szavakat az elvtársak. Meggyőződött erről valaki? Az egész üzem? A vezetőség az üzem, vagy a munkások? Szép dolog! Kérdezzék meg talán az ÜB-titkár véleményét az elvtársak.

Az ÜB-titkár egy kicsit vonakodva, de felállt:

- A Mechanika dolgozóinak az a véleménye - mondotta az igazsághoz híven - hogy Ágoston elvtárs munkamódszere helyes, az egész üzemben be kell vezetni.

Nagyot sóhajtottam. Egyáltalában nem tartottam szükségesnek, hogy eltitkoljam megkönnyebbülésemet. A kerületi bizottság képviselője megértően mosolygott rám. A főosztályvezető pedig megismételte a kérdést, amely számára a legfontosabbnak tűnt:

- Hát akkor ki a felelős?

- Megmondom - feleltem.

Plüss riadtan, szinte könnyörögve nézett rám. Megnyugtatóan intettem neki. Eszem ágában sem volt bántani.

- A főmérnök - jelentettem ki hatásos szünet után. - Van ebben az üzemben gyártási terv? Van programozás?

- A szereldének van programja - kiáltott közbe egy lélegzettel a főmérnök és szaporán pislogott.

- Ki az ördög hallotta, hogy a gyártási programot a szerelő-műhely munkájára építsék. Az üzemi terv alapja a forgácsolás kapacitása! - mondtam én.

- Igaza van - csapott az asztalra Plüss. - Orromnál fogva vezettek.

Az elvtársak mocorogni kezdtek. A feszültség feloldódott. Én azonban, élve azzal, hogy még állok, befejeztem felszólalásomat s ezzel lényegében megadtam a további tárgyalások alaphangját:

- A főmérnök elvtárs képességeit és jószándékát persze egyikünk sem vonja kétségbe. Csak éppen még fiatal, nincs kellő tapasztalata. Ez olyan hiányosság, amely napról napra csökken. Ha a főmérnök elvtárs jobban megbízik bennünk, mint eddig, ha meghallgatja tanácsainkat, hamar kikászolódhatunk a zavarból. Azt hiszem, valamennyiünk nevében jelentem ki, hogy készséggel fogjuk támogatni a főmérnök elvtársat.

Határozatba ment, hogy a főmérnök egy hónap alatt kidolgozza az üzem gyártási programját, én pedig ezalatt, hogy addig is csökkentsem a nehézségeket, minden nap megbeszélem Kovács szaktárssal a teendőinket.

Öszvér-megoldások soha nem vezethetnek sikerre. Későn jött már a határozat ahhoz, hogy Szvati bácsi módszerével teljesítsük a tervet. Újból lemaradtunk. Nőtt a zavar, az aggodalom. Én közben segítettem a főmérnöknek kidolgozni a gyártási programot. A gyerek valósággal feléledt, hogy nem kellett őrizgetnie azt az átkozott tekintélyt, hanem nyugodtan kérhette tanácsomat. Tapasztalnom kellett, hogy egész rendes fiú. Őszinte hálával szorongatta a kezem, mikor a harmadik hónap végén végre kiadhatta a megfelelő utasításokat.

Semmi akadály nem volt, hogy behozzuk a lemaradásunkat, hogy helyreálljon a rend. Ebben az esetben megerősödött tekintéllyel, kimagasló népszerűséggel - maradok továbbra is a Mechanika vezetője. Megelégedhettem evvel? Nem, nem elégedhettem meg.

Mint a forgácsoló részleg vezetője, könnyen adhattam volna mattot az üzemnek, de nem lett volna opportunus. Olyan módszert kellett kieszelnem, melynél az új rendszer alapvető helyességének beigazolódása mellett a többi vezető hibájából következik be a fiasco.

Ezúttal az anyagbeszerző volt az eszközöm.

A jó anyagbeszerző igazán nem funkcionális típus. Hiába dicséred, az rá nem hat - neki is van annyi esze, mint neked. Megszerzésére egyetlen, de szilárd alap kínálkozik: kéz kezet mos. Adok, hogy adj.

A mi anyagbeszerzőnk, Delacassa Olvino, a szakma igazi gyöngye. Nagy tréfacsináló, szájhős, széltoló. Édesen durva, vagy durván hízelgő, ahogy szükségesnek tartja. Nincs olyan lehetetlen kívánság, amelyet ne teljesítené.

- Tíz centi platinaszalag? Parancsolj, kérlek!

Ezen alapul a tekintélye. Hogy közben az anyagellátás dőcög, hogy nem vesz idejében gömbvasat - az már nem az ő hibája, hanem felsőbb szerveink helytelen munkamódszeréé, hiszen ő ügyes, mint az ördög, ha lehetne, szerezne vasat is, nemcsak ónozott lemezt. Mindenki szidja, mint a bokrot, de ő fel sem veszi.

- Eszi, nem eszi, mást nem kap - mondja, ha vastagabb rúdvasat hoz, mint amilyet kértél.

Úgy emlékszem, ezt a kifejezést egyszer már leírtam, mint az enyémet. Bevallom, tőle tanultam. Nem tehetek róla, ragad rám a kiszólás, mint a bojtortján. Oliká pedig önti magából az efféle tréfákat.

- Tudod, mi lesz ebből? - kérdi, ha ragaszkodsz az előírt mérethez és orrod alá tol egy csomag Ötéves Tervet. - Gyűjts rá. Hát ez lesz belőle, szaki.

- Micsoda?

- Füstbe ment terv.

A legokosabb, ha megveregeted a pocakját és tovább nem ellenkezel vele. Ha viszont bajban vagy, nyugodtan félrevonhatod:

- Olikám! Ne tolj ki velem. Öt vidia-kés vagy végem.

- Semmi begyulladás, kisöreg. Hozom.

Ilyenkor számíthatsz rá, hogy másnap eléd rak valami komplikált rajzot:

- Kéz kezet mos, öregem. Csak akkor adják a kést, ha ezt legyártod. Titokban - érted?

Óriási!

Aztán mondhatod neki, hogy rabló, csirkefogó, nem sértődik meg. Csak kész legyen az alkatrész, semmi vész.

Volt nekem egy másik anyagbeszerző barátom a régi üzememből, az Olikához hasonlóan jó pipa - persze nem szakítottam meg vele a kapcsolatot azután sem, hogy el kellett tőlük jönnöm. Magamfajta megrögzött agglegény - ez különben ritkaság, a legtöbb anyagbeszerző mintaférj és mintaapa, az ő gyerekeknek gyárt hintalovát és rongybabát minden asztalosműhely és minden dekoráció - sok kellemes estét töltöttünk együtt. Egyszer azt mondja nekem:

- Kellene kölehúzó-gyémánt. Adok érte ólmosfoszforbronzot.

Ólmosfoszforbronz! Mint a cukor! Évek óta nem kapható. Ennek nem állhat ellen egy anyagbeszerző sem. Viszont kőlehúzó-gyémánt nekünk is kell. Ha nincs, Kovács szaki a legnagyobb bajba kerül.

- Megpróbálom, öregem!

- Szakikám - mondom másnap Olinak - legyen jó hozzád? Tudok ólmosfoszforbronzot.

Elsápadt a gyönyörűségtől:

- Ne kínozz, öregem! Hol?

Összehoztam a partnerokat. Olika három napig komor arccal járt fel és alá. Küszködött magával.

Ha nem Kovácsról van szó, talán nem is szánja rá magát a cserére. De őt és Szvati bácsit engesztelhetetlenül gyűlölte.

- Nekem ne svindlizzen az úr. Ne ezüstpitykét szerezzen, hanem vását - szokott vele veszedni Szvati bácsi és Kovács szaki, a hű tanítvány, utána mondta - csak kissé szelídebben:

- Nekem ne imponáljon az elvtárs. Elegendő alumíniumdrótot szerezzen, ne ötszáz méter rézhuzalt.

Kibírja ezt egy anyagbeszerző? Nem bírja ki. Elszánta magát. Megszerezte a foszforbronzot. A vezetőség lelkesedett. Oli volt a nap hőse.

Tudod, nálunk elvileg a művezetőknek kellett igényelniük az anyagot. A gyakorlatban Oli előbb vásárolt s csak azután íratta alá a megrendelést. Kivált Kováccsal járt így el, aki nem nagy lángész a szakmájában és Szvati bácsi segítségével nélkül elvesztette lába alól a talajt. Mikor aztán a kőlehúzó-gyémánt hiánya miatt a hó végén a szerelés megint nem teljesítette a tervet, Oli az igazgató elé tette a megrendelési könyveket:

- Mi vagyok én? Maud, a csodapók? Találjam ki, mire van szüksége a szaktársaknak?

Plüsszt megtörte a csapás. Meghívott magához vasárnapra és ebéd után a feketénél megkért, hogy húzzam ki a kátyúból.

Ronda méreg a tinta. Írok, írok - s észre sem veszem, hogy magam is megfertőződöm irodalommal. Ami most következik, annak semmi köze az alapeszmémhez, egy mondatot nem volna szabad rá vesztegetnem s íme elkap a költészet varázsa és nem tudok ellenállni a vágynak, hogy elmeséljem találkozásomat a nővel, aki oly nagy szerepet játszott életemben s akit immár tíz éve nem láttam.

Verőfényes, bár hideg decemberi nap volt. Előző este leesett az első hó. Nagyon szeretem az ilyen időt s így gyalog indultam el barátomhoz a Kacsóh Pongrác utcába. A Ligeten kellett keresztülmennem. Mozgalmas kép volt. Az utakon gyerekek szaladgáltak, a bokrok közt fürgén ugráltak a feketerigók. S ekkor egyszerre eszembe jutott egy vers. Még a háború alatt olvastam. Egykori espressobeli barátom, a költő írta börtönében s valahogyan kicsempészték a feleségéhez. Ragyogó memóriám van, de azért nem esküszöm meg, hogy szószzerinti pontossággal adom vissza a költeményt:

*Jársz-e a ligetbe? Néha, ha a fák közt
Összegyűlik a hó és a bánat rád tört?
Jó volna, ha járnál. Ne hódolj a gondnak.
Keresd fel azokat, akik velünk voltak.*

*Keresd az örömet. A bokrok közt bujkál,
Fekete rigókkal, a befagyott tónál.
Ott fogsz rám találni, ahol reám vártál,
mikor a kisfiunk átszökött a járdán.*

*Keresd a bánatot. Kettesben édesebb
néha mint a jókedv. Melegebb szeretet.
Emlékezni fogsz rá az ívlámpák alatt,
hol egy nyári este simogattam hajad.*

*Megtalálsz engem is. Keresd fel a padot,
ahol egyszer éjjel szerelmünk hallgatott.
Tél van, csendesség van, ritkán járnak arra...
Szomorun telepszik az alkony a padra.*

Ahogy - nem kis fejtörés közepette - végigmondtam magamban a verset, elsomorodtam és egyszerre magam is vágyat éreztem, hogy megkeressek valamit a ligetben. Az ifjúságomat. Sokat tanyáztam itt gyerekkoromban. Óráimra pillantottam. Háromnegyed tíz. Van még időm. Hátra arcot csináltam és elindultam az egykori Barta-szobor felé. Ó, Dombos-kör, Kisfenyves, Gesztenyés és mindenekelőtt a nagyszerű Lovagkör, ahol kiszorítást játszottam osztálytársaimmal!

Micsoda ostoba kíváncsiság! Mintha bizony a kor, amely megváltoztatta a világot, éppen a ligetet hagyta volna érintetlenül! A Domboskör még megvan, ott fekszik a Fűvészkert kellős közepén, csak éppen csőpadokkal rakták körül s gondosan elegyengették azokat a hepehupákat, melyek oly kedvessé és romantikussá tették számunkra. Vajon ha a Dombosköri S. C. egyéb tagjai - csupa magamfajta öreg legény - erre járnak, ugyanolyan bánatosan ismerik föl, hogy hiába szebb az új annak, akinek kedvesebb a régi? A Kisfenyves is megvan, csak felényire szűkült össze, míg a Lovag talaját valami süppedős masszával töltötték fel, melybe bokáig merül a láb... Hogyan tudnak itt labdázni a mai gyerekek?

A mulandóság érzése oly elviselhetetlen fájdalommal szorította össze szívemet, hogy egy percre le kellett ülnöm.

- Milyen szomorú - gondoltam. - Zsuzsa... Hány évig is voltunk barátok? Soká, nagyon soká! Ki kellene számítani... Mindegy. Ennek már vége. Plüss azért hív magukhoz, hogy Zsuzsával zsaroljon. Zsuzsával - engem! Milyen nehéz lesz ez a harc. Milyen rettentő nehéz.

Sötét árnyék esett az arcomra és valaki károgó hangon megszólított:

- Ágoston?

Csodálkozva tekintettem fel. Mosdatlan, szennyes, hetven év körüli ember állott előttem, vastag botra támaszkodva. Orra horgas, szeme csipás, bőre egészségtelenül sárga. De - istenemre! - én ezt a pofát már láttam valahol.

- Nem ismeri meg a tanárát, Ágoston?

Egyszerre kitisztult az agyam, örömmel ugrottam fel a helyemről:

- Mattheisz tanár úr! Bocsássa meg a szórakozottságomat!

Örömmel ugrottam fel! Igen, igen. Bármily furcsa, így van. Mit számít húsz esztendő távolából, hogy sok borsot törtünk egymás orra alá, sőt, hogy kis híján kitörte a nyakamat, személyében mégiscsak az ifjúság jött el, köszöntem.

Hellyel kínáltam az öreget, de nem fogadta el.

- Épp oly impertinens, mint azelőtt - károgtá. - Tudja, nekem hány arcot kell észben tartanom, Ágoston? Negyven évig voltam tanár, Ágoston. Évente átlag öt osztályban tanítottam. Osztályonként negyven gyerek. Összesen nyolcezer. Magának hány tanára volt, Ágoston? Tíz, tizenöt? Maga nem ismer föl, Ágoston, és én fölismerem, Ágoston? Micsoda hálátlanság, Ágoston!

Mentegetődzttem, hogy valami nagyon elgondolkoztatott s csak lassan tértem magamhoz. Félbeszakított:

- Gondjai vannak, Ágoston? Magának? Ilyen fiatalon. Ágoston? Nevetséges! Mit csinál, ha majd ennyi idős lesz, mint én vagyok, Ágoston? Különbömit bánom én. A maga pofáját sohasem felejtem el, Ágoston. Maga tett engem tönkre, Ágoston. Maga miatt szakadt meg a karrierem, Ágoston. Abból a tökfő Karpineczből persze igazgatót csinált a maga drágalátos nagybátyja, Ágoston. Ha én már akkor tudom, hogy maguk rokonok, nem viszik el szárazon, se maga, se Gruber. Tisztára nepotizmus, kérem! Az ilyen erkölcstelen viszonyok teszik tönkre az államot, kérem! Na mindegy. Halottakról jót vagy semmit, kérem. Ronda halála volt, az isten nyugosztalja. De maga él, Ágoston. Magának megmondom a véleményemet.

Mi ez? Az ördögök incselkednek velem? Vagy az ég és a föld összeesküdött ellenem? Ott akartam hagyni a vén bolondot, de belémragadt, mint a kullancs és nem engedett. Köpködte rám régi, megzápult gyűlöletét:

- Strici! Fajankó! Hóhér! Uzsorás!

Erőszakkal kellett lefejtenem kezét a kabátomról. Futva menekültem. De még sokáig küldte utánam szitkait:

- Buzikurva! Selyemfiú!

Rettenetes! Hogyan fog ezután Zsuzsi fogadni engem!

Feldúlva, reszkető kézzel nyomtam meg a csengő gombját ajtajukon. Ő maga nyitott ajtót. Rám nézett és arcán felvillant a régi mosoly:

- Karcsikám! - nyújtotta felém mind a két kezét.

Szívemig hatott a kedves fogadtatás. Elfutotta a könny a szememet. Néztem rá. Először azt vettem észre, hogy pápaszemet visel:

- Rövidlátó lettél, drága Zsuzsám? - kérdeztem meghatottan.

Láttam, neki épp oly nehezére esik a beszéd, mint nekem. Kissé eltoltam magamtól és teketória nélkül megnéztem tetőtől talpig.

Lám, őt jobban megviselte az idő, mint engem. Elnehezedett, egykor gyönyörű fekete haja megőszült, arca szivacsossá vált, két szemében annyi jóság, hogy megkérdeztem:

- Gyerekorvos lettél, Zsuzsám?

Szégyenkezve rázta a fejét:

- Család, gyerekek... Nem tudtam tovább képezni magam. Ambulancián dolgozom. Magánpraxist nem folytatok, nem szorultunk rá. Simon nagyon szépen keres.

- Nem - futott végig agyamon a felismerés - ez az asszony nem akar harcolni velem. Félreismertem volna Plüss Simont?

Úgy látszik, igen. Már jött is eléem széles mosollyal.

- Igazgató elvtárs! - hajtottam meg magam.

- Semmi igazgató, Károly! Egymás között vagyunk. Bocsáss meg, hogy ily soká nem hoztalak el Zsuzsához. Tudod... régen élünk már együtt, de én még most is féltékeny vagyok.

Nevettünk. Betessékeltek a szobába.

Bent két kis angyal. Egy hétéves fiú és egy négyéves kislány. A Zsuzsa gyermekei!

- Hát érdemes? - szomorodtam el. - Harcolsz, mint a bolond s közben elszalasztod a boldogságot!

- Beszélj magadról, Zsuzsa - mondtam hangosan.

- Az én életemben nincs semmi érdekes. Férjhez mentem, gyerekeim születtek, boldog vagyok. Mesélj inkább te. Te bizonyára izgalmas dolgokon mentél keresztül.

- Ó - kapott el az ihlet - az én életem sommázata még rövidebb. Harcolok az igazságért és mindig ráfizetek. Most éppen Plüss Simon haragszik rám, mert azt hiszi, bántani akarom, pedig csak szeretném jól végezni a dolgomat. Marha egy ügy ez.

Nem hagytam időt a válaszra. A gyerekek felé tártam a karom:

- Gyere ide, kis Simon. Lám, neked jó. Mire te felnősz, már nem lesznek ilyen gondjaid. Csak egy a baj. Nem tudtam, hogy a világon vagy és nem hoztam semmi ajándékot. Ha legközelebb jövök, mit akarsz: cukrot, kisautót, labdát?

A gyerek összehúzta a homlokát és komolyan válaszolta:

- Ne fáraszd magad, bácsi. Nekünk megvan mindenünk, mert a mi apukánk igazgató. Hozzál csokoládét.

- Jó. Megtennél nekem valamit, kisöreg? Hozd be a kalapomat.

Persze én tudtam, hogy Plüss Simonnak gyerekei vannak és a zsebemben ott lapult egy tábla csokoládé. Úgy tettem, mintha csalódottan nézegetném a kalapot.

- Ej, ej - tévedtem. Úgy hittem, hogy van benne valami. Rázzuk ki, hátha csak nem látjuk.

Hiába rázogattam a föld felé a kalapot, csak nem esett ki belőle semmi. A gyerekek érdeklődve figyeltek. Közben a másik kezemmel óvatosan előhúztam a csokoládét és egy gyors mozdulattal a kalapba dugtam.

- Aha, mégis! Hiába bujkálsz, öreg! - fordítottam ég felé a kalap belsejét. - Csokoládé! Zsuzsa, te is szereted?

A kislány tágra nyitott szemmel nézte a csodát. A felnőttek nevettek. A fiú azonban haragosan támadt rám:

- Ne csalj, bácsi! Én már hétéves vagyok. Te dugtad oda a csokoládét. Csaltál.

Zsuzsa szomorúan mosolyogva mondta:

- Ebben mindig nagy voltál, Károly! Szemrehányó pillantást vetettem rá. Felálltam és a kályhának támasztottam a hátamat:

- A régi nóta, Zsuzsa. Ti mindig akartatok tőlem valamit. Legyek ez vagy az. Hogy én mit szeretnék, avval nem törődött senki. Nekem pedig akkor is csak egy volt a vágyam: ott, ahol éppen vagyok, megállani a helyemet.

Zsuzsa rosszallóan csóválta a fejét.

- Elavult nézeteid vannak, Károly. Az ember mindig törjön magasabbra, mint ami, az állam érdekében. Ha a férjem éppúgy gondolkodnék, mint te, még most is a műhelyben szórná a lakkot és nem lenne munkásigazgató...

- De sokkal boldogabb lenne, mint most - mondta Plüss borúsan.

- Károly tudja, hogy milyen nagy bajban vagyok.

Sajnos, hozták az ebédet és félbeszakadt az érdekesnek ígérkező beszélgetés. Az asztalnál ezer apró semmiségről fecsegtünk, csak mikor a gyerekeket lefektették és behozták a feketét, vette fel Zsuzsa az elejtett fonalat:

- Látod, én lehorgonyoztam. Hogy úgy mondjam, beházasodtam a munkásosztályba. Így kellene tenned neked is. Végy feleségül egy munkáslányt és az ő egészséges proletárösztöne megóv a polgári elferdülésektől.

- Sajnos - mondta Plüss - az ösztön egyedül nem elég. Most például én sem tudom, hol van a baj az üzemben.

Haragosan nézett rám:

- Te csináltad a zavart, te is segíts rendbehozni!

- Én? Mivel? Avval, hogy jobban akartam dolgozni?

- Marhaság. Mindenki jobban akar dolgozni. Én is. Nem lett volna semmi baj. Csak azt ne mondtad volna, hogy szabotázs! Istenem, milyen nyugodtan éldegéltünk azelőtt! Jó üzem, derék emberek... Talán érdemrendet is kaphattam volna. Most? Minden szem ránk néz és azt kutatja: ki a szabotőr? Ki a bűntársa? És ha nem találunk senkit, vagy nem hozzuk rendbe az üzemet, engem vesznek elő: te vagy az igazgató!

Szegény ember! Teljesen megértettem az aggodalmait. Hidd el, nálunk tulajdonképpen a vállalati igazgatón kívül senki nem felelős semmiért, de az aztán mindenért. Egy igazgató féllábbal mindig a slamasztikában áll.

Emlékszem egy esetre: valami Farkas János igazgatót az a kitüntetés ért, hogy a Szabad Nép első oldalára került. Vezércikkben állították példaképül az ország összes igazgatói elé. Másnap megint szerepelt a lapban: az utolsó oldalon. Ezer forint pénzbírságra ítélték, mert a vizsgálat néhány szabálytalanul kiállított munkakönyvet talált az üzemében. Hányan dolgoztak nála? Ötezen? És hány hibás könyv lehetett? Őt? A könyvek ellenőrzését természetesen nem ő végezte. Nem tesz semmit, a főosztály példát akart statuálni.

No, de kissé elkalandoztam. Szóval Plüss aggodalmát jogosnak kellett tartanom és eszem ágában sem volt csillapítani.

- Igazad van, Plüss elvtárs. Egyszer majd felelősségre vonnak s lehet, hogy azt találják mondani: amennyit élesedett a feleséged proletárösztöne a házasságban, annyival tompult a tiéd. A szabotázst ugyanis nem én találtam ki. Az üzemben vannak szabotőrök. S csak az a kérdés, ki fogja őket leleplezni, mi, vagy a rendőrség. Bevallom, helyedben én jobban örülnék az előbbi-nek.

Kínosan mosolygott:

- Van valami elgondolásod?

- Van - de csak abban az esetben, ha maradéktalanul bízol bennem. Adj nekem egy időre teljhatalmat a Mechanikában és a szereldében is. S ha két hónap múlva minden részletében túlteljesítjük a tervet, akkor megkérdezzük a személyzeti vezető elvtársat, miért támogat életre-halálra olyan embereket, mint Kovács szaki és Szvatopluk úr?

- Köszönöm az ösztintéséget - lélegzett nagyot Plüss Simon. - Néha már úgy éreztem, hogy rám gyanakszol.

Nevettem az örült gondolaton.

- Tudod - mondta ő - nem az állásomat féltém, hanem a becsületedet. Mint dukkózó sem keresnék kevesebbet, mint most. És nem volna fele annyi bajom.

Vállamra tette a kezét:

- Egy kicsinyég toljátok meg a szekereket s akkor úgyis tovább visznek. Az kerül a helyemre, aki a legügyesebb közületek...

Néztem ezt a proletár Abasárit és azt gondoltam, lehet, hogy teljesül a számítása. Ha nem fogom nagyon befeketíteni, amikor megbuktatom, nem küldik vissza az üzembe. Egy volt igazgató nem esztétikus látvány a munkapad mellett. Majd eldugják valami jó, könnyű helyre s akkor Zsuzsával szemben le tudtam minden tartozásomat. Agyó!

Ebben az időben egy nyugodt, okos és nagyon nemszeretem ember volt a kerületi párttitkárunk. Egyike azoknak a keveseknek, akik sohasem azt teszik, amit várok tőlük. Például arra számítottam, hogy amikor elkezdődnek a nehéz napok, mocorogni kezd, instruktorokkal áraszt el, átnyúl az igazgató feje fölött, figyelmezteti a pártvezetőséget, hogy „videant consules” - de nemcsak hogy ő maga nem csinált ilyesmit, hanem alig kezdtünk egy kicsit jobban dolgozni, még a főosztályt is sikerült rábeszélnie, hagyjon magunkra. Ha ez nincs, szívesen megengedtem volna még egy-két tréfát az instruktorok rovására, így azonban valóban nem maradt más hátra, minthogy mihelyt megkaptam a kért teljhatalmat, minden erővel iparkodtam elősegíteni a rend helyreállítását. Alig teljesítettük azonban újra az élüzemfeltételeket, váratlanul eljött a taggyűlésünkre és még a szokásos sorrendet sem tartva be, elsőnek kért szót.

Én persze nagyon jól tudtam, hogy a párttitkár eddig is rajtunk tartotta a szemét. Hol ezt, hol azt a vezetőt hívta be magához, hogy elbeszélgesse vele mindenféle különös dologról, aminek semmi összefüggése nem volt az üzem problémáival - vagy legalábbis kollégáim elég ostobák voltak ahhoz, hogy ne vegyék észre az összefüggéseket. Plüss például oly nyilvánvalóan aggódott, amikor megkapta meghívását, hogy Hedvigünk könnyes szemmel rebegette:

- Mi van az öreggel? Mért szorongatta búcsúzáskor olyan melegen a kezemet?

Másfél óra múlva azonban üdén és magabiztosan érkezett vissza.

- Mi történt? - kérdeztem bizalmasan.

- Képzeld! Arról érdeklődött, milyen perspektívája van az üzemek automatizálásának és milyen feladatok várnak ennek kapcsán ránk!

- Mire te?

- Megmondtam őszintén, hogy egyelőre a jelenünk jobban aggaszt, mint a jövőnk.

- Mire ő?

- Legyintett. Nem látja súlyosnak a helyzetünket. Hamarosan helyre fogjuk állítani a rendet. Viszont attól tart, hogy a közel jövőben minden eddiginél nagyobb feladatot kapunk s erre nem készülünk fel eléggé.

- A felelősség kérdését nem vetette fel?

- Mondom, hogy nem beszéltünk a mai dolgokról.

Ördög vigye! Annyit máris elért a párttitkár, hogy barátunk nyugodtabban nézte a helyzetét és ez egyáltalán nem volt jó dolog. Ráadásul én, aki eddig türelmetlenül vártam, mikor kerül rám a sor, egyszerre fájni kezdtem az előttem álló beszélgetéstől.

Pedig látszólag minden a legnagyobb rendben folyt le. Mosolyának szívélyességével, kézfogásának melegségével, magatartásának elvtársiasságával igazán elégedett lehettem.

- Elrablom az idejét - kezdte mosolyogva. - A gazdasági kérdésekkel még csak most kezdek megismerkedni. Ha azt akarják, hogy jól dolgozzam, maguknak kell segíteniök. Néhány kérdésem lenne önhez.

Készségesen meghajoltam.

- Van már fél éve, hogy a dekádelszámolás rendszerét bevezették, de még nem eléggé tiszta előttem a jelentősége. Kérem, beszéljen erről.

Összerezcentem. Ez az ártalmatlannak látszó kérdés oly finom, éles és oly burkolt fenyegetést rejtett, hogy akármelyik sakknagymesternek becsületére vált volna. Rátapintott az egyetlen pontra, melyben munkám támadható volt s mindezt oly megnyerő arckifejezéssel, hogy törhettem a fejem, mi ez? Tapintatos utasítás, melyet további tevékenységemben követnem kell, vagy csapda?

- Szerencsére - gondoltam - ezt a mesterséget magam is jól ismerem. Ember legyen a talpán, aki átlátszóbb és pártszerűbb tud lenni, mint én, ha úgy akarom.

- Örülök a kérdésének, párttitkár elvtárs, - mondtam nyíltszívűen. - Ez a probléma engem is nagyon foglalkoztat, annál is inkább, mert a mi üzemünk átmeneti visszaesésének is ebben rejlik a titka. Bevallom, nem egészen tiszta a lelkiismeretem. Kár, hogy nincs olyan elméleti folyóiratunk, amely az efféle kérdéseket a nagy nyilvánosság előtt megvitatná és tisztázná. Így csak egyéni elgondolásaim vannak s ha azok nem helyesek, én vagyok a felelős mindenért, ami az üzemünkben történt.

- Ha a dekád csak elszámolási ciklus, akkor persze semmi probléma nincs. Ha tíznaponként csak ki kell mutatni a tervteljesítést és nem tíznapos ütemtervre kell átállítani az üzem teljes életét - én úgy gondolom, hogy az utóbbi a helyes - akkor nincs min gondolkozni. De mert én nem így látom, úgy próbálom megvilágítani a kérdést, ha megengedi, hogy egyben a rajtam nyugvó felelősséget is megosszam önnel, tehát saját nehézségeinken keresztül.

Szünetet tartottam.

- Folytassa, kérem - mondta ő. - Igen helyesnek tartom, hogy konkrét példával teszi világossabbá ezt a homályos kérdést.

- Ha egyszer az a szerencse érne, hogy nem egy régi üzemben kell kínlódnom, hanem egy induló üzem főmérnöke lehetnék, sokkal nagyobb fokozatossággal indítanám el a termelést, mint ahogy szokásos. A műhelydekádokat megkülönböztetném a gyár dekádjaitól. Vegyük példának a mi üzemünket s az egyszerűség kedvéért tekintsünk el attól, hogy a Mechanikán és a Szereldén kívül még két kis üzemrészünk is van. Ebben az esetben, mondjuk, tizenötödikén kezdeném el az üzemeltetést a Mechanikában. Először lenne öt nap vorlauf s csak aztán kezdődne az első tíznapos ciklus. A szerelde vorlauf nélkül, elsején kezdené a munkáját. Így a Mechanika első dekádja megelőzné, a szereldéé összeesne az üzem első dekádjával. Így biztosítva a szerelde részére a tíz plusz öt nap alatt legyártott alkatrészeket, kiküszöbölném a határidők torlódásából adódó állásokat. - Nem tudom, elég világosan fejezem-e ki magam?

- Hogyne. Igen világos és érdekes gondolat.

- Ne siessen a véleménynyilvánítással, párttitkár elvtárs! Nem látja, mibe keveredik. Ha ugyanis helyesli ezt a módszert egy induló üzemben, helyeselnie kell azt is, hogy egy régen dolgozó üzemben is tartalékok képzésére törekednek s így mellettem foglal állást abban a kérdésben is, mely a mi embereinket legjobban foglalkoztatja s máris nyakig ül veszekedésünkben.

- Amit ön a világért sem venne a szívére, ugye?

Mosolyogtam.

- Hát, ami a szívemet illeti, az ilyen fontos kérdésekben megbízhatatlan, párttitkár elvtárs. Én úgy gondoltam, hogy a beavatkozástól önnek van oka húzódoznia.

- Ha helyes elvek alapján történik? Miért?

- Mert a Helyes Elvek szülik a gyakorlatban az Átmeneti Nehézségeket, az Átmeneti Nehézségek hozzák a Tartós Letolásokat, a Tartós Letolások...

Elhallgattam. Nem akartam túl messzire szaladni. De ő befejezte a mondatomat.

- ...a sziklaszilárd káderbejegyzéseket. Ezt akarta mondani? Rosszak az idegei, mérnök elvtárs. Nem helyes módja az a munkának, amikor a kommunista folyton a káderbejegyzésekre sandít.

- Igaza van - ismertem el. - Úgy látszik, gyenge vagyok. Én már sokszor szerettem volna bepillantani az irataimba. Különösen olyankor, amikor a cselekedeteimben nem engedtem magamat befolyásolni attól, hogy kinek mi lesz rólam a véleménye.

Most ő mosolygott.

- Maradjunk az alapelveknél. Tehát ön azt állítja, hogy a dekád nemcsak elszámolási, hanem termelési ciklus is. Ezek szerint tíznapos tervek alapján kell dolgozni és azokat pontosan be kell tartani úgy mennyiségben, mint választékban.

- Igen.

- Vigyázzon - emelte fel az ujját - ne siessen a helyesléssel. Nem látja, mibe keveredik. Ha igent mond, máris az ellenfelei véleményét támogatja és nyakig ül az önkritikában.

- Nem olyan rosszak az idegeim, mint ön gondolja, párttitkár elvtárs. Továbbra is igent mondok.

Tetszett nekem és megnyugtató ez a fesztelen beszélgetés. Úgy láttam, hogy partneremre is jó hatással van a viselkedésem.

- Szóval - dőlt hátra a székében - ön szerint tartalékokat kell teremteni, vagyis a szerelde kapacitását átmenetileg nem kell teljesen kihasználni.

- Világosabban foglalja össze párttitkár elvtárs, mint én magam.

- De a tartalékképzés ütemét is meg kell szervezni, nem?

Most én emeltem fel az ujjamat:

- Amennyiben vannak az üzemnek dekádtervei!

- Hm. Ez tehát a döntő kérdés. Miért nem voltak a Hidrotechnikának dekádtervei?

- Ezt már a főmérnöktől kell megkérdeznie, párttitkár elvtárs.

- Helyes. Nagyon hasznos volt ez a félórás beszélgetés. Ön tehát örülne annak, ha állást foglalnék az ügyekben. Helyes. Beavatkozom. Remélem, hasznosítani fogja a segítségemet. Csak egy kérésem van, a beavatkozás időpontját hadd válasszam meg én magam.

Amikor a taggyűlésen szót kért, megértettem, hogy március idusa elérkezett. Volt bizonyos kapcsolat a kerületben és értesültem az utolsó pártbizottsági ülés lefolyásáról, amelyen bejelentették, hogy saját erőnkől kikászolódtunk a bajokból. A bejelentés tudomásul szolgált, csupán a titkár jegyezte meg, hogy néhány hét múlva nem árt újból elővenni a Hidrotechnika ügyét, mert elvi jelentősége van. Ideges voltam.

- Elvi jelentőség! - morogtam. - Ebből nem fog jó kisülni.

Rossz érzésem ellenére nevetnem kellett, mikor láttam, milyen ünnepélyesen és gyanútlanul üldögélnek körülöttem a többiek. Plüss, aki le akart szokni a cigarettáról, erőscukrot szopogatót mellettem, a főmérnök ájtatosan kulcsolta össze a hasán a kezét.

- Kedves elvtársak! - kezdte beszédét a párttitkár. - Üdvözlöm önöket abból az alkalomból, hogy üzemük visszaszerezte az élüzem-zászlót. Remélem, önbizalmuk visszatért, kedélyüket visszanyerték. Néhányan talán már unják is az ünneplést és a hétköznapi új nehézségeire gondolnak, melyeket szintén le fognak küzdeni. Egyszóval, remélem, boldogok. Így van, elvtársak?

- Így - kiáltottuk egyhangúan.

- Nos, akkor nem fog megártani az elvtársaknak, ha én most a hibáikról fogok beszélni.

Meglepett moraj. Plüss ijedtében lenyelte a cukrot és fojtottan köhögött.

- Akit a siker elkényeztet és elszokott a nehézségek elviselésétől, az könnyen elveszti a fejét, ha váratlan meglepetések érik. Ez történt az elvtársakkal is. Ez súlyos hiba. Az igazgatónak és a főmérnöknek sokat kell ebből az esetből tanulniok, hogy igazán tapasztalt vezetővé válhassanak. Kétségtelen, hogy Ágoston elvtárs sokat segített nekik a bajok leküzdésében. Kétségtelen, hogy az ő módszere fejlettebb és haladóbb, mint a régi. Kétségtelen, hogy az üzembe be kell vezetni. Éppen ezért szeretném leszögezni: szerintem az is kétségtelen, hogy üzemük lemaradásáért is elsősorban Ágoston elvtársat terheli a felelősség.

Felugrottam. Bevallom, elvesztettem a fejemet, csak azt kiáltottam rekedten: magyarázatot! Plüss húzott vissza a helyemre. Mindenfelé zúgott a terem.

- Ágoston elvtárs tehetséges ember. Tudása alapos. Tapasztalata nagy. Érvelése meggyőző. Mért nem figyelmeztette hát a vezetőit, hogy mire készül? Mért csak utólag adott tanácsokat? Mért nem várt addig, amíg az egész üzemre előkészítik a megfelelő terveket? Miért idézett elő zűrzavart?

- Szabotált - kiáltott közbe egy sztentori hang.

A párttitkár rosszkedvűen húzta össze a szemöldökét.

- Szabotázs? Erős szó! Különös szabotázs-terv, amelynek végrehajtása után tartósan emelkedik a termelés. Szégyellhetné egy kicsit a közbeszóló meggondolatlanságát. Kérdezzük meg Ágoston elvtársat, hátha ő találóbbr választ ad a kérdésünkre.

Felálltam. Kétségek gyötörtek, de azt hiszem, nem látszott rajtam.

- A párttitkár elvtárs kérdései látszólag jogosak - mondtam - de azt hiszem, csak látszólag azok. A tények engem igazoltak. Ebben a teremben mindenki tudja, mi történt azután, hogy bevezettem új módszeremet. Ha cselekvés helyett javaslatot teszek, elvtársak, ha bizonyítás helyett magyarázatok, elvtársak, akkor elvtársak, termelés helyett még most is csak vitakoznánk. És még a jobbik eset, ha vitatkozunk, és ha a közöny, a lustaság, a hozzá nem értés még nem vetette le napirendről az újításomat.

Gyakorlott szónok vagyok s így megérzem, hogyan fogadják szavaimat. A fojtottan hallgató teremben jó talajra hullottak érveim. A kétség mint valami tapintható fonal húzódott embertől emberig s akik eddig énám néztek, mint egy villanyütésre, a párttitkár felé fordították arcukat.

Úgy éreztem, itt az ideje, hogy leüljek.

- Befejezte, Ágoston elvtárs? - kérdezte a párttitkár. - Sajnálám. Mert ezek azok az érvek, amelyekkel saját magát győzte meg magatartása helyességéről. Engem nem győzött meg. Valahogy úgy érzem, hogy az elvtársakat sem.

Leültem.

Hiába nézték azonban a többiek megfeszített figyelemmel a párttitkárt, az nem állt fel újból.

Egy darabig nem történt semmi. Furcsa helyzet keletkezett, amelyben senki nem tudta, mit csináljon. A kerületi titkár nyilván nem fejezte be beszédét, de akkor miért nem folytatja? Végül az elnök hozzá hajolt és kérdezett valamit.

- Sajnálom, hogy Ágoston elvtársnak nincs több mondanivalója. Én ugyanis azt hittem, hogy Ágoston elvtárs egyszerűen magának akarta megtartani az egész dicsőséget és reméltem, hogy ezt be is fogja ismerni. Ez lett volna kommunistához méltó dolog. Én nem vádolom Ágoston elvtársat hazugsággal. Elhiszem, hogy meggyőzte saját magát ezekkel az érvekkel. De nem hiszem, hogy meggyőzte az elvtársakat is. Kérem, mondják el a véleményüket.

A csönd tovább tartott. Iszonyatos volt. Minden szem rám szegeződött. Ezeknek az egyszerű szavaknak valami olyan megfellebbezhetetlen hatásuk volt, hogy éreztem, mindnyájan elítélnek. Mint akkor, azon az átkozott kultúresten, tömör fallá sűrűsödött körülöttem a levegő, vágni lehetett volna, lélegzeni nem. Éreztem, hogy mindenki azt várja, beszéljek, de cserben hagytak a lábaim. Elsötétedett előttem a világ. A sötétségben egy hangot hallottam:

- Pallag elvtársé a szó.

Rémült erőfeszítéssel ugrottam fel.

- Engedjenek elébb engem... Csak egy mondatot!... A párttitkár elvtársnak igaza van...

Teljesen elgyöngülve roskadtam vissza a helyemre. Mintha tapsot hallottam volna, de nem vagyok benne bizonyos. Pallag első szavai is meghallatlanul mentek el a fülem mellett. Csak akkor rezzentem össze és figyeltem föl, mikor az én nevemet ejtette ki Pallag:

- Végül Ágoston elvtárs... hogy is mondjam: fura szeme van. Ha egy csavar kéttized milliméterrel rövidebb a kelleténél, azt észreveszi. Hát amikor egy ember fejével magasabb a normánál, azt mért nem látja meg? Kirúgatta az üzemből Vlcek elvtársat... Megmondom nyíltan: piszkos munka volt. Mi nem tetszett Ágoston elvtársnak? Hogy bogaras? Kötözködik? Meg hogy kedves öcsémnek szólította mérnök elvtárs helyett? A fene megette a gusztusát: mi az olyan embertől, mint Vlcek elvtárs, a pofont szívesebben vesszük, mint mástól a simogatást! Igaz, elvtársak?... No, Ágoston elvtárs az imént férfiasan viselkedett. Ennek örülök. De megmondhatom neki: csak akkor lehet biztos abban, hogy Szvati bácsit megbocsátottuk neki, ha mi, öreg munkások, mérnök elvtárs helyett kedves öcsénknek kezdjük szólítani...

No, a kedves bátyám is nagy tapsot aratott. Utána még sokan felszólaltak. A fiatalok dicsérték munkamódszeremet. Ez jól esett. Mikor aztán vége felé közeledett a taggyűlés, szólásra jelentkeztem. Nagyot lélegzettem, hogy úrrá legyek izgatottságomon és halk, elfogódott hangon így kezdtem beszédemet:

- Nehéz perceket éltem át, elvtársak, bocsássák meg, ha a hangom egy kicsit remeg. Meg kell mondanom: vak voltam és süket, s csak a párttitkár elvtárs nyitotta fel a szememet. Az ő szavai nyomán ismertem fel magamban a hiúságot, a gőgöt, ezeket az undorító kispolgári csökevényeket. Azt hiszem azonban, az előbbi egy mondatom felment az alól, hogy ennél a kérdésnél tovább időzzek.

- Sok felszólaló dicsért. Az előbbi súlyos élmény hatása alatt meglehetősen kellemetlenül hangzottak fülemben a dicsérek, jobban estek Pallag elvtárs kemény, de emberséges szavai. S ha én most munkámnak mégis egy kedvező oldaláról fogak beszélni, egy olyan oldaláról,

amelyről eddig nem esett szó, nem azért teszem, hogy mentegessem vagy dicsérjem magamat. Távol áll tőlem ez a gondolat. De a kerületi titkár elvtárs azt mondotta: én vagyok egyedül felelős mindazért, ami az üzemben történt. Vállalni kívánom hibáimért a felelősséget. De éppen azért akarok beszélni munkámnak eddig ismeretlen oldaláról, hogy bebizonyítsam: nem egy, hanem két ember felelős a nehézségekért: az egyik én vagyok, a másik - ő!

Nyugodtan néztem szembe a meglepett emberrel, nyugodtan megvártam, míg a teremben elhal az izgatott moraj, aztán, anélkül, hogy felemeltem volna a hangomat, így folytattam fejtegetésemet:

- Különös, hogy a párt jelenlevő funkcionáriusait nekem kell figyelmeztetnem a pártmunka fontosságára. A munkafegyelem helyreállítása nemcsak a jó szervezés, hanem legalább ennyire a politikai meggyőzés kérdése. Ha megnézik a statisztikákat, megállapíthatják, hogy mióta átvettem a Mechanika vezetését, üzembrészből rendszeresebben látogatják a szemináriumokat, nőtt a tanulmányi fegyelem, kétszeresére emelkedett a népnevelők száma és aktivizálódtak a szakszervezeti bizalmiak. Szerintem munkámnak ez az oldala van olyan jelentős, mint a segítség, melyet a főmérnök elvtársnak sajnos túlságosan későn nyújtottam a tervek kidolgozásához. Ha pedig ez így igaz - márpedig így igaz - súlyos felelősség terheli a kerületi pártbizottságot, hogy hagyta dezorganizálódni az üzemi pártszervezetet.

- Volt egy párttitkárunk - én nem ismertem, de kiváló ember lehetett, másképp nem vitték volna hathónapos pártiskolára. Mondták, majd visszajön, addig vezesse a pártszervezetet a helyettese.

- Volt tehát egy párttitkárhelyettesünk. Azt sem ismertem, de az is jó pártmunkás lehetett, hiszen egy nagyobb üzembe vitték titkárnak és itt maradt helyette vezetőnek, amíg a titkár visszajön, az adminisztrátor elvtárs.

- A mi kedves helyettes helyettesünket már én is jól ismerem. A maga nemében ő is kiváló ember. Becsületes, szerény - a Párt az élete. Éppen azért szinte belepusztul abba, hogy olyan munkát kell végeznie, amely meghaladja képességeit. Tudja az egész pártszervezet, hogy háromszor ajánlotta fel lemondását, de a kerületi pártbizottság nem fogadta el - jóllehet, azóta régen véget ért a hathónapos pártiskola és már világos, hogy a párttitkár nem jön többet vissza.

- Ennyi az egész, amit elmondani kívántam. A kerületi titkár elvtárs előbb bebizonyította, hogy jobban ért nálam a helyzetanalízishez. Meg vagyok győződve arról, hogy a közölt tényekből le fogja vonni a megfelelő következtetéseket.

Leültem. Sokan nevettek. Legjobban a kerületi titkár. Szót kért:

- Elfogadom Ágoston elvtárs analízisét. Ketten vagyunk hibásak, ő meg én. Mivel ő a vállalati tervek kidolgozásával javította a hibáját, rajtam a sor. Ígérem, hogy két héten belül olyan párttitkárt kap az üzem, akivel elégedettek lesznek. Ágoston elvtársat pedig versenyre hívom: melyikünk fogja ezután hatásosabban támogatni Plüss Simon vállalati igazgatót és Bolgár Pál főmérnököt.

A felcsattanó taps minden feszültséget elmosott. De az Internacionálé eléneklése után még egyszer elémbé állt:

- Valóban én nyitottam fel a szemét, mérnök elvtárs? - kérdezte, míg szemében gúnyos szikrák ugráltak. - Ej, ej, micsoda varázsló vagyok!

És mielőtt válaszolhattam volna, kétségeimmel és gondjaimmal magamra hagytott.

Egész éjjel töprengtem.

- Nagy ember - állapítottam meg végül - és ez a szerencsém. Túl jó a kerülethez. Hamarosan feljebb viszik. Én viszont, ha sokáig habozom, elvesztem lépéselőnyömet.

Reggel bementem Plüsshez.

- Hogy tetszett? - kérdeztem.

- Felejthetetlen, öregem, felejthetetlen. Ez a pártszerűség! Ez a politikai tisztánlátás! Határákó gyárunk történetében! A kérdést élére állították, a felelősséget tisztázták, az ügyet lezárták.

- Valóban - mondtam. - Az egyik vonalon.

Idegesen nézett rám.

- Miféle vonalakról beszélsz?

- Természetesen pártvonalról és a gazdasági vonalról. A párttitkár már letette a garast. Most majd jön a minisztérium és még igen kellemetlen kérdéseket tehet.

Felugrott a helyéről:

- Vonalak! Kérdések! Fecsegsz összevissza, az ember egy szót sem ért belőle, csak megfájdul a feje.

- Igazad van, Plüss elvtárs - mondtam. - Örülök, hogy végre megnyugodtál és nem foglak tovább idegesíteni. A golyóscsapágyak ügyében jöttem.

- Ha már elkezdted, fejezd be! Miféle kérdésekre gondolsz?

- Semmi, semmi. Szokásom szerint csak úgy fecsegek. Kérdések persze lehetnek, de ki vagyok én, hogy kitaláljam a minisztérium kérdéseit.

Bármennyire idegeskedett is Plüss, végre megértette, hogy megsértődtem. Iparkodott kiengesztelni, de makacszkodtam.

- Nem és nem. Mindenért magam vagyok a felelős.

- Ne izélj már. Nem vette azt senki *olyan* komolyan.

- De én igen. Én kommunista vagyok.

Végül ő kezdett panaszkodni:

- Elfelejtetted, hogy a barátod vagyok.

- Tegnap lettél volna a barátom, nem ma!

- Nehéz ember vagy - sóhajtott végül kétségbeesve.

- Nézd, Plüss elvtárs - mondtam - ha tegnap a taggyűlésen nem ismételted meg a kérdést, amelyet két hónappal ezelőtt feltettem neked, ma már nem tehetem. Lakat van a számon. Még azt hihetnék, hogy így akarom tisztára mosni magamat.

- Értem, - felelte Plüss és valóban azt hitte, hogy érti - súgd ide a fülembe. Senki nem fogja meghallani.

- Szavadra?

- Szavamra.

- Ha én lennék a minisztérium, két héten belül megkérdezném az igazgatót, ki támogatta a Hidromechanikában a Szvatikat és a Kovácsokat. És ha én lennék az igazgató, föltétlenül

megelőzném az érdeklődésüket. No de szerencsére se miniszter, se igazgató nem vagyok, csak egyszerű mérnök, és semmi más nem érdekel, mint a golyóscsapályák...

- Van is nekem most arra idegem! Beszélj meg Bolgárral.

Mentem, de nem Bolgárhoz, hanem a főosztályra. Már várt a személyzeti vezető. Attól tartok, hogy mikor a személyzeti emberekről beszéltem, kissé egyértelműen fejeztem ki magam. Nem különböztettem meg a fokozatokat. A vállalat személyzeti főnöke ellenséged, mert nincs hatásköre, mert - mint mondtam - senki az ember, ha nincsenek ellenségei. A főosztály személyzeti vezetőjének van hatásköre, ha többre talán nem is terjed, mint hogy vérig szekálja azt, akit akar.

Ő is funkcionális típus. És mert már sok társát felelősségre vonták, aki nem ismerte fel káderei rossz tulajdonságait, de egyet sem azért, mert nem értékelte kellően beosztottjainak képességeit, nyitott fülekre talál nála minden pletyka és rossz információ s ameddig bőven ellátod vele, saját emberének tart. De ne bízd el magad, mások meg ellened gyűjtik az adatokat.

A mi főnökünk pedig, Grundig elvtárs, normán felül nagyképű. Ráadásul maga is a Hidrotechnikából származott és ezért a mi üzemünk ügyeit még magasabb lóról kezelte. Az ujjá hegyét nyújtotta, mikor beléptem. Tüstént a tárgyra tértem:

- Tegnap taggyűlésünk volt s a kerületi titkár leszögezte, hogy mindenért én vagyok a felelős.

Jó Grundig elvtárs! Akár előre felírhattam volna a választát:

- A kerületi titkár törődjön a maga dolgával. A felelősség megállapítása a mi feladatunk és nem az övé.

- Nekem - húztam fel a szemöldökömet - el kell fogadnom a párt megállapításait.

- Neked igen, mert te üzemben dolgozol. De mi minisztériumi emberek vagyunk.

- Ah, ti! - mondtam irigyen. - Nektek van látókörötök. Mi, kis emberek, ha vannak is kérdéseink, fel sem merjük tenni hangosan.

Összeráncolta a homlokát:

- Helytelen. Mi azért vagyunk itt, hogy tanácsokat adjunk nektek.

Kínlódva húzogattam a vállamat:

- Tudod, az ember nem szívesen gondol rosszat igazgatója legjobb emberéről.

Kap a csalétken:

- Legjobb embere?! Ki az?

- Természetesen a személyzeti vezető. Ki lenne más?

Komorán néz rám:

- Jelzem, már magam is észrevettem, hogy Szongoth elvtárs elfeledkezik arról, hogy az én káderem és nem Plüssé.

- Azt még csak értem - ugrottam fejest a vízbe - hogy Plüss ragaszkodott Vlcekhez és Kovácshoz, de hogy Szongoth mit véd rajtuk, az nem fér a fejembe.

- Úgy? Jó! Utána fogunk nézni, elvtárs! Legyen nyugodt, utána fogunk nézni!

Valóban nyugodt lehetek. Jóslatom ezután óramű pontosságával beigazolódik és Plüssnek van oka bánni, hogy nem fogadta meg tanácsomat. Azaz, talán nem is bánja, hiszen a dolog most nem az ő felelősségére történik s mikor a kerületi titkár kérdőre vonja, elébe teríti az írásokat:

- A főosztály helyeztette át őket. Nekem ugyebár engedelmeskednem kell.

Kovács és Szongoth helyére az én emberem került. Szvati bácsi új üzemében, a Kompresszor- és Gépgyárban - melyben most csak távvezérlő berendezéseket gyártanak s mellyel így szoros kapcsolatban vagyunk, figyelmeztetést kap az igazgató, hogy ügyeljen az öreg szabotőrre. Különben pár nap múlva eléggé különös választ kaptunk:

„Vlceknek a kisujja többet ér, mint az egész Hidrotechnika.

Hegedüs.”

- Hegedüs? - kérdeztem meglepődve, amikor Plüss megmutatta a levelet.

- Igen, új igazgatót kaptak. Nem hallottad?

Sokat persze nem foglalkozhattam az üggyel, mert már egészen más dolgok érdekeltek. Meg kellett tudnom, ki lesz az üzem új párttitkára, idejében és feltétlenül.

S most fölöttébb pajzán dolgok következnek. Ne csodálkozz rajta. Nem vagyok érzéki jellem, de megvannak a természetes szükségleteim. Azonkívül vallom, hogy ha az ember nem veszti el a fejét, szerelmesnek lenni igen kellemes dolog.

Megismertem egy kislányt. Tizennyolc éves, bűbajos gyerek. Ajkát csücsöríti egy kicsit, mintha a világot akarná megcsókolni. Szeme meleg bociszem, orrocskája szemtelenül fitos. Popsija olyan kerek, mint szeretem - alája kívánczik a férfi tenyere.

- No, öregem? - kérdeztem magamtól. - A lány meghatóan kedves és ő vezeti a jegyzőkönyvet a pártbizottság ülésein. Hm?

Az nem istennel való dolog, ha egy negyvenéves férfi nem tud egy tizennyolcéves lányt meghódítani. Büdös a szája, vagy púpos. Hiszen minden adu az ő kezében van. A gyereket már az is izgalomba hozza, hogy egy ilyen tapasztalt férfi komolyan veszi. Hogy aztán a járatos nőhódító gátlástalanul áradó szexualitásával vagy ellenkezőleg, célratörő tartózkodással veszi le a lábáról, az már egyéni ízlés kérdése, - bár azt hiszem, az első módszer vallhat kudarcot, a második soha. Én olyan végtelen óvatossággal értem ujjaim hegyével Edit bőréhez, mintha azt kérdezném:

- Lehetséges ez? Van ilyen pici, törékeny kis kezecske a világon? Vagy eloszlik, mielőtt megérinteném?

S közben szomorú csendességgel mosolyogtam.

Már második találkozásunkkor azt mondtam neki:

- Félek kettesben maradni magával. Olyan szomorú!

- Micsoda? - kérdezte csodálkozva.

- Érezni, hogy öreg vagyok. Egy egész emberöltő van közöttünk.

Annyira gyerek volt még, hogy azt se tudta, ilyenkor tiltakozni illik. Leplezetlen borzongással próbálta elképzelni a köztünk levő óriási távolságot, mely szélesebb, mint az egész élete.

- Tartott már a kezében naposcsibét? - kérdeztem máskor. - Pici, meleg és dobog a kis szíve.

- Jaj, az nagyon aranyos! Az ember szeretné megcsókolni, ugye?

- Igen - bólintottam szórakozottan. Rajta felejtettem meleg, szenvedélyes tekintetemet.

Szerelemről soha nem beszéltem vele.

Nem sok idő múlva az utcán ért bennünket egy hirtelen zápor. Espressót keresett, hogy igyunk egy feketét.

- Gyerünk föl hozzám. Itt lakom egy ugrásnyira. Jobb kávéfőzőt, mint a vendéglátóipar.

A szobában áhítatosan a két kezem közé fogtam az arcát és magam felé fordítottam:

- Dobog a kis csibe szíve - mondtam és megcsókoltam.

Ha beszélek hozzá, ha megkérem, legyen az enyém, talán tiltakozik. De mikor magától értetődő nyugalommal és játékos lassúsággal levetköztettem, eszébe sem jutott, hogy másképp is lehetne.

Én hallatlanul tisztességes vagyok az ilyen kislányokkal szemben. Vigyázok rájuk, óvom őket a csalódásoktól, eltakarom előlük a kielégült hím gögjét, türelemmel tanítom szeretni - akit én tettem asszonnyá, az egy sem panaszkodhat, hogy frigid maradt. S az ártatlan teremtések szívük mélyéig hálások a szeretetért.

Edit is bálványozott. Hamarosan hozzám fordult minden gondjával, mi tagadás, köztük a pártbizottságot illetőkkel is. Én ugyan megmondtam neki:

- Vigyázz, kicsi Edit! Ezeket nekem sem volna szabad elmondanod! - azért csak kicsúszott a száján minden, ami engem érdekelt.

A taggyűlésünk után pár nappal újra együtt voltunk. Lába elé ültem és megtörten hajtottam ölébe a fejem:

- Jaj, kicsi Edit, de nehéz!

- Bánt valami? - simogatta ijedten a hajam.

- A legrosszabb, ami férfit érhet. Megutáltam magam. Keze tapintásán éreztem, milyen görcsösen szorul össze a kis szíve. Kérdezősködni sem mert. Vagy talán már?...

- Hallottad, mi történt? - kérdeztem.

- Szörnyű - suttopta.

Fölugrottam és mintha valami fojtogatna, föltéptem az ablakot. Megcsapott a nyirkos, októberi levegő. Legszívesebben visszafordultam volna, de nem lehetett. Álltam a huzatban, míg Edit oda nem lépett mellém.

- Csukjuk be az ablakot. Megfázol.

- Csak azt tudnám - mondtam - mikor kapunk már párttitkárt? Ha jó lett volna a politikai vezetés, velem sem történnek ilyen ocsmányságok.

- Nyugodj meg - mosolygott rám. - A pártbizottság már megegyezett a személyben.

- Igazán? - mormogom megkönnyebbülve és másról kezdek beszélni. Ilyenkor ez a legjobb. A kicsikében úgysem áll meg a szó. Fél óra múlva már tudtam, hogy Vágott elvtárs lesz a párttitkárunk.

- Ezt még nekem sem lett volna szabad elmondanod, Edit - mondom.

Különben a közlés igen kellemesen érintett. Megint egyszer áldhattam jó természetemet, azt, hogy nem vagyok doktriner, még saját elméleteim sem vezetnek félre. Bár meggyőződése, hogy a normás egyike született ellenfeleinknek, akivel, ha tetszik, ha nem, verekednünk kell, én Vágottot kedveltem és barátokoztam vele. Gondoltam, van az üzemben még négy normás, nem kell pont azzal kezdenem, aki nekem köszönheti kinevezését. Így az új párttitkárról joggal elmondhattam, hogy jó emberem.

Vakmerően azt is mondhatnám, az ember annyit ér, amennyit az információi. De nemcsak az általános elv vezetett akkor, amikor az új párttitkár személyét mindenkinél előbb akartam tudni. Olyan zseniális ötletem támadt, amilyen ritkán adódik kétszer egy életben. Amíg a párttitkár meg az igazgató összevész, az normálisan rendkívül hosszú folyamat, érthető okokból. Én tehát azt gondoltam ki, hogy az új párttitkárt még kinevezése előtt összeugratom Plüssel.

Vágott elvtárs egyénisége különben nem látszott a legalkalmasabbnak erre a feladatra. Volt benne valami gyerekes tartózkodás, valami megnyerő kíváncsiság és naiv tiszteletudás, amellyel általános rokonszenvet keltett. Csak makacsságában bízhattam, abban, hogy ha igazát érezte, az istennek sem engedett.

Alig vártam, hogy Edit elmenjen. Két kezemre támaszkodva, késő estig törtem a fejem, hogyan találhatok sűrűlódási felületet egy beosztott normás és az igazgató között. Motoszkált bennem ugyan valami homályos terv, csak attól tartottam, nem lesz elég időm a végrehajtására.

Másnap azonban Plüssöt váratlanul a minisztériumba rendelték, egésznapos értekezletre. Este összeült az üzemi háromszög. Harmadnap az ÜB-titkár beteget jelentett és két hét szabadságra utazott.

- Valami készül! - éreztem meg finom ösztönnel.

Valóban, délután összehívtak bennünket.

- Normarendezés!

Az emberek idegesen rezzentek össze, mikor az igazgató kimondta a nagy szót. Én kishíján elnevettem magam. Micsoda istentelen szerencsém van!

Aki csak egyszer beszívta annak a négy-öt napnak elektromossággal telített, fojtó levegőjét, melyben az új normák kidolgozása folyik, aki érezte a hírek és álhírek, följajnlások és tiltakozások egymást keresztező áramát, az percig sem kételkedhetett, hogy lesz nekem alkalmam Vágottot összeveszítenem az igazgatóval.

Este a lakásán kerestem föl Plüss Simont:

- Ne haragudj, hogy itt zavarlak...

- Történt valami? - ijedt meg.

- A gyermekek... alszanak már?

- Igen...

- És ha lábujjhegyen járnék... azért megnézhetném őket?

- Mi van veled? - kérdezte megütközve. - Egy szót sem értek.

- Ma tizenöt éve halt meg a feleségem... Gyermeekágyban... Ülök otthon, a szobámban egyedül és egyszer csak érzem, meg kell fulladni... Nem bírtam tovább.

Őszinte együttérzéssel ölelte át a vállamat és sietősen a gyerekek szobája felé tuszkolt.

- Kár, hogy Zsuzsa nincs itthon. Inspekciós - súgta közben a fülembe.

Vagy negyedórát álltam a kis angyalok ágyánál, aztán mélyen sóhajtottam és visszamentem a szalonba.

- Ne küldj még el - kértem Simont. - Elüldögnék egy kicsit.

Zavartan mosolygott. Láttam, szavakat keres, mellyel elűzze még az árnyékát is a gyanúnak, hogy terhére lehetnék. Végül mégis csak ennyit motyogott:

- Hova gondolsz? Ugyan-ugyan.

Egyszerre eltűnt valamerre, s egy üveggel és két pohárral tért vissza:

- Igyál. Azt mondják, jót tesz ilyenkor.

Magának azonban csak kisujjnyit töltött.

- Ilyen keveset? - csodálkoztam.

Legyintett.

- Részeg vagyok én alkohol nélkül is.

Éreztem, eljött az óra, melyben a szívek kinyílnak és örök barátságok kötődnek.

Általában, ha meg akarsz nyerni egy embert, tedd lehetővé, hogy nagyobb áldozat nélkül jónak érezhesse magát. Örökre hálás lesz érte. Plüss Simon lágyan elmosolyodott és minden átmenet nélkül magáról kezdett beszélni.

- Gyermekkoromban közlekedési rendőr szerettem volna lenni. Talán azért, mert mindenki parancsolt nekem. Apám borfiú volt a Golf-szállóban. Ott is laktunk, egy kis kamrában, az alagsorban. Anyám szakácsnő volt, de én már nem ismertem. Késői gyerek vagyok. El tudod képzelni, milyen az, mikor az ember idős, öszülő apja - fiú. Egyszer a kas Beregi báró unatkozott és pingpongozni hívott a sport-szobába. Rajtakaptak. Úgy megverték, mint a kétfenekű dobott. Apámat csaknem kirúgták miattam. A maitre d'hotel azt mondta, hogy ha csak meglát mégegyszer, már szedhetjük is a sátorfánkat. Attól kezdve úgy surrantam, mint egy kis egér... Ha iskolába mentem, reszkettem, míg a személyzeti ajtótól a park kapujáig értem, nem botlom-e véletlenül a nagyságos úrba... S most háromszáz ember van a kezem alatt. - Érted ezt, testvér?

- Értem - mosolyogtam befelé. - Óriási dolog ez, Simon!

- Olyan nagy, hogy még most sem hiszem el. Másfél éve csinálom, de azért néha megtapogatom a karomat: nem álmodsz, Simon? Mikor tizennégyéves lettem, az apám megkérdezte: közénk állsz, fiam? Mondtam: inkább követ török, apám! Közben persze a rendőrségből kiábrándultam, már megtanultam, mi a becsület. Csakhogy harmincnégyben tanoncokat sem szerződtettek. Két évig voltam kirohanó a hajógyárban, hogy ha megüresedik egy tanonci poszt, kéznél legyek. A vasas-szakmát akartam kitanulni, végül dukkozónak tettek. Nem bántam meg, gyönyörű munka, de akkor egész éjjel sírtam, annyira bántott, hogy még az életem fölött sem én rendelkezem.

Komolyan mondom, meghatott. Még soha nem néztem az életet erről az oldaláról. Egy kis üzem igazgatója! Én, ha a helyére kerülök, azt mondom: ez is valami. Egy kis előleg a jövőre. Ő meg az Eiffel-torony tetején érzi magát és borzongva nézi a mélységet, ahonnét felkapaszkodott. Milyen nyugodtan élhetne, ha nem sodorja utamba a sors! El is határoztam, hogy ha a minisztériumba kerülök, nem fogok róla megfélemlkezni.

Mintha csak a gondolataimra felelt volna, nagyot sóhajtott:

- Hát ezt, testvér, már nem is lehet tőlem elvenni. Bármilyen történetük ezután, örök hálával fogok visszagondolni arra, hogy én, a borfiú fia, egy vasgyár igazgatója voltam.

- Iparkodni fogunk, Simon, hogy továbbra se történetük semmi baj.

- Mire gondolsz? - rezzent össze idegesen.

- Semmire. Csak szeretném, ha barátodnak tekintenél. Ha valami tanácsra lesz szükséged... Ugye?

Melegen szorította meg a kezemet.

- Azért valld be - nevettem el magam - hogy a normarendezés idejére szívesen visszamennél dukkózónak.

- Legalább is szeretnék túllenni rajta - nevetett velem. - Nálatok mi lesz?

- Ó, ami az én osztályomat illeti, azért ne izgulj. Vágott Jancsi ügyes gyerek, meg fogja állni a helyét. Talán csak az esztergályosok új normájára kellene ügyelned egy kicsit.

- Kedvezni fog nekik?

- Ellenkezőleg. Köztünk szólva, most kevesebbet keres, mint ha drehus maradt volna s talán egy kicsit irigykedik volt kollégáira. No, nem valami komoly a dolog, azt hiszem, nem lesz semmi baj, de azért...

- ...nem árt az elővigyázatosság. Értem. Légy nyugodt: rajta tartom a szememet.

Akár mehettem volna is, de nem akartam gyanút kelteni.

- Valld be - kanyarodtam vissza az ugratásra - mikor kifutófiú voltál, hozzáérhettél-e egy olyan lány ruhájához, mint Zsuzsa?

- Hogyne - nevetett. - Ahányszor akartam. Nem kellett hozzá más, mint két kisszakasz és egy zsúfolt villamos.

Egy félóra múlva az utcán voltam. A Liget fái között hideg szél fújt. Az őszi éjszaka minden csillaga az égen ült.

Szeretem a szelet. Különös, kellemes állapotba hoz. Hirtelen arra gondoltam, hogy ha igaz a régiek hite, akik szerint a holtak a csillagok közül figyelik a földiek útjait, akkor énrám most három szempár vigyáz, Katinkáé, Apádé és Anyámé, kit az előttevaló esztendőben temettünk.

Én már tudtam, hogy Vágott elvtárs 0,6-os szorzóval akarja visszahúzni az esztergályosok normáját és az is biztos volt, hogy beszélgetésünk után Plüss ezt nem fogja szó nélkül lenyelni.

Csodálatosan teljesülnek elképzeléseim.

Ostobaság, de úgy éreztem magam, mint Julius Caesar, mikor kis erővel átkelt a Rubikonon és megtudta, hogy erősebb ellenfele ijedtében elfutott Rómából.

Majd szétvetett az izgalom.

Föltéptem a kabátomat. Hadd járjon át a szél! S hogy lecsillapodjam, egy pad hátára könyökölve megálltam egy kicsit.

Egyszerre valami rossz érzés kerített hatalmába.

Nem értettem, miért? Körülnéztem.

Akkor látom, hogy ugyanaz a pad, amely előtt néhány hónapja Mattheisz tanár úr belém-kötött.

- Ostobaság! - mormogtam. - Mi közöm Mattheisz keserveihez?

De a rossz gondolatoknak is megvan az automatizmusuk, egyik vonzza a másikat s így eszembe jutott, hogy másnapra Hegedüs látogatását jelezték a gyárban.

Nem vagyok babonás, de hiszek az előérzetekben. Van tudományos alapjuk, ha még nem is ismerjük. Ott, az éjszakában, egyszerre megértettem, hogy Hegedüs megjelenése életemben mindig a nehézségek sorozatát hozta számomra.

Megborzongtam.

- Ostobaság! - mondtam mégegyszer s hogy úrrá legyek levertségemen, magam elé képzeltem Plüss Simon arcát, mikor majd az összeveszés után megmondom neki, hogy Vágottnak van igaza a 0,6-tal, mert az esztergályosok a magasabb sorozatoknak köszönhetik, hogy emelkedett a keresetük.

Halkan felkacagtam. Gyors léptekkel indultam haza és az éjszaka hátralevő részén úgy aludtam, mint a tej.

KÖZJÁTÉK

Ej, ej, kedves Öcsém,

ej, ej! Micsoda mizerábilis aggályok! Nem szégyelled magad? Amilyen „egyre növekvő tisztelettel olvasod soraimat”, ugyanolyan megdöbbenéssel ismertem föl, hogy egy árva betűt sem értesz belőlük. „Ebbe bele kell feketedni?” „Morzsává kell száradni?” Micsoda költői képeid vannak, kedves öcsém, nem lenne jobb, ha poétának mennél? Ha jól értek magyarul, mindez azt jelenti, hogy én feketedtem meg, én aszalódtam morzsává, én vagyok az, aki már „a nap sugarát is csak akkor élvezzi, ha haszna van belőle”, míg te „fürdőnadrágban írsz, egy kedves, világos szobában” s csak azért hagyod abba oktatásomat, hogy „egy-egy pillantást vess a kissé félrecsúszott takaróra, mely alól a világ legszebb keblei kandikálnak elő”.

Ó, te csecsemő! Mit tudsz te a napfényről és az ágyról! Ha megírtam volna azt is, ami leveleimből kimaradt, mondhatnád talán, hogy kezdesz egy kicsit érteni az asszonyokhoz! Talán sejtenéd, hogy testüknek melyik részét jobb tenyérrel és melyiket a gyöngéden behajlított kéz fejével ingerelni, ha azt akarod, hogy ne csak elfogadja a kéjt, hanem tűrhetetlen várásával átharapja válladon a bőrt! De én nem a gyerek-, hanem a karriercsinálás művészetére oktattalak, és lehetőség szerint nem locsogtam édes semmiségekről, amelyek nem tartoznak a tárgyhoz. S míg én, hogy sürgető kíváncsiságodnak eleget tegyek, befejezetlenül is elküldtem utolsó leveletemet, te még hálátlan módon oktatgatni akarsz? Vigyázz, mert felidézed a veszélyt, hogy tankönyvem hátralevő részét elküldés helyett íróasztalom fiókjába zárom és ráhúszom a redőnyt.

Hát nem, öcsém, az ördög vigyen el engem, ha ezt megúszod szárazon!

Szeretnéd tudni, hogy öltem meg Bolgárt és Plüss Simont? Csipisz az orrodra. Megöltem őket és kész. Találd ki, hogy csináltam. Ez olyan büntetés, amely számodra tanulságos, számomra pedig rendkívül kellemes. Úgy unom már ezt a két alakot, hogy görcsöt kap a kezem, valahányszor leírom a nevüket. Mióta Hegedüssel harcolok, látom, milyen szürke szamarakra pazaroltam az energiámat. Most értettem meg, hogy eddig túl kicsinyek voltak ellenfeleim s így én magam sem emelkedhettem mesterségünk legmagasabb csúcsaira.

A kerületi titkár persze más. Ha ő marad, a vele való harc kifejlesztette volna az én erőmet is, de őt elvitték megyebizottsági titkárnak, utóda pedig, Koczka elvtárs, az igazgatókkal szemben érzett bensőséges undorával csak elősegítette Plüss megfojtását. De hogy hogyan fojtottam meg, azt találd ki magad!

Gúnyos mosolyra húzódik az ajkad? „No, no, öreg! Elmesélted már! Összeugrasztottad Plüssöt a párttitkárral s az kitörte a nyakát.”

Tévedsz, öcsém. Vágottat nem sikerült Plüss ellenségévé tennem. Ő ugyanis a balekok népes családjába tartozik, s így rettentően komolyan vette, hogy neki mint titkárnak az igazgató munkáját kell alátámasztania. Simon barátunk gyűlöletére makacs, bár hasztalan békítési kísérletekkel válaszolt. Ismerem ezt a fajtát felszabadulás előtről és nem törődtem vele; ki a fenét érdekelt a lelki berendezésük, mikor amúgyis önként szaladtak a kés alá. Mulatságos és hitvány dolog, hogy most mégis foglalkozni kell velük, mert a jelen körülmények között szinte dicsfény övezi a fejüket. Azonban dicsfénytől övezve sem alkalmasak egy Plüss Simon elpusztítására.

Érdekel, hogy öltem meg mégis? Hát csak érdekeljen!

No, de azért nem haragszom rád komolyan. Szerencsére nem szikkadtam ki s még nagyon jól emlékszem fiatalságom lelkes bolondságaira. Titokban talán egy kicsit szidom is magam.

Titeket, gyerekeket még jobban izgatnak a meztelen, mint a felöltözött nők és nem sejtitek, hogy a szerelemben a legfinomabb a vetkőztetés. Szamárság volt tehát azt várnom, hogy külön figyelmeztetés nélkül megértsd: a mi mesterségünkben a lelkek lemeztelenítése, a gyengeségek kitapogatása oly magasfokú gyönyörrel jár, amely önmagában is fölé a szexuális izgalommal. A nagy célok elérése önfegyelmet, kitartást, az akarat állandó megfeszítettségét követeli és honnét tudhatná a fiatalság, hogy az élet ilyen összefogottsága önmagában is gyönyörűséget szerez? Figyelmeztetnem kellett volna tehát, hogy azokban a percekben is éltem, amelyekről nem írok, s ismervén szabad szellememet és ügyességemet, sejtheted, hogy ezeket az időket nem éppen kellemetlenül töltöttem el.

Jobban át tudom magam adni a pillanat gyönyörűségének, mint bárki más. Ha hegyek közt kószálok, ne kísérjen senki, csak a természetet akarom érezni magam körül. Ha asszonnyal hálók, minden idegszámmal csak azt érzékelem, milyen gyönyörűséget szerzek neki, ha viszont táncolok, a ritmust és a mozgást élvezem s nem a titkos tapogatózást, mint ti, fiatalok. Baráti társaságban a szívek melegét szeretem s nem a kifacsart vitatkozást. S mert mindent megpróbáltam, bátran mondhatom neked: amikor a férfi a nőtől csak csókot vár, a szerelem nemcsak puhább és pihentetőbb, hanem lanyhább és unottabb is, mint ha egyéb céljai is vannak, s így soha nem szerezhetsz olyan kielégülést, mint az utóbbi.

Persze, az ember nem élhet örökké feszültségben, szüksége van fölengedésre is. Ha úgy élsz, mint én, talán valamivel ritkábban lesz hozzá módod, mint másnak, de akkor másoknál is jobban hasznosíthatod, mert téged nem kísér, mint a Vágottot, mint a Hegedűst az ágyba az erkölcs s a poharak közé a pártszerűség. Hibáztassam magam, hogy ezt eddig nem mondtam el neked? Nálam, öcsém, oly gyakorlottan megy az önkritika, hogy semmi értelme sincs. Inkább elmesélem egy ilyen boldog napomat s hogy ne mondhasd, hogy válogatással megtevesztettelek, éppen az utolsót, a tegnapit, estétől másnap reggelig.

Van a Ferenc körút egyik mellékutcájában egy kis kocsmá - nem mondom meg, melyikben, nehogy megkeresd - annak a különszobájában szokott találkozni az asztaltársaságom. Gondolkodásmódra és foglalkozásra nézve igen különböző emberek, de egy sincs közülük, akinek valamilyen okból ne örülnék, hogy közénk tartozik.

A kocsmá természetesen állami, mégis úgy vagyok benne, mintha hazajárnék, a vezetője ugyanis régi ismerősöm, az öreg Krizsán. Zsuzsától tudtam meg a címét - ő ismertetett össze aztán a többiekkel.

Az öreg farkas elhullatta a fogait és bekérezkedett az akolba pásztornak, de imponáló makacssággal őrizgeti szívében a régi kedves eszméket. Első találkozásunkkor sietve betuszkolt a sötét mögötti kis irodájába és pityeregve ölelt át:

- Fiacskám! Látod, mit tettek velem?

- Nem látom - feleltem. - Fiatal vagy, meghíztál. Én a te korodban feleennyire nem leszek mozgékony.

- Fiacskám! Hát már te előtted is minden az életszínvonal? Emlékszel? Mikor gyufásskatulyával koldultam, akkor is voltak terveim és volt kétszáz pengőm félretéve, hogy újból kezdhessem az életet... Most? Soha többé nem lehetek önálló... Kilopták belőlem a lelket!

Felettesei mindazáltal elégedettek lehettek vele. Hat napon át szorgalmasan dolgozott és büszke volt arra, hogy a IX. kerületben ő csinálja a legnagyobb forgalmat. De szabadnapján, szombaton felvette ünneplőruháját és eljött saját kocsmájába - vendégnek. Persze, egy gróft nem szolgáltak ki a régi időkben olyan figyelmesen, mint őt. Talán ezért választották az

asztaltársaság elnökévé, de nagy méltósággal töltötte be tisztét mindaddig, míg bekapcsolódásom után le nem mondott róla a javamra:

- Azért a legkedvesebb tanítványom - mondotta - mert túltett rajtam. Most igazgató.

- Ah! - koccintották a többiek poharukat lelkesen az enyémhez.

Ez az átruházott tisztesség nem lett volna inyemre, ha első pillanattól kezdve nem érzem, hogy nemcsak Krizsán ajánlásának, hanem személyemnek is szól. Balázs például, az egykori postamester - jelenleg éjjeli őr egy fatelepen - így kiáltott fel:

- Ismertem apádat! Már ő is nagy koponya volt - becsület istenemre!

Makk Imre viszont - akit te Maugs úr néven jól ismersz leveleimből - kanárisárga lett az irigységtől:

- Igazgató lettél? - súgta a fülembe. - Magad vagy a megtestesült sátán!

Vad mozdulattal kapta fel a poharát:

- Hiszek az ördögben, uraim! Éljen!

Mintha tükörben láttam volna az arcomat, éreztem, hogy valóban mefisztói mosolyra húzódik az ajkam.

- Valamikor én is hittem benne, messieurs - emeltem fel az ujjam. - Eleinte úgy gondoltam, olyan lehet, mint Krizsán bátyám, később inkább Makk úrhoz képzeltem hasonlatosnak. Hanem aztán rájöttem, hogy jó óráinkban valamennyien ördögök, a rosszakban pedig angyalok vagyunk és menesztettem Belzebubot.

Nevettek.

- Makk urat pedig sajnálom bejelentéséért. Egy fiatal embernek persze joga van mindenféle téveszméhez, de ha egy tapasztalt férfi fölfedezi az önzetlen szerelmet, az nyílt bevallása annak, hogy az illető impotens.

Makk fülig pirult. A többiek tapsoltak.

- Talán bizony haragszol, Imre? Uraim! Alapszabálymódosítást javaslok. Aki mától kezdve bármiért megharagszik, ami itt, a fehérasztal mellett hangzik el, az büntetésből fizet a többieknek egy sört!

Azóta számtalanszor ittunk Makk terhére. Addig szekálom, amíg feldühödik és goromba szemtelenségeket vagdos a fejemhez:

- Elzarándokolok Baranyai Simon sírjához és megkövetem, haló poraiban. Nem ő volt a legpiszkosabb csibész Magyarországon.

Rólam persze leperegnek a sértései és kacagok teli torokból. Néha úgy gondolom, az ő fékevesztett elkeseredése adja meg összejövételünknek igazi fűszerét.

Tegnap egy kicsit sokat ittunk, tizenegy óra tájban az oldalunk fájt a kacagástól. Jókedvünkben már elénekeltük a Himnuszt és a Szózatot, s most Balázs, akinek remek hangja és nem kis színészi képessége van, a szoba közepén állva Koréh Endrét utánozta:

*A pince mélyén élek én
és senkitől sem félek én...*

Makk egyszerre elkezdett kiabálni és mint az eszeveszett, csapkodta az asztalt:

- Hazudsz! Hazudsz! Mindnyájan hazudtok! Nem féltek? Akkor nem is vagytok emberek! Eh, átkozott világ... Egyet sem mozdulhatunk úgy, hogy ne legyen tele a gatyánk!

Tele torokból nevettem:

- Amióta ismerlek, mindig be voltál rezelve. Reszketett a gyomrod, ha Baranyaira gondoltál, de nem bírtad megállni, hogy be ne csapd. Tökfej!

Sötéten nézett rám:

- Ha majd te is töltesz ott egy félévet, ahol én, neked sem lesz kedved ugrálni...

Felemeltem a kezem:

- Állj! Fizetek egy rundot!

- Haragszol? - kérdezték csodálkozva a többiek.

- Az egyetlen, amivel meg lehet haragítani, mikor valaki sötét, mint az éjszaka és másokat is meg akar rémíteni. Törvényteleniséget csináltál, tökfej? Csukjanak le, nem sajnál senki. Minek az? Lám, én nem csinállok semmi rosszat, vidáman fütyörészek, mint a madár és tigris-ugrásokkal jutok előre. Nekem te csak ne jósolj börtönt.

Oldalbaböktém Krizsánt:

- Papa! Emlékszel, mikor egyszer pénzt kértem tőled és nem adtál? Valld be, hogy bánod, mint a kutya, amely hetet kölykezett.

Krizsán azonban teljesen elázott. Már este óta láttam, hogy bántja valami, mert elhagyva szokott mértékletességét, alaposan a pohár fenekére nézett. Teljesen elbutulva, egy jókora dugót próbált az egyik palack nyakába gyömöszölni s mikor oldalba vágtam, vigyorogva kapta fel a fejét:

- Pénz kell, fiacskám? Adok, amennyit csak akarsz. Ha miniszter leszel, majd visszafizeted.

Ekkor megszólalt Benedek bácsi, aki harminckilenc éve dolgozott az egyik előljáráson, illetve tanácsnál:

- Ne mérgecsinálnak már ezzel az ugrándaóással. Éppen ez a baj.

Szigorúan néztem rá:

- Mi ütött beléd, hogy beleszólsz a dolgunkba?

Benedek ugyanis azzal szokott mulattatni, hogy egész éjjel kukán ült közöttünk, vedelt s a bajuszáról csepegő bort az abroszba törölte.

Makk az orrom alatt hadonászott:

- Az elnök ne fojtsa senkibe a szót.

- Jó - nevettem - ha Benedek annyira mérgecs, hogy fizet egy kört, beszélhet.

- Azelőtt rend volt - dadogta Benedek. - A tisztviselő kilencre kirakta az iratait, megtízórai-zott, diktált egy kicsit s aztán leste a tanácsos úr érkezését, hogy elsőnek köszönhessen neki. Aki az idejét letöltötte, azt előléptették. Ha pedig egy protekciós megelőzött minket, mindenki tudta, ki, és miért. Mi lóttunk-futunk, intézkedünk s ezért mindenféle táblára írják az embert... Ha köszönsz az osztályvezetőnek, azt kérdi: mi van a húsdarálókkal, Benedek elvtárs? Van valami javaslata?... Miféle javaslat, könyörgöm? Mért kell nekem javaslatokat tennem? Ti, fiatalok, meg csak összezavartok mindent. Ami harminc évig jó volt, az most egyszerre nem jó... Meg is ver érte az isten!

Makk, hangjában mérhetetlen csodálkozással közbekiáltott:

- Ez hülye! Az egyetlent szidja, ami ér valamit!

- Csitt! - szóltak rá a többiek. - Halljuk Ágostont.

Érted ezt? Egyik oldalamon az egyik marha, másik oldalamon a másik marha, szét kell repedni.

Fölálltam.

- A kakukk, uraim, nem kis madár, de kis tojásokat rak, hogy a cinegék ne tudják megkülönböztetni azokat az övéiktől. Okos madár. De azt olvastam, hogy Amerikában él egy kakukk, amely különféle nagyságú tojásokat tud tojni, minden fészekbe éppen akkorát, amekkora kell. Világos, uraim? Nos, akkor tanítsuk meg Benedek elvtársat és Makk elvtársat kakukkolni. Balázs!

Nagyon szeretem ezt a Balázst. Nyomban megértett. Rákezdte:

Kakukk, kakukk, szól a kakukk...

- Benedek szólózzon! - kiáltotta egy rekedt hang.

- Makk kontrázzon neki! - követelte másvalaki.

- Szó sem lehet róla! - tiltakozott Makk. - Nem énekelek schmachtfetzniket!...

- Akkor méssz a sarokba és háromszor elkiáltod magadat: iá! - szóltam rá szigorúan.

Engedelmesen fölállt.

Az általános vidámság közepette csak most vettem észre, hogy Krizsán nincs a helyén.

- Hova tűnt? - kérdeztem a szomszédját.

- A pincér elhívta.

Egy kicsit elkomorodtam. Szeretem az öreget és megéreztem, hogy kellemetlenségei vannak.

A többiek javában énekeltek, mikor visszajött a terembe. Kijózanodott. Hozzám lépett és a karomra tette a kezét.

- Fiacskám! Egy szóra. Gyere a másik terembe.

Nem szívesen hagytam ott a kedves társaságot, de vigyáztam, hogy ne lássa arcomon a kedvetlenséget. Követtem.

Közeledett a záróra s már voltak üres asztalok. Leültünk a nagyterem sarkában. Az öreg félénken nézett rám és hallgatott.

- Bátran apám! Mi baj?

- Fiacskám - kezdte zavartan - igaz lenne, hogy... megcsaltál?

- Én? Téged? Mivel? - képedtem el.

- A lányom... a szeretőd volt?

Érted ezt?

Első meghökkenés után akkorát kacagtam, hogy fuldokolni kezdtem belé:

- Megbolondultál öreg? Most jut eszedbe ilyet kérdezni? Ki mondta ezt?

Sértődötten pislogott:

- Ő... maga...

- Ő? Itt van?

- Az irodában... És azt is mondta, hogy mégis tönkretetted a férjét!

Fölálltam.

Ijedten kapott a kezem után:

- Fiacskám! Ne... segíts rajtuk! Nagy bajban vannak.

- Nyugodj meg öreg, - mondtam. - Menj vissza a többiekhez. Beszélek vele. Gondoskodj róla, hogy ne zavarjanak.

- Zárd kulcsra az ajtót, fiacskám.

A különszobából áthallatszott az ének:

*Virágok nyílnak a napsugárban
a szép tavasz megérkezett
a szép tavasz megérkezett...*

- Megbolondultál, Zsuzsa? - léptem az irodába. - Miért kell az apádnak megtudnia - hetven éves korában.

Nyomban megbántam keménységemet. Zsuzsa könnyben úszó arccal ült az asztalnál, nyitott szájjal szedte a levegőt és csak nézett rám fájdalmasan.

Megsajnáltam.

Megcsókoltam két vörösresírt szemét és aztán melléje ülve kezére tettem a kezemet:

- Ne pityeregj, kis Zsuzsa. Csigavér. Nem lesz semmi baj.

- Menjen vissza munkásnak? - kérdezte egész összefüggéstelenül. - Máshová nem veszik fel. Miattam. A bátyám miatt és az apám miatt.

- No, te jól lehorgonyoztál! - kiáltottam fel meglepetésemben.

Felugrott, végigmért és az ajtó felé szaladt.

Szoknyájánál tartottam vissza.

- Hagyjuk ezt - mondtam nyersen. - Közted és köztem igazán nincs szükség színlelésre. Ha komikus vagy, kinevetlek, ha bánatod van, tüstént segítségére sietek.

Leültettem.

Levélpapírt vettem Krizsán íróasztaláról és kicsavartam a töltőtollamat.

*- Kedves Barátom - írtam valakinek, - eljött az ideje, hogy viszontszolgálatot kérjek.
Helyezd el e sorok átadóját jó pozícióba. Nem ha egy mód van rá, hanem feltétlenül.
Biztosan számítok segítségére.*

Ágoston

Odaadtam Zsuzsának a levelet. Elolvasta. Gondolom, még ő is, bár járatlan az életben, megértette, hogy itt nincs mese, mert felsóhajtott, mint aki rémálomból ébred. Furcsán nézett rám. Láttam rajta, hogy szólni szeretne, de nem mer. Végül mégis kitört belőle:

- Hát te... nem mondok semmit, mert még felhívod telefonon és visszacsinálod.

Hát ez megint roppant mulatságos volt. Persze, meg kellett volna semmisülnöm a szavaitól és a rám vetett pillantásától, de semmi kedvem nem volt hozzá.

- Édes Zsuzsám! - szörnyülködtem, miközben rázott a hangtalan kacagás - én? Félreismersz! Szólj csak bátran! Mondj, amit akarsz! Piszkolj a sárga földig! Megszoktam már. Egész életemben ezt kaptam tőled. Mikor szeretted, mikor együtt éltél velem, mikor megcsaltál, mikor

otthagytál holmi Frédikért, mikor torzképeket készítettél rólam, - mindig úgy bántál velem, mintha én lennék a mesebeli varangyosbéka.

- Nem igaz! - ugrott föl ijedten a helyéről.

- Ne rémüldözz! Miért? Megértelek! Sőt: elismerem a jogodat, hogy így viselkedj. Valamivel csak fizetnem kellett azért, hogy annyira eltörpültél mellettem. Most meg különösen... Most már azért is fizetnem kell, hogy iszapba süllyedtél, hogy a férjed egy barom, hogy már a testeddel sem ingerelsz, hogy rámszorultál akkor, amikor már semmivel sem hatsz rám és semmivel sem tartozom neked, és csupán a magam kedvéért, azért segítelek, mert segíteni akarok neked.

Megfogta levelem két szélét, mintha szét akarná szakítani.

- Úgy. Tépd szét. Egészen bátran. Nem jár semmi következménnyel. Csak egy szót kell szólnod és újra megírom.

Úgy képzeld el beszélgetésünket, hogy ő minden mondatnál hátralépett egyet és én követtem őt. A falnál megállt, egész kicsinyre húzódkodott össze és könnyörgőn nyújtotta felém a kezét:

- Maradj! Félek!

- Tőlem? Ugyan! Amit teszek, sajátmagamért teszem. Nem kérek cserébe semmit. Még azt sem, hogy elégítsd ki kíváncsiságomat, amely, mióta újra láttalak, izgat. Hogy legalább a kebled olyan szép maradt-e, mint régen, vagy azt is elrútította a szoptatás? Egy ujjal sem érek hozzád.

Hiába biztattam, csak állt roskadtan és reszketett.

- Te Zsuzsa - mondtam akkor neki. - Mindennek van határa. Vigyázz, mert felpiszkálok bennem az ördögöt. Ha végképp nem akarod megérteni, hogy milyen vagyok valójában, olyan leszek, mint amilyennek te képzelsz! Jogom van követelőzni is, elvégre kidobok értetek egy összeköttetést az ablakon. Lemeztelenítelek.

- Mindegy - mondta és már nyúlt is a gombja felé.

- No nem a testedet. A lelkedet. Követelem, mondd meg, hogy züllöttél le ennyire! Azelőtt mégis volt benned valami. Vidám voltál, bátor, nem adtad el magadat előnyökért - most meg... Hol tört el benned a rugó?

- Németországban - súgta vacogó szájjal. - A koncentrációs táborban... éheztem, ellopták a kenyereimet és én odaadtam magamat egy SS-legénynek... annak volt olyan a szeme, mint most a tiéd...

Érted ezt?

Nem bírtam türtőztetni magam.

- Hallatlan - kacagtam fel. - Életében egyszer okosan viselkedik s persze ezért szégyelli magát.

Le kellett ülnöm a nevetéstől.

Alig távolodtam el tőle azonban, kiegyenesedett és rövidesen annyira magához tért, hogy közeledni mert felém. Megállt előttem, egy szék karfájára támaszkodott. Furcsa, előbb a falnál nagyon csúnya volt s mégis egészen kislányosan hatott. Most, hogy arca lassan megnyugodott, élesen ütköztek ki rajta az öregedés vonásai és újból észrevettem hajában az ősz szálakat.

- Segíteni szeretnék rajtad, Zsuzsa. Elárulom életem titkát, okulj belőle. Négyszemközt vagyunk, csak a süket falak hallgatják beszédünket, ha kell, holnap mindent letagadok. A férjedet valóban én tettem tönkre. De miért? Talán haragudtam rá? Dehogya, most sem haragszom. Egyszerűen: az utamba állt és én mindenkit tönkrezúzok, aki az utamban áll. Mivel? Csak azzal, hogy én nem csinállok magamnak mindenféle erkölcsi normácskákat, mint te, én megelégszem azzal, ha én becsülöm magam. Ha én nyaltam ki valakinek a fenekét, akkor az lett kisebb velem, nem én. És ha eladtam valakinek magam, akkor azt megfogtam örökre. Mi tagadás, még amikor önzetlenül teszek is jót, akkor is hasznom van belőle: ha elfogadja Plüss Simon az állást, neked örökre meg van kötve velem szemben a kezéd. Értesz, kis Zsuzsám?

Úgy látszik, végre megértett.

- Nagy ember vagy - mondta egyszerűen. - De hol a határ? Mi akarsz lenni?

- Minden - feleltem. - Miniszter.

- Miért? A miniszter többet keres?

- Nem - kiáltottam szilajon és elárultam Zsuzsának azt, amit eddig még neked sem meséltem el - nem, nekem nem a pénz az istenem. Negyven évig áruhában éltem s most már azt akarom, hogy lássanak. Tudja meg a világ, hogy ki vagyok. Akarom, hogy büntethessenek és jutalmazhassak. Akarom, hogy senki előtt ne kelljen többé hajlonganom. Akarom a világtól azt, ami megillet.

- Most látom - mondta ő - hogy az én Simonom milyen picinyke ember. Lelkiismeret-furdalásai vannak, nem mer a szemem közé nézni... S ha Sándor kerül szóba és sírok, hogy teher vagyok a nyakán, még ő vigasztal: nem baj, kedvesem, hiszen csak te érted teszem. Annyira nincsenek magasabb szempontjai, hogy eszébe sem jut, hogy elválhatna tőlem... Köszönöm, Károly, sokra tanítottál... Ha ezt az írást átadom a címzettnek, meg lesz kötve a kezem. De ha nem adom át, talán még hasznát vehetem...

- Ostoba! - kacagtam fel és kirántva kezéből a levelet, darabokra téptem.

Nézte a papírcafatokat.

- Akkor is tanultam tőled. Lám, rákényszerítettelek, hogy megszegd az ígéretedet.

- Ördögöt! - mondtam most már bosszúsan. - Holnap telefonálok az illetőnek. Simon nyugodtan felkeresheti.

- Köszönöm. Hát akkor én most elmegyek. Mondd meg apámnak, hogy nagyon hálás vagyok neked, mert segítettél megtalálni a helyemet.

Míntha egy kis gúny érződött volna a hangján. Talán kigondolt valamit - de ez egyáltalán nem aggasztott. Ugyan! Sokat kell neki még ahhoz tanulnia, hogy nekem ártani tudjon.

Most már azon kellett gondolkoznom, hol töltssem az éjszaka hátralevő részét. A történetek után a társaság már semmit nem nyújthatott nekem. Éreztem, hozzám hasonlóan szabad szellemű partnerre van szükségem. Egy kissé haboztam a kései idő miatt, aztán feltárcsáztam egy nőismerősemet:

- Fölmehetek hozzád, Lilikém?

- Gyere - felelte. - Egyedül vagyok és unatkozom.

Ágyban találtam. Fehér vállai - ne is haragudj - bizonyára fehérebben villogtak a hálóingből, mint a te kislányodé. Hiszen mi tagadás, ez a fehér bőr tartja el.

Látod, róla sem írtam neked. Valamikor udvaroltunk egymásnak, de mikor rájöttünk, hogy mindketten ugyanazzal az emberrel akarunk egymáson keresztül kapcsolatba kerülni, nagyot nevtünk s azóta igazi barátok vagyunk. Bármelyikünknek van szüksége a másikra, habozás nélkül keresi fel.

Ágya szélére ültem és elmeséltem Zsuzsa történetét úgy, ahogy én látom.

Milyen jó, hogy mi szabadok és boldogok vagyunk - fejeztem be elbeszélésemet.

Nevetett.

- Hozzád fekhetem? - kérdeztem.

- Ma ne - felelte ő. - A meséd után olyan öregnek érzem magam, mintha isten rajtam pihent volna meg a hetedik napon.

- Szamárság - mondtam én és levetkőzve melléje bújtam az ágyba.

Reggel felé különös álmot láttam.

Fürdőkádban ültem, kéjesen elnyújtózva a nyakigérő vízben és egy fogpiszkálóval tisztítottam a körmömet. Egyszerre finoman kopogtattak az ajtón s frakkban és cylinderrel a fején be-óvatoskodott rajta Hegedüs. Mélyen meghajolt:

- Hívatni méltóztattál, miniszter elvtárs...

- Húzd csak oda a kissámlit és ülj le - mondtam kedvesen. - Ne félj, ne félj, nincs semmi baj. Begyulladtál, mikor meghallottad a kinevezésemet, mi? Azt hitted, bosszút állok rajtad? Ugyan-ugyan. Ugorj csak fel fiacskám a WC-re, ott a zacskóban van a káderlapod, keresd ki és olvasd el.

Háromszor is visszacsúszott, mire sikerült felkapaszkodnia.

- Nem találom - mormogta megsemmisülve.

- Nyugi, nyugi! Nem harapom le az orrod.

Végre megtalálta a papírt, elolvasta az első sort, szívéhez kapott és felsikoltott:

- Végem.

- Semmi baj. Majd leszoksz a hetvenkedésről, te kölyök. Én, barátocskám, olyan öregnek érzem magam, mintha az úristen velem vikendezett volna a hetedik napon.

Erre szemtelenül elmosolyodott:

- Nagyon fáradt lehetett szegény, ha szóba állt veled.

- A szellemességedért kedvellek, - mondtam megbocsátóan. - Kinevezlek Bereg megye főispánjának.

Hálálkodni akart, de ráreccsentem:

- Mars az állomáshelyedre!

Abban a szempillantásban eloszlott. Én pedig, mivel meleg volt, csak a fürdőköpenyemet vettem magamra, úgy indultam a minisztertanácsba. A miniszterek fölállással üdvözöltek.

- Jelentem alássan - mondta halálsápadtan a belügyminiszter - a Hegedüs éjjel telemázolta a falakat: „vesszen Ágoston”! Letartóztattam.

- Lefejeztetem! - dadogta az igazságügyminiszter.

- Csigavér - nevettem. - Kitűnő mérnök. Bízhatok rá szobrom talapzatának megépítését és adhatok neki tízezer forintot.

Arra ébredtem fel, hogy Lili az orromba harap.

- Ha te ütsz - mondta - én harapok.

Úgy látszik, alvás közben oldalba vágtam.

- Micsoda ostoba álom. - Nevettem el magam. - Képzeld, Bereg megyébe neveztem ki valakit főispánnak!

- Úgy látszik, agyadra ment a dicsőség - mormogta és föltérdelve az ágyban, anyaszült meztelenül igazgatni kezdte a haját. Olyan gyönyörű teste van, hogy az angyalokat elcsábítaná.

Óriási ötletem támadt.

- Te Lili! Tíz órákor a strandon találkozom egy emberrel. Gyere velem és csavard el a fejét!

- Ki az az angyal? - kérdezte közömbösen.

- Az igazgatóm!

- Ne ízléstelenkedj! Pfuj!

Izgatottan kezdtem öltözködni:

- Semmi ízléstelenség - magyaráztam közben. - Ennél jobb tréfát még nem csináltunk együtt. Először is nem valami vén pacák, hanem a legszebb férfikorban van, egyidős velem. Másodszor: nagyon csinos gyerek. Harmadszor: csillogtathatod a művészetedet, mert istenemre mondom, Putifárnénak könnyebb dolga volt Józsefnél, mint nála lesz neked. Ugyanis: tényleg angyal. Sőt ennél is több: pártangyal.

Lilinek fölcsillant a szeme. De aztán azt kérdezte:

- Bukott angyalt akarsz belőle csinálni vagy kizárt angyalt?

Okos nő, nagyon okos nő! Siettem megnyugtatni:

- Egyiket sem. Kicsit bosszantani akarom. Azt szeretném látni, amikor összevesz benne a férfi a kommunistával. Ágyba se kell menned vele.

Megegyeztünk, hogy tizenegyre utánam jön és „véletlenül” találkozunk, nehogy barátom gyanút fogjon.

Én pedig hazamentem és asztalomon találtam a leveledet. Annyira fölbosszantottál, hogy azonnal válaszolni kezdtem, belefeledkeztem az írásba, s csak akkor kaptam észbe, mikor már taxin is egy negyedóra késéssel érkeztem Hegedűshöz. A medence túlsó oldalán várt rám. Vízbe vettem magam és hatalmas karcsapásokkal úsztam feléje.

- Jól mozogsz - szorította meg a kezemet - de ha ilyen lusta vagy, eltunyulsz. Én már két kilométert leúsztam, amíg te késtél.

Hasraveltem magam a homokban, hogy ne lássa arcomon a kaján vigyort.

- Ha te tudnád, hogy mi vár rád! - gondoltam.

Most pedig kedves öcsém, bár a napfény szikrázva ömlik végig a testünkön s ezt te - leveled tanúsága szerint - imádod, kézen foglak és visszavezetlek az üzembe. Mit tehetnék más? Lili biztosan késni fog, Hegedüs olvas, én pedig vettem a trafikban néhány papírlapot, kihoztam az öltözőből a töltőtollamat és avval szórakozom, hogy írok.

- Szerelmes levelet! - mondtam Hegedüsnek, mikor megkérdezett és azóta nem kíváncsiszkodik.

Helyzetem nem a legkényelmesebb, félkönyökre támaszkodom és szélről hordott, aranyos homokszemek rongálják tollamat; de kárpótol a kényelmetlenségért, hogy porzóval szárítom le a bevégzett oldalakat, mint a hajdani nagy politikusok. Kárpótol továbbá az a perverz gyönyörűség, hogy éppen arról írok, aki előttem ül s hozzá olyan dolgokat, amelyektől égnek állna szegénykének az a kevéske maradék haja, ha olvashatná soraimat.

Ránézek és mosolygok magamban.

Ritkán van ennyire kéznél a modell!

Egy Balzac-korabeli szakállas író bizonyára fel is használná az alkalmat.

„Kerek válla széles és izmoktól duzzadó idomú, de bőre kissé megereszkedett, látszik rajta, hogy már régen kilépett a hadseregből. Erősen kopaszodik és könyvét a szokásosnál közelebb tartja orrához; titkolt rövidlátása van. Talán azért nem hord szemüveget, hogy ne rontsa profiljának élességét, ne csökkentse lényének fiatalos hatását, mely fiatalság elsősorban tekintetéből sugárzik...”

Eh! Ostobaság. Fogd csak meg szépen a kezem és gyere vissza az üzembe. A strandot egyelőre felejtse el. Az élet a gépek között zajlik, ott történnek velünk a legfontosabb dolgok, ott ismerheted meg igazán Hegedüst. Pedig már csak azért is meg kell ismerned, hogy megértsd, miért szervezem ellene ezt a tréfát Lilivel. Van mit visszafizetnem, habár nem haragszom rá komolyan és nem is akarok ártani neki.

Nos tehát, az üzemben vagyunk, értekezleten s hogy valaha is leszünk a strandon, azt csak a tollamba akadó homokszemek vastag vonala árulja el. Ezen az értekezleten találkoztam Hegedüssel - tíz év óta először.

Milyen értekezlet ez és hogy kerül ide Hegedüs?

Disznód van, öcsém, mert Plüssről kell ehhez még egyet-mást elmondanom, de: „Csak az ökör következetes” - mondta Bismarck - s ha Hegedüs megjelenése véletlenül összeesett Plüss bukásának kezdetével, ez nem lehet ok arra, hogy az előbbit ne meséljem el. Utasítást kaptunk, hogy emeljük kétszeresére automatikus hőszabályozó berendezéseink gyártását, de nem adtak hozzá beralapot és tervcsökkentést sem engedélyeztek más vonalon. Rohantam Plüsshez:

- Kész. Vehetjük a kalapunkat és mehetünk.

- Gondolod, hogy nem tudunk teljesíteni? - nyugtalankodott.

- Az lenne még a jobbik eset! De ha teljesítünk? Nem fogják megkérdezni, hol voltunk mostanáig? Miért termeltünk feleannyit, ha kétszerannyit is tudunk? Mért szabotáltunk?

Ijedten nyitotta tágira a szemét.

- Ráadásul úgy hallottam, hogy a miniszterhelyettes keze van a dologban. Azt mondta: vannak azoknak még rejtett tartalékaik.

Simon mindent megértett és egyszerre roppant izgatott lett. Izgatottsága áterjedt a többi vezetőre is.

Különösen Bolgár heveskedett. Ekkor már mindenki tudta, hogy megy és én leszek az utóda. Dolgozott benne a sértődöttség. Öklével verte az asztalt az iparági igazgató előtt:

- Disznók vagyunk mi? Szabotőrök vagyunk mi? Csukasson le bennünket előbb s csak aztán adjon ilyen utasításokat.

Értekezletet hoztak össze, melyen mi kijelentettük, hogy a terv végrehajthatatlan, a minisztérium pedig fenntartotta utasítását.

Ez volt az az értekezlet, amelyen újra találkoztam Hegedüssel, meghívták, mint a kooperáló üzem érdekelt igazgatóját s tegyük hozzá, mindjárt be is bizonyította, hogy a tízegynéhány év alatt semmit nem változott. Ma is akkor a legboldogabb, ha hihetetlen ötleteivel elképesztheti az embereket.

Éppen ő kért szót, amikor berobbant az értekezletre Koczka elvtárs, maga után vonszolva a szelíden ellenkező Vágottot.

- Bemutatom az elvtársaknak új párttitkárjukat.

Plüssre néztem. Falfehér lett ijedtében és mérgében.

Másrésről Koczka is dühösnek látszott. Vágottot még az elődje választotta ki, ő csak a legnagyobb ellenszenvvel teljesítette hagyatékát. Nem is rejtegette elégedetlenségét. Hegedűshöz fordult.

- Vágott elvtárs nem nagyon örül kinevezésének. Maga régi párttag - mondja el a titkár elvtársnak, mit kell éreznie egy kommunistának, ha funkcionáriussá nevezik ki.

Hegedüs előbb Koczkára, aztán Vágottra nézett, majd így szólt:

- Hogy mit kell éreznie egy kommunistának, azt én sem tudom jobban, mint ön, Vágott elvtárs. Hogy én mit éreztem, azt elmondhatom. Megijedtem. Egy pillanatra az egész pártban megrendült a bizalmam.

- Mit beszél? - hördült föl Koczka.

Hegedüs azonban nem őt, hanem Vágottot figyelte. S én - tekintetét követve - csodálkozva láttam, hogy a fiatalember arcán megoldódik a zavart feszültség és szégyenlősen elmosolyodik. Barátom cinkosan visszamosolygott rá, s csak aztán fordult Koczka felé:

- Az igazat mondtam. Gondolom, azt kívánta hallani. A titkár elvtársnak nem frázisokra van szüksége. Kommunista funkcionáriusnak lenni olyan nagy dolog, hogy minden becsületes ember meghökken, mikor először kell vállalnia ezt a felelősséget.

Koczka erre nem tudott válaszolni és Hegedüs zavartalanul folytathatta tovább:

- Én Vágott elvtársnál is fiatalabb voltam és a legegyszerűbb dolgokat sem tudtam: mit csináljak, ha észreveszem, hogy követnek? Hogy viselkedjem, amikor találkozóra várok egy kapu előtt? Sőt: hogy szólítsam a munkásokat - testvérnek, elvtársnak, szakinak? Az összekötőre úgy néztem, mint a templomtoronyra: biztosan mindezt tudja. Most már talán megérti, Koczka elvtárs, miért lett majdnem tele a gatyám, amikor ez az elvtárs egy sejtgyűlés után közölte velem, hogy másnaptól én is azt a munkát végzem, amit ő. Ő sem okosabb nálam? - ijedtem meg. Ráadásul akkor még én is úgy gondolkodtam, mint ma egyes funkcionáriusok, hogy a frázis értékesebb az őszinteségnél s csak annyit válaszoltam: Éljen a Párt! - Pokoli volt.

Az „egyes funkcionáriusok” szavaknál Koczkára néztem.

- Szereztél egy örök barátot, Pista! - állapítottam meg magamban.

- Szerencsére a történetnek vidám a csattanója - hallottam közben. - Ennyi: akinek az isten hivatalt adott, észt is ad hozzá!

Ez már sok volt a kerületi titkár elvtársnak.

- Gúnyolódik?! - süvítette a legmagasabb tenorban.

Micsoda színész, istenem! A hét fájdalmas Szűz és Hamlet apjának szelleme állt előttünk egy személyben. De legyőzte jogos felháborodását és csak ennyit mondott:

- Menjen a gyárába, Hegedüs elvtárs. Itt már eleget destruált.

- Hol itt a gúnyolódás? - pattant fel hevesen Hegedüs. - Ez a gyönyörű, népi megfigyelés csak olyan gyalázatos korban kaphatott gúnyos csengést, mint a Horthy-banda uralma. Mi nem lovakat nevezünk ki konzulokká, Koczka elvtárs! A tudáshoz kettő kell: természetes intelligencia és széles látóhatár. Senki nem szerezhet miniszteri képességeket, míg nem dolgozik mint miniszter - ennyi az egész. Legyen nyugodt, Vágott elvtárs, a titkári gondok önt is hamarosan titkárrá érelik.

Hát ilyen ember a Pista. Eszes, de nincs benne egy parányi bölcsesség sem. Vágottot sikerült megnyugtatnia, de mit ér ez, ha segítségét a kerületi párttitkár nem fogja megbocsátani sem Vágottnak, sem neki?

- Üljön le és folytassuk az értekezletet - mormogta békülékenyen, de én láttam a szemét és nem szerettem volna Hegedüs helyében függő viszonyban lenni vele.

No de ha már ennyit elmondtam Plüssről, nem akarok tovább kínpadra feszíteni: sürgönystílusban összefoglalom a történeteket.

Én már rég tudtam, hogy a miniszterhelyettesnek igaza van, néhány egyszerű technológiai változtatással el lehet érni a követelt eredményt. Csak éppen senkinek nem kötöttem orrára fölfedezésemet. Tartalékkoltam arra az időre, amikor én leszek a főmérnök. Most mást gondoltam. Osztályomon titokban minden alkatrészt elkészíttettem. Mikor újabb értekezletre hívtak bennünket, hogy tisztázzák kudarcunk okait, mindenki nagy megdöbbenésére bejelentettem, hogy az én osztályom teljesítette a feladatokat, s ha nem csak az utolsó hónapban neveznek ki főmérnökké, hanem korábban, a szereléssel sem lett volna semmi baj. A jövő negyedben teljesíteni fogjuk a tervet.

Simon úgy meredt rám, mint aki kísértetet lát. A minisztériumiak tapsoltak.

Csak Vágott elvtárs kiáltott közbe elkeseredetten:

- Gyalázat!

Ránéztem. Istenemre: könnybe lábadt a szeme.

Óriási hangzavar keletkezett.

- Különös nézetei vannak a párttitkár elvtársnak! - kiáltotta a főosztályvezető.

Koczka, ki szintén részt vett a megbeszélésen, színészkedően kapott a fejéhez.

- Félreértenek - dadogta Vágott. - Mért nem szólt senkinek idejében, Ágoston elvtárs? Ezt a trükköt már másodszor csinálja. Koczka elvtárs elődje taggyűlésen leplezte le...

Hanem Koczka épp azt nem szerette, ha elődjét emlegetik.

- Micsoda? - harsogta közbe. - Egyetlen becsületes ember van itt, maga azt támadja?

Mindez oda vezetett, hogy két legyet ütöttem egy csapásra. Plüss Simont leváltották és az egyesülés után nem Vágott lett a közös párttitkár, hanem Koczka kedvence, Parányi elvtársnő a Kompresszoréktól.

Leúsztam két hosszt, hogy Plüssnek az emlékét is lemossam magamról és gyorsan visszatértem Hegedühöz. Végre is róla akarok beszélni. Egy kartávolságnyira ül tőlem s annyira belemerül az olvasmányába, hogy sans gène nézegethetem. Halkan felkacagok.

Ahogy itt ül, könnyedén előrehajolva, félmeztelenül és lesülve, a felületes megfigyelő könnyen az egészség szobrának tarthatná. De makacs orrát, mint már említettem, a szokásosnál közelebb tartja könyvéhez, hogy rövidlátó szemei elérjék a betűket - inkább kínlódik, semhogy szemüveget rakjon magára.

Bevallom, büszkeséggel tölt el, hogy amit hasztalan kerestem ifjúságomban, jelleme kulcsát, azt most oly könnyedén megtaláltam.

Hetvenkedő.

Bármelyik pillanatban bizonyíthatok.

- Pista! - mondom neki. - Mért nem mész az árnyékba? A nap olyan élesen süt, hogy a betűk feketéje zöldnek látszik. Nem káprázik a szemed?

- Nem - feleli könnyedén. - Hozzászoktattam a naphoz.

Tessék!

Megvárom, amíg újból elfeledkezik a világról, aztán kedvemre kimulatom magam. Persze, már nemcsak azon nevetek, hogy a próba sikerült. Eszembe jut, hogy Lilit várom, akinél kevés nő tudja lenézőbbben kezelni a férfiakat és ez a két ember össze fog ugrani! Kissé veszélyes játék, hiszen éppen mert hetvenkedő, megharagudhatik rám, ha tanúja leszek leégésének, de sebj, szeretem a tigris szakállát rángatni. Legfeljebb majd azt mondom neki a végén:

- Te hogy kibabráltál Lilivel! Csodálatos!

Különben most könnyebb volt megfejtennem a titkát, mint korábban, mert közelebből ismerem a dolgait. Számtalan árulkodó kis történetet tudok róla.

Még a hetvenkedés szót sem én használtam először vele kapcsolatban, hanem a miniszterhelyettes.

Egy igazgatói értekezleten történt, melyre Plüss engem küldött maga helyett. Éppen Hegedüset gyúrták, már nem is tudom, miért. - Ki a felelős? - kérdezték tőle.

- Veletek szemben én. Befelé meg az én dolgom elintézni - válaszolta.

Itt szólt közbe a miniszterhelyettes:

- Ne hetvenkedj, Hegedüs elvtárs.

Nekem akkor inkább a tegezés tűnt fel, mint a mondat értelme s talán el is felejttem az egészet, ha Pista nem marad hű önmagához és nem felesel még a miniszterhelyetesséssel is.

- Jobb, ha hetvenkedem, mint ha hatvankilenkedem.

A felcsattanó nevetés elvette a célzás élet s az ülést folytatták. De a szünetben magához hívatta a miniszterhelyettes a barátomat, s ha jól láttam messziről, nevetve bár, de összeszidta és barátom meglehetősen kényelmetlen érzésekkel hallgatott.

- Világos - gondoltam. - Népszerűsége pályázik. Őt nem fogják elővenni, otthon meg majd elsimítja a dolgot.

Egy másik eset.

Éppen beolvadásunk idején különös eset tartotta izgalomban a másik üzem funkcionáriusait. A tervosztályvezető - egy huszonhatéves szűz egyik nap tíz percet késett és Hegedüs igazgatói rendeletben adta tudtára mindenkinek, hogy húsz forint pénzbírsággal sújtotta. Az elvtársnő felháborodva rohant az igazgatóhoz:

- Egész éjjel a terven dolgoztam. Félháromkor mentem haza.
- Ez nem jogosítja fel arra, hogy tíz percet késsen.
- Nem? - süvítette a lány. - Még arra is feljogosított volna, hogy egyáltalán ne jöjjenek be.
- Arra igen. Egy szót sem szólok, ha otthon marad. Akkor sem, ha délben jön be. De tíz perc késés hanyagság és ehhez senkinek sincs joga. Legkevésbé nekem, utánam az osztályvezetőknek.

Az ítélet nagy visszatetszést szült a vezetők körében. S mert Hegedüs eltűri az ilyesmit, nem titkolták előtte a véleményüket. Csak az ÜB-elnök, Tatarek elvtárs állt mellette. Máskor, ha beosztottjaink többsége ellene fordult, engedni szokott. Ezúttal nem tárgított:

- Mit szólnának a munkások?

Sehogy sem illett ez az eset előbbi elképzelésemhez.

Néhány hét múlva jutalomosztás volt és az elvtársnő ötszáz forintot kapott.

- Áhá - gondoltam. - Ügyes!

Az ünnepély végén az elvtársnő Hegedüshöz lépett:

- Azt hiszi, ezzel kibékített? - lobogtatta a takarékkönyvet. - Jobban fáj a büntetés, mint ahogy a jutalomnak örülök.

- Tudom, Klára - felelte az nyugodtan. - Ha nem így lenne, nem is szeretném magát.

A felséges szemtelenségre Klárának valósággal torkán akadt a szó.

- Rémes! - nyögte ki végül. - Azt hiszi, mindenki olyan vasember, mint maga? Az eszébe se jutott, hogy én például a fáradtságtól későbbben ébredhettem a szokottnál?

- Nem, mert maga vekkerrel költeti magát.

- Honnan tudja? - kérdezte elpirulva és ostoba zavarban a lány. - Elfelejtettem felhúzni.

- Kitaláltam - nevetett Hegedüs.

A beszélgetés nagy nyilvánosság előtt folyt. A mi ÜB-elnökünk a fülemhez hajolt.

- Honnan tudja... Cc, cc! Szégyenlős a kicsike!

Nem volt kedvem vitatkozni vele. Más dolgom volt. Terveket kovácsoltam.

Áldom az eszemet, hogy az elején nagyon finom taktikát alkalmaztam Pistánál, bár ebben külső okoknak is volt szerepe. Mikor már három hónapja hasztalan vártam igazgatói kinevezésemet, kezdtem bizonyosra venni, hogy egy személy, akit nem nevezek meg, mert megjelenése történetemben csak véletlenség, semmiképpen nem kíván előbbre eresztetni és attól tartottam, hogy a nyakamra ültetnek valakit. Ez kétséssé tette volna helyzetem szilárdságát és sokakat felbátoríthatott volna ellenem. Így aztán még örültem is, mikor kijött a beolvasztási rendelet, mert mellőzésem már nem személyes, hanem termelési ügynek látszott. Örömmel fogadtam hát Hegedüst, kimerítően tájékoztattam üzemünkről és saját helyzetemre csak egy óvatos célzással utaltam:

- Te sokkal tapasztaltabb vagy nálam - nem is kellene talán említenem... az ilyen telephelyeken könnyen fölmerülhet a vád, hogy az anyaüzem gyarmatként kezeli. Nem lenne jó megelőzni a panaszt és valakit tőlünk az összvállalatnál magas funkcióba helyezni?

- Feltétlenül - helyeselte Pista - de talán várjunk egy-két hónapot. Ne zavarjuk meg nálatok mindjárt az elején a vezetést.

El kellett ismernem hogy ez sem helytelen szempont.

Persze, nem akartam ölvetett kezekkel várni. Ha az élet nagyon simán folyik, Pista könnyen elfelejtkezhetik ígéretéről. Az ördögnek, amit a falra festettem, meg kellett jelennie.

Erre számos alkalom kínálkozott.

Egy telephely, mint harci támaszpont, kiválóan alkalmas terület.

Minden üzemben vannak anyagellátási és egyéb nehézségek. Ezeket a józan ész határain belül a dolgozók, ha sziszegve is, de tudomásul veszik. Nem így azok, akik telephelyen dolgoznak. Megvolt az alapja a fenyegetőzésemnek!

- Gyarmat! - mondták munkásaink, ha valami fennakadás történt. - Az igazgató elvtárs csak Kompresszorékkal törődik.

És ha még ezt egyenesen a szemébe mondják, az a kisebbik baj. Valahogyan azonban elterjedt, hogy az igazgató egyébként derék fickó, csak azt nem bírja, ha alkalmatlan időben zaklatják. Panaszokkal az ÜB-én keresztül kell hozzá fordulni s ő aztán megjelöli a fogadóórát. Ilyenkor elég szívélyes. De azt, aki az üzemben szólítja meg, menthetetlenül kiszekirozza.

- Adjutánsa nincs? - kérdezték a dolgozók és kiköptek.

Ilyen körülmények között csak az kért kihallgatást, akit nagyon szorított a saját ügye, annak aztán igazán nem volt kedve a közösség bajáról beszélni.

Én az első hónapban nagyon igyekeztem; kellemetlen lett volna, ha valami hanyagságon érnek s azt mondják, azért csinálom, mert nem neveztek ki főmérnökké. A felháborodást is iparkodtam méltányos keretek közé szorítani s ha valaki jelenlétemben ejtette ki a gyarmatszót, biztos lehetett a gyors és határozott visszautasításban:

- Ilyet nem lehet mondani! Ez mégis csak túlzás. Legrosszabb esetben is csak mostoha-gyermekecskék vagyunk.

Arra viszont nem voltam kötelezhető, hogy kinyomozzam, ki terjeszti az igazgató rossz hírét. Nem vagyok nyomozó. S különben is szeretném látni azt a detektívet, aki ilyen esetben használható felvilágosítást tud szerezni. Én tudnám a legkevésbé informálni őt.

Arra is számíthatott Hegedüs, hogy nem fogom magam az anyaüzem ügyeibe ártani és osztályról osztályra szaladgálni. Amire szükségem volt, mindent becsületesen megrendeltem, s ha nem jött meg, haladéktalanul reklamáltam, telefonon és írásban is. Mindenről volt papírom. Senki sem vádolhatott gondatlansággal. Én sajnáltam legjobban, hogy az első hónapban azonnal kezdődtek a bajok.

Ne érts félre. Nem gúnyolódok. Jobb lett volna, ha az első két hónapunk sikerül, s csak az együttélés folyamán romlik le a termelésünk. Hogy nem így történt, az a dolgok logikájából következett, közbenjárásom nélkül. A munkások rosszkedvűek voltak, s ha ők kedvetlenül dolgoznak, nem használ a legügyesebb vezetés sem, csak a nyílt erőszak, erre pedig nem vagyok kapható.

Hegedüs nem látta népszerűtlenségét. Ha elszabadulhatott hazulról, ájtott hozzánk és végigjárta a munkatermeket, mindenfelől igen udvariasan köszöntötték s csak a háta mögött súgtak össze:

- Kibújt a medve barlangjából...

- Ritka vendég...

Pallag nem volt benn, egész télen gyengélkedett s most egyszerre vetettük ki vele négy hét szabadságát, nem szólhatott Hegedüs mellett. Én védtem egyedül:

- Mit akartok? Nem lóghat örökké közöttünk. Nyakig ül a munkában. Az odaátiak köpni sem tudnak nélküle. Tehetségtelen banda.

Értesz, ugy-e? Körültekintően készítettem elő az első nagy összecsapást. Hogy a mieink bizonyos gyanakvással figyeljék Hegedüst, az nem volt ellenemre, ha ez egy ugyanilyen fokú várakozással is párosul. A beosztottjait akartam meggyűlöltetni. Érezze, hogy azok választják el a mieinktől, hogy körülötte a bizonytalanság egyetlen kérdésben sűrűsödik össze: miért mellőz engem? Én kész voltam elővarázsolni ezt az aranyhidat, amelyen közeledhetik felém.

Meg kell mondanom, ő maga volt a legfőbb akadály a annak, hogy ez a félig-meddig jó viszony is kialakuljon körülötte. Micsoda pukkancs! A tizedik mondatnál már a fellegek között volt:

- Ez nem gép! - kiabált. - Ez disznóó! Hogy tud így dolgozni a szaktárs?

S ha a megtámadott védekezett, még ő viselkedett úgy, mint akit megsértettek.

- S ha úgy is? Mi volt maga a hadseregben? Huszár? Még hozzá huszár volt! S ha nem pucolta meg a lovát, volt rá valami mentség?

A szaktárs ilyenkor már maga is mérgesen válaszolt:

- Az a Horthy-hadseregben volt. Itt nincsenek őrmesterek!

- De fegyelem van! - emelte még magasabbra a hangját a barátom. - És mi köze ehhez az őrmesternek? A saját bajtársai is megvetették azt a huszárt, aki nem gondozta a lovát. Él még a mestere? Látogassa meg és köpje szemem, hogy még a munkásbecsületre sem tudta megtanítani!

Rohant hozzám a terem másik végébe:

- Pucoltasd a gépeket, Ágoston. Pucoltasd, mert rosszban leszünk!

Nálunk az irodán épp ilyen kategorikusan beszélt:

- A tervet egyszerűen nem lehet nem teljesíteni. Intézkedj.

- Mit intézkedjek, Hegedüs elvtárs?

- Te vagy a gazda, te tudod. A körülményeitek nem rosszabbak, mint azelőtt, de a teljesítmény romlik, a selejt nő. Talán elégedetlenek az emberek? De ha erre nekem kell válaszolnom, barátocskám, akkor legjobb, ha mindjárt én ülök a helyedre.

- Úgy? - kérdeztem vakmerően. - A tervet nem lehet nem teljesíteni? Könnyen veszed. Ha mi lemaradunk, ti is lemaradtok.

- Dehogyan maradunk! - legyintett mérgesen és ott hagyott.

Hanem, amikor a hó végén a félkész áruban jelentősen lemaradtunk és előrevetette árnyékát a következő havi csőd, csöndesebb lett. Még ő vigasztalt bennünket.

- Előrelátható volt. Most már ne lógassátok az orrotokat.

- Ehe - gondoltam. - Pedzi már. Csak megérti, hogy ki kell békülnie velünk!

- Lássuk az intézkedéseket - folytatta. - Az üzemi sovinizmus úgy látszik, nagyobb erő, mint gondoltam. Ez nem is olyan rossz, ha élni tudunk vele. Rendezzünk talán versenyt a két üzem között?

- Kítűnő - mondtam.

- Csak meg kell teremteni a versenyhez az egyenlő feltételeket - vetette közbe az ÜB-titkárunk. - A mi termelésünk is a ti kezetekben van.

- Én mind a két üzem igazgatója vagyok! - csodálkozott Hegedüs.

Hogy azután látta-e a többiek ajkán a finom mosolyt, azt nem tudom. Ha látta is, napirendre tért fölötte.

- Negyvennyolc órán belül kérem az intézkedések tervét, a lemaradás fölszámolására.

- Gondolod, hogy egy hónap alatt sikerül? - kérdeztem.

- Kaptok rá két hónapot.

- Tehát a következő havi terv teljesítéséről lemondasz? - kérdeztem egy kicsit gúnyosan.

Hetvenkedve nézett rám:

- Holnap értekezlet lesz a mi mechanikánkban. Gyere át, majd megtudod.

Korán érkeztem. Gondoltam, kezdésig csavargok az üzemben. Szerencsém volt. A szereldébe belépve éppen barátom hangját hallottam, amint egy munkással veszekedett. Mi miatt, nem tudom. Mire odaértem, már elviharzott. A munkás vállát vonogatva nézett utána.

- Mindig így kiabál? - kérdeztem.

- Á, nem. Csak ha nem haragszik, igazán. Ha komoly baj van, ő nagyon is finom. Amíg kiabál, minden rendben van. Akkor kell tőle félni, ha csendesen veszekszik.

- És maguk tűrik ezt a hangot?

- Miért ne? Akinek igaza van, visszakiabál és kész.

- És ő ezt hagyja?

- Hm. Rendes gyerek nagyon. Látja - mutatott a művezetőre - ezek félnek tőle, mint a tűztől. Ha valamit nem intéznek el, elég annyit mondanunk, szólnunk Hegedüsnek...

- Még csak az kellene, hogy ezek találkozzanak a mieinkkel! - mosolyogtam.

Különben más is meggondolkoztatott.

Lehet, hogy Hegedüs csendessége nem a békülékenység, hanem a komoly harag jele volt?

Siettem az értekezletre. A történetek után mindenfélére számítottam, de a valóság fölülmúlta várakozásomat.

Nem volt ott se üdvözlés, se elnöki megnyitó. Hegedüs egyszerűen kiállt a középbe, zsebre-vágta a kezét és szelíd öngúnnal így szólt:

- No, elvtársak, megint itt vagyok. Ebből kitalálhatják, hogy megint kérni akarunk valamit.

Mindenki mosolygott.

- Eredetien kezdi - gondoltam. - Ezt érdemes megtanulni.

Hanem a folytatás még eredetibb volt.

- Rosszul dolgoztunk. Odaát kecskékre bíztuk a káposztát. Nem gyártották le az alkatrészeket és egyelőre nem is fogják legyártani. Ide hívtam Ágoston elvtársat, hogy ha az elvtársak felelősségre akarják vonni, kéznél legyen.

Kezdttem rosszul érezni magam. Mindenki rám nézett, de senki nem kérdezett semmit. Hegedüs folytatta:

- Tehát nekünk is segítenünk kell, még pedig nem is keveset. Itt van a lista, fölolvassom.

Fölolvasta. Minden tételnél megjelölte, hogy az eddigi darabszám helyett mennyit kell óránként gyártani ahhoz, hogy elkészüljenek.

Befejezte a meghökkentő listát. Elmosolyodott:

- Sok ugye, elvtársak? Lesz talán, aki azt mondja, meg se lehet csinálni. Ha most elmennék egy amerikai mérnökhöz - azok értenek a szervezéshez - és megkérdezném tőle: mit tanácsol miszter - ki se venné szájából a pipáját: állítsa gyorsabbra a gépeket miszter és vegyen fel két hajcsárt... Aki pedig lemarad, azt küldje az anyja keservébe... De miszter, mondanám én - nálunk nincsenek hajcsárok és a gépek rosszak, nem bírják el a nagyobb sebességet! Erre az amerikai kivenné szájából a pipáját: rosszak a gépek, miszter? Akkor talán menjen maga az anyja keservébe...

Nevetés, taps.

- Én szerencsére nem a misztértől, hanem a miniszterhelyettesünktől kértem tanácsot. Azt kérdezte: és milyenek az emberek, elvtárs? Kitűnőek, mondtam. Még eddig soha olyat nem kérhetett tőlük az üzem, amit ne teljesítettek volna. - Akkor meg ne aggódjék az elvtárs. Ezt is megcsinálják. - Na jó - mondtam én - de van olyasmi is, amit egyedül nem tudunk megoldani.

- Kivette a pipát a szájából: segíthetek?

- Persze, hogy segíthet, miniszterhelyettes elvtárs. A mechanikánknak nincs jó művezetője és a főosztály fegyelmissel fenyeget, ha Szvati bácsit osztályvezetőből művezetővé léptetem elő.

- Hm - kérdezte ő. - És most ki vezeti a Mechanikát?

- Szvati bácsi. De titokban és kisebb fizetéssel.

- És beválik? - kérdezte ő.

- Kitűnően.

- Nevezze ki, - mondta. - Kérdezze meg előbb a munkásokat - tette hozzá rövid szünet után.

Dörgő taps tört ki.

- Nohát - nevetett Hegedüs - én ezúttal megszegem a felsőbbség utasítását és nem kérdezem meg, hogy mit akarnak, hanem mesélem tovább a beszélgetést.

- Mért ellenzi a főosztály Szvati bácsi kinevezését?

- Mert egyszer, mikor a gépek mocskosak voltak, ezt kérdezte: ez a demokrácia?

A miniszterhelyettes rám nézett:

- És mondja, igazgató elvtárs: az a demokrácia?

- Szerintem nem az. De a Hidrotechnikában Ágostonék azt hiszik, hogy az.

- Tudja mit? Kérdezze meg erről is a munkásokat.

- Micsoda demagóg! - gondoltam dühösen, amikor újból felcsattant a taps. Már abból is kiderül, hogy hazudik, hogy magáztatva beszélteti a miniszterhelyettest, mikor én tudom, hogy tegeznek egymást. Ő azonban folytatta, folytatta tovább:

- Ekkor a miniszterhelyettes elvtárs elkérte tőlem azt a listát, átnézte és gondolkozott:

- Ez azért nagyon sok, Hegedüs elvtárs - mondta aztán. - Maguknál sem emésztették még meg teljesen a legutóbbi profilváltozást. Nem kellene megváltoztatni az évi tervük ütemezését? Ennyit megtehetek.

- Jó - mondtam én - kérdezzük meg erről is a munkásokat.

Persze, hogy harmadszorra is kitört a taps.

- Már hazafelé jöttem, mikor Fekete elvtárs, aki velem volt, figyelmeztetett, hogy azért egyéb intézkedésre is szükség lesz, ha teljesíteni akarjuk a tervet. Régi módon nem megy. Kellene néhány újítás.

- Jó - mondtam - majd megkérdezzük a munkásokat.

- Ott a helyszínen? - kérdezte ő.

- Ott. A javaslatételre persze adunk kellő határidőt.

- Helyes ez így, elvtársak?

- Helyes, helyes - kiabáltak mindenfelől.

Felállt egy fiatalember.

- Én már régen töröm a fejem valamin, igazgató elvtárs. Nem lehetne a kevésbé igénybevett fogaskerekék gyártását átvinni fröccsöntő gépre?

- Hm. - mondta Hegedüs. - Mi a véleménye Vlcek elvtárs?

Az öreg húzogatta a bajuszát:

- Szvati bácsi - ha megengedi - mondta. - Egyébként nem rossz. Meg lehet próbálni.

- Fekete elvtárs?

- Félgyőzelem!

Meglepetésemre most felém fordult:

- Ágoston elvtárs?

- Ha most újítási napot tartanánk, azt mondanám, hogy ezer forintos javaslat - feleltem, hogy kellemetlenkedjem. De nem jött zavarba:

- Ezer forint? Ki kell fizetni.

Nyújtózott egyet s hirtelen a boldogságnak az a kifejezése ömlött el az arcán, melyet utoljára az espressóban láttam rajta akkor, mikor a fiúk elvállalták a részvételt az alakítandó kultúrcsoportban:

- Nem gyönyörű ez, elvtársak? Van olyan nehézség, amelyet ilyen emberekkel nem lehet legyőzni? De hogy Ágoston elvtársnak is legyen valami haszna a dologból, hadd mondjak neki néhány szót: mi furcsa emberek vagyunk, Ágoston elvtárs. Szinte szeretjük a nehézségeket. Mert a nehézség elmúlik, de a legyőzésére szolgáló eszköz megmarad. Ha jól vezetnek egy üzemet, a termelés, mint a ródli, előre ugrik minden buktató után. S ha azt akarjátok, hogy meg legyünk veletek elégedve, a lemaradást úgy kell felszámolnotok, hogy utána szökkenjen föl a termelés.

Jelzem, én tanácsa nélkül is tanultam valamit, de nem örült volna, ha tudja, mit. Megértettem elkapottságának mélységét. Ebben az üzemben ismerik, bíznak benne és mindent megbocsátanak neki. Elkényeztették. Nem tud már disztingválni. Ha pedig a mi üzemünkben így beszél...

Oda is szóltam neki:

- Köszönöm a jó tanácsot Hegedüs elvtárs. Iparkodunk. De - tettem hozzá kissé halkabban - azt a gyalázkodó hangot, amelyen rólunk beszéltél, a mi üzemünk értekezletén nem mernéd megismételni.

- Nem? - szikrázott a szeme. - Mikor lesz az az értekezlet?

Hanem aztán mégis ki akart békíteni s vasárnapra strandolni hívott.

Én pedig ezt a teljesen fölösleges kellemetlenkedést akartam egy kicsit megtorolni s ezért várom izgatottan Lilit.

A legcélszerűbb most az volna, ha leírnék egy félórás beszélgetést Pistával, ami nem történt meg, hogy így valószínűbbé tegyem históriámat. S utána ügyesen ábrázolnám, hogyan lopom papírra a beszélgetés szünetében soraimat - a valóság azonban nem törődik a valószerűséggel, Lili úgy érkezett, mint a mondat végére a pont, én pedig összecsomagoltam írásaimat s idehaza folytatom a levelet.

Úgy történt, hogy Pista lassanként türelmetlenkedni kezdett. Egyre gyakrabban hagyta félbe az olvasást, hogy egy pillantást vessen a strand órájára, vagy hosszan bámuljon a bejárat felé. Végül letette a könyvét és hol engem, hol a strandolókat nézegette. Egyszerre láttam, hogy arcán feszült figyelemmel előrehajol, majd azt mondja:

- A kutya-fáját, micsoda lány!

Mielőtt megfordultam volna, már tudtam, hogy Lili érkezett meg.

Úgy jött felénk a strandolók között, mint egy királynő. Amerre ment, a férfiak elengedték szerelmük derekát, a nők válluk közé húzták a nyakukat.

Pedig nem illegette magát. Félig lehunyt szempillákkal, közönyös arccal lépkedett és észre sem látszott venni a ráhulló éhes pillantásokat. A nőiesség varázsa nem viselkedéséből, hanem mozgásának tökéletes ritmusából, egész testéből áradt. És milyen csodálatosan, milyen ügyesen játszotta szerepét! Közelünkbe érve egy tétova, látszólag céltalan mozdulattal jobbra kitért és lassú léptekkel folytatta sétáját a fák között a strand túlsó széléig, ott megállt, megfordult és elindult visszafelé.

Pista, ki eddig nyomon követte tekintetével, elmosolyodott:

- Micsoda isten csapásává válhat az ilyen feltűnő szépség! Semmi dolga nem volt a kerítésnél, csak meg akarta hosszabbítani bevonulását. Kár.

- Úgy láttam, ennek ellenére te is élvezted az előadást - vettem közbe kissé bosszúsan.

- Persze. Nem nekem baj ez, hanem neki. Nem tudom, megfigyelted-e, hogy az ilyen nők mindig rosszul mennek férjhez.

- Miért? - kérdeztem.

- Mert amit ők kívánnak a férfiaktól, azt csak egy nőbolond tudja teljesíteni.

- Jó megfigyelés - gondoltam magamban, de mindjárt megfeleltem. - Én pedig azt tapasztaltam, hogy az ilyen nők aztán egy füttyszóra odaadják magukat.

- Aztán igen, de addig nem.

Nevettem.

- Most már csak azt volna jó tudni, előtte van-e vagy utána? Na várj, ide hívom.

Föltérdeltem.

- Lili!

Lustán felém fordult, arcán megjelent egy félmosoly, melynek félreérthetetlenül azt kellett kifejeznie: az ember mindig jobbat vár... de aztán mégis megindult felénk. Apró, lassú léptekkel közeledett és lanyha mozdulattal nyújtotta az ujjá hegyét:

- Maga az, kis Ágoston? Képzelse, az egész strandon nem találok egy ismerőst!

- Ezért még elfenekellek - gondoltam magamban, de folytattam a játékot.

- Telepedjen mellénk, mindjárt lesz két ismerőse is.

Pistára mutattam:

- Hegedüs igazgató.

- A barátja? - kérdezte Lili. - Milyen furcsán kopasz!

Pista előbb meghökkent, aztán jóízűen nevetett:

- A kislányom azt mondja: apunak lyukas a feje!

Láttam, hogy Lili teste megrándul. Ugyan miért?

- Mekkora lánya van?

- Négy éves.

- Fénykép?

- A kabinban. De ha velünk marad, megismerheti életben. A családomat várom.

Kis híján elkáromkodtam magam. Kellemetlen meglepetés! Lili rám sandított.

- Azért csak maradj! - hunyorítottam feléje.

- Nem tudom, én is várok valakit - mondta.

- Nagy örömtől fosztaná meg a lányomat - mosolygott Hegedüs. - Nem tudom, megfigyelték-e, hogy a gyerekek mennyire szeretik a szép embereket.

Lili erre lágyan elmosolyodott, engem aggasztott szokatlan arckifejezése. Mi a szösz? Az érzélgősség jelei ütköznek ki barátnőmön?

Elhatároztam, hogy társalgásunknak kényesebb színt adok.

- Jelzem, úgy vettem észre, hogy a felnőttek is a szép után fordulnak. Csupán Hegedüs elvtársnak nem tetszett, hogy elment egészen a kerítésig, holott nyilvánvalóan nem volt ott semmi dolga.

Láttam, hogy Lili szemében kinyílik a bicska. Lustán nyújtózott egyet, dereka ívben megfeszült, keble megemelkedett, aztán így szólt:

- Hegedüs elvtárs, maga kétszínű.

- Félreért - tiltakozott vidáman Hegedüs. - Ha maga szobor lenne egy szökőkúton, én minden reggel arra járnék, hogy láthassam. De furcsa meglepetés volna, ha egyszer a szobor maga jönne el reggel a lakásom elé.

- Megijedne?

- Nincs nekem annyi időm, hogy féljek maguktól.

Lili összeráncolta a homlokát:

- Túl nagyokat ugrik. Nem értem. Hízeleg, vagy sérteget?

- Hízelvek. Azt mondom, hogy maga csak olyan férfi felé hajlik, akinek se a nap nem süt, sem a tűz nem melegít, csak a maga két szép szeme világa.

Lili elmosolyodott.

Én is.

- Pedzi már - gondoltam.

- Szinte sajnálom - folytatta - hogy annyira ember vagyok, hogy nem tudok csak férfi maradni.

Lili megrezsent, elpirult s egy alig észrevehető mozdulattal előre engedte a vállát.

Ebben a pillanatban éles gyermekhang zavarta meg beszélgetésünket:

- Apu, apu!

A medence szélén egy tizenkétéves forma, feketehajú kis legény futott felénk, mögötte egy barna kislány iparkodott.

- Várj meg! - kiabálta mérgesen. - Én gyorsabban futok, mint te.

A legényke felnőttesen elmosolyodott és maga elé eresztette a húgát. A kicsi diadalmasan állt meg apja előtt:

- Apu! Láttad? Jobban futok, mint Péter.

Hegedüs nevetve ölelte magához.

- Ez a kis boszorkány - fordult Lili felé - a lányom, Jutka. Ez a lovagias férfiú pedig a fiam, Péter.

Jutka minden teketória nélkül a nénihez futott, a fiú előbb szemrehányó tekintetet vetett apjára, s csak aztán mutatkozott be - fülig pirulva.

Lili fölháborítóan hülye mosollyal gyönyörködött a gyermekekben.

Én a közeledő asszonyt néztem. Először láttam Hegedüs feleségét.

Egész csinos. Arca kedves és értelmes, alakja falusiasan tömör, lépése szilárd. Lili kihívó szépségének árnyékában azonban egészen elhalványul. Most már örülök, hogy itt van: Pistának is észre kell vennie a különbséget...

Lili is az asszonyra nézett és inkább ijedten, mint örvendezve fölkiáltott:

- Ponty!

- Nézd csak, Szerén! - felelt az asszony.

- Most Lilinek hívnak - pirult el Lili és magyarázóan hozzátette: - együtt jártunk polgáriba. Ő volt az osztály esze, én voltam az osztály rosszsa.

Csak azt nem tudom, a régi nevét szégyellte-e vagy azt, hogy megtudtuk, hogy neki is lehetne már tizenkétéves fia. Eddig fiatalabbnak hittem.

Ebben a pillanatban megszólalt a kicsi:

- Nézd anyu! Milyen szép néni! Szebb, mint te vagy!

- Boszorkány - szólt rá Lili. - Szabad ilyet mondani anyukáról?

Hegedüs és felesége egymásra néztek és lopva elmosolyodtak.

„Azt hiszed, ez bánt bennünket?” - látszott mondani ez a mosoly. - „Nem cserélnénk veled. Tudjuk mi, miért választottuk egymást.”

S hogy semmi tévedés ne essék, az asszony kicsit lenéző hangsúllyal megkérdezte:

- Táncolsz?

- Nem. Direktrisz vagyok egy espressóban.

Dühösen ugrottam fel.

Mitől zavarodott meg ennyire? Mitől lett ilyen szégyenlős? Hiszen ez a hang nyílt behódolás!

S hogy teljes legyen a bosszúságom, szinte megalázkodva tette hozzá:

- Megcsókolhatom a lányodat?

Sürgős dolgomra hivatkozva nyomban elbúcsúztam. Ebből elég volt.

Persze a strand kapujához érve már kinevettem magamat.

- Mit dühöngsz? - kérdeztem. - Olyan fontos volt ez az ügy? Nyavalyát! És ha csődöt mondott azon, hogy Pista papucsférj... Neki baj, nem neked.

Komolyan csak az bántott, hogy Liliben csalódtam. Eddig azt hittem, hogy hozzám hasonló szabad szellem és tessék: lelke mélyén kispolgári ábrándokat ringat! Pfuj! Szóval így romlott el szépen induló napom, de megérdemeltem: tudtam én, hogy ezek társaságában nem érezhetem jól magam.

Evvel zárom leveletem. Most várj türelemmel a folytatásra. Utolértem az eseményeket. De hogy lásd, nem véletlen szerencse, hanem tervszerű gondolkozás gyümölcse nálam a siker, előre elmondom, mi fog történni.

Mindent előkészítettem. A hangulat nálunk Kompresszorelles és ez a Hegedüs-ellenesség köntösében jelentkezik. Őt viszont annyira elkapatták az övéi, hogy már nem tud disztíngválni: a mi értekezletünkön is úgy fog viselkedni, ahogyan otthon szokott. Nagy vihart fog a fejére idézni és nem bírja el, ha nem népszerű. Ekkor jövök én és a felháborodást személyéről beosztottjaira hárítom. Ő boldog lesz - én meg elérem a célomat.

ZÁTONYOK

Kedves öcsém!

Sürgetsz és én nem bánom. Nem is fog ártani, ha a magam számára is összefoglalom mindazt, ami történt - és egész másképp történt, mint ahogy vártam. Mi tagadás, nehézségeim vannak, de már azt is tudom, hogyan leszek úrrá fölöttük. Engedd meg, hogy szokásommal ellentétben ne az elején, hanem a végén közöljem veled elméleti általánosításaimat, hadd mutassam meg, hogyan keletkeznek bennem az új gondolatok.

Itt csak annyit, hogy nem gondolkoztam eleget Hegedüs jellemének kulcsa fölött.

Hetvenkedő!

Közönséges hetvenkedőnél ez elég is lenne ahhoz, hogy cselekedeteit előre kiszámítsam. Ő azonban nem közönséges hetvenkedő, hanem egy kicsit bolond is. Nem tudja elrendezni a dolgokat, mindent egyformán fontosnak tart. Büszke a sikereire és a szerénységére. Büszke a kiállására és arra, hogy maradéktalanul teljesíti az utasításokat. Büszke a kérlelhetetlenségére és a méltányosságára, a következetességére és a hajlékonyságára, a nappalra és az éjszakára. Aztán csodálkozik, ha a barátai se ismerik ki magukat rajta.

- Pedig logikus! - ez a kedvenc szavajárása.

Logikus is - akár a paranoiásoknál. Az ő gondolatmenetében sem találhatsz legkisebb következetlenséget sem, ha elfogadod azt a rögeszmét, amely az egésznek az alapja.

Hegedüs rögeszméje: a „pártszerűség”. De hogy ezen mit ért, azt csak ő maga tudja. Hasztalan magyaráztatod el - attól csak zavarosabbá lesz. Még jó, ha csak ilyenfajta általánosságokat fecseg:

- A pártszerűség az, ha nem felejtik el, hogy ellenséggel körülvéve menetelünk - mondotta Lenin.

Lelke rajta. Én nem olvastam, de ő jobban ismeri a klasszikusokat, mint én. De ha tényleg írta Lenin, úgy ebben az esetben megfeledezett a rá annyira jellemző szabatosságról és ugyan csak homályos magyarázatot adott. De Hegedüstől se várd, hogy világosabbá teszi. Ellenvetéseidet türelmetlenül szakítja félbe:

- Kétféle pártszerűség van: formális és lényegi.

- Áhá: szóval az utóbbi az igazi?

- Dehogy. Egyik a másik nélkül nem sokat ér.

- Akkor: van egy megtanulható és egy nem megtanulható része?

- Nem. Aki nem érzi a másodikat, nem értheti az elsőt.

- Vagyis?

Erre rátér a másik rögeszméjére:

- Vagyis, ez is jellemkérdés, mint minden, ami az ember kommunista voltával függ össze.

Bele kell bolondulni. Legjobb, ha ráhagyod. Ő a kínai anyacsászárnő s így természetes, hogy a barátfülét a fejére keni.

Azt azonban, hogy ez nemcsak bolondéria, hanem egyben kitűnő indok is, hogy erre a titokzatos pártszerűsége támaszkodva azt tegye, ami jól esik neki, azt csak akkor értettem meg, amikor a mi üzemértekezletünk napja elérkezett.

Hegedüs - amint azt előre kiszámítottam - nem vette figyelembe, hogy a Hidrotechnika dolgozói hozzászótkak a dicséretetekhez, nem sejtette, micsoda elkeseredés lakik a szívükben és addig kritizált, addig heveskedett, amíg megkapta, amit keresett, s nekem alkalmam nyílt a békítgetésre.

Szinte lincshangulat lett úrrá a gyűlésen. A felszólalók nem válogatták a kifejezéseiket. Már az első megadta a roham alaphangját:

- Nem vagyunk taknyos gyerekek. Velünk ne kiabáljon az igazgató elvtárs. Kiabálni mi is tudunk. Arról beszéljen, miért nem gondoskodtak az anyagellátásról...

Utána jött a másik:

- Gyarmattá lettünk... Kutyába se vesznek bennünket. Az igazgató elvtárs csak látogatóba jön hozzánk...

Az öreg Szemeti majdnem sírt felindulásában:

- Tudja az igazgató elvtárs, mi volt a Hidrotechnika? A mi Hidrotechnikánk?

És elhangzott a szó: „Kompresszorék...”

Hegedüs halálsápadtan tűrte a vihart, időnként buzgón jegyezgetett. Parányi elvtársnő minduntalan odahajolt hozzá:

- Reakciós csibészek! Mondja meg nekik, hogy jobboldali szocdemek.

Az igazgató másik oldalán Tatarek elvtárs, az összüzemi ÜB-titkár foglalt helyet. Ő volt az egyetlen ember, aki megőrizte nyugalmát. Gyerekesen kerek fejét két öklére támasztva, ragyogó fekete szemét mindig az éppen beszélőre fordította s időnként furfangosan elmosolyodott.

De ez az ÜB-titkár megint egy egészen különleges Hegedüs-féle figura, el kell mondanom róla valamit, amiről még lesz szó.

Mielőtt a Kompresszor- és Gépgyárba került, egyik nagy tömegszervezetünk budapesti titkára volt, s valamiféle klikkharcba keveredett. Leváltották és büntetésből visszaküldték fizikai dolgozónak. Hegedüs is ebben a tömegszervezetben végezte pártmunkáját, mint politikai munkatárs. Tatarek őt kérdezte meg, nincs-e kedve magához venni. Megegyeztek. Mikor egy félév múlva Tatareket ÜB-titkárrá választották, jelentkezett Pistánál:

- Nem tudom, hallottad-e, hogy ÜB-titkárnak jelöltek?

- Én ajánlottalak. Jó, hogy bejöttél. Őszintén szeretnék veled beszélni. Nem bánom, ha meg is haragszol érte.

- Halljuk.

- Nagyon tehetséges embernek tartalak. De mint titkár, olyan undorítóan viselkedtél, hogy azt nem lehetett kibírni. Nagyképű voltál, fölényes, ellenszenves. Én úgy utáltalak, hogy többször is ott akartam hagyni miattad a szervezetet. Csak a pártfegyelem tartott vissza. Ezt meg kellett mondanom, mert ha nem változol meg, itt is bajok lesznek veled.

Tatarek kissé fanyarabban mosolygott, mint máskor (mert mindig mosolygott s a mosolyába egy hónap alatt beleszeretett minden nő, aki csak a Kompresszorban dolgozott), de egyenesen nézett Hegedüs szemébe és keményen megszorította a kezét.

- Köszönöm a nyílt beszédet. Majd alkalomadtán hasonlóval viszonzom.

No, mindjárt elszégyeltem magam. Egy pillanaton belül rájössz, hogy ennél a beszélgetésnél nem lehettem ott s mégis dramatizálom, mint valami átkozott irodalmár. Mindegy, ha formájában nem is, lényegében hiteles. Tatarek mesélte el Parányi elvtársnőnek, ő meg nekem. Akkor még Hegedüs mellett állt s őt akarta dicsérni a történettel. Engem azonban egészen másra tett kíváncsivá. Tatarek nem volt szokványos ÜB-titkár, igazán nem hanyagolhattam el s boldogan értesültem erről a feszültségről közte és barátom között. Ettől kezdve rendkívüli figyelemmel hallgattam és szinte patikamérlegen mértem le minden szavát.

Most örültem, amikor hirtelen szót kért.

- Eddig - mondta - nagyon érdekes volt az értekezlet. Egyenes, nyílt, bátor. Az elvtársak ki-mondták, ami a szívüket nyomta. Gondolom, ez Hegedüs elvtársat éppen úgy megnyugtatta, mint engem. Ez az útja a félreértések tisztázásának. Csak egy kis szépséghibája volt a felszólalásoknak. A magas hangot, a szenvedélyes kitérőket az elvtársak nem párosították konkrétumokkal. Minden vád általánosságban mozgott. „Valóságos gyarmat lettünk...” „Úgy érezzük, mintha...” „Az igazgató elvtárs, úgy látszik, azt hiszi...” Az állítások élesek, a tények tompák. Nem arra kérem az utánam felszólalókat, hogy fékezzék magukat. Beszéljenek csak még élesebben. De azt kérem, hozzanak fel tényeket. Ez és ez a disznóság történt. Ez és ez csinálta. Enélkül ugyanis nehezen tudunk tájékozódni és az esetleges hibákat kijavítani.

Tatarek szavait néma csend követte. Az elvtársak egymásra néztek.

- Igaza van! - látszottak mondani a szemek.

A párttitkár nő felnyújtotta a kezét. De én megelőztem.

- Ha csak tény kell - álltam fel a helyemről - mondok én annyit, amennyit akarnak.

Magam elé terítettem az irataimat. A félasztalt elborították.

- Itt van minden, írásban, dátumozva és lajstromozva. Holnapig nem érne véget az értekezlet, ha föl akarnám olvasni valamennyit.

Hegedüs kíváncsian emelte föl az egyik levelet, de én minden teketória nélkül kivettem a kezéből.

- Mielőtt azonban ismertetném egyiket-másikat közülük, meg kell mondanom, hogy az elvtársak, bár lényegében igazuk van, rossz helyre címezték a panaszait. Nem az igazgató elvtárs tehet a bajokról. Be tudom bizonyítani, hogy az igazgató elvtársat félrevezették. Be tudom bizonyítani, hogy nem hajtották végre egyenes utasításait sem.

- Itt van például az első levél. Fekete főmérnöknek:

„Ön utasítást kapott arra, hogy megjavíttassa az eltört carussel-gépet, de...”

Jó félórán keresztül olvastam fel az egyik iratot a másik után. Levelek, válaszok, viszont-válaszok és utolsó tiltakozások bizonyították igazamat. A dokumentumok közül főleg a főmérnökhöz szólókat ismertettem, de akadt ott olyan is, amely az anyagbeszerző, a diszpécser, a raktáros és a főnormás személyével foglalkozott. Minden felolvasás után zúgott a taps és a felháborodás.

Oda-oda pillantottam Hegedüsre. Arcába visszatért az élet színe; sőt: nemcsak az arca, a füle is pirosodott.

- Jól van - gondoltam. - Ennyi elég.

Utánam senki nem kért szót. Parányi elvtársnőre néztünk. A legnagyobb zavarban ült a helyén. A legszívesebben levágta volna a kezét, hogy az előbb az égnek mert emelkedni.

A mi ÜB-titkárunk végül Hegedűsre nézett. Az bólintott és felállt:

- No, elvtársak, meghallgattam a panaszait. Megkérem, ne várjanak tőlem választ rájuk. Megvallom, valamennyi újság előttem. Meggyőződés nélkül nem fogom elismerni, vizsgálat nélkül nem fogom visszautasítani igazságukat. A felolvasott dokumentumok nem győztek meg. A kérdés ugyanis nem az, hogy voltak-e hibák, vagy sem, hanem hogy lehetséges volt-e ezek ellenére teljesíteni a tervüket, vagy sem. Hibák természetesen odaát is voltak s odaát mégis teljesítették a dolgozók kötelességüket. A kérdés tehát az, több volt-e az objektív akadály itt, mint ott. Ez pedig bizonyítás nélkül nem dönthető el.

- A bizonyítás viszont könnyű és egy hónapon belül automatikusan bekövetkezik.

- Az elvtársak azt állítják, hogy tervüket kizárólag külső hibák miatt nem teljesítették. Ha ez így van, az nagyon jó. A külső hibákat ugyanis könnyű megszüntetni. Egy hónapig személyesen fogom ellenőrizni, hogy minden anyag időben a raktárunkba, minden utasítás az irodájukba érkezzék. Ezek után simán behozzák lemaradásukat és én megszegyenülten fogok bocsánatot kérni...

- De ha nem így lesz, elvtársak... Egy hónap múlva akkor is találkozni fogunk. S akkor az én kezemből is írásos bizonyítékok lesznek, nem rosszabbak, mint Ágoston elvtárséi és akkor már csak egy beszélhet: a terv teljesítésének tévesztése.

- A felszólalók szenvedélyessége engem megrázott és meggyőzött arról, hogy beszámoló hangja politikai hiba volt. Megéreztem, hogy az elvtársakból az őszinte meggyőződés beszél és ezt akkor is tiszteltem, ha úgy gondolom, hogy tévedésen alapul. De egy felszólalást élesen el szeretnék választani az elvtársakétól és ez az Ágoston elvtársé.

Ijedten kaptam fel a fejemet. Azaz nem is ijedtem: hitetlenül. Annyira meglepődtem, hogy más érzésre nem is maradt időm.

„Bolond ez az ember? Ő támad?”

- Van egy mondás, elvtársak: rágalmazni háromféleképpen lehet: tévedésből, rosszindulatból és statisztikából. Íme - emelte fel és szórta szét írásaimat - itt vannak a statisztikák.

- Amíg ennek az üzemnek én vagyok az igazgatója, nem tűröm, hogy bárki rágalmazza, befeketítse és lejárassa beosztottjaimat. Ami az üzemben történik, azért én vagyok a felelős, ami pedig ebben a krekliben, azért Ágoston. Te ezt nagyon jól tudod, Ágoston elvtárs s a nagy nyilvánosság előtt kérdezlek meg: mért hallgattad el, hogy a gép javítási ügyről szóló második levélben Fekete elvtársán kívül az én aláírásom is szerepel?

- Mert az igazgató gyakran nem tudja, mit ír alá! - nevettem idegesen.

- A keresztapád térgyecalácsa - legyintett. - De kíméletes lettél egyszerre! Különben is ebben az ügyben végső soron én utasítottalak el, mert a ti esztergapadotokat pótolni lehetett, de a mi egyetlen gőzkalapácsunk törése az egész üzemet leállította volna.

- Lám, megint azt mondd, ti meg mi! - kiáltottam közbe egy lélegzettel.

Ezúttal sikerült megzavarnom. Nézett rám, megütődve. Tatárek húzta ki a bajból:

- Na, ha csak ezen a kifejezésen múlik, hogy gyarmat vagyunk-e vagy sem, akkor nincs semmi baj!

- De nem ezen múlik - tiltakoztam. - Hegedűsnek nem volt igaza, amikor leállította a gép-javítást.

- Igazam volt. És ha nem volt igazam, miért Feketét támadod és nem engem?

- Én nem hoztam fel semmit, amiről nincsenek írásbeli bizonyítékaim.

- Jó. És mért csak ebben az egyetlen esetben fordultál hozzám? Mért álltál meg mindig a beosztottjaimnál? Az irodám mindenki előtt nyitva áll, kivált előtted. Én abban a helyzetben kívánok lenni, hogy mindenért emelt fővel vállalhassam a felelősséget, ami az üzemben történik. S ha most nem vagyok ebben a helyzetben, úgy kell nekem, miért nem ellenőriztettelek!

- Hát miért nem ellenőriztél? Tiltakoztam ellene?

- Elég a vitából. Még csak annyit, hogy Ágoston elvtárs mai fölszólalása meggyőzőtt rossz-hiszeműségéről és ezért fegyelmi elé állítom.

Fű, micsoda undorító fordulat! Egészen megszedültem. De azt azért láttam, hogy az elvtársak értetlenül forgolódnak össze-vissza és sugdosódnak egymás fülébe. Pallag pedig, ki három napja visszatért szabadságáról, szót kért. A mi ÜB-titkárunk nem akarta megadni - „válasz után nincs vita” - de Tatarek rászólt:

- Vannak elvtársak, akiknek a szava mindig érdekel bennünket. Pallag elvtárs ezek közé tartozik.

Nagy erőfeszítéssel összeszedtem gondolataimat és vártam egy újabb támadást. Nem következett be.

Pallag szomorúan, kicsit tanácstalanul nézett szét, nyelt egy-kettőt, csak azután kezdett beszélni:

- Bocsásson meg, igazgató elvtárs, de nem értettem mindent nagyon jól. Talán mert öreg vagyok, talán mert nem beszélt elég világosan. Hogy tetszett mondani? Ketten felelősek, ön meg Ágoston? Ezt csak félig magyarázta meg: Ágoston ellen fegyelmit tetszik indítani. És?

Hegedüs tágra nyitotta száját a csodálkozástól. Szégyentelenül felállt és úgy bámult az öregre. Aztán lenézett Tatarekra.

Az ÜB-titkár szélesen elvigyorodott. Hegedüs vállat vont:

- Helyes - mondta szárazon. - Pallag elvtársnak igaza van. A mondatomat így fejezem be: én pedig vizsgálatot kérek magam ellen a fölöttes szervektől.

Erre aztán kitört a taps.

- Ha nem ítélnék el - súgta az ÜB-titkár - mindenki azt fogja mondani, megakadályoztad a vizsgálatot.

Most már Hegedüs is nevetett:

- Nagyon nagyképű voltam?

- Veszedelmesen. De azért nem is végződött rosszul.

Az ülés magától felbomlott. Parányi elvtársnő gyorsan elhúzódott. Bizonyára, hogy ne kelljen véleményt mondania, amíg Koczkával nem beszél. A széksorok közül Pallag sietett felénk:

- Haragszol, igazgató elvtárs? - kérdezte.

- Hát - vakarta Hegedüs a fejét - beugrattál, öreg, beugrattál... Az egész világ rajtam fog mulatni.

- Hallgass rám... Inkább csinálj ostobaságot, mint nem egyenes dolgot.

A fékezhetetlen szájú Pollák néni előretört a háttérből és elsodorta Pallagot.

- Maga mindig ilyen mérges, igazgató elvtárs? - sipította negédesen.

- Nem baj az, mama, - nevetett Hegedüs - amikor a kutya ugat, nem harap.

- Kutya? No hiszen! Épp ilyen házőrző kellene nekem.

Hegedüs egyszerre csibészesen rikkantott egyet és - átugrotta az asztalt:

- Itt vagyok. Vigyen magával.

- Juj - kiáltott Pollák néni. - Halálra rémiszti az embert!

Mindenki nevetett.

Tatarek félrevonta az ÜB-titkárunkat:

- Gyere csak, Vida elvtárs, beszédem van veled...

Egyedül maradtam az asztalnál. Összeszededgettem széthányt irataimat és keserűen néztem a kavargó tömeget:

- Micsoda hálátlanság! Segíteni akarok és így fizetnek.

Otthon azután kinevettem magamat:

- Mi vagyok én? Molièri hős? Marhaság!

Ha én segíték Hegedüsön, annak ára van. S ha nem akarja megfizetni, lelke rajta: majd többbe kerül...

Azon törtem a fejem, mi következik a törtétekből. De ahelyett, hogy gondolataimmal untatnálak, inkább azt mesélem el, ami a valóságban bekövetkezett.

Nagy rumli lett belőle, mondhatom.

Foglalkozott vele Koczka, a személyzeti, a főosztályvezető, sőt még a miniszterhelyettes is.

Hegedüst mindenütt összeszidták.

Szó sem lehet róla, hogy ilyen ingatag alapon fegyelmet indíthasson ellenem. Ő ellene sem kezdenek vizsgálatot.

Kár! Nagy leégés lett volna, ha engedik, hogy nekem támadjon.

A dolgozók ferdén néztek rám néhány napig, de aztán kimagyaráztam magamat.

- Merhettem-e többet? Így is fegyelemmel fenyegetődzött.

Amikor pedig késett a vizsgálat, azt mondtam:

- Lám, begyulladt... Nekem volt igazam.

Végül a kerületi pártbizottság lépett közbe és Parányit, Hegedüst és Tatareket megintette az egyesülés rossz politikai előkészítése címén.

Az ellenség térdenállva könyörög, mesélte később Parányi Koczka szavait, hogy te maradj a vállalatvezető. Nem az a nagyobbik baj, hogy nem agitáltatok, hanem hogy nem vágd ki néhány osztályvezetőt. Persze, te Ágostont szidod és Szvati bácsit támogatsz.

Az egész Hidrotechnika rajtuk mulatott. Észrevettem, hogy Hegedüs nem tudja, hogy viselkedjék a társaságomban.

Úgy éreztem, eljött az ideje a kimagyarázkodásnak. Ennek egész baráti légkörben kellett lefolynia s igen kedves ötletem támadt, amellyel ifjúságom légkörét varázsolhattam megbeszélésünk színhelyére. Bizonyára emlékszel még Tordára, a színészre. Ekkor már harmadik éve játszott a Nemzetiben, igen komoly sikerrel. Egy este lesben álltam a színészbejáratnál s amikor kijött, „véletlenül” a karjai közé szaladtam. Nagyon megörült nekem s mikor

meghallotta, hogy együtt dolgozom Pistával, ő mondta, hogy nagyon jó lenne egyszer összekeverednünk. Mindjárt meg is beszéltem Pista nevében is egy találkozót. Másnap aztán bekopogtam Pista szobájába. Elhatároztam, hogy a legnehezebb eszközöktől sem riadok vissza ez alkalommal.

- Rám haragszol? - kérdeztem tőle.

- Rád most már sokkal kevésbé haragszom, mint ezelőtt - felelte.

- Értem - mondtam. - A nagyobb disznóságok elnyomják a kisebbek szagát.

Pista furcsán mosolygott:

- Hidd el, az egész csak azért fáj, mert pártügy. Ha nem az volna, egy vállrándítást sem érdemelne meg.

Most én mosolyogtam.

- Persze, te azt gondolod, hogy ez afféle komikus ostobaság Koczka részéről. Hát nem, barátom. Ez nagyon komoly dolog.

Csodálkozva nézett rám.

- Elmondanék neked egy históriát, ha tudnám, mit fogsz szólni az indiszkréciómhoz.

- Ne törődj mindig a mások véleményével - mondta bosszúsan. - Ha úgy gondolod, hogy el kell mondanod, halljuk.

- Hát ide figyelj. Mikor megkaptuk az egyesítő határozatot, magához hívatott a főosztály személyzeti főnöke és azt mondta:

„Kellemetlen. Megint a főöreg (tudod, a miniszterhelyettest hívja így) vacakolt. Most aztán vigyázz és ha valami gyanúsat látsz, jelentsd azonnal.”

- Meg kell mondanom, nagyon csodálkoztam. Meg is kérdeztem: „Gyanúsat? Hegedüsnél?! Megbolondultál! Illegalista!”

„Eh, ti üzemiek! - mérgelődött. - Nincs logikátok! Ha illegalista, miért van ilyen ócska helyen? Na? Van itt ész!”

Pistára néztem. Keserűen mosolygott.

- Látod - mondtam neki - hogy állanak a fejük tetejére a kincstári gondolkodás tükrében a tények? És ez még nem minden. Barátunk úgy huhogott, mint egy sötét bagoly:

„Óriási disznóság van a füle mögött! Csak azt nem tudom, hogy mi. Vigyázz! Nagyon vigyázz!”

- Mit csinálhattam? Azt, amit te most. Szomorúan mosolyogtam. Ő folytatta:

„Micsoda pech, hogy nálunk dolgozik! Próbáltam már eladni, de nem megy.”

- Nem veszik? - kérdeztem szarkasztikusan.

„Meg aztán ez se tetszik egyeseknek. A legnehezebb káder. Megtartani veszélyes, elküldeni nem lehet. Bárcsak sikerülne szépszerével kiszekírozni.”

Elhallgattam. Vártam Pista válaszát. De az késett.

- Értem - mondta végül. - Csak azt ne hidd, hogy ezt nem tudtam eddig is. Mindenesetre köszönöm.

Ekkor elmondtam neki Tordát és ő boldogan beleegyezett a találkozásba.

A Mátyás-pincében Pista már várt rám.

- Torda? - kérdezte idegesen.

- Játszik. Lehet, hogy késik egy kicsit.

- Jó - mondta. - Remélem, ő is sietni fog.

Láttam, hogy nagy beszélhetnékje van, de türtőzteti magát. Elmerült az étlap rejtelseiben.

- De te nem sietsz? - kérdeztem, csakhogy mondjak valamit.

- Nem. És te?

- Én? Az agglegény? Hová sietnék?

Letette az étlapot és könnyedén elmosolyodott.

- Zsuzsával nem találkoztál? - kérdezte egészen természetes eszmetársítással.

- De igen. Plüss Simon felesége és két gyermekének anyja.

- Micsoda véletlenek vannak az életben! - csodálkozott. - Ha regényben olvasok ilyet, nem hiszem el. Én meg az apjával találkoztam, Krizsánnal. Jól öltözik, pocakos és tele van panasszal.

- Várj, várj - szakítottam félbe. - Majd elmondod később. Előbb felelj egy kérdésemre. Te hogy álltál Zsuzsával? Szeretted?

- Nem. Pedig kevés olyan szép lányt láttam életemben.

- Nem értlek... Bocsáss meg, de már régen szerettem volna tudni: hogy kerültél el a varázsát? Ösztön? Megérezted benne a kispolgárt?

Először meghökkenve nézett rám, aztán akkorát nevetett, hogy a szomszéd asztaloknál felénk fordultak a vendégek.

- Hát te még a régi számár vagy - mondta, mikor végre levegőhöz jutott. - Micsoda marhaság!

Ez volt az a pillanat, amikor egy csapásra kerékvágásba zökkenhattunk volna, de én hülye, megsértődtem. Hiába, mindig kihoz a sodromból. Megpróbálok a szája íze szerint beszélni és tessék, belém köt.

- Ne sértegezz! - mondtam. - Ne feledd, hogy az igazgatóm vagy és én nem gorombáskodhatom vissza.

- No fene! - hökkent meg. Elképedve vetette magát hátra a székében és kiejtette kezéből a kést.

Úgy éreztem, mintha nem az evőeszköz, hanem én estem volna a padlóra. Rögtön észbe kaptam.

- Piszok vagy, kérlek alássan! - mondtam, kissé kényszeredett élénkséggel.

Közben azonban beidegződött mozdulattal felemeltem a kését és az asztalra tettem...

- Ébredj fel, Karcsikám! - kiáltotta. - Velem beszélsz!

- Eh - feleltem mindenre elszántan - mit tudom én, kivel beszélek! Nem te lennél az egyetlen, akit megváltoztatott az igazgatói szék.

Vakmerőségem használt. Egyszerre lecsendesedett:

- Rossz tapasztalataid vannak?

- Nagyon... Az ördög tudja, mi van itt!

Nem felelt. Az abroszt szurkálta egy fogpiszkálóval és nézett rám merően. Rosszul éreztem magam. Jobb szeretem a szemérmesebb partnereket. De kiálltam a tekintetét. Gondoltam, azt várja, én szólaljak meg előbb. Semmiképpen nem akartam alul maradni ebben az előttem oly ismerős párharcban és erőm megfeszítésével hallgattam.

Csakhogya ő ismeretlen stratégiával dolgozott. Mielőtt feszélyezővé vált volna a némaság, megszólalt:

- Akkor miért épp a beosztottjaid kérik a leváltásodat?

Megszédültem, de annyira, hogy az asztalba kellett kapaszkodnom.

- Rémes... Én azt hittem, hogy a fölötteseim gyűlölnék és a munkások szeretnek...

- Különös tévedés! - Koczka és a főosztály ajánlja, hogy nevezzek ki a helyettesemmé.

- Ez igen! - gondoltam. Tiszta vizet öntött a pohárba. Hiába, van benne valami nagyvonalúság.

El is múlt az ijedelmem. A helyzet tiszta, éles, indulhatnak a tárgyalások. Ekkor egy oldalazó mozdulattal váratlanul kihúzta magát:

- Mi van veled, Karcsi? Szeretnék rajtad segíteni.

Ravasz! De én se estem a fejem lágyára! Segíts, szent Őszinteség. Az a képmutató részvét, amely hangjából kicsendült, sok mindenre felhatalmaz engem.

- Dehogya akarsz rajtam segíteni - panaszkodtam. - Csak gúnyolódsz. Az előbb is, mikor Zsuzsáról kérdeztelek... Azt hiszed, tréfáltam? Érts meg: én érzem, hogy nem vagyok maradéktalanul kommunista és szeretném megfejteni a titkokokat. Tagja vagyok a Pártnak, teljes képességgemmel segítem, de hát ez minden? Nem, ez nem elég! Tudod, micsoda életem volt nekem? Nem mondom el, mert nem akarom, hogy megutálj... Már az is erőfeszitésembe került, hogy tisztességes maradjak. Azért szerettem volna veled beszélni, hogy tanácsot kérjek...

Bátorítóan nézett rám.

- Én mindig hozzátok tartozónak éreztem magam. Csak Zsuzsa példája tartott vissza. Vajon én különb vagyok nála? Én kibírom? Én nem leszek árulóvá? Nem éreztem magam elég erősnek - de nem magamat, titeket féltettelek. Segítek, ahol tudok - gondoltam - de nem kerülhetek olyan titkok birtokába, amelyek árulóvá tehetnek. Ez becsületes, nem?

- Hát - húzta el a szót - kibúvónak elég becsületes. Én azt hiszem, ha Zsuzsa egy félévvel később bukik le, már ő se válik árulóvá. Aki megértette, hogy kommunistának lenni nem áldozat, hanem gyönyörűség, az többet nem félt semmitől.

- Gyönyörűség? - csodálkoztam. - Piszokban, üldözésben, börtönben élni?

Bólintott:

- Piszokban, üldözésben, börtönben - élni! Ezen van a hangsúly. Az én életem legalább élet volt. És a tiéd?

- Nem volt élet - hajtottam le megadóan a fejem, de közben azt gondoltam: milyen nagyképű!

- No de nem erről van szó. Térjünk vissza.

- Szóval - mondtam - félek ettől a felelősségtől. Sokat kell segítened, ha a helyettesed leszek.

Mosolygott:

- Ne félj semmitől, Károly. Nem leszel a helyettesem. A mi főmérnökünket annyira szeretik a munkások, hogy maga egy egész szervezetet pótol. Erre te nem lennél képes. Vezesd tovább a Hidrotechnikát az összeköltözésig, aztán fődiszpécserre nevezlek ki.

- Félreértettél! - estem a szavába. - Várj. Erről még beszélünk kell.

- Beszélj!

- Ne most... Majd később... Egészen megzavartál.

- Nem baj - mondta hidegen. - A megzavart ember őszinte ember. Mondd csak ki bátran, ami a szívedben van.

Nem tudom, hová fajul a beszélgetés, ha Torda Dénes meg nem érkezik.

Oly észrevétlenül jött keresztül a termen, hogy csak akkor vettük észre, mikor mellettünk állt. Csendesen mosolyogva nyújtotta felém a kezét:

- Szervusz, Ágoston.

Többször megfigyeltem, hogy az igazán nagy színészek mennyire szeretnének az életben másnak látszani, mint amik. Mintha attól tartanának, hogy ha túlzottan kimutatnák érzelmeiket, nem hinnék el nekik. - Csendesek és mértéktartók egy darabig. Azt is láttam azonban, hogy a legcsekélyebb incidens, amely felgyújtja képzeletüket, menthetetlenül színpadra állítja őket.

Pista oly heves örömmel üdvözölte Dénest, hogy az már szinte énrám volt bántó. Felugrott, megragadta a két vállát és kissé távolabb tartotta magától:

- Hadd lássalak...

Ez a széles gesztus mulhatatlanul előhívta Tordából a színészt.

- De jó!... - rebegte meghatottan, szinte megsimogatta a széket, amikor leült.

Úgy látszik, gyakran járhatott ide, mert máris ott termett a pincér:

- Étlapot, Torda elvtárs?

- Egy kis türelmet, elvtárs. Hadd örülök előbb a barátaimnak! Májgombóc leves? Nagyszerű! Utána kocsonyát kérek, két deci vörös borral... Hogy vagytok, barátaim?

Pista válaszolt valamit, de én már nem figyeltem rájuk. Rendeznem kellett a gondolataimat. Rosszul kezdődött a találkozó. Mi az oka kudarcomnak? Úgy látszik, több pártszerűséget és megértést kell tanúsítanom...

Kibújtam gondolataim páncéljából és újból figyelni kezdtem a beszélgetést:

- Már attól félttem, hogy el sem jössz - mondta éppen Pista. De mintha kissé türelmetlenebb lett volna, mint előbb. Történt valami közöttük?

- Én? Ha te hívsz? - harsogta Dénes.

(Közbevetőleg megjegyzem, hogy Dénest Hegedüs nevében hívtam meg vacsorára. Pista csodálkozva értesülhetett erről a különös fordulatról és alighanem azt hitte, hogy barátunk simán füllent.)

- Egy ankétre hívtak, de megmondtam, hogy szó sem lehet róla. Hiába kapacitáltak: éppen te nem leszel ott, Dénes? Mit csinálunk nélküled, Dénes? - Én leintettem őket: lesztek nélkülem is elegenden! - és idejöttem...

Felsóhajtott.

- Micsoda taposómalom! A civilek azt hiszik, hogy a színészi pálya csupa siker meg taps. Pedig nincs még egy hely, ahol annyit kellene gyötrődni és talpalni, mint nálunk. Nincs egy szabad pillanatom sem.

- Első jelenet - gondoltam. - A nagy színész feltárja a lelkét.

Láttam, hogy Pista is fintorog egy kicsit.

- Bocsássatok meg - vette Dénes halkabbra a hangját - nem vagyok egészen beszámítható. Egy félórája meghaltam a színpadon. Mérgezett tör... Ah, ezek a klasszikusok! Az embert egész feldúlják! Most úgy érzem magam, mint aki feltámadott, de valamelyik régebbi életébe. Mintha megint a kis espressónkban ülnénk, ti, barátaim, még fiatalok vagytok s a terem is csak azért olyan tág és fényes, mert megszépíti az emlékezés...

- Ébredj fel, Dénes - mondta szárazon Pista. - Ez nem espressó, nem vagyunk fiatalok és nem is örülsz olyan nagyon, mint ahogy mutatod.

Ez már megint a régi Hegedüs volt. Más nem tette volna túl magát ilyen szuverén módon az udvariasság legelemibb szabályain. Szürkén, szomorúan ült velünk szemben, vállát fázósan felhúzva.

- Milyen gyerek! - gondoltam. - Azt hitte, elég találkozunk s a régi érzések olyan forrósággal elevenednek fel, amilyenné nem is a valóság, hanem az emlékezés hevítette őket.

De lám, nem egy, hanem két bolonddal ültem egy asztalnál. Dénes fülig pirult:

- Beképzelt majom vagyok, mi? - morogta őszinte kétségbeeséssel. - Micsoda átkozott mesterség!

Emlékszem, meg is ijedtem egy kicsit. Arra gondoltam, hogy ha az érzelmek kitörése még ennél a nagy színésznél is olyan világosan megkülönböztethető a korábbi játéktól, nem vagyok-e akkor én túlságosan könnyelmű, amikor gátlástalanul elengedem magam, ha tárgyalás közben érzelmeim és szavaim véletlenül fedik egymást? Nem kelt-e a jobb megfigyelőkben éppen őszinteségem perce gyanút? Megint egy árnyalat, amelyet pontosabban kell értékelnem.

Ismét elvesztettem egy pillanatra a fonalat. Csak Dénes szavaira emlékszem:

- Nincs igazad, Pista. Ez a gorombáskodás már majdnem olyan, mint a barátság.

Erre a furcsa mondasra Hegedüs nagyot nevetett, egyszerre elszállt a feszesség. Következett egy vidám, zavaros és lelkesült óra. Ittunk, fecsegtünk, régi neveket és kalandokat emlegettünk és boldog volt, aki a másikba tudta fullasztani a szót. Volt úgy, hogy mind a hárman egyszerre beszéltünk. Dénes jól iskolázott hangja túlharsogta a miénket:

- Na és? Akkoriban talán nem színészkedtem? Dőljön össze a világod, Pista: József Attilát szavaltam éjjel-nappal és többre tartottam nála Tóth Árpádot.

Egyszerre lecsendesedtünk. A gyónások perce elérkezett.

- Miért? - kérdezte Pista.

Nem felelt mindjárt. S mikor megszólalt, arcát titokzatos, elmélyült mosoly szépítette meg. Mintha látná maga előtt egykori magát és ahhoz intézné szavait:

- Furcsa emberke voltam - kezdte, de ismét elhallgatott. S egyszerre szemünk láttára átváltozott. Haját fejének könnyed mozdulatával szétzilálta, arca beesett, elsápadt, orra élesebben ugrott elő, mozdulatai szögletesebbé, idegesebbé váltak, bár hangját nem emelte fel, suttogva is a régi süvöltés illúzióját tudta kelteni:

- A tánc, uraim, az öröm paroxizmusa. De mi keserűek vagyunk, gyávák és idegeinket cafatokra tépte az élet. Nekünk nincs táncunk, csak haláltáncunk. Aki ma ritmusra rángatja a lábát, az vagy kurva, vagy bolond. Eddig együtt voltunk ketten, de most, hogy Adrienne elhagyott, holnap én, a bolond egyedül ugrálok előttek, okos emberek előtt a dobogón, hogy elfeledtessem veletek félelmeteket s elhitesse, hogy lehettek még boldogok.

- Jézus, Úristen! - tréfálkozott Pista - ezt már hallottam tőled tíz évvel ezelőtt. Mint színészi produkció remek. De nem értem, hogy kerül ide.

Hókus-pókusz... Az enyhén eszelős fiatalember eltűnt. Helyette egy idős professzor ült előttünk, ki előadást tart egy egykori fiatal színész, név szerint Torda Dénes bolondságairól.

- Nem értettetek meg akkor sem, Pista. Az az egykori színész - rettegett. Oly iszonyatosan félt, hogy már maga is csak bolondozni tudott félelme felett. És azt hitte, hogy József Attilát, a nagy költőt sem faragták külön fából, mint őt. Hogy az is csak hitetlenül vigasztalja magát, reménytelen, bár gyönyörűen megírt álmokkal. Azt is hitte, hogy Tóth Árpád a legnagyobb lélek, mert nem táplál hiú reményeiket. De társai oly vidámnak látszottak, hogy nem merte nyíltan bevallani kétségeit. Csak amikor már késő volt, mert már maga is túljutott gyerekeségein, értette meg, hogy leszámítva Hegedüs István barátját, meg a költőt, akik már akkor is kommunisták voltak, az egész társaság szégyen és mondhatatlan félelmek közben marhászkodott. Látták, hogy az előttük járó nemzedék minden tagja nyárspolgár vagy bogaras külön s ha velük beszél, hajtogatja, mint az imamalom: én is voltam valamikor fiatal! Érted már, Pista? Milyen volt a világ annak, aki nem látott belőle kivezető utat?

- Tévedsz! - vágtam közbe hirtelen - mert én sem félttem. Emlékezz vissza: én mondtam nektek, hogy én tudom, mit akarok - s ez megvédett a pániktól...

Rám se figyeltek. Pista izgatottan előrehajolt.

- És hogy találd meg a nyugalmadat?

- Váratlanul és egy csapásra. S ha jól meggondolom, neked köszönhetem.

Kíváncsian vártam, milyen alakot ölt a mi Protheusunk, de ezúttal nem színészkedett.

- Te akkor már ültél, Ágoston sem járt közénk, nem tudhattok róla. Bemutatóra készültünk. Az „Old Man River”-t vittük színpadra. Táncoltam. Azt kellett volna kifejeznem, hogyan jut el a néger a tompa kétségbeeséstől a lázadásig. Semmi kedvem nem volt hozzá. „Hogy ábrázoljak olyat, amit nem érzek” - gondoltam. - „Ez nem művészet, hanem színészkedés!” Nyomorúságosan éreztem magam. Amikor a függöny felment s a rosszul imitált tűz körül ott kucorgott a műkedvelő statiszták fabábukhoz hasonló kara, elhatalmasodott rajtam az undor. Elhatároztam, hogy csak azt fogom táncolni, amit érzek: az elviselhetetlen kétségbeesést. Azt hiszem, sikerült. Leeresztettem a vállam és a karom s szinte nem is éltem a színpadon. És ekkor egyszerre valami forró áramlat kapott el. Kinyitottam a szemem. A nézőtér mélységéből tompa moraj tört a színpadra. Nehéz lihegést és ütemes dobogást hallottam. Megkerültem a tűz körül ülőket s a rivaldához siettem, hogy közelebből lássam azt az erőt, mely kidobott hangulatomból. És megláttam.

- A sötétségből fehér arcok derengtek felém. Az arcokon fekete gödrök: a szemek helye. De én láttam, vagy inkább látni véltem a csillogásukat. Sokan álltak. De senki nem kiabált: leülni. Aki nem látott, felállt maga is. Talpon termett az egész terem. S óriási várakozást éreztem.

- Kiestem a játékból, de ezt nem vették észre. Álltam a rivalda szélén, néztem a közönséget, próbáltam megérteni, mi megy bennük végbe. S egyszerre úgy éreztem, hogy ha vörös zászlót húznék elő és elkiáltanám: utánam! ezek követnének a fegyverek elébe is.

- Összerándultam az izgalomtól. Most éltem át először azt, amiről eddig csak fecsegtem: a művészet hatalmát. Ez a közönség helyreállította előttem mesterségem hitelét és egyszerre megéreztem felelősségemet.

- Tudtam, hogy mikor kiugrottam a körből, felborítottam, a rendezést. A fiúknak már énekelniök kellett volna, de tanácstalanul kuporogtak mögöttem és várták, hogy mi lesz. Vissza-futottam hozzájuk. Embertől emberig surrantam. Egyenként próbáltam mozdulataimmal megértetni, mivel tartoznak ennek a csodálatos hallgatóságnak és rábírní őket, hogy aktívan, okosan és egyszerre vegyenek részt a produkcióban. Íme, mikor az énekes újra belekezdett a dalba, az egész társaság csatlakozott és ragyogóan dolgozta ki a crescendót. Megkönnyeb-bültem. Naiv büszkeséggel tekintetem végig a közönségen: nem hagytuk cserben!

- Ekkor elfogyott a szöveg s én éreztem, hogy valami hiányzik, nem jó a befejezés. Még időm sem volt megijednem, mikor a nézőtér felől hatalmas visszhanggal dördült fel újból a dal. Csodálatos volt. Átugrottam a szereplők feje fölött és előrerohantam...

Itt mély sóhajjal elhallgatott és révetegen nézett végig rajtunk. Rajtam akadt meg a tekintete:

- Rosszul vagy? - kérdezte ijedten.

Úgy látszik, roppant sápadt lehettem. Nem csoda! A színész szavai felébresztették emlékeimet és szuggesztív erővel támadt fel bennem a névtelen rettegés, amely akkor elfogott. Hevesen dobogott a szívem. Nem tudom, mi van velem, honnét ez a hajlamom a látomásokra, de míg Hegedüst figyeltem, ki izgatottan előrehajolva hallgatta Dénes szavait, úgy tűnt nekem, mintha egy veszélyes vadállat kuporogna a helyén, csak a jelre várva s nekem ugrik, hogy átharapja a torkomat. Remegtem.

- Becsaptál! - nyögtem ki végre. - Svindli az egész!

Néztek rám, mint a bolondra.

- Én ott voltam - magyaráztam sietve. - Láttam. Azt hittem, magát a forradalmat képviseled a színpadon. És most kiderül, hogy... eh, nem megyek többé színházba.

- A forradalmat mindig az képviseli, aki megoldja legközelebbi feladatát - mondta nagy bölcsen Hegedüs, de Dénes nem figyelt rá. Rám mosolygott:

- Igen, erre a szereplésemre mindenki emlékszik, aki látta. Később azután kidolgoztam a táncomat, ahogy illik és nem tudtam mire vélni, hogy senkire nem hat. Évek múlva értettem meg a törvényt, hogy a partnerének beszéljen a színész, ha azt akarja, hogy a nézőtérén megértsék.

Megtöltötte poharainkat:

- Egészségedre, hercegnő! Nem hittem volna, hogy ennyire érzékeny vagy.

Mi ketten fenékiig ittuk poharainkat. Hegedüs nem nyúlt a magáéhoz.

- Én tegnap láttam egy nagy alakítást - mondta. - Még ma is a hatása alatt állok.

- Ki játszott? - támadt fel Dénesben a szakmai érdeklődés.

- Egy párttitkár.

- Koczka? - kaptam a lehetőségen, hogy újból közeledjek Pistához - az nagy színész!

- Ripacs! Az ember nem tudja, sírjon-e vagy nevensen, ha látja.

- Nem is értem, hogy lett belőle ilyen nagy ember!

Ezzel a játékkal még szórakozhattunk volna egy darabig, ha Dénes közbe nem szól:

- Valóban, Pista! Már én is gondolkoztam ezen: hogy lehet az, hogy néhány csirkefogó, akin már mindenki keresztüllát, olyan sokáig tartja magát a posztján?

Fölkaptam a fejemet.

Különös! Ez az én szakmám. Ezek az emberek is érdeklődnek utána? Különben, miért ne? Elégszer botlanak meg bennünk. Mindenesetre igen izgalmas lesz egyszer a másik oldaláról látni az én ügyemet.

Pista epésen nézett Dénesre:

- Bújj az asztal alá, megtudod. Más alulról, más fölülről.

- Tetszetős teória, de aljas - heveskedett Dénes. - Nem tudom megdönteni, de mint kommunista, érzem, hogy nem igaz. Te szerinted két világ lenne: egy alulrólvilág és egy felülrőlvilág és felülről nem lehetne megismerni, hogy ki a gazember.

Én Pistával értettem egyet, de mivel Torda a kommunistaságra hivatkozott, nem mertem ellenkezni. Hiába, ezek között az emberek között nem tudom úgy irányítani a társalgást, ahogy megszoktam. Átengedtem Pistának a szót.

- Micsoda ideges ember vagy! Alulrólvilág-felülrőlvilág! Rohansz a végletekbe, ahol már semmi nem igaz. Én ugyanannak a dolognak a két oldaláról beszéltem. Csak a gömb egyforma mindenfelől s éppen ezért az a legostobább mértani idom.

„Beszélhetsz, Károly!” gondoltam magamban.

- Az élet, Dénes, nem kívánságverseny. A világ akkor is rossz, az emberek akkor is gyöngék, ha becsukod a szemedet. Pistában éppen azt szeretem, hogy olyan tárgyilagosan veszi tudomásul a valóságot.

Sajnos, túlértékeltem barátomat. Ő sem objektívebb a többinél. Vagy talán ezen az estén semmiben nem akart velem egyetérteni? Nem tudom. Durván leintett.

- Te meg ne játszd itt a Dreigroschen-opert: „Der Mensch ist arm, die Welt ist schlecht”... Marhaság. Én nem vagyok Polly és te nem vagy Peachum. Csak hadd védjem meg az álláspontomat magam.

Azért sem sértődtem meg:

- Kérlek. Véd meg magad.

- Igen - mondta Dénes - erre én is kíváncsi vagyok.

- Az asztal asztal, a karrierista karrierista marad, akár alulról nézed, akár felülről.

- Akkor meg semmi értelme nincs az előbbi hasonlatodnak!

- Igazán? Hát tegyük fel, hogy itt valahol részegen elaludtatok. Melyiktek ismeri fel előbb az asztalt? Az, aki a pamlagon ébred, vagy az, aki az asztal alatt hever?

- Értem - mosolygott Dénes, - de mégis rossz a hasonlatod. A karrieristát felülről nehezebb felismerni.

- Csirkefogója válogatja. A hasonlatom nagyon jó. Sokkal többet lepleznek le közülük fölülről, mint alulról. Csak az előbbiekről könnyűszerrel elfeledkezünk. Mert az a majom bántja a szemünket, aki még ma is az ágon kapaszkodik és az ülógumóját mutogatja felénk.

Dénes bólintott:

- Igaz.

- Mit nehezebb megismerni felülről? A házat, a fát, az erdőt, azt a tárgyat, amely oly szokatlanul nagy, hogy rendszerint csak alulról látjuk. Így van ez a karrieristákkal is. A szokatlanul tehetségeset ismerjük föl alulról könnyebben.

- Különös beszélgetés... - töltötte meg Torda a poharakat. - Az összes karrieristák leleplezésére.

- Ígyunk! - mondta Pista. - S hogy így lesz, arra tanúm a szovjet történelem.

Fonák egy helyzet! Erre az ostobaságra fenéig kellett hajtanom a poharamat s ráadásul a dolgok lényegéhez egy lépéssel sem kerültem közelebb.

Vakmerő manőverre szántam magamat.

- Mondd, Pista! Annak idején a börtönben soha nem gondolkoztál azon, mi szeretnél lenni, ha győz a forradalom?

Meglepődve húzta föl a szemöldökét:

- De igen - mondta némi vonakodás után.

- Éspedig?

- Várj egy kicsit. Kérdezzük meg előbb Dénest.

- Az, ami lettem. Jó színész. És te?

- Mindig más. Ma kultuszminiszter, holnap csekafőnök, holnapután a tervhivatal elnöke, aszerint, hogy milyen előadást tartottak este az elvtársak, vagy mi történt nap közben. Néha meg csak arról ábrándoztam, hogy váratlan, izgalmas, szinte hihetetlennek tűnő megbízásokat fogok kapni és ez a gondolat nagyon kellemes volt.

- Érdekes - mondtam. - Tehát vezető akartál lenni? De nem vagy az. Épp oly kuli vagy, mint én és mindenféle Koczkák parancsolnak neked. Miért van ez? Nem történt itt valami égbekiáltó igazságtalanság?

Meglepetésemre - mosolygott:

- Fejlődsz, Károly. Épp olyan kellemetlen kérdéseket tudsz feltenni másoknak, mint én szoktam.

Dénes régi szövetségese ellen fordult:

- Magadnak nem tetted még föl ezt a kérdést?

- Várj - szoltam én is. - Elégedett vagy a sorsoddal? Erre felelj, de kertelés nélkül.

- Ne rohanjatok rám - tárta szét nevetve a karját. - Minden kérdésre válaszolok. Kertelés nélkül, egy-egy mondatban. Feltettem magamnak a kérdést. Égbekiáltó disznóság történt. Elégedetlen vagyok a sorsommal.

- Ki csinált disznóságot? - kiáltott izgatottan Dénes.

- Én.

Elöntött a forróság. Mégis a személyzetinek lenne igaza? Vak vagyok?

Dénes bosszúsan csóválta a fejét.

- Ostobaság. Milyen disznóságot csinálhattál te? Fecsegsz és nincs semmi értelme.

Pista ajkáról nem tűnt el a furcsa mosoly s a hangja is csak egy árnyalattal lett komolyabb.

- Nem tanultam meg új módon harcolni. Ma nehezebb és bonyolultabb kommunistának lenni, mint mikor mi kezdtük, Dénes. Lemaradtam „s aki lemaradt, azt verik...”

- De hol itt a disznóság?

- Azt hiszed, a Párt nem lenne nyugodtabb, ha én is ott lehetnék a vezetők között?

Elhallgattunk mind a ketten. Néztük Pistát és nem tudtuk, mit mondjunk neki. Torda találta meg előbb a hangját:

- Nézd, Pista... Az én mesterségem az emberi érzelem - mondta csendesen. - Hazudsz. Ilyen dolgokat nem ilyen hangon mond el, aki őszintén beszél.

Hegedüs sátáni mosolyra húzta az arcát:

- Nem? Hm. Te vagy a nagymester. Kíváncsi vagyok. Próbáld meg másképpen kimondani.

A színész lehunyta a szemét. Láttam, röstell hangosan beszélni, de arca híven tükrözte a különféle érzelmi hullámokat, amelyekkel magában próbálkozott. Végül föladta a harcot:

- Igazad van. Nem lehet másképp kiejteni... De nem minden a melódián múlik. A szavak! A szavakkal van a baj. Így nem beszél az ember barátai között.

Pista szomorúan ránézett, ő visszanézte, aztán arca elváltozott és felém fordította gyanakvó, haragos tekintetét.

- Kérlek - álltam fel sértődötten. - El is mehetek, ha zavarok.

- Ne bomolj - mondta Pista. - Talán az a baj, hogy egyáltalán elfelejtettünk barátkozni. Életünk rohanó tempója elszakított a régiektől, újakat pedig nem szereztünk.

- Igaz - sóhajtott Torda. - Nagyon igaz.

- Nékem csak egy fáj. Tudod, sok régi barátom most egészen magasán van. Egynek sem jutott eszébe, hogy megkérdezze: mi van veled Pista? Hol követtél el hibát? Nézzük végig az életedet. Hátha együtt rájövünk? Hátha segíthetek... Minden egyéb az én bűnöm, csak ez az, amire azt mondom, nincsen helyesen.

- Egyedül nem tudsz rájönni? - kérdezte Dénes meghatottan.

Az én hangom is reszketett:

- Itt vagyunk mi! Miért nem bízol bennem, Pista? Mért nem hiszed el, hogy a barátod vagyok?

Nem figyelt ránk. Elfoglalták a saját gondolatai.

- Elmondok egy kis történetet. Nem tudom, illik-e ide, de nagyon kikívánczik belőlem:

- Rózsa Ferencsel beszélgettem a Szent Imre Kollégium mögött, a dombtetőn. Nehéz napom volt. Rózsa kérdéseket tett föl, azokból vált világossá előttem, hogy nem értem a Párt föladatait. A peremvárosoknak voltam a felelőse, nekem kellett volna irányítanom a függetlenségi mozgalom szervezését ezeken a helyeken. S engem még az sem érdekelt, milyen pártok vannak ott, kik a vezetői... „Micsoda fecsegés” - gondoltam. - „Egy hajítófát nem ért a munkám. Szervezzetek - de azt se tudom, kiket.”

- Nagyon fölindultam. Rózsa meg, belelendülve a beszédbe, csodálatos világosan magyarázta meg teendőimet. Egyszerre elhallgatott és aggódó pillantást vetett a meredek útra, melyen egy félórával korábban felkapaszkodtunk.

„Rendő?” - követtem a tekintetét. - „Gyanús alak? Követtek volna?”

- A lejtőn egy kis szabócska kapaszkodott fölfelé. Vállán a kánikulában tíz-tizenkét kabát. Egyik lábára annyira sánta, hogy botra támaszkodva is alig haladt fölfelé a meredeken. Sápadt arcán patakokban szakadt a verejték.

„Ez nem hekus!” - gondoltam és újból Rózsához fordultam. Csodálkozásomra le nem vette tekintetét az emberről s mikor az végül a tetőre ért, haragtól eltorzult arccal mondta:

„Nyomorultak! Mozogni is alig tud és ilyen terheket cipeltetnek vele!”

- Fülig pirultam és megszorítottam Rózsa Ferenc kezét.

Elhallgatott.

Azt hittem, hogy most már majd figyel a szavaimra és megismétlem:

- Azt kérdeztem, miért nem hiszed el, hogy barátod vagyok?

Érthetetlen alakok. A bolond megütközve nézett rám és csak ennyit mondott: - Csak ezért.

Dénes pedig extázisba jött.

- Micsoda történet. Ha én ezt eljátszhatnám! Beszélek nyugodtan, higgadtan. Egyszerre jön a szabó... Először csak átsiklik rajta a tekintetem... Aztán: mi ez? Ilyen terhet erre a nyomorult-ra!?... Előnt a szájalom, s elszállnak a fejemből a bölcs szavak... Rólad is elfeledkezem. Azt érzem, itt ölni, gyilkolni kell... Mikor eltűnik a dombtetőn, egyszerre mint egy álomból ébredék. Körülnézek. Meglátlak. Hogy kerülsz ide?... Megismerlek. Mindez egy tizedmásodperc alatt. Megszólok... Mit is mondok? - Ó, uram, adj egy író!

- Hát szabad nekünk rosszul dolgoznunk, elvtárs? Ezt mondta - fejezte be elbeszélését Hegedüs.

Én nem is tudom miből, de egyszerre megértettem, hogy ez az ember ellenségem és haladéktalanul támadást kell ellene kezdenem. Minél előbb, annál jobb.

Hanem félelmetlen egy barom, az bizonyos.

Egy hónap múlva újra eljött s mintha mi sem történt volna, bevonultak Kompresszorék és Hegedüs, kezében egy halom írással, az asztalra csapott:

- A tények rombadöntötték az elvtársak hamis vádjait. Összes kívánságaikat teljesítettük és a termelés rosszabb, mint a múlt hónapban.

Szárazon, hangsúlytalanul felsorolta az adatokat, azután így szólt:

- A tényekhez nem kívánok magyarázatokat fűzni. A magyarázatot az elvtársaktól várom. Beszéljenek.

Koczka ezúttal mellette állt. Ezt előre ki lehetett számítani: az ő örülségében rendszer van. Mindig azon az oldalon hadakozik, amelyikről a nagyobb tüzet lehet csinálni. Fulmináns beszéddel támadt ránk. Első szavait örökre megjegyeztem:

- Én igazán nem szeretem az igazgatókat, de ha valamelyiknek véletlenül igaza van, azt megvédem...

Hanem valamire Pista nem számított.

Én eddig egyetlen harcmodort alkalmaztam: a bekerítő támadást, vagyis azt, melynek során előbb egyenként elszigeteltem, aztán eltávolítottam vagy megnyertem ellenfelem szövetségeseit s végül a magára maradót ledöftem. Ez a legkönnyebb, a legveszélytelenebb módszer és én nagyon büszke voltam, hogy minden próbálgatás nélkül azonnal ezt találtam meg. Csak Hegedüs értette meg velem, hogy itt is a kihívotté a fegyverválasztás joga. Bármilyen komi-

kusan is hat, ellenfeleim szorítottak a legkönnyebb ellenállás útjára. Amelyik vezető menekülés közben oly könnyedén veti áldozatul munkatársait, mint a gyík a farkát, az maga fut a bekerítésbe.

Hegedüs erre nem volt kapható. Így ellene új stratégiát kellett kidolgoznom. Ki is dolgoztam. Homloktámadást határoztam el. Hegedüs maga szólított föl, hogy őt kritizáljam - történjék hát akarata szerint. Felhoztam apait-anyait. Azt is, amit tudtam, azt is, amit kitaláltam, ha nem lehetett az ellenkezőjét rám bizonyítani. Utánam egy Forgács nevű fiatal raktáros kért szót. Először beszélt nyilvánosság előtt és megilletődésében úgy dadogott, hogy rossz volt hallani:

- Mért nem nézik meg, hogy mit veszünk át... izé... az anyagokat... úgy értem, minőségileg? Kh, kh... Ha az igazgató elvtársnak el tetszene... izé... közénk... akarom mondani, a raktárba... pfű, pfű... Mutasson az igazgató elvtárs egyetlen szállítmányt... izé... kh, kh... nem tetszene találni egyet sem, ami - akarom mondani - azonos. Minden ketyeg, törött, csorba... phű, phű. Úgy össze van keverve, mint egy kupi... izé, akarom mondani... tetszik érteni?

- Világosan - biztosította jólelkűen Hegedüs. - Folytassa.

Rémes volt! Ez a dadogás összerázta jól felépített beszédem hatását. Az emberek idegesen mocorogtak a helyükön, Forgács pedig vérvörösen tapogatózott jobbra-balra, forgatta a nyakát, aztán végső elszántsággal kezébe ragadott egy listát és hadarva kezdte olvasni, amit feljegyzett magának:

„...a gömbvasak mérete, az acél szilárdsága egy szállítmányon belül...”

Mint a lassú esőcsepergés, örölte fel a félórás adatözön az elvtársak harckészségét s mikor befejezte beszédét: csak ezt szerettem volna mondani... izé! - akkorra már mindent elrontott. Senki nem jelentkezett, Hegedüsnek kellett válaszolnia.

- Hát ez rossz értekezlet volt, elvtársak. Egyetlen figyelemreméltó hozzászólás hangzott el, Forgács elvtársé. Avval kívánok foglalkozni.

Nevetnünk kellett. Hegedüs homlokát ráncolta:

- Forgács elvtársnak minden szava igaz. Anyagbeszerzésünk csapnivaló. Anyagbeszerzőnket az olyan piszkos ügyek, mint a gömbvasak mérete és a golyóscsapágyak kotyogása, nem érdekli. Már rég le kellett volna váltanunk, ha találunk nála jobbat. Nem találtunk. Nos, Forgács elvtárs: vállalja ezt a feladatot?

Hát ez megint nagyon hatásos volt. Egy jó pont a javára. Hanem, amikor leült, Koczka mérgesen súgta oda:

- Azért Ágoston elvtársnak illetett volna válaszolnod.

Ez meg az én javamra volt jó pont.

Most már megmondhatom: homloktámadást vezetni a fölöttes ellen mégis csak ostobaság. Persze, ha súlyos terhelő adatok vannak a kezében és reményed van, hogy hamar végzel, csak rajta, de à la long te leszel a gyöngébb. Olyan fegyverek vannak a kezében, aminőkkel te nem rendelkezel.

Lám, velem is mi történt?

Hegedüs visszavonult ugyan, de Tatarek a nyakunkra telepedett. Folyton nálunk lógott. Meghódította a nőket, összebarátkozott a férfiakkal, megnyerte az ÜB-titkárt és addig forgolódott, addig susmotolt, míg kitalálták, hogy egésznapos kirándulást szerveznek a két üzem részére.

Én közben azt hittem, hogy kitűnően mennek a dolgok. Hegedüs azért kímél, mert elő akarja készíteni a kibékülést. Hallottam egyszer, hogy Fekete azt ajánlotta, cserél velem egypár hónapra. Szóval jól éreztem magam s ebben a várakozásban írtam neked utolsó leveletem.

Közben pedig előkészítették ellenem a legaljasabb dolgot, amellyel életemben találkoztam.

A kirándulás szervezése pokoli hű-hó közepette folyt. ÜB-küldöttség utazott Rácszóllósra és a helyi tanáccsal izgalmas megbeszéléseket folytatott. Lesz minden - jelentették - ünnepélyes fogadtatás, egész napos sportversenyek, kultúrműsor és este tánc. A Földművesszövetkezet már korán reggel kivonul, bő választékkal gyümölcsben és kolbászban. Hírnökök újságolták, hogy a Csepelszigetig külön HÉV-kocsikon megyünk, három komp vár bennünket a parton. Táborunkat a folyó kanyarulatánál üjtük fel, öreg fűzfák árnyékában, álomszép helyen. A közelben a rácszóllósi S. E. öltözője és egy üres szín - ha eső támadna, szűken bár, de födél alá kerülünk.

A lányok összedugták a fejüket:

- Egy kis kartonruhát veszek föl és szandált.
- A falusiak biztos ünneplőbe jönnek.
- Ujjé! Fütyülök rájuk!
- Én imprimében megyek...
- Őrült, bakancsban nem tudsz táncolni...

Arra jött Tatarek.

- Tatarek elvtárs! Tatarek elvtárs! Hogy öltözködjünk?
- Csinosan lányok, csinosan.

Társadalmi munkában megfoltózták a futballisták lyukas trikóit és három pár új cipőt szereztek be. Tatarek addig erősködött, míg haldokló kultúr csoportunk új táncokat tanult. Ostoba ÜB-titkárunk tréfás konferanszot magolt.

- Bolondot csinálsz magadból - mondtam.

Megsértődött:

- Meg kell mutatnunk, hogy érünk annyit, mint Kompresszorék!
- Odaát viszont az énekkar gyakorol - válaszoltam hidegen.

Körülnézett, nincs-e a közelben valaki és a fülemhez hajolt:

- Az is a mi dicsőségünk lesz: mi vagyunk a rendezők. Psz.

Melegem lett. Egyszerre megértettem Tatarek tervét.

Mi vagyunk a rendezők!

Végül még nekem is velük kellett izgulnom, ha nem akarok egyedül maradni. Beléptem a sportműsor-előkészítő bizottságba és legalább azt keresztülvittem, hogy a futballcsapatba heten kerüljenek a mi fiaink közül. Tatarek, aki egyedül képviselte Kompresszorékat, nem ellenkezett.

Hegedüs bezzeg az első perctől úgy viselkedett, mint aki meghal a lelkesedéstől. Valami ürüggyel naponként felhívta a rendezőbizottságot:

- Meg kéne ajándékozni a szóllósieket. Talán egy új futballal.

- Rendben, igazgató elvtárs.
- Hogy haladnak a táncosok?
- Maga csak törődjék a termeléssel, igazgató elvtárs, ez a mi dolgunk.
- Jó, jó, nem azért mondtam...

Másnap megint csak okvetetlenkedett:

- Nincsenek Szöllősen súlyemelők? Nálunk van egy versenyző!

Kiköptem. Pfuj.

Éreztem persze, hogy valami nincs egészen rendben, próbáltam ellenintézkedést tenni. Az utolsó szombat - mikor beteget jelentettem - elhíresztelték, hogy a szénbányászatnak dolgozókat kell átadnunk, a vezetőség csupa hidrotechnikabelit akar küldeni s én tiltakozásul lemondtam. Csodák csodája: senkit nem érdekelt. Elindulás előtt pedig kiadtam a jelszót:

- Maradjunk együtt. Üljünk egy kupéba.

Sajnos, addig várakoztunk, míg a kompresszorbeliek minden vagonba betolakodtak, szét kellett szóródnunk közöttük.

A törzskar az egyik középső fülkében helyezkedett el. Hozzájuk csatlakoztam. Ott volt Hegedüs is, de mikor a szerelvény mozgásba jött, eltűnt. Elhatároztam, hogy nem tágitok mellőle s tíz perc múlva keresésére indultam. Az utolsó kupéban találtam meg, különös foglalatosság közepette.

Van nálunk három hórihorgas fickó, a Rehák-fivérek. Akkora keze van mindegyiknek, mint egy-egy sütőlapát. Azokkal ült szemben és - vöröspecsenyét játszott.

Kettőt már alighanem elintézett, mert nagyon vörös volt a kezük feje, most már a harmadikat gyúrta, a Ferit.

- Ha egyszer eltalálom a kezét, palacsintává lapul - fogadkozott a fiú.
- Ha! Ha az a ha ott nem volna, öcsém, nem is ülnék le veled játszani. Puff!

A nézőközönség válla fölött áthajolva egy kis tanuló bámulta a harcot:

- Velem játsszék az igazgató elvtárs, ha mer - mondta végül izgatottan.

Hegedüs hátrafordult:

- Gyere öcsém, ne mondd, hogy kíméllek. Te kezded.

Puff!

Már csattant is a kezén a gyerek tenyere.

- Jó! No még egyszer.

Puff!

Hét percig figyeltem, micsoda elszánt komolysággal iparkodik Hegedüs kijátszani ellenfelét. Mikor végre sikerült, diadalmasan kiáltott fel:

- Most jövök én! Vigyázz!

Hibázott. Igaz, hogy aztán a gyerek is csak kétszer talált.

- Tedd csak ide szépen középre a kezed. Szerintem a verespecsenyénél mindig az ütő dönti el, hol álljon a kéz. Szépen, nyugodtan. Így ni...

Puff! Puff!

Most sikerült a sorozat. Megfigyeltem, hogy jobban helyez és nagyobbakat üt, mint a gyerek.

- Kapd el, Jóska! Ne hagyd, Jóska! - biztatták a tanulót a mieink.

Bosszús lettem.

- Csak komázzon az igazgató elvtárs, ha kedve tartja, én nem csinállok magamból pojját.

Átmentem a szomszéd kocsiba és leültem a mieink közé.

- ...másfélkilós harcsa volt rajta. Becsületszavamra - mondta mellettem egy öreg szaki.

- De szép kis villa! Nekem adhatnák - kiabálta az ablak mellett egy fiatal lány.

- ...elfogtam a piros ultimóját, kézből rekontrázva. Hét forint húsz fillért fizetett fejenként.

- Nem is tudott az játszani!

- Megkenem egy kis cukrosvízzel. Attól szép fényt kap a sütőben!

- Anyu! - mesélte édes mosollyal egy fiatal anya - oltsd el a szelet! Nem tudom, Évikém - feleltem. - Anyu! Miért nem? - Mert nem én csinálom - feleltem. - Ebben a pillanatban elállt a szél, mire rám nézett és szemrehányóan mondta: na látod, hogy tudod!

A mellettem ülők lassan elhallgattak, rám-rámsandítottak oldalról s aztán az egyik megkérdezte:

- Mérnök elvtárs nem horgászik?

- Isten ments - hogy én ott üljek a víz partján, lógassam a pecát? Nem nekem való. Ha nálunk is szigonnyal halásznának, mint a négerek vagy legalább nyíllal...

- Tavaly a Balatonban horgásztam - mondta a második szomszédom. A beszélgető egyszerre feléje fordult, ez nyilván jobban érdekelte. Aztán megzavarodott udvariatlanságától és visszafordult.

- A Szovjetunióban már elektromos haranggal halásznak - mondtam én.

- Igen - mondta udvariassen - mindenféle új dolgokat kitalálnak.

Várta, hogy folytassam. Mikor nem szóltam semmit, ő vette át a szót:

- A mi szakmánkban is igen érdekes dolgok történtek...

- ...azt szeretném én látni - szakította félbe egy sztentori hang. - Talicskán foglak hazatolni.

- Én szódobikarbónával pucolom a fogát - mondta az előbbi fiatalasszony.

Bosszúsan fölálltam és valami kifogással visszamentem a törzskarhoz.

- Csak ne bízzuk el magunkat - kiabált Tatarek. - Egész jó csapat. Második lett a járási bajnokságban.

Unatkozva néztem ki az ablakon.

Szerencsére már nem tartott sokáig az utazás. A vonat megállt. Megérkeztünk.

A parton valóban ott várt a három komp.

Hegedüs fürgén előreszaladt és elsőnek ugrott a csónakba:

- Barátom! Micsoda levegő! Törvényben kellene előírni minden hétre egy kirándulást.

Én nem vagyok levegősmokk és így megelégedtem avval, hogy az utolsók között lépek a kompra.

A másik parton két meglepetés várt. Az egyik, hogy a tanács cigánybandával vonult ki fogadásunkra, a másik, hogy a révtől még jócskán kell gyalogolnunk, míg a tethelyre érünk. Ezt elfelejtették elújságotlani hírhözóink.

Elindultunk hát laza, elnyúlt oszlopban. Én folyton Hegedűst kísértem figyelemmel. Csoportról csoportra járt, hol előreszaladt, hol visszamaradt. Egyszerre a három Rehák-gyerekhez csatlakozott és nagyon magyarázott valamit. A Rehákok vigyorogtak, forgolódtak s mintha engem kerestek volna szemükkel. Mikor láttak, hogy nem messze állok, meglökték egymást a könyökükkel és Hegedűst is figyelmeztették. Ő felém fordult s mintha valami különöset láttam volna a szemében. Bosszúsan húzódtam vissza a stábhoz, ne legyenek terhükre. Hegedűs hamarosan utánam jött:

- Órát is játszunk? - könyörgött.

- Órát? Mi az?

- Nem ismeritek? Dehogynem, csak elfelejtettétek. Leülünk a földre, egy a középre áll mutatónak, és az ülők addig dobálják egymásnak, míg valakit ki nem üt. Akkor helyet cserélnek.

Egy pillanatra elgondolkozott:

- Kedves emlékem. Volt egy nagyszerű elvtársunk: Schönstein, ha az volt a mutató, hármas sorokban álltunk, hogy fel bírjuk tartani...

Közbevágtam:

- Csak ne dicsekedj. Schönsteint én is láttam játszani!

Vállát vonogatta:

- Nem értelek - mondta olyan halkan, hogy csak én hallhattam. - Már a polgári sportszerűség is kiveszett belőled?

Ingerülten hagytam faképnél.

Az álomszép helyen, a fűzfák alatt letelepedtünk.

- Adj egy kis helyet...

- Foltos lesz a ruhád...

- Vigyázz a kalapomra! - hallatszott mindenfelől.

A termelőszövetkezet asztalánál csapra ütötték az első hordó bort. A bátrabb legények udvarolni próbáltak a pult mögött álló lányoknak. Falusiak még alig voltak, mint a tanácselnök mondotta, ebéd előtt nem is várhatjuk őket.

Én megenyhülve hevertem egy pokrócon. Nem messze tőlem Pista ült.

- Haragszol? - kérdeztem békülékenyen.

- Kinek volna kedve ilyen szép időben haragudni? - felelte foghegyről.

Nem soká pihentünk. A Jóska gyerek jött az igazgatóhoz.

- Nincs kedve fenékre-pacsit játszani? - kérdezte vigyorogva s mintha rám pislogott volna. Hegedűs a fejét vakarta:

- Ha te jössz, Karcsi, én is megyek.

Nem akartam elmaradni mögöttem. A játszó felé sandítottam. Csupa vékonydongájú legény. Na, ezektől nincs mit félnem.

- Habozás nélkül! - feleltem Pistának és felugrottam.

- Enyém az elsőbbség - mondta - én vagyok az igazgató.

Ő tartott először. A Jóska gyerek ütött, de nagyon ájtatosan, alig csattant. Hegedüs rögtön rámutatott.

Jóskának is szerencséje volt, elsőre eltalálta.

Most én ütöttem.

Hegedüs kétszer köhögött. Nem gondoltam semmi rosszra, de később meg kellett értenem, hogy ez volt a jel. A tartó habozás nélkül rám mutatott. A helyére léptem és feszítettem. Isten neki.

Kicsit sokalltam a szünetet.

Aztán egy olyan ütést kaptam, hogy lórúgásnak is beillett volna. Hátrafordultam.

A három Rehák-gyerek állt mögöttem és vigyorogva mutogatta lapát-tenyerét.

Egyszerre mindent megértettem. Fejembe szállt a vér.

- Disznóság! - kiáltottam. - Ki volt csinálva! Belőlem ne csinálj bohócot!

Hegedüs rám bámult. A három Rehák vigyorgott, mint a fakutya:

- Tessék választani.

- Dehogyan választok! Nem játszom! Tartsa az igazgató elvtárs a fenekét, ha akarja.

Pista rosszindulatúan nevetett, hozzám lépett, félretolt és feszített:

- Üsd, nem apád.

A középső Rehák-gyerek nagyot csattantott. Hegedüs elkapta a legkisebbik karját és az engedelmesen cserélt vele.

- Csalás - kiáltottam. - A Béla ütött!

- Téved - mondta a kicsi. - Én ütöttem. Rosszul látott.

Felpaprikázva rohantam el.

Úgy gondolod, túlságosan heveskedtem egy kis ugratás miatt? Tévedsz! Akkor már nagyon jól értettem, hogy az egész kirándulást azért rendezték, hogy engem lejárassanak.

A fene evett, amikor láttam, hogy az én embereim barátságosan koccintgatnak kompresszorékkal és vidáman beszélgetnek.

Hátam mögött vén banyák ültek egy kupacban. Egyszerre kiáltozni kezdtek:

- Igazgató elvtárs! Igazgató elvtárs!

Hegedüs örült, hogy otthagyhatta a segreverősdit, melynek nélkülem nem volt már értelme. Sietett a banyákhoz.

- Beszédünk van magával. Komoly dolog.

- Jaj - kiáltott fel tréfásan Hegedüs. - Valamit elfelejtettem. Rögtön jövök.

Elszaladt.

Láttam, hogy megfog két tanulót és eltűnik velük a fák mögött.

- Mondtam, hogy nem hallgat meg bennünket - mondta Pollák néni.

Hozzájuk léptem. Haboztam, ne kérdezzem-e meg, vártak-e mást az igazgatótól, de aztán hagytam. Szidták azok nélkülem is.

Kisnegyed óra múlva azonban jött vissza az a csirkefogó, háta mögött szorosan a két kölyök. Ravaszul mosolyog mind a három.

- Megjöttem - mondta Hegedüs.

- Eleget váratott magára - kiáltott harciasan Pollákné.

Újabb komédia kezdődött. Hegedüs hármat tapsolt, a két gyerek kilépett és ünnepélyesen elébe tartott egy-egy csokor mezei virágot. Körben jártak és „barátom” minden asszonynak ünnepélyesen átnyújtott egy szálát. Mikor véget értek, Hegedüs féltérdre ereszkedett Pollák néni előtt és széthúzta a gomblyukát:

- Szabad a virágját, asszonyom?

- Csak akkor, ha teljesíti a kérésünket!

Hegedüs nem ellenkezett. Leült.

- Halljuk!

- Pusztítsák el a patkányokat.

- Honnét? - kérdezte meglepetten.

- A női öltözőből.

- Mii???

Gyorsan elléptem. Még hallottam az egyik asszonyt:

- Ágoston elvtárs avval vigasztal, hogy maguknál még rosszabb. - Többet aztán egész nap nem értesültem arról, hogy mit mondanak Hegedüsnek, mert amilyen heves, képes lett volna a nyilvánosság előtt nekem ugrani, ha összetalálkozunk - márpedig ezúttal minden adu a kezében volt. Én csak néhány keserű viccel kárpótolhattam magam, például, hogy ezt a dekorációt:

MUNKÁS-PARASZT SZÖVETSÉGGEL AZ 5 ÉVES TERVÉRT!

jobb volna erre kicserélni:

HIDROTECHNIKÁVAL - KOMPRESSZORÉKÉRT!

vagy - mikor három-egyre győztünk a futballban - hogy a helyes eredménykihirdetés ez lenne: 3 : 1 : 0. Hogy miért? Mert Kompresszorék egyetlen gólt sem lőttek.

Sok hasznom nem volt belőle. Meghallgatták, nevettek rajta, sőt tovább is adták, de nem változtatott semmit az általános hangulaton.

Az old boy meccs alatt volt először alkalmam, hogy bosszút állhassak Hegedüsön. Mindketten játszottunk a csapatban, melynek többségét különben Kompresszorék adták.

Pista, mint a legtöbb régi illegalista, kézilabdás volt s a futballt nemcsak megvetette, de nem is értett hozzá. Talán életében először rúgta a labdát - rendkívül kevés sikerrel. A játékszenvedély azonban annyira elragadta, hogy az komikus ellentétben állt tehetetlenségével. Mivel láttam, hogy az egész csapatban csak hárman értünk a futballhoz, én, a kapus és a hatvanöt éves Seress bácsi s hogy a katasztrófális vereség amúgyis elkerülhetetlen, avval szórakoztam, hogy Pistát égettem. A hét-nullás félidő után összegyűjtött bennünket:

- Fiúk! Csak egy gólt! Könyörgöm!

A második félidőben, ha lehet, még jobban kitoltam vele. Minden labdát neki adtam, hadd vesztse el ő. Rövid passzokkal átrúgtam a lába között a labdát. Ha pedig a kapu előtt valahogy lövőhelyzetbe került, kidribliztem és én küldtem hálóra a labdát. A közönség és én

is igen jól mulattunk. Pista viszont mit sem vett észre s ha véletlenül sikerült egy leadása, nagyokat rikkantott:

- Karcsi! A tiéd! Karcsi! Egyedül!

Kiabálással azonban nem lehet gólt lőni s a szöllősiék végül tizenhárom-nullra vezettek. Ekkorra már az egész közönség nekünk drukolt. El kell ismernem, ez főként Pistának volt köszönhető, addig ismételte a jelszót: Fiúk, csak egy gólt! - amíg mindenki átvette és zúgta velünk:

- Fiúk! Csak egy gólt!

Két perccel a befejezés előtt a szöllősi bíró teljesen jogtalanul tizenegyest ítelt a saját csapata ellen. Senki nem tiltakozott. Szépen félreálltak a kapuból és a bekk elegáns mozdulattal helyezte Hegedüs elé a labdát:

- Tessék, igazgató elvtárs.

Szóltam Pistának, hagyja nekem a lövést, de a közönség ordítani kezdett:

- Hegedüs! Lássuk Hegedüst!

Vállat vontam.

Pista hosszan készülődött s aztán messze, kapu mellé küldte a labdát. Fejéhez kapott:

- Hát szabad ilyen embernek tizenegyest rúgni!

Mindenki rajta mulatott. Egy gyerek bedobta a labdát, a bíró sípjába fűjt, a bekk messziről lustán a kapus felé gurította, az lustán utána nyúlt. Rám nem ügyelt senki. Gyorsan a labda útjába szaladtam, ügyesen a kapu ellenkező sarkába küldtem.

- Gól! Gól!

Minden emberi számítás szerint nekem kellett volna lennem a meccs hőségnek, de nem én lettem. Az én gólomért Pistát ünnepelték. A hátralevő két percet már le sem játszottuk. A közönség a pályára szaladt és véget vetett a meccsnek. Körülvették Hegedüst, dicsérgették:

- Micsoda táltum!

- Született futballista!

A három Rehák-fiú vigyorogva tárta feléje a karját:

- Vigyünk, igazgató elvtárs? Vagy tud még járni?

- Ma? - kérdezte felháborodva. - Holnap jöjjenek. Akkor lesz szükségem magukra.

Peckesen lépegetett az öltöző felé.

Bosszúságomban egy nagyon alkalomszerűtlen megjegyzést szalasztottam ki a számon.

Az izgalmaktól egészen kifulladásig, nagy csapatban heverésztünk, Hidrósok és Kompresszorék vegyesen, összebújva, mint a juhok és az old boy meccsen kérődztek. Nagy röhögések között elevenítettük fel a humorosabb jeleneteket. Én odaszóltam Pistának:

- Azért ezt a meccset is megnyerhettük volna!

- Hogyan?

- Ha ezt is mi játsszuk és nem ti!

Rögtön láttam, hogy hibát követtem el. Fagyos csönd fogadta szavaimat. Hegedüs Tatarekre nézett. Kérdezett tőle valamit, s mikor az bólintott, azt mondta jó hangosan:

- Ideje lenne leszoknod a mi-ről és a ti-ről. Hiszen holnap déltől kezdve te is nálunk dolgozol.

- Hogy-hogy? - kiáltottam megdöbbenve.

De nemcsak én kiáltottam, hanem a dolgozóink közül is jónéhányan.

- Nem tudom többé nélkülözni Ágoston elvtársat - felelte. - Holnaptól kezdve ő lesz a főmérnök helyettese. Az elvtársak más vezetőt kapnak.

- Kit? - kiáltottunk többen.

Hegedüs hidegen mosolygott.

- Szvati bácsit.

GYŐZELEM

Kedves öcsém!

A végével kezdem. Hegedüs ma a miniszterhelyetteshez ment, hogy beadja a lemondását. És olyan érvek vannak a tarsolyában, melyekre a miniszterhelyettes nem mondhat nemet. Tehát győzelem, olyan nagy győzelem, amely után a régi kalózok féllábnyi gyertyát gyújtottak volna Szent Antal oltára előtt, de én alig merem elhinni, hogy végre mégis bekövetkezett. Megnősülök, öcsém, megnősülök, gyermekeket nemzek és lábamat papucsban lógázom a kandalló előtt! Végre is mindennek van határa: az én idegeim sem elnyűhetetlenek. Rongyokra szakítva kerültem ki a küzdelemből, csak az vigasztal, hogy ellenségem még nálam is rosszabb állapotban van.

Micsoda hónapok, istenem! Ha eddig nem tudtam, mi a harc, most megtanultam. Ezúttal igazán nem babra ment a játék.

Eh! Házasság, kandalló, papucs... Szép álmom ez csupán, öcsém. Nem lesz nekem időm gyerekeket ajnározni! Hegedüst, igaz, elintéztem, de nem maradt-e a nyakamon beosztottjainak gondosan válogatott bandája, akiket ő nevelt önfejűekké, köztökökké, hepciáskodókká? Lesz nekem még elég verekednivalóm!

Valóban, hányszor készültem már felkiáltójelet tenni az utolsó mondat végére, és mindig csak három pont: „folytatása következik”. Mintha álmomban boxolnék: leütök egyet, kettő áll a helyére és bármilyen szelíden tolja öklöm alá a fejét: nem fáradok el, amíg keresztül-verekszem magam?

Nem, öcsém, nem a végével; önkritikával kell kezdenem. Hiába akartam a Plüss-korszakot sebtiben befejezni: vissza kell rá térnem. Nem akartalak becsapni: magam is csak ez alatt a hét hónap alatt értettem meg, milyen halálos veszélyek szélére sodorhattak volna azok a jóemberek, akiket egy kézlegyintéssel akartam elintézni.

Balek - mondtam róluk. De nem is jó szó már ez. Más nevet kellene kitalálni ezekre az ösztövré mártírokra, kik úgy lepték el életünket, mint cukrot a legyek és szemtelenségükben már nem kevesebbet követelnek, mint hogy dobjuk el fegyvereinket és rogyjunk térdre az ő isteneik előtt. Fáradt vagyok a találgatáshoz - ötöld ki te az új nevet, öcsém. És egyáltalán, kezdem gyanítani: tíz év talán kurta idő ahhoz, hogy a „feltűnés iskoláját” végleg megalkot-hassuk alatta. Nem, a lerakott biztos alapokon neked kell majd tovább építened elméletemet. Te most születél, nincsenek benned a múltból táplálkozó előítéletek, nem veted meg annyira ezt a bandát, mint én. Én azt látom bennük, ami változatlan: a természetüket, te talán inkább azt érzed, ami megváltozott körülöttük: a társadalmat... Akár így van, akár nem, e balekok titkának teljes felderítése a te föladatod marad.

Itt van például Vágott!

Milyen megbocsátóan írtam róla még akkor is, mikor a döntő pillanatban Plüss Simon mellé állt! De hihettem-e, hogy később egész utálatos dolgokra vetemedik? Hogy ő lesz az első, aki Hegedüsnek eltávolításomat tanácsolja? Pedig úgy történt, ma már egész biztosan tudom. És még ők beszélnek szolidaritásról!

Még ma is látom, hogy rohant Pallaghoz, amikor a bemutatkozás után szabadult Koczkatól és ahogy mondani szokták, ajtóstul esett a nyakába:

- Pallag bácsi! Én lettem a párttitkár!

- Gratulálok, öcsém!

- De Pallag bácsi! Én semmihez nem értek... Semmit nem tudok.

- Nem rossz az, öcsém! - vette ki a pipáját szájából az öreg. - Legalább meghallgatod a mi tanácsunkat is.

- Pallag bácsi! Segítenek?

Pallag, úgy látszik, ekkor észrevette, hogy nem messze tőlük egy oszlophoz támaszkodom, mert nem minden él nélkül így szólt:

- Mindenki segíteni fog neked! Még Ágoston elvtárs is. Tőle hallhatsz csak kitűnő tanácsokat!

- Számítok is rá - fordult felém a gyerek.

Hozzájuk léptem.

- Egy feltétellel. Ha utána Pallag elvtárs megtisztel a „kedves öcsém” címmel.

- Áll az alku! - mondta az öreg s a kezembe csapott. - Ha Vágott elvtárs egy év múlva még jó véleménnyel lesz magáról, az összes dolgozók nevében nagy nyilvánosság előtt kedves öcsémnek nevezem.

Lehet, hogy ő fordította ellenem a fiút? Hiszen én olyan tanácsokat adtam neki, hogy ha megfogadja őket, ma már Valaki és nem a pártiskolán rostokol. Rajtam múlt talán, hogy szavaimat sosem szívlelte meg?

Vagy Vágott fordította végleg ellenem az öreget? Eleinte azt hittem, azért támogatja Hegedüst, mert - mint kiderült - valamikor a tanítványa volt, de mióta tudom a fiú álnokságát, lehetségesnek tartom, hogy Pallagnál is ő áskálódott ellenem. Akárhogy is, tény, hogy Pallag lépten-nyomon belém kötött s egy sztahanovistával nehéz elbánni, amíg tartja a színvonalat.

Az is biztos: nagy szerencsém, hogy Hegedüsnek a „Padon ülő Rózsa” az istene, így nem követte Vágott tanácsát, hanem előbb saját szemével akart meggyőződni ügyemről.

- A beosztott jelleme vezetőjétől is függ! - mondta büszkén.

A másik szerencsém az volt, hogy a Mátyás-pincében nem sikerült a tervem, mire szabadult volna tőlem, addigra már annyit kritizáltam, hogy ha egyszerűen elbocsát, az a kritika elfojtásának tűnt volna fel s ezt ő „fontosabbnak tartotta, mint az egyéni kellemetlenségeket”.

No, persze, nem ezekért tartottam fontosnak, hogy visszatérjek Vágott ügyére.

Egyet s mást mégis csak felismertem azokból a bonyolult összefüggésekből, melyek ezeket a hajdani balekokat ma veszélyes ellenfeleinkké változtatták s ha gazdag élettapasztalatom hajlamossá is tesz a túlzott szerénységre, még sincs jogom elhallgatni előtted felfedezéseim jelentőségét!

Képzeld el, ezeket az alakokat épp úgy összefüzi valami érdekközösség, mint minket!

Igen, igen, uraim! Hiába képmutatóskodtok, hiába háborodtok fel, valahányszor a mi soraink között állókról kiderül, hogy tolták egymás szekerét. Én átláttam rajtatok: ugyanazt teszitek ti is. Ugyanúgy felismeritek, ugyanúgy támogatjátok, ugyanúgy pozíciókba juttatjátok egymást, mint mi s a vizsontszolgálatra is ugyanúgy számítottok. S ha ennekelőtte volt is némi lelki-ismeretfurdalásom, mikor egy-egy báránka közületek a késem alá szaladt, ezután nem lesz. Farkasfogatok nőtt, báránkáim! Most már tudom, hogy ha tihozzátok tartozóval állok szemben, soha nem arról lesz szó, én-e vagy ő, hanem hogy mi-e vagy ti! Két tábor ez már, amely nem békülhet ki egymással soha!

Ti, persze, ügyetlenebbek vagytok nálunk. Ti saját doktrináitok foglyai vagytok. Ti kiközösítitek azt, aki, ha önvédelemből is, megszegi megszentelt játékszabályaitokat. Mi nem

vagyunk ilyen ostobák. Felölünk lehet valaki önzetlen is, ha evvel nem árt nekünk. Ti viszont szükségesnek látjátok megvédeni az ügyetlent, aki saját hibájából bajba került, ha nem sértette meg tabuitokat és nem töröttök avval, mit szól ehhez a világ. Válgék kedves egészségetekre! Mi ennek ellenére továbbra is sorsára hagyjuk azt, aki meggondolatlanságával táborunkat veszélyezteti!

No, de elég ebből a hangból! Mintha nem is az én kedves öcsémnek írnék, hanem ultimátumot fogalmaznék ellenségeinkhez. Erre különben volna egy kis okom. Nem gyulladtam be, ne félj!

Igaz, ha Koczka helyett egy elődjéhez hasonló egyéniség kerül a párttitkári posztra, Vágott ereje mérhetetlenül megnő, s ugyancsak megszorongathatta volna a torkomat. Én azonban akkor sem adtam volna föl a harcot. Azt hiszem, már előbb felfedeztem és alkalmaztam volna azt a harci módszert, melyre végül Hegedüs tanított meg. Már előbb megbújok az események mögött, melyeket megtanultam láthatatlanul irányítani. Veszélytelenebb lettem ezzel, vagy veszélyesebb?

Ítéld meg magad, majd ha megismered a dolgaimat.

Különben ne hidd, hogy csak a levegőbe beszélek, mikor ellenfeleinket vádolom. Hegedüs is csak addig utasította el érveimet, amíg rólam volt szó. Azt viszont nem átalotta javasolni, hogy Vágott legyen az egyesített üzem párttitkára s ne Parányi elvtársnő! Koczkának köszönhetem, hogy nem sikerült a terv s a fiú pártiskolára került, ahonnan természetesen nem is fog visszatérni.

De írásbeli bizonyítékom is van.

Parányi elvtársnő megkedvelt s egy idő óta én vagyok a pártvezetőség adminisztrátora. Így került kezembe egy feljegyzés, melyet még Vágott küldött Kis elvtársnőnek a minisztériumba.

Micsoda levél!

- Szerintem ellenség - írja egészen a személyzetis modorában - csak nem tudom rábizonyítani. De fúr, áskálódik, zavarja a munkát. Ki ne nevezze igazgatónak, a főmérnökség is túlsok hatalmat ad a kezébe...

Ilyenféle följelentés persze mindegyikünk ellen hever különböző helyeken, ez elkerülhetetlen. Általában nem kell szívre venni. De ez esetben ismerem a címzettet s tudom, hogy legdiszesebb dossziéjában őrzi Vágott sorait és nem fog róla megfélemlkezni. Meggyőződése, hogy ez a levél akadályozta meg kinevezésemet.

Kis elvtársnő ugyanis a minisztérium személyzeti vezetője és nekem egy hallatlanul kellemetlen ügyem volt vele.

Mint tudod, a főmérnök a miniszter kádere, kinevezésehez nemcsak a főosztályvezető, hanem Kis elvtársnő javaslata is kellett. Hívatott. Mentem én örömmel, mert ebből láttam, hogy halad az ügyem.

Kis elvtársnő idősebb asszonyság, szép ősz haja, piros alma arca és olyan ármányosan kék szeme van, hogy még akkor sem láttam meg benne a gyanút, mikor már öt perce nézegetett:

- Nem tévedtem - mondta aztán. - Mi már találkoztunk. Nem emlékszik rám az elvtárs?

Kellemetlen - gondoltam. - Pedig egyébként jó az arcmemóriám...

Szégyenkezve kellett bevallanom, hogy nem ismerem.

- Nem csodálom. Fiatalabb voltam, szegény és azt hiszem, maga iparkodott minél gyorsabban elfelejteni.

„Mi lehet ez?” - törtem a fejem.

- Nem téved, Kis elvtársnő?

- Nem, nem tévedek. A Biztosítónál találkoztunk. A nevében csalódhatnék annyi év után, de az arcát soha nem felejem el. Én összeestem maga előtt s maga az altisztekkal kivitetett.

„Úristen!” - ötlött egyszerre eszembe a jelenet. - „Ki hitte volna! Micsoda átkozott szerencsétlenség!”

Lehajtottam a fejemet.

- Védekezzen az elvtárs! - sürgetett. - Mondja, hogy parancsot teljesített! Bár én úgy emlékszem, hogy különösen durva volt, mégis el kell majd ismernem, hogy igaza van. Vagy nem volt különösen durva? Csak úgy tűnt fel nekem?

- Nem, elvtársnő - feleltem szilárdan - különösen durva voltam. Úgy gondoltam, ha már ilyen feladatokat bízna rám, azt úgy kell teljesítenem, hogy minél jobban meggyűlöltessem... nem magamat, hanem a kapitalizmust. Tudom, hogy ez nehezen hihető, de az igazság igen gyakran szinte hihetetlen.

Elmosolyodott.

- Magáról mindent elhiszek. Különös és igen nehezen érthető életrajza van.

Végem - gondoltam. - Ez egymagában is elegendő volna, hogy ne neveztesen ki.

De nem így történt.

- Úgy látszik, voltak magában becsületes hajlamok, csak eltévedt. Nem akadályozom meg a kinevezését. De figyelmeztetem az elvtársat, hogy minden lépésére ügyelni fogok...

Megkönnyebbültem. Arra gondoltam, jó, hogy vannak ilyen emberek is, mint ő.

Ma már nem gondolkoznék így. Tudom, hogy ez oportunizmus. Az ellenség akkor is ellenség marad, ha ajándékot ad. Pillanatnyilag segít, hogy aztán tartósan akadályozza felemelkedésedet. Nem, ne legyenek ilyen személyzeti főnökök, maradjanak csak olyanok, mint aki a főosztályon dolgozik.

Persze, ez csak afféle elméleti micsoda... Akkor sem tehettem volna semmit, ha mindezt tudom. Sokat kell még emelkednem, hogy az ilyeneknek is árhassak.

De látod, megérezte, hogy Vágott az ő embere s nem mástól, hanem egyenesen tőle kérte be az adatokat. - Fantasztikus! - mondanám, ha nem lennék biztos, hogy az ő helyében nekem ugyanígy sikerülne megtalálnom az informátoraimat.

Ennyit Plüssékről. Mielőtt azonban rátérnék Hegedűsre, el kell még mondanom egy komikus közjátékot, melynek én voltam a főszereplője, a statisztái pedig Edit és egy másik fiatal leány.

Komikus közjáték - mondom - de azért nem volt veszélytelen és feltétlenül le lehet vonni belőle bizonyos tanulságokat.

Szerelmes én már nem leszek soha. Jobban belecsontosodtam már szellemem öreg róka-lyukjába, semhogy ki tudnék bújni belőle. Viszont rettenetesen irigylem azokat a kicsikéket, akik engem szerettek.

Hej, milyen jó lehet álmatlanul várni a boldog találkozót és önzetlen imádatlással csodálni valakiben mindazt, amit beleálmodunk! Én mindent elkövettem, hogy meg ne zavarjam a lánykák ábrándjait. Még össze is veszttem velük, hadd élvezzék az ifjú szerelem legnagyobb gyönyörűségét, a kibékülést. S ha áldatlan férfitermészetem miatt hamarosan el is teltem az

egyoldalú imádattal, mégsem hagytam cserben őket. Én magam szereztem csinos, fiatal legénykéket és jó apa módjára egyengettem közeledésüket, míg sor kerülhetett egy szomorú-kásan bölcs beszélgetésre köztem és a kicsike között az élet törvényeiről, a fiatalság jogáról a hálátlanságra és az öregek menedékéről, az emlékezésről...

Egyedül Edit esetében történt másképp. Hozzá nemcsak a szenvedély, az érdek is vonzott, így nem vártam meg, amíg elődjével, Terivel, véget ér köztünk a dolog.

Nem könnyű játék ez az osztozkodás olyan teremtésekkel, akik a férfi minden szabad idejét kevésnek tartanak. Arra már nem is maradt időm, hogy Terinek szerezzek egy fiatal szerelmest és így egyre jobban belebonyolódtam az ügybe. Legjobb lett volna - szokásaimmal ellentétben - büszkén szakítani vele, de erre nem vitt rá a lélek. Pedig éreztem, hogy baj lesz.

Különösen Teri miatt aggódtam. Edit nem látott túl tömpe orrocskája hegyén, de Terit határozottan nem tudtam úgy magamba habarítani, mint a többieket. Furcsa, makrancos kis teremtés volt. Hogy miket mondott nekem néha avval a csípős kis nyelvecskéjével!

- Most már eleget imádtattad magad! Imádj egy kicsit engem!

S ha megharagudtam, nevetett:

- Te csak azért veszekszel, hogy legyen módod kibékülni!

És nevetett, nevetett...

Hogy egész őszinte legyek, az a kutya makacsságom is bűnös: nem akartam otthagyni, amíg fölébe nem kerekedem, addig húztam, addig halasztottam a válást, míg Edit a fejemre szakasztotta a plafont.

Egy csütörtökön este, mikor úgy tudtam, hogy éjszakába nyúló ülése lesz, váratlanul becsöngetett hozzám. Gyanútlanul ajtót nyitottam s ő azonnal meglátta a fogason Teri kabátját. Elsápadt.

Iparkodtam zavartalanul viselkedni. Óvatosan megcsókoltam s aztán ajkamra tettem az ujjamat:

- Pszt! Nem vagyok egyedül!

Ha ez tíz évvel korábban történik, egy hétköznapi embernek akkor is hallatlanul kellemetlen a helyzet. Engem azonban, azt hiszem, kifejezetten lelkesített volna a feladat, hogy ilyen félreérthetetlen szituációban mind a két lányt orránál fogva vezessem. De most, míg Editet bevezettem, eszembe jutott, hogy ez az ügy most nemcsak - hogy úgy mondjam - magánjogi eset többé, hanem politikai következményei is lehetnek. Botrány esetén akár a párttagságomat is elveszthetem s ha a legrosszabb nem is következne be, Vágottnak akkor is igen jelentős fegyvert adnék a kezébe.

Micsoda lealázó érzés volt, hogy félnem kellett egy Edittől és egy Teritől!

A sírás, amely korábban a férfinak csak a fülét hasogatta, a mai kor fantasztikus akusztikájában könnyen mennydörgéssé erősödhetett!

Azt írtam valahol, hogy az erkölcsök ma egyszerűek s minden tettünk visszhangja előre kiszámítható... Bármilyen jó ez, megvan a fonákja is. Ez az az erő, mellyel a Vágottok és a Pallagok ránk kényszerítik életformájukat. Aki érvényesülni akar, vigyázzon magára! Ha tilos ösvényen jár, oly óvatosan lépjen, hogy a fűszál se zizzenjen a nyomában, máskülönben a nyakát szegik!

Ez a politikai veszélyezettség megzavarta szokott biztonságomat, s hogy megmentsem a helyzetet, félelmetes manőverbe kezdtem. Hirtelen abbahagytam a kellemes csevegést és felkiáltottam:

- Ebből elég! Nem bírom tovább!

A kicsikék megdöbbenve néztek rám. Ami eddig gyanús volt, egyszerre félreérthetetlenné vált.

- Mi ez? - kérdezte remegő ajakkal Teri.

Egy karszék mélyére roskadtam.

- Az öregség csapdája... Rettenetes... Tudtam, hogy ez van, de nem hittem, hogy velem is megeshet... Tegyetek, amit akartok... Pusztítsatok el... Osztózatok rajtam... Tépjete ki mindketten a szívetekből... De én mindkettőtöket egyformán szeretlek és nem tudok köztetek választani!

Első ijedtségében mind a két lány segélykérően lépett felém. Azután megálltak és közelebb húzódtak egymáshoz. Edit halkán elsírta magát.

Ekkor hihetetlen dolog történt. Teri átölelte Edit vállát és rám kiáltott:

- Mit csináltál evvel a lánnyal?

- Evvel a lánnyal? - Érted ezt? Én nem! Soha nem is hallottam effélét!

Mintha pofon vágta volna!

Ijedtemben eltakartam az arcomat.

- Gyere Edit! - hallottam. - Nem maradunk többet ebben a házban.

Ki sem kísértem őket. Mire föleszméltem, már nem volt érdemes utánuk rohannom.

Hogy féltem három napig. Istenem! Mit talál ki ez az ördögös leány?

Bementem a párttitkárságra, hogy legalább Edittel beszéljek, de kiszaladt a szobából.

Harmadnap végre levelet kaptam Teritől.

„Gyenge akaratú, hitvány ember vagy, Károly. Beszennyezed a büszkeségünket. Hogy újra kiegyenesedjünk, arra csak egy módot tudok: megbocsátunk neked. Hogy engem látni se mersz, abban biztos vagyok. De Editet is hagyd békében, mert megkeserülöd!”

Nagyot nevettem. Szinte eszelős jókedv lett úrrá rajtam. Végigugráltam a szobát.

- Ennek is az akaratörőmmel van baja! Istenem, ha tudná! Ha tudná!...

S most elmesélem, hogy törte meg az én sokat becsmért akaratörőm Hegedűsét.

Pedig még a kirándulás előtt hogy virult! Milyen könnyedén merte kinevezni a helyemre Szvati bácsit!

Nem törődött Parányi, Koczka, a főosztály várható ellenállásával és avval sem, hogy liberálissá, az ellenség cimborájává kiáltják ki!

És milyen szilárdan kitartott elhatározása mellett.

Koczka előbb tiltakozott, aztán kiabált, végül parancsolt:

- Megtiltom! Érti? Utasítom!

- Párttitkár elvtárs éppúgy tudja, mint én, mire utasíthat és mire nem. Beosztottjaim kinevezése az én szuverén jogom!

- A miniszterhez fordulok!

- Én meg az állásomat kötöm az intézkedésemhez!

A főosztály felfele kacsintott és az az átkozott Kisné és a miniszterhelyettes Hegedüs mellé állt:

- Vállalta a felelősséget? Akkor hagyják békében. Nem gyerek, tudja, hogy mit csinál! Ha balul üt ki, fegyelmi elé állítjuk.

Én közben tudtam, hogy ha nem bírjuk megakadályozni a kinevezést, Szvati bácsi két hónap alatt rendbehozza az üzemet és minden ellenvetés elhallgat. A dolgozók már így is nagy tapsal fogadták Hegedüs bejelentését. Az öreg egy istent ismer: a munkát s ha már Hugó úrnak is jól dolgozott, nekünk még jobban fog iparkodni, különösen most, amikor a becsületéről van szó.

Két hét múlva - még javában folyt a herce-hurca - bekopogtam Pistához:

- Teljesen igazad volt. Ha sejtem, hogy ki mered nevezni Vlcekét, magam sem ellenkeztem volna. Légy meggyőződve, hogy ezentúl minden erőmmel támogatni foglak.

Felragyogott az arca.

- Na végre! Ez emberi beszéd.

Kezet fogtunk.

Én pedig ettől kezdve a legaggodalmasabb pontossággal tartottam meg ígéretemet.

Ez alatt a két nehéz, idegtépő hét alatt ugyanis kidolgoztam végre stratégiámat a Hegedüs-típusú igazgatók megbuktatására: a felörlő támadás módszerét.

Bekerítés vagy felörlés - ez a két lehetőség. A homloktámadás csak mint befejező akció jöhet számításba, ha semmiképpen el nem kerülhetem.

Mi az a felörlő támadás?

Egy olyan harci módszer, amelynél feljelentésekkel, piszkálódásokkal, vizsgálatok kérésével és minden egyéb módon addig zaklatom az igazgatót, amíg az megunja, kifárad, idegileg tönkremegy és maga kéri a leváltását.

Tekintetbevéve Pista egész helyzetét, én azonnal a feljelentéssel kezdtem. Vádjaimat nagy körültekintéssel dolgoztam ki és ügyes csoportosításban állítottam össze.

I. Az előélete.

1. Apja ügyvéd volt, aki hírnevét és vagyonát az árverési hiénák vezetőjének, a hírhedt Krizsánnak sötét ügyeivel szerezte meg. Három hamis bukásban védte, számtalan piszkos végrehajtását képviselte. Minden fillérnek, melyet Hegedüs neveltetésére fordítottak, szennyes eredete van. Később az ügyvéd jogot szerzett arra, hogy katonai törvényszék előtt is védőként szerepelhessen. Mi jól tudjuk, kik lehettek katonai védők.

2. Első büntetésének letöltése után, továbbtanulás ürügyén, Brünnebe menekült a veszélyek elől. Onnan nem a meggyőződés, hanem családi ügyek, apja betegsége s a támogatás ebből folyó megszűnése hozta haza. (Tanúk: volt espressóbeli barátai.)

3. Hazatérte után újból részt vett ugyan az illegális mozgalomban, de szektás magatartása miatt már akkor is többször kritizálták. (Tanúkul megadtam két magasrangú pártfunkcionáriust, akik ott voltak velünk a haláltáborban.)

II. Magánélete.

Piszkos nőügyek. Fehér Rózsa munkásnőt szerelmi ajánlatokkal üldözte s mikor az nem állt kötélnek, avval az ürüggyel, hogy rossz munkás, eltávolíttatta a gyárból. Meg kell jegyezni, hogy F. R. valóban gyenge munkaerő volt, de az igazgató aljas számításból hónapokig elnézte az elvtársnő késéseit és selejtjét. Eltávolításakor maga az elvtársnő mondta el ezt az ügyet. Azt is számosan hallották, amikor Hantos Klára tervosztályvezető jogtalan pénzbírság ellen tiltakozott és az igazgató avval a fenyegetőzéssel fojtotta bele a szót, hogy leleplezi szerelmi viszonyukat. („Nagyon jól tudom, hogy maga vekkerrel költeti magát.”) Többen, például Vida ÜB-titkár, ki is fejezték megbotránkozásukat.

III. Viszonya munkatársaihoz.

1. A dolgozókkal durván bánik, örökké kiabál, annyira, hogy üzemében ez a szólásmondás járja: „Nem is kell törődni vele!”

Egy időben eltávolította azokat, akik előzetes bejelentés nélkül panasszal fordultak hozzá. (Tanúk: az egész Hidrotechnika.)

Egy munkással szemben tettelegességre vetemedett. Kiütötte kezéből a gyufát.

(A te informálásodra: ez úgy történt, hogy egy benzingőzös helyiségben akart cigarettára gyújtani. H. a robbanást akadályozta meg.)

Termelési értekezleteken a leghevesebben visszautasította a kritikát. (Lásd: a mellékelt jegyzőkönyv a kerületi párttitkár megjegyzésével.)

2. Viszonya az osztályvezetőkhez.

Mikor már sok kritikát kapott, átesett a ló másik oldalára. Az osztályvezetőket kezdte nyírni. Annyira félnek tőle, hogy elég, ha valamelyik munkás avval fenyegetőzik: „elmondom Hegedüsnek” - és minden kérését teljesítik. Az osztályvezetők félelme nem is indokolatlan. (Lásd az említett Hantos Klára-ügyön kívül az anyagbeszerző feltűnően durva leváltását Forgács Józseffel, Ágoston leváltását stb.)

3. De nem minden osztályvezetővel bánik így. Az ellenséget támogatja. A büntetésből fizikai munkára hozzájuk küldött Tatareket félév múlva ÜB-titkárnak választatta meg. Vlcek, a Horváth Hugó volt hajcsárát magas pozícióba léptette elő.

IV. Viszonya a párthoz.

Farizeus. Örökké pártszerúségről fecseg, de gyakorlatában tagadja a párt vezető szerepét. Iparpárti, sőt trade unionista. Koczka kerületi párttitkár egyenes utasításának végrehajtását több ízben megtagadta. Nem Parányi párttitkár elvtársnő a főtámasza, hanem a fentnevezett Tatarek. A párttitkár elvtársnő ismételt kísérletét a párt vezető szerepének visszaszerzésére nevetségbe fullasztotta.

(Ez megint valami, amit meg kell magyaráznom neked. A történetek után Koczka engem kooptáltatott a pártvezetőségbe, Parányi elvtársnőt pedig utasította, hogy a párt vezető szerepét a legkisebb dolgokban is juttassa érvényre. Éppen az elvtársnő szobájában ültem, mikor Hegedüs egyszer telefonált. Nyilván tárgyalásra hívta az elvtársnőt, mert az élesen ezt felelte:

- Jegyezd meg, Hegedüs elvtárs, hogy nem a párttitkár megy az igazgatóhoz, hanem az igazgató a párttitkárhoz.

Hegedüs zokszó nélkül engedelmeskedett, de igen furcsa ábrázattal állított be hozzánk. Később, mikor hármasban levonultunk az üzembe, a bejáratnál Parányi megállított bennünket:

- Koczka elvtárs figyelmeztetett, hogy külsőségekben is hangsúlyozni kell azt, hogy a párttitkár az üzemben az első személy. A belépésnél ezután engedjen engem előre.

Hegedüs nem bírta tovább. A hasát fogta, úgy nevetett. Parányi felháborodva nézett rá:

- Maga ezt nevetségesnek találja?

- Parányi elvtársnő! Maga elfeledkezik arról, hogy nő és így eddig is mindig előre engedtem.)

V. Viszonya a Hidrotechnikához.

Kriminális. Jellemzően még ma is mindig azt mondja: mi és ti. Pedig Ágoston elvtárs már értekezleten figyelmeztette, de akkor Tatarek a segítségére sietett.

Hegedüs elvtárs igazgatói módszerei arra vezettek, hogy a Hidrotechnika munkásai gyarmatnál nem találtak jobb szót helyzetük jelölésére. Elkeseredettek, kedvetlenek. Ezért a termelés akadozik és a terveket nem tudjuk teljesíteni.

Hát nem ragyogó? Szinte már zseniális!

Nem az a lényege, hogy a minden üzemben megtalálható hivatásos ellenzékieskedők fantáziáját felgyújtja a beadvánnyal kapcsolatos ezernyi kérdés. Disznók elé kár a gyöngyszem - vess nekik egy félmondatnyi vádat, azon is addig kérőznek, hogy mire visszakerül hozzád, egész kötetnyire dagad.

Arra gondolj inkább, hogy a bizottság például megkérdez egy Hegedüs-barát munkást:

- Igaz, hogy Hegedüs így meg így bánik magukkal?

- Ugyan kérem! Mi szoktuk az osztályvezetőket avval fenyegetni, hogy bepanaszoljuk az igazgatónál!

Érted? Ha erre kérdezik azt, ha arra kérdezik, ezt a vádat találják igazolva. Nem fog előbb-utóbb felötleni bennük a gondolat: „annyira félnek Hegedüstől, hogy még háta mögött sem merik megmondani az igazat”?

Ráadásul nálunk az a szokás, hogy a nyomozás irányát nem közlik senkivel, sem a tanúkkal, sem a gyanúsítottal. Könnyen előfordulhat, hogy egy vizsgáló bizottság, egy hónapi vizsgálat után mindent rendbenlevőnek találva, összecsomagolja iratait és a delikvens még mindig törheti a fejét, hogy miben ártatlan? Így aztán a nyomozó is csak hiszi, hogy kezében tart minden szálat. Gyakori, hogy részletkérdésre súlyosan terhelő vallomást tesz olyan ember, aki, a feljelentést ismerve, undorral dobna asztal alá az egészet. Sőt azt is láttam már, hogy valaki éppen azzal mártotta víz alá barátját, amivel végleg tisztázni akarta.

Légy nyugodt, egy ilyen feljelentéssel a kezükben a nyomozók az első héten azt sem fogják tudni, fiúk-e vagy lányok, csak egy jó hónap múlva lesznek képesek egy kicsit áttekinteni a helyzetet.

Vicclapokban gyakran olvastam repülő-vizsgálatokról, emberekről, akik álmoskönyvből döntik el az előforduló eseteket. Óva intlek, hogy humoristáink véleményén keresztül ítélj meg a helyzetet. Az ilyen eset olyan ritkaság, hogy alig képzelhető el, éppen neked lenne szerencséd egy ilyen bizottsághoz. Ellenkezőleg, úgy tapasztaltam, hogy a felsőbb szervek megbízottjai nagyon alapos, körültekintő elvtársak, akik nem sokallnak, ha kell, egy-két hónapot sem a rájuk bízott ügy tisztázására. Ne táplálj hiú reményeket. A vizsgálat nem fogja elítélni Hegedüst. Talán a végén sem lesz minden teljesen világos, talán a jegyzőkönyvet óvatosan fogalmazzák meg és nem zárják ki annak lehetőségét, hogy történtek bizonyos hibák, de azt kategorikusan ki fogják jelenteni, hogy a feljelentés állításai és a valóság között áthidalhatatlan szakadék tátong.

Nem is Hegedüs elítéltetése volt az én célom, amikor megfogalmaztam beadványomat. Az emberi pszichológia és a társadalmi lehetőségek mély ismerete olyan tervet tett lehetővé, amely pontról pontra be is vált.

Én ugyanis nem egy, hanem öt példányban készítettem el a főljelentést és nem egy, hanem öt helyen nyújtottam be - egy-egy hónapi időközönként, jól átgondolt sorrend szerint. Az öt szerv közül három a mai napig már le is folytatta a vizsgálatot. Alig fejeződött be az egyik nyomozás, már kezdődött a másik, az üzemet előzőnlőtték az idegenek és a dolgozóknak fáradhatatlanul tették fel újra és újra ugyanabban az ügyben ugyanazokat a kérdéseket.

És hidd el nekem, aki az első esetben még felháborodott, másodszorra már fureszállotta az ügyet, harmadszor pedig maga is felfedezett gyanús jeleket ott, ahol korábban semmit nem sejtett. Én persze nem ismerem a jelentéseket, de meggyőződésem, hogy a harmadik bizottság jelentése bizonyára kevésbé lett volna határozott, mint az elsőé, ha nem jön közbe néhány undorító véletlen. Ezt a vizsgálatot különben az ÁEK vezette, az előbbieknél nagyobb apparátussal és ha más ott volt, megvizsgálta a könyveket is. Kiderítették, hogy az üzem egy ízben engedély nélkül vásárolt száz méter piros dekorációs anyagot s azt szabályellenesen könyvelték el. A főkönyvelő az ÁEK-emberek füle hallatára méltatlankodott:

- Én mondtam, hogy ebből baj lesz, igazgató elvtárs!

Hegedüs ordított:

- Kellott vagy nem kellott fölzászlózni az üzemet? Akkor menjen ezekkel a mesékkal.

Persze kaptak ötszáz-ötszáz forint pénzbírságot és ez az Értesítőben is megjelent.

A legfontosabb azonban az volt, hogy a három vizsgálat háromszor forgatta fel fenekestül az üzemet, háromszor terjedt el - mind több hitelre találva - a hír, hogy Hegedüs menni fog, háromszor támadtak fel és horgadtak le alaptalan remények az előmenetelre vágyók szívében és aki csak valamennyit ért hozzá, az tudja, hogy az ilyesmi jobban visszahúzza a termelést, mint akármilyen tervezésű szabotázs. Hegedüs belefogyott az eredménytelenségbe. Idegesen panaszkodott:

- Legalább tudnám, mivel vádolnak!

Vigasztaltam:

- Nyugalom! Meglátod, minden rendbejön.

Elmondtam neki a kérdések egy részét, amelyeket nekem tettek föl a nyomozás során és rábeszéltem erre Fekete mérnököt is.

Sajnos, mint mondtam, bekövetkezett néhány undorító véletlen. Tatareket váratlanul magas pozícióba vitték s a bizottság erre, megszegve a játékszabályokat, kérdést intézett ez ügyben Hegedüshöz. Kiderült, hogy a Pártközpont előzetesen helyeselte Tatarek ÜB-elnöki jelölését.

Ez durva hiba volt. Nem szabad ilyen könnyen megdönthető vádakot emelni. Még rosszabb volt az, hogy nem sokkal súlyosan terhelő vallomása után Koczka pártfegyelmissel leváltották. Ezután Parányi elvtársnő is behúzta azt a vékony nyakát és riadtan pislogott:

- Nem tudom, kérem. Koczka utasításait követtem, kérem. Lehet, hogy hibáztam, kérem.

Most örültem csak igazán óvatosságomnak! A nyomozás során a legnegatívabban viszonyultam a vádakhoz, legfőljebb a harmadik esetben engedtem meg hangomnak, hogy egy kicsit bizonytalan árnyalata legyen.

Hogy tudtam ezt megcsinálni, mikor én adtam be a főljelentést?

Hát úgy, hogy három név szerepelt alatta s ezek közül egyik sem volt az enyém. A három ember viszont annyira markomban van, hogy a börtön küszöbén sem merné kinyitni a száját!

Mondhatom, Tatarek elvitele után én voltam az egyetlen a vezetők közül, akire Hegedüs maradék nélkül számíthatott. Nem tudom, említettem-e már, milyen furcsán válogatta össze vezető kádereit. Soha annyi veszekedős, morgós alak! Kifejezetten rászoktatta őket, hogy vitatkozzanak, ellenkezzenek vele s most sem fogták be a szájukat. Követelték, hogy teremtsen végre rendet.

- Mit lehet tenni? - mondtam én. - Sakk matt. Ha most eltávolít valakit, kitörik a nyakát.

Nem hallgattak rám.

- Fordulj a miniszterhelyetteshez - mondták. - A barátod.

- Szép! - dühöngött Hegedüs - és kérjem meg a barátomat, szüntesse meg az ellenem folyó vizsgálatot? Ha nem dob ki, nem is kommunista!

Mindazonáltal nem lehettem teljesen elégedett.

Az a legundorítóbb ebben az átkozott társadalomban, hogy még a véletlenek is rendszerint rosszul sülnek el. A Hegedüsoket erősítik s a mi utunkba akadályokat gördítenek.

Egy reggel hárman ültünk az igazgatói irodában. Hegedüs két kezébe temette az arcát. Szörnyű fejfájás gyötörte és arról panaszkodott, hogy éjjelente nem tud elaludni.

- Tönkremégy - mondtam csendesen. - Érdemes?

- Hát - felelte tompán - ha rendbehozom az ügyemet, úgy elmegyek, hogy a nyomomat sem találjátok.

Fekete megijedt:

- Itt akarsz hagyni bennünket, Hegedüs elvtárs?

- Ezt a harcot végigverekszem - nyitotta ki fáradtan a szemét. - De ha három hónapig nyugtomat hagynák, isten bizony, venném a kalapomat és mennék.

- Három hónap alatt kipihennéd magad és nem gondolnál ilyen ostobaságokra - nyugodott meg Fekete.

Én is ettől tartottam, másképp talán engedélyeztem volna Pistának a szünetet. De ő makacsul rázta a fejét:

- Nem a fáradtságról van itt szó. Mindent elkövetnek, hogy az emberből Cincinnatust neveljenek...

- Talán Coriolanust akartál mondani? - vetettem közbe.

- Elfelejtetted a római történelmet, Ágoston? Cincinnatus a győzelem után visszament az eke szarvához és soha nem lett belőle hazaáruló.

Néztem a barátomat és arra gondoltam, nem bírhatja sokáig. Arca megnyúlt, halántéka beesett, mint az inaszakadtáig futtatott ló horpasza. Megsajnáltam:

- Fáj a fejed, annyi az egész. Vegyél be két karilt.

- Igyál egy feketét - ajánlotta a főmérnök, aki tudta, hogy Pista soha nem használ csillapítószereket.

- No, ebből elég - mondta Pista. - Lássunk munkához.

De azért csengetett a titkárnőjének egy feketéért. Az pedig, ha már bejött, beadta a reggeli postát. Pista a Szabad Nép után nyúlt és idegesen, csak úgy oldalról átfutotta a címeket. Valami azonban nagyon felkelthette az érdeklődését, mert hirtelen maga elé húzta a lapot és úgy belemerült az olvasásba, hogy rólunk egészen elfeledkezett.

Fekete nyugtalanul nézett rám:

- Nagyon fáradt - súgta óvatosan, szája elé tartva a kezét.

Én megpróbáltam kisillabizálni a fejtetőn álló betűket.

- „Hová lett...” - eddig jutottam, aztán Pista arca vonta magára a figyelmemet. Mintha minden elolvasott sor egy ráncot törölt volna le róla, a szomorúság kifejezését pedig feszült izgalom váltotta fel.

- Pompás - ütött végül öklével a cikke. - Igaza van.

Rákönyökölt az újságra és nézett ránk diadalmasan.

Mi történhetett?

Hallgattunk. Mindenki saját gondolataival foglalkozott.

- Egyszer régen olvastam egy szovjet költő versét - kezdte végül Pista halk, álmodozó hangon - azaz nem is a verset, csak egy szakaszát, azt is csak hevenyészett fordításban. Nem lehetett jelentős költemény, mert azóta sem találkoztam vele, de engem nagyon megfogott. Valahogy így hangzott: „Nem a barikádokon meghalni nehéz. Az a nehéz, hogy ülj be például egy fakitermelési tröszt anyagbeszerző irodájába és ne veszítsd el szemed előtt a világforradalmat.”

- Jó Isten! - kérdeztem. - Hogy jutott ez most az eszedbe?

- Erről. Olvasd.

Egy híres sztahanovistáról volt szó a cikkben, akit a bürokrácia eltemetett s most számon kéri a feletteseitől. De Pista nem bírta türelemmel, amíg a végére jutok. Felugrott:

- Érted? - kiabálta. - Ilyen cikkek jelennek meg s én megfutamodásra gondolok! Gyalázat. Na olvasd, olvasd hangosan, hadd hallja Fekete is.

- Te, Hegedüs elvtárs - mondtam csodálkozva - én nem látom, hogy rólunk szólna ez a cikk.

- Pedig éppen hogy rólunk. Ki másról szólna? Olvasd.

Fekete markába nyomtam a lapot.

- Én már értem az egészet.

Hegedüs csalódva nézett rám.

- Kár - mondta finom kis mosollyal. - Szerettem volna még egyszer hallani. Micsoda erő ez a mi pártunk!

Talán jobb lett volna, ha befogom a számat, de nem tetszett nekem és meg akartam kissé ingatni hirtelen támadt nagy önbizalmát.

- Gondolod - kérdeztem tehát óvatosan - hogy elég egy cikk a Szabad Népben s a vezetők ezután lelkiismeretesebben bánnak a beosztottaikkal?

Bosszúsán legyintett:

- Nem érted Lenint, Károly! „A sajtó kollektív szervező.”

Szokása szerint dühre gerjesztett:

- Lenint még csak értem - vágtam vissza élesen - de a te logikai ugrásaidat nem tudom követni. Adj valami magyarázatot, légy szíves.

- Lehet, hogy a szerkesztők is csak arra a hatásra gondoltak, amikor közzétették a cikket, amire te s ez sem csekélység. De itt elolvasta egy Hegedüs, ott egy Nagy, amott egy Kis, akit ugyanez a cipő szorít, és egyszerre felemeli a fejét. Újból hallja, hogy a demokrácia malmi örölnék. Nincs egyedül. Óriási dolog ez, öregem! A cikk nyomán száz és száz helyen szilárdul meg az ellenállás a bürokrácia és az ellenség ellen.

- Most már értem - mondtam sötéten - de még most sem látom indokoltnak túlzott optimizmusodat.

Hanem ekkor kettőnkhez lépett Fekete és az arca ragyogott az örömtől.

- Nagyszerű - ölelte át barátom vállát. - Hát folytatod a harcot, Hegedüs elvtárs?

- Ó, te jámbor lélek! - nevetett Pista. - Mintha te nem harcolnál! Mikor felállsz és azt mondod azon a szelíd hangodon: de elvtársak... nincs ez így jól, elvtársak... - az megrendítő. Aranyat ér a szíved. Szavamra, ezután akkor sem fogok rád haragudni, amikor kegyelemért könyörögsz a csirkefogóknak.

- Na-na! - mondtam. - Csak Parányi elvtársnő meg ne hallja.

- Miért ne? Az én szívemet úgy sem fogja meglágyítani!

Szóval kezdte megint a hetvenkedést.

Én viszont rendkívül nyomott hangulatban voltam. Amikor láttam, hogy mint a virág a gyöngye harmattól, a szerencse első fuvallatától felemeli azt a kókadó fejét, megijedtem. Arra kellett gondolnom, hogy elpusztíthatatlan erő lakik benne.

Ráadásul Koczkanak ez az átkozottul rosszkor jött bukása a legfontosabb vádcsoportot is tönkretette!

- Bírom-e idegekkel? - kérdeztem magamtól. - Nem lenne-e jobb visszavonulnom, amíg még lehet?

Soha így nem ingadozott még kettőnk mérlege! S ha nem jön közbe egy komikus fordulat, igazán nem tudom, mi lett volna az eredmény.

Volt azért Hegedüsnek két olyan híve, aki életre-halálra támogatta őt: Szvati bácsi és Pallag. Persze, az öreg Vlcek főleg avval segíthetett, hogy példás rendet tartott a Hidrotechnikában s így csökkentette a körülötte emelt vádak hatásosságát, mert véleményét a kutya sem kérdezte. De Pallagét igen s ő úgy harcolt, mint az oroszlán.

- Gyalázat! - kiabált. - Nem is hallgatom tovább ezeket a pizsok kérdéseket.

Csítították:

- Értse meg... Nem mi vádoljuk evvel az igazgató elvtársat, hanem a feljelentők.

- Maguk is bemocskolják a szájukat, amikor megismétlik...

- Nem tudja elképzelni, hogy Hegedüs is csinálhatott rosszat?

- Nem. Ismerem.

- Annyira ismeri?

- Tővig tűzbe dugom érte a karomat.

A nyomozóknak imponált az öreg és a munkások közül sokan igazodtak utána. A gépek mellől görbe pillantások kísérték a bizottság tagjait, ha végigmentek a munkatermeken. Pallag szenvedélyesen üldözte őket:

- Még most is itt vannak? - kérdezte hangosan - nem unták még meg a szimatolódzást?

- Majd ha végeztünk a munkánkkal, öreg, akkor elmegyünk.

- Segítünk. Hívják össze az üzemi gyűlést, olvassák fel a vádakat s mi majd megmondjuk, hogy kinek adják a pofonokat.

Az egyik tag felfortyant:

- Bölcs dolog! Az igazgató pedig eltünteti a nyomokat.

Pallag a csavarkulcs után nyúlt:

- Miféle nyomokról beszél az elvtárs? Találtak talán valami nyomokat?

A bizottság vezetője közbelépett.

- A vádak egy részéről megállapítottuk, hogy hamis. A többiben még nem látunk tisztán.

- Állítsák elénk a feljelentőket. Majd mi kiszedjük belőlük az igazságot.

A hideg futott végig a hátamon. Még csak az kellene.

- Csavarkulccsal? - kérdezte az elnök. - Rossz módszer.

- Bíróság elé kerülne érte - kotyogott közbe az előbbi tag.

Hanem a munkások szemén láttam, hogy Pallaggal értenek egyet. Ideje közbelépni - gondoltam.

- Pallag elvtársat meg kell érteni. Hegedüs a tanítványa volt, ha a fia lenne, sem szerethetné jobban. De ha kissé hevesen fejezi is ki magát, igaza van. A följelentés szerintem is légből kapott.

Órámrá pillantottam. Tíz percet állt nyolc gép. Ez a lényeg.

- Maga intelligens ember - mondta a vezető. - Meg kell értenie. Hegedüsnek is az használ, ha gondosan megvizsgálunk és tisztázunk minden vádat.

- Mi talán nem vagyunk intelligensek? - köztöködött Pallag. - Értjük mi nagyon jól. A harmadik bizottság mosogatja az igazgatót s mind vastagabb lesz rajta a sár.

- Mi vagyunk az utolsó fórum. Utánunk már nem jöhet senki - mondták és gyorsan tovább mentek.

Pallag megszorította a kezem.

- Ez már derék dolog, kedves öcsém. Látom, megjött az eszed.

Meghatottan mosolyogtam. Végre!

Fülemhez hajolt:

- Csak az egyik följelentő nevét tudd meg, kedves öcsém. Majd mi kiverjük belőle a többi.

Ezek után igazán nem vártam, hogy éppen ő fogja megadni Hegedüsnek a kegyelemdöfést.

Pár napja kezdődött. Rövid enyhülés után váratlanul beütött a krach. Kiszállt a negyedik bizottság és megkezdte az újabb vizsgálatot.

Hegedüs belebetegedett. Elfelejtett mosolyogni. Leszegte a fejét és gyorsvonati sebességgel száguldott keresztül a munkacsarnokon. A gépek mellől szánakozó pillantásokkal kísérték a munkások.

Tegnapelőtt azután békegyűlést tartottunk. Hegedüs fönt ült az emelvényen, de egyáltalán nem viselkedett ünnepélyesen. Rosszkedvűen hajtotta kezére a fejét.

Megtörtént az a különös eset, hogy a beszámoló után nem jelentkezett hozzászóló. Láttam, hogy Parányi elvtársnő Hegedüshöz hajol és valamit súg neki.

Ő bólintott, felállt és nagy erőfeszítéssel összeszedve magát, arról kezdett beszélni, hogy milyen szép a mi életünk. Mint mindig, ezúttal is formás mondatokat kerekített és egy kis kezdeti bizonytalanság után hangja is átforrósodott. Ha másnak nem, lelkierejének szívesen tapsoltam.

A gyűlés után a kijáratnál Pallagnak ütődtem.

- Hogy tetszett? - kérdeztem gépiesen.
- Rémes volt - akaszkodott a karomba. - Ilyet nem lehet csinálni. Beszélned kell vele.
- Kivel kell beszélnem? Mi baj?
- A hátam mögött azt súgta a Kovács: undorító! Rossz hallgatni.
- Reakciós bitang.

Megállított:

- Nem érted? Mindenki látja, hogy kínozzák, megkeserítik az életét... s akkor ilyen beszéddel áll elénk! Tönkreteszi magát. Ha a munkások egyszer azt mondják rá: képmutató, - kész!

Nagyon kellett vigyáznom, hogy arcába ne nevessek. Komoly képpel ígértem meg, hogy beszélek Pistával. Persze nem vettem komolyan ígéretemet. Alig tűnt el azonban az öreg, egyszerre eszembe jutott: szavai nagyon alkalmasak arra, hogy Hegedüst összeugrassam utolsó hívével. Rögtön megindultam az igazgatói iroda felé és ajtóstul rontottam Pistára:

- Mondanék valamit, de ne sértődj meg.

Az íróasztalnál ült és ceruzáját hegyezte. Felkapta a fejét:

- Mi van már megint? Beszélj!
- Biztosíthatlak, hogy az öreget a legjobb szándék vezette...
- Legjobb szándék? Milyen öreget? Miben?
- Nagyon ingerlékeny vagy. Hagyjuk, majd bejövök holnap.
- Az ördög vigyen el - káromkodott. - Mint egy tánctanár!
- Jó, Pistukám, de kérlek, fogd fel a humoros oldaláról a dolgot.

Úgy csapta az asztalra félig meghegyezett ceruzáját, hogy újra kitört a hegye.

Vállat vontam:

- Pallag azt mondja, hogy undorító voltál. Rossz volt hallgatni életünk szépségéről szóló optimista beszédedet.

- Pallag? Megőrült? Hogy beszéltem volna?

- Ugye? Én is mondtam, hogy kötelességed volt...

Furcsán nézett rám:

- Kötelességem? Te is megbolondultál?

- No tessék - ugrottam fel. - Megint engem sértegetsz! Azt akarod elhitetni, hogy ragyogóan érzed magad?

- Nem. Kutyául vagyok. De az életünk azért, hogy én rosszul érzem magam, még szép. A legjobb kertészeknek is vannak beteg palántái, mégsem azokról ítéljük meg a kertjét.

- Ez igaz - visszakoztam. - De Pallag azt mondta, olyan voltál, mint mikor az építésről szóló cikket roskadozó házzal illusztrálják.

- Én vagyok a roskadozó ház?

- Ne haragudj az öregre!

Megint egyszer a maga különös, követhetetlen módján reagált:

- De hiszen ez igaz! Nagyon igaz...

Falfehérre sápadt.

- Ha tudtam volna, hogy ennyire lelkedre veszed...

- Hagyj, hagyj! Hogy is? Ha én beszélek... Illusztráció... Viszont én vagyok a... Nem kellett volna felszólalnom? Azt sem tehettem! Talán először el kellett volna mondanom, hogy üldöznek, bántanak s aztán megmagyarázni nekik?

- Ostobaság - szóltam közbe. - Azt sem tehetted.

- Micsoda átkozott körforgás! Szédülök... Tehát aki bajban van, nem beszélhet arról, ami szép? Egy kommunista nem védheti a pártot? Örültség! Hazugság! És Pallag sem értett meg? Ez nagyon fáj... A többiek mit beszélnek?

- Hát...

Élesen nézett rám:

- Valld be: te is egyetértesz velük s csak azért mondtad el Pallag szavaival, hogy fényesebb legyen a csomagolás...

Nem tudtam, mit feleljek. Hallgatásomat igennek vette:

- Ha nektek van igazatok - mondta - akkor én nem maradhatok többé igazgató.

Csak most értettem meg, mi gyötri a szerencsétlent. Nem bírtam elnyomni egy kis mosolyt.

- Mit nevelsz?

- Bocsáss meg... Arra gondoltam, hogy ezúttal benned is összeütközött a formális és a valódi pártszerűség.

- S egy kommunistának nem lehet ennél nehezebb konfliktusa - bólintott. - Most menj el. Gondolkodnom kell.

Ezután két napig nem láttam. Ma reggel hívatott:

- Mondd meg Pallagnak, hogy hálás vagyok neki. Felnyitotta a szememet. Akinek egyetlenegyszer nem hiszik el a dolgozók, hogy őszinte akkor, amikor a mi életünket dicséri, az többé nem alkalmas vezetőnek. Még ma beadom a lemondásomat. Evvel ugyan sokak előtt igazolni

fogom a rágalmakat, de nem bánom. Az én személyem akadályozza a munkát és emellett eltörpül az, hogy bűnös vagyok-e vagy ártatlan.

- Ártatlan vagy - mondtam én.

Epésen nézett rám:

- Ördögöt. Aki nem állja meg ott a helyét, ahová a párt teszi, az: legalább is ebben bűnös.

Evvel az utolsó hetvenkedéssel az ajkán indult el a miniszterhelyetteshez.

Én pedig zárom leveletem. Még csupán egy technikai megjegyzést:

Tegnapelőtt a minisztertanács hozott egy határozatot, amely előírja, hogy bármely más szervezet csak az illetékes minisztériummal együtt folytathat valamely üzemben vizsgálatot. Ez meg fog téged akadályozni abban, hogy a fenti eljárásomat egyszerűen lemásold. A negyedik bizottság tegnap már el is távozott avval, hogy megbeszéli a főosztállyal a tenni-valókat. Aligha fog visszatérni.

Átkozott világ! Mintha az egész országot az a cél vezetné, hogy a Hegedüsök segítségére siessen!

Minthogy azonban ezen mi már nem tudunk változtatni, meg kell elégednünk azokkal a hézagokkal, amelyek minden iparkodásuk ellenére is megmaradnak nekünk. Meg lehet például próbálni, hogy ne több szervnél jelentsd föl azt, akit akarsz, hanem változó vádakkal ugyanannál.

Evvel búcsúzom is, öcsém. Talán még szükséges lesz egy levél, melyben elméletileg összefoglalom és pontokba szedem a tanulságokat, de azt hiszem, enélkül is kiismered magad és én nagyon fáradt vagyok. Ha mégis írnék, egy félévnél előbb, semmi esetre sem.

Öcsém!

Égesd el leveleimet. Baj van. Ez az átkozott lebuktatott.

Nem is ő! Nem is ő! Bírt volna velem egy Hegedüs? Egyedül? Valamennyien összefogtak ellenem.

Először is kikaparták az iskolából azt a csirkefogó Vágottot és visszaültették a nyakamra. És hogy megváltozott! Egykori félszességének nyoma sem maradt. Úgy vonult végig a munkatermeken, mint aki egész természetesnek veszi, hogy mindenki örül neki. Aztán rohant az igazgatóhoz:

- Micsoda dolog ez? Egy kommunista megfutamodik? Nem szégyelli magát az elvtárs?

Állítólag azt mondta, hogy az egész ügyet én kavaram. S mikor Hegedüs védelmébe vett, hogy ezúttal kitartottam mellette, így válaszolt:

- Akkor úgy támogatta, mint a paszuly a karót vagy az akasztott embert a kötél.

Mikor pedig Hegedüs ragaszkodott a lemondásához, dühösen legyintett:

- Jó, akkor majd egy másik igazgatóval... de én leleplezem ezt a bitangot.

Másodszor a miniszterhelyettes nem fogadta el Hegedüs lemondását, hanem összehívta a vezetők széleskörű aktíváját, beszéljék meg együtt a kérdést.

- Majd én megnézem, mi van nálatok!

Nem vesztettem el a bátorságomat.

„Jó, kapott egy pár hónap haladékot. Mire megy vele? Az értekezleten szabályszerű önkritikát gyakorol s evvel legalább is részben maga ismeri el és alapozza meg az eddig levegőben lógó vádakat.”

Nem így történt. Mikor a miniszterhelyettes ismertette a helyzetet és kérte a jelenlevőket, mondják el panaszait, összenéztek.

Én azt hittem, hogy ezek az emberek, akiket Pista maga mellé szedett és elvadított, kihasználva a helyzetet, ugyancsak nagyra tájták a szájukat. Ehelyett a miniszterhelyettes unszólására fölállt közülük a legvéresebb szájú, a kereskedelmi igazgató és ezeket mondta:

- Mi nagyon jól értjük a miniszterhelyettes elvtársat. Hazudnánk, ha azt mondanánk, hogy nem találunk Hegedüs elvtársban semmi hibát. Veszekszünk mi vele eleget. De olyasmiről, amiről a miniszterhelyettes elvtárs akar hallani, mi nem tudunk semmit.

- No fene! - mondta a miniszterhelyettes.

- De igen. Semmi olyant nem tudunk, ami indokolná a szünni nem akaró vizsgálatot.

Elöntötte fejemet a vér. Így vagyunk? Az oroszlánok behúzták a farkukat?

Akkor beszélek én! Nem engedhetem ki kezemből a kezdeményezést.

Azért nem vesztettem el önuralmam. Nagyon is óvatos voltam:

- Nem az én álláspontomat ismertetem - kezdtem. - csupán össze akarom foglalni a vádakat, melyeket az üzemben különböző egyének hangoztatnak, hogy evvel lehetővé tegyem az érdemi tárgyalás megindulását.

A miniszterhelyettes felé fordulva, lassan, tárgyilagosan soroltam föl az egyes vádpontokat.

Egyszerre vadállati ordítás szakított félbe:

- Elég!

Megállt bennem a vér. Pista székéről felugorva, vérvörös arccal állt a helyén és szinte eszelősen csapkodta az asztalt:

- Elég! Elég!

- Igazgató elvtárs! - mondta figyelmeztetően a miniszterhelyettes. De Hegedüst nem lehetett megállítani:

- Elég, vagy én fojtom belé a szót! Ennyi aljasságot itt nem lehet elmondani! Követelem, hogy hívják össze az üzemi gyűlést: ott folytassa a hazugságait. És ha nem fogják véresre törni a pofáját, akkor nem ismerem a munkásokat és magamat.

Válaszolni akartam - de mintha valami óriási kéz markolta volna meg a nyakamat - egy hang nem jött ki a torkomon. Megszédültem. Egy pillanatra világosan láttam a képet, amelyet Hegedüs elém rajzolt, az üvöltöző, gyilkosan eltorzult arcú munkásokat és éreztem, igenis éreztem - az arcomra mért ütések. Hipnotizált? Nem tudom. Csak azt tudom, hogy leroskadtam a helyemre és mikor kissé magamhoz tértem, láttam, hogy az elvtársak elfordítják rólam a tekintetüket és undorodva húzzák félre a szájukat.

- Méltánytalanság - dadogtam. - Én csak segíteni akartam. Azt akartam, hogy itt a Kompresszorban is megérjük a szocializmus felépítését.

- Csodálatos! Az elvtárs meg akarja érní a szocializmus felépítését és ilyeneket beszél - mondta a miniszterhelyettes.

Többet nem is törődtek velem.

Mikor mentek kifelé a teremből, hallottam, hogy a miniszterhelyettes azt mondja Hegedüsnek:

- Mi történt veled, Pista? Látogass meg este a lakásomon. Beszélgessünk. Hátha rájövünk, hol történt a hiba...

És én? - fogod kérdezni. - Dobjam el a fegyvert? Legyek nyárspolgár?

Nem, öcsém, erre nincs okom. Nem a stratégiám, az idegeim mondták fel a szolgálatot. Te csináld jobban, mint én.

De először gondosan égecs el mindent. Én félek, szörnyen félek. Megöregedtem. Pihennem kell. De szép dolog volna, ha a te sikereid láttán visszanyerném a bátorságomat.